

M. OVŞANNIKOVA. B. LEVITAN
V. NEKRASOVA

OBSESTVOVEDENNO

Medo3za da sərət skola
ponda velətçan kniga

III tor

U C P E D G I Z
MOSKVA 1933

M. OVŞANNIKOVA. B. LEVITAN. V. NEKRASOVA

OBSESTVOVEDENNO

MEDO33A DA SƏRƏT ƏKOLA PONDA
VELƏTÇAN KNIGA

III TOR

VITƏT VELƏTÇAN VO

Viştalis lezniy RSFSR Narkomproslən
kollegia
Vuzətəmsə viştalis lezniy Komi okruglən
Otır velətan jukət

UCPEDGIZ
MOSKVA 1933

IZDATELSTVOŞAN

Obsestvovedenno velətan kniga — eta torja kurs, kədə kutə medoşza da sərət skolais 3-ət, 4-əf, 5-ət da 6-ət velətçan voez.

Velətçan knigayn nöf tor — nöf velətçan vo şərti, kədəna ponda sija ləşətəm. Velətçan knigayə rəyekosse puktem vəbdən RSFSR Narkompros programma şərti (izd. 1933 — 1934 v.).

Velətçan knigalən medoşza torxs (3-ət velətçan vo) şətə Rossıaın revolucionnəj dvizennlis osnovnəj periodde, raboçej klaslış Okṭavıny pobeda, grazdanskəj vojna, bolşevik partialis rol, kədə gotovitis Okṭavskəj revolucialə poseda da organizujtis sija dorjəm.

Velətçan knigalən məd torxs (4-ət velətçan vo) şətə miy seeəm proletariat diktatura, tədsalə sovetskəj stroitəstvo osnovaezən, miççalə socialisticeskəj obsestvo stroitəmis uspexxəz, kədnə suzətisə mijan stranalən raboçejiz da kressana, Leninskəj kommunisticeskəj partia veşkətləm şərti sə vozqökət Stalin jortkət əzətələmən (vo glave).

Velətçan knigalən kui mət torxs (5-ət velətçan vo) tədsalə velətçisəzə vəlikəj velətşəz, raboçaj klas vozqdez — Marks, Engels, Lenin da Stalin oləmkət, uzkət da pessəmkət, sija epoxakət, kədəa nija olisə, şətə vezərtən medprostəja (elementarnəja) nə velətəm osnovaez jılış.

Velətçan knigalən nöfət torxs (6-ət velətçan vo) çulaləm voez şərti rəyənəkka viştalə Marksizm-Leninizmiş osnovnəj voprossez jılış.

GLAVAEZ ŞƏRTİ TORJA KNIGAEZLƏN RYEKƏS.

Medoşza tor (kuimət vo).

- I. Kəz kreposnəj pravo dərnı olisə uzalişsez
- II. Pomeşikkezkət panlı kressanalən pessəm
- III. Kreposnəj pravo vezəm
- IV. 1905 voəz raboçejjezlən da kressanalən pessəm
- V. 1905 voşa revolucia
- VI. Okṭab revolucia
- VII. Məj keris sovet vlaş ponda pesşəmən kommunis partia
- VIII. Molodozən leninskəj kommunisticeskəj sojuz
- IX. Pionerrez
- X. Socializm ponda pessəm — mir paşa uzalişşəlon delo

Mədik tor (nöfət vo).

- I. Sovetlez
- II. SSSR — vəbdəs nacionaʃnosşezis uzalişşəlon bratskəj sojuz

III. Mi stroitam socialistizm
IV. Şełskəj kəzajstvolən socialisticeskəjə mədprəvkerəm

V. Kulturnej front vəlyən mijan suzətəmməz

VI. Məd pjatişetkalən osnovnəj zadaçaez

VII. Kək mir

Kuimət tor (vitət vo).

- I. Karl Marks da Fridrix Engels
- II. Vladimir İlliç Lenin
- III. Ioşif Vissarionoviç Stalin

Nöfət tor (kvatət vo).

- I. Kapitalisticeskəj mir
- II. Imperializm — kapitalizmlən medvərja stupen
- III. Kapitalisticeskəj sistemalən obsoej krisis da ənqa ekonomiçeskəj krisis
- IV. Socialisticeskəj uslən mir

- V. Mijə da nija
- VI. Myj seeəm kommunizm
- VII. Myj seeəm socializm
- VIII. Klastəm socialisticeskəj obvestvo ponda pessəm
- IX. Marksən — Engelsən — Leninlən — Stalinlən gosudarstvo jılış velətəm
- X. Burzuaznəj gosudarstvo
- XI. Proletariat gosudarstvo
- XII. Proletariat diktaturalən medəvəyt (vəsəej) princip — viznə kresanakət proletariatlış sojuz

- XIII. Sovettez — proletariat gosudarstvolən forma
- XIV. Proletariat diktatura stranalən nacionałnej poliтика
- XV. Mədik pjañjetka dyləi proletariat diktaturalən zadaçaez
- XVI. Marksən — Engelsən — Leninlən — Stalinlən partıa jılış velətəm
- XVII. Kök front vülp pessəm
- XVIII. Kommunisticeskəj İnternacional

Stjən, tı̄la obvestvovedenno velətan kığasə giznə şəkət da tı̄la kolə siyə proveritnə prakticeskəj üzən skolaşn, eta velətçan kığaşs loktan vo kezə Narkompros kollegiaşn lezzə sis, medvə səvərən, kər loasə kerəməş kolana soddəitez da mədkodşətəmmez, kərnə etə velətçan kığasə stabilnəjən.

I GLAVA

K. MARKS da F. ENGELS

Oktaabskaj revolucia 1917 voe puktis pom Rossiaen vaz eksploratorskaj strojle. Rabocej klases uzali kressanakat sojuzen aslas kommunis partia vesketlem sherti Leninkat izzatalemem (vo glave) vermis kapitalissezlis da pomesskkkezlis gospodstvosda suvtatis proletariat diktatura. Nrystam klassezlen vosstanjo pomaassis vermamem (robedaen).

Sija pomaassis vermamem sijen, myla mijan stranaen rabocejjez da kressana, kapitalis stroj sturmujtyn munik, velis vooruzitamem Marks — Lenin veletamem. Nijea asseras nuetis Leninlen partia, boseviklen partia, keda tedis pessetyn veeskut tujjez, tedis usloviae, kedna dylgi pozetn poveda.

Lenin veletamem lois uspex omem mu pasta. Eta uspex lois sijen, myla Leninlen veletamys stroitce Marks veletam vyle, medozis nauçnaj revolucionnaj veletam vyle. Etet veletamsa zoratisa XIX veksa med zynpya velicajsa revolucionerrez, vyd mu vlyis rabocej klasen vozdezel da velatissez — Karl Marks da Fridrix Engels.

Lenin, keda veli Markslen da Engelslen medbur veletcisem, medbura ovladejitis ny veletamem. Lenin ne toko ovladejitis Marks — Engels revolucionnaj veletamem da eesatis, vajatis sijen vil istoriceskaj obstanovka dypa, no sija i oslan paškatis etet veletamsa. Etan Lenin vooruzitis vyd mu vlyis rabocej klases seeem pessan orudiaen, keda nekin oz vermy.

Lenin kulam beryen, sykem etlaen pessis, sylen medozza otsalis da veletcis Stalin oslan nueta Marksli — Engelsli — Leninski delo. Stalinlen nim sulalat ordcen velikaj velatissez da vyd mu vlyis proletariat vozdezel nimmezkat.

Markslen, Engelslen, Leninlen, Stalinlen nimmez lois rabocej klasen da vyd mu vlyis uzalişezlen bojevaj znamjaen. Eta znamja uvtyn proletariat da vyd mu vlyis uzali otir pessetny mirovaj proletarskaj revolucia ponda, kommunisticheskaj obvestvo stroitam ponda, kedaen oz lo eksplatacia, oz lo nrystam (ugnetenno), oz lo nissajezmoz olam.

1 §. Marks da Engels votəz socialističeskəj uçenqoez da raboçej dvizhenjo.

Marks votəz da Engels votəz vəlisə uçonəjjez da məslitellez, kədəna dumajtisə sə jılış, medvə obsestvoyn kerpə vil porjadokkez. Niya dumajtisə, kəz suvtətən pə seeəm porjadokkez, medvə ezə vələ nissəjjez moz olışsez, ezə olə eygən ətikkez, a bogatəja mədikkez, kədnalən em berşa torıb. Esə XVI vək pondətçikə (1516 voə) Angliais ətik giziş Tomas Mor¹ giziş soçiənno „Medvura gosudarstvo ləşətəm jılış da vil ostrov Utopia jılış zarňia knizkaok“. Eta „knizkaokyp“ sija, kəz skazkiyın, gizəma Utopia qıma strana jılış.

Eta knigaçı Tomas Mor viştaləm, obsestvo-pə organizujtəm ne sız, kəz kolə, eta obsestvoyn-pə eməs bogatəjjez da bednəjjez, eksplaatatorrez da seeəm oțir, kədnə eksplaatirujtən. A medvə doka-zitn, sto pozə obsestvosə organizujtən burzəka, Tomas Mor aslas „knizkaokyp“ viştaləm sə jılış, kəz suda (çeslivəja) da bogatəja olənə oțırıb Utopia ostrov vılynp. Setçin bednəjjez avuəs, setçin avu torja (çastnəj) sobstvennoş. Vədəs mi, vədəs imussestvo vədəsən obsestvolən. Vədənnəs dolzonəs uzaçnp. Vədəs produkta kəskalənə obsestvennəj skladdeze. Etna skladdeziş poluçajtə vəd şemja veş vədəs, miy sylə kolə.

No kytən vəli eta seeəm bur stranabs?

Seeəm stranabs, kəda jılış giziş Tomas Mor, ez vəv. Utopia strana vəli toko Tomas Morlən fantaziən (vüdumkaən). Eta strana jılış Tomas Mor giziş sə ponda, medvə viştavnp bogatlıolə da vlaş vərdən sulalişsezlə, kolə-pə organizujtən „Utopia“ kod gosudarstvo.

Şorənşək, XIX vek pondətçikə, angliçaçı Robert Ouen² da francuz 8arlı Furje³, kədəna azzisə, kəz mort mortən eksplaatirujtə, sız-zə kerisə assinəs plannez obsestvo mədkodşətəm jılış. Niya sız-zə dumajtisə seeəm obsestvo organizujtəm jılış, kytən oz pondə gospodstvujtən eksplaatator çukər, kytən oz pondə pıtyeşşənə milionnezenən usaliş oțir.

No, kəz i Mor, sız i etna socialissey mədisə socialističeskəj obsestvo stroitnə mirnəja, revoluciatağ. Niya İbddisə, kolə-pə toko dokazitn bogatlıolə, ənənə obsestvo-pə organizujtəm ne sız, kəz kolə da medvə niya assinəs bogatstvoez şetisə vil socialističeskəj obsestvo organizujtəmə.

Robert Ouen viştavlis bogatəj oțirlə da vlaş dənənə sulaliş klas-səz predstavitelezzələ, medvə niya primitisə sylis obsestvo mədkod-

¹ Tomas Mor çuzis 1478 voə, 1536 voə vəli kaznılımə.

² Robert Ouen çuzis 1771 voə, kulis 1858 voə.

³ 8arlı Furje çuzis 1772 voə, kulis 1837 voə.

Karl Marks.

şətəm jılış plannez da kerisə kooperativnəj obsinaez. Eta obsinaınp vədəs üzzez dolzonəş kerpə obsinalən çənnəz vədənnəs. Sə plan şərti organizujtəm obsinaınp ne dolzon lənə bogatəjjəzə da vədənjəjəzə torjətəm. Vədəs produktaezən, kədnə sedtənəvəs obsinalən çənnəz, dolzonəş połzujujtçənəvəs vədənnəs i jansətnəvəs etməz. Kər etna obsinaez paşkalasə vəd mi paşa, baitis Robert Owen, sek kapitalizm loas vylətəm, piissəjjəezmoz oləm da eyg nuzda oz lo, narodnəj massaez pondasə ovnə pəta da bogatəja.

No raz kapitalissez kerkə şetasə mırnəja, pessətəg assinəs voğatstvoez?

Bvdəs ena socialissezlən plannez vəlisə seçəməs, kədnə oləmə pırtıny ez poz, kədəna ezə vermə zvylımyń, kədəna vəlisə utopiqes-kəjəş. Etaşan vədənnəsə niјə ńimtisə socialissezən — utopiszezən.

Socialissez-utopiszez əddən bura azzisə sekşa obsestvennəj ustrojstvoliş nedostatokkes. Niјa azzisə millionneziş ńissəjjezmoz da bədnəja oləm, niјa azzisə eksploataator çukərlış bogatstvo da bura oləm. Niјa azzisə medaləm rəbstvoliş pırgystəm da lıckət. Niјa çorxta kritikujtisə etnə kapitalistiçeskəj porjadokkesə. Etahp pılen vəli ızbt zasluga.

No niјa ezə vezərtə, sto medaləm raboçejjezlən da ızalissezən intəressez ńekəz da ńekər oz miritçə kapitalissez intəressezkət, sto mədkodşətnə kapitalistiçeskəj obsestvo, vırgətən mortəs mortən eks-ploatiujtəm oz poz naşılınəj revoluciataq.

Socialissez-utopiszez kolasiş unazxkəs vəlisə raboçej dvizenqoşaŋ vokъn, ezə sъbъn učastvujtə. Niјa raboçej vıstuplenqoezi ńeki polisə.

Raboçej dvizenqo lois sija kadşan, kər ćuzis da pondis vəd-mınyń gýriş kapitalistiçeskəj promyšlennoş, kəda organizujtçis medaləm uz pod (osnova) vılyń. Eta kadşan raboçejjez da kapitalissez kolasiň pessəm ez dugdəvľ. Medperuo raboçej dvizenqo pondətçis Angliaňn sijən, tıla setçin medperuo vədmisə gýriş fabrikəz da zavoddez. Medaləm raboçejjezlən vıstuplenqoez əddənəzək vıñşalısə XIX vek pondətçikə.

Raboçejjezlən polozenqo vəli əddən şekbt. Kapitalissez əddən eksploatiujtisə raboçejjesə, eəktisə niјə ızavnə lunnas 12 — 14 cas-sən. Eteem katorznəj uz pondə raboçejjezlə məntisə dontəma, gros-sez. Paşkətə ızətisə çeladəs da nıv-iñqəzəs, kədnalə uz pondə məntisə esə dontəmzəka. Masinaezən ızalikə tovarrez pondisə kerpə massovəja. Massovəj masinnəj proizvodstvo dırnı tovarrez vəlisə dontəmzəkəs niјa tovarrezşa, kədnə kustarrez da remeşlenqnikkez kerisə kijən. Kustarrezlə vəli şekbt vermaşnə masinnəj proizvodst-vokət. Niјa rozoritcisi da ńissəjşalisə, kołtisi ıztag, sotisi asna-nıys raboçej klaslış rıaddez.

Sekşa raboçejjez ezə vezərtə nastojassəj priçinaesə, kədnasən pılen loə seçəm şekbt polozenqo. Niјa vədəs loksə azzisə vil ma-sinaezən da ranxt masinaezlə kerlisə bunttez. Niјa zugdavlisə ma-sinaezsə, əztavlise fabrikəz. Raboçejjez ezə vezərtə sijə, — sto niјə eksploatiujtəmən vinovat ne açs masinaels, a vinovat sija strojls, niјa ułoviaež, kədəna dırnı ızalənə etna vil masinaezən. Sekşa raboçejjez ezə vezərtə, — sto pılen nastojassəj vrug ne vil masina, ne medoziş texnika, a kapitalissez, kədəna kiyən etna masinaes.

No çulalıs kыпъмкә dasvo i raboçej klas kapitałissezkət pessan opyt vьlyп vezərtis, sto eteäm metoddezən sija oz vermy mədkodşətn da burmətn assis polozeñno.

XIX vekşa 30-ət voez kezə Rıtlanış Jevropa i raboçej dvizeñno oşkəvtis-ni ылə ozählə. 1831 da 1834 voezə Franciayn, Lion karłyп, kъtən otən vəli paşkaləm solkovəj' promyşlennoş, levisə kъk raboçej vosstañno. Raboçejjez pessisə seçəm znamjaez uvtyn, kədna vьlyп vəli gizəm: „Ovnp ızaləmən qeto kuvnъ vojyn“. Etna kъknan vosstañnoys vəlisə verməməş, kusətəməş.

Eta kada Angliayn vəlisə-ni professionalnəj sojuzzez (trəd — junctionne). Pervo niya vəlisə torja professiaa raboçejjezlən uçitik sojuzzezən. 1833 voə Londonıny organizujtci vədəs strana pasta raboçejjezlən ətlasa sojuz. A kuim vo bərti, 1836 voə, Angliayn ozyň munis raboçejjez pondətçənə organizujtıny medozza raboçej partıa — çartiszezlis partıa. Eta-zə voə Franciayn Parizyn çemeskəj raboçejjez, kədna munisə Germaniaiş, organizujtənə guşa (tajnəj) sojuz — „Spravedlivəjjezliş sojuz“.

No vədəs etna organizaciaezlən ez vəv esə seçəm programma, kəda şərti və pozis pessınp vədəs raboçej klaslış nastojassəj intəressez dorjəm ponda. Raboçej klaslən esə ez vəv aslas seçəm uçenno, kəda və tıççalıs sylis istoričeskəj zadaçaez da veşkət tuj eksplatacia liçkət uvtiş mezdişəm ponda pessəmən.

Seçəm uçennozə zorətisə Marks da Engels — vəd mi vlyiş raboçej klaslən velikəj velətişsez da vozddəz.

Socialissez-utopissey obsestvo mədkodşətəm jılış assinlys plannez suvtətikə ezə azzə nastojassəj vyn da tujjez, kədna kuza və pozis loknə seçəm obsestvo organizujtəm dýnə. Vəd socialis-utopissey obsestvo mədkodşətəm jılış petkətis assis plan vil pod vьlyп (osnova vьlyп). No vədəs etna plannez vəlisə ыльnəs nastojassəj olanşan, niya vəlisə utopiçnəjəs. Sijən i ny planneziş ez vermy ionp nekəeem tovk. Niya ez vezərtə sijə, sto toko raboçej klas vermas stroitn socialistiçeskəj obsestvo.

Marks da Engels dokazitisə, — sto socialiszezlən-utopisseylən plannez abu nauçnəjəs, da petkətisə assinlys uçenno. Niya velətişə obsestvoliş zoraməm-vüdməməsə, oştisə sə vüdməməm jılış zakonnez da tıççalisa nijə tujjesə da sredstvoesə, kədna vəd mi vlyiş raboçej klassə mezdətəsə medaləm rabstvo çeppez berdiş da kapitałizmən raboçej klassə pırybstəm uvtiş. Niya raboçej klaslə tıççalisa, kəz kolə kapitalisiçeskəj obsestvosə mədkodşətn.

Vot myla burzuazia da sylən otsalişsez şinən oz azzə markşiszezəs, K. Marks da F. Engels viştaləm şərti munişezəs, nylis velətişsezəs. Vot myla vəd mi vlyiş raboçej klas da ızalış ořir vly-

Ільна donjaləpə (çeqitənə) assinəs vozdeznəsə da velətişsezə — Marksəs — Engelsəs. Istorianın ez vəv esə seyəm içənə, kədə və seyəm otən paşkalis vəd mi vylış rəvəcəj klas da usaliş oğr kolasınp, kəz Marksən da Engelsən içənə.

Mışaç-zə eta siž? Kinnez-zə vəlisə Marks da Engels?

2 §. Karl Marksən çəladşa da tom kadşa voez.

Karl Marks çuzis maj 5-ət İunə 1818 voə Trir karyn, Germaniyanın Rejn oblasınp. Ajıs sələn Genrik Marks vəli juris i bergavlis səs kadşa oızın muniş intelligencia kolasınp.

Karl vəli əddən vizib kagaən. Çəlad voezşan sija torjatçıs mukəd şərti ızyntızək sposobnoşəzən da vədtorsə tədpx starajçəmən.

Trir kar, kütən çuzis da çuləlis tom kadşa voezə K. Marks.

Oktaç təlişə 1830 voə daskəkvoşa zonkaən K. Marks pondətçis velətçiyən Trir karyn gimnaziyan. Sija kadşa skola ez vermə çəladlış lebətpə ızyt intəres sijən, tıla nı jurrezə unazıksə şüjisə reliqia (bozzəj zakon). Karl medəddən radejtis istoria, nəmeckəj da vazkuvvez (latın da grèçeskəj). Bozzəj zakon sija ez radejtılıb.

Skolaın jorttez Karl Markslış nevna povlisə sijən, tıla sija aslas vraggez vylə pırt vəli gotov gizpə şeralan kəvburrez da kərnə leçyt zameçanpoez. No eta-zə kadə vədənnəs niya sija radejtisə kəz vədpələs orsantor pondətisəs.

Marksən medoza druggezən da jortezən orsəmməz şərti

vəlisə Edgard da Dzenli fon Vestfałen, kədə səvərəyən lois sylən in, revolucionnəj pessəmən otsaliş da vernəjə ətləyən muniş. Dzennilən ajəs vəli əddən obrazovannəj mortən da bura tədis literatura. Səşən Marks velalis radejtnə literaturasə, əddən o3 da bura kutçis knigaez ıbddətəm verdə, medəddən tom Karl pondis radejtnə poezia, açıs nə ətpriy gizlis kəvüllərəz.

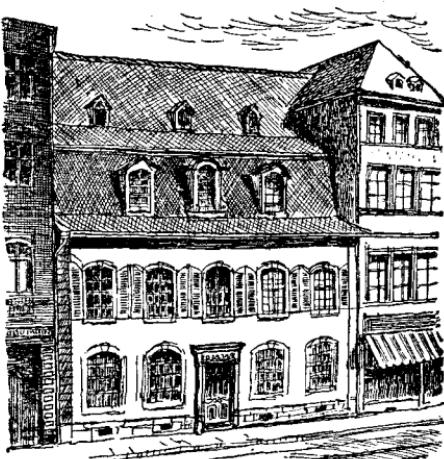
Vit vo bərti, şentəb təlişən 1835 voə, Marks vermis şetnən vədəs ekzamennəz, pomalis gimnazia.

Zreloş jılış attestatın, kədə şetis Markslıə korolevskəj ekzamenujtan komişsia, vəli gizəm:

„Sylən sposobnoşsez burəş, matematiqa sija tədə bura. Nemeç kыlyп kъз znaqnoe grammatika jılış, sis i soçiñennoe, sylən əddən burəş. Latın şərti sis soçiñennoe petkətçə dumaezlən vogatstvo, sija etə predmetsə tədə rəyfənə“.

Gimnazia pomaləm vəgən Marks pondis velətçən Bonna kəj univerşitetin. Sek-ni sija aktívənəja uçaştvujtə obsestvennəj olanın, sijə vərjənə univerşitetin trirskəj studenttez zəmələcəstvo prezidiumə çənən. No Bonn kəj univerşitet ez vermiş şetnən vədəs sijə, myj koris tədən Marksən starajtçan təvkəd da intəressez. Marks vuzə ve- lətçən univerşitetə Berlinə, kəda vəli sek Germaniyaın umstvennəj oləmlən centra. Setçin sija vəd vynə kutçis vədkod naukaez velətəm verdə.

1841 voə Marks pomalis univerşitet da ləşətçis lənə professorən. Sekşa, kъz i ənənə fasistskəj Germaniyaın, skolaezən, univerşettezez velətəmsə policia viziş aslas şin vynən. Policia vədəzə pessis seeəm uconəjjekət, kədnə baitisə rənət sekşa porjadokkeslə, rənət prusskəj praviştvo ləçkətlə. Marksə kəvəs sto ətikəs səjorttez kolasiş praviştvo ez lez ıbddətən univerşitetin ləkciaez, kədnən sija mədis kritikujtnə religia. Eta jılış kyləm vəgən Marks ətkazitçis lənə professorən.

Kerku, kədəyən çuzis K. Marks.

3 §. Marks revolucionnəj uzlən pondətəm.

Sekşa Germaniya ez vəv ənəşə promslennəj Germaniya-kod. Sija kadə Anglia da Francia şərti Germaniya vəli promslennoşən

вәгә [kołtçem stranaen. Гырыş promyslennos Germaniaen toko pondetcis esə vydtypp. Setçin medpero vëdmis tekştilnəj da gornəj promyslennos. Goroddezyn unazk veli kiən kerəm posñiremeşlen-nəj proizvodstvo.

Toko Rejn oblaşyn — Karl Marks czuzanip, — kəda stranaen tyladoron, promyslennos veli paşkaləm da vydtem burazk. Eta oblaş veli medozyn munişən. Setçin una vəlisə fabrikaez da zavod-dez, kədəna výlyun usalisə una raboçej.

Kuimdasət da noldasət voezə raboçejjezlən da remeşlenlikkezelən polozeñno Germaniaen veli əddən şekət.

Uzdon (zarplata) veli əddən uçət. Uzalan lun veli əddən kuz. Raboçejjesə possadatəg eksploatirujtisə. Nylə ez vəv şetəm əckəcəm prava. Germania paşa mukədlaen, kyz, suam, Şilezziap, kytən veli otən paşkaləm kyan (tkackəj) proizvodstvo, kiyışsez (tkaccez) esə vəlisə kreposnəjəs. Etnə kiyışsesə (tkaccesə) eksploatirujtisə kəkpəv — pomessəkkəz da i predprinimatellez.

Kər nəməmda-ni ez pondy pozny terpitny, şilezskəj tkaccez 1844 voə lebtisə vosstanqo. Nija zugdisə məsəlnəz da əztisə fabrikaez. Seeəm-zə vosstanqoez vəlisə Bogemiaen da strana paşa mədikinnezy, no vydəs niya vəlisə verməməş, kusətəməş. Raboçejjesə, vosstanqoezyn uçaştuvujişsesə, vətisə aslanıb viry.

Strana paşa promyslennəj oblaşsezyn raboçejjez da remeşlenlikkez kolasiş pozis azzyp-ni soznatelnəj revolucionnəja nastroen-nəj morttezəs. Nija bura intəresujtisə socialisəz — utopisəz idejə-ezən.

Sekşa Germaniaen raboçejjez da remeşlenlikkez vəlisə esə uçət klasən. Naşelənqolən osnovnəj massabs veli kressana. Kressana sek esə vəlisə pomessəkkəz kipod uvtyn. Dvorjana-pomessəkkəz, neto, kyz niyə sek Germaniaen suvlisə, junkerrez, əddən eksploatirujtisə kressanasə. Toko zazlıtoçnəj kressanalən uçitik gruppaez vermisə otkupən (as ponda denga şetəmən) mezdətçənə pomessəkkəz kipod uvtis da boşny aslynp mu. Unazk da medbur müss vəli dvorjana-lən, pomessəkkəz — junkerrezlən.

Pomessəkkəz stranaen vəlisə gospodstvujtan klasən. Ny kiyən stranaen vəli vydəs vlaş. Medvylən vlaşs vəli kəazzəz da korol'ez kiyən.

XIX vekşa 20-ət voezə Germania ez vəv ətik torjətəm (jedinəj) gosudarstvoən, a sə ryeķyn vəlisə 38 gosudarstvo (kəzəstvöez da korolevstvöez), kədnaiş mukədbs vəlisə əddən uçitikəs. Kət etna gosudarstvöez vəlisə ətlaaləməş Germanskəj sojuza, a sviaz ny kolassın vəli uməl. Bəd gosudarstvoyn vəlisə aslas porjadokkez da zakonnez. Bəd gosudarstvolən vəlisə aslas denga da əşlişən meraez,

Soobseñdo ləşətnə etna gosudarstvoe kolasən vəli əddən şəkət. Bödlañ junkerrez tıj pıłə kolis, sijə i kerisə.

Bödəs etna porjadokkez padmətisə promyşlennos da torgujtəm paşkətəmsə. Promyşlennəj burzuazia dumajtis seeəm porjadokkez jılış, kədnə dırçı sijə və lezisə vlaş dınpə.

Medəddən etna porjadokkezən vəlisə nedovolonəş Germaniañ promyşlennəjzək torıñ — Rejn da Vestfalia oblaşып. 1842 voə Keñ karyn vəli organizujtəm gazəta „Rejnise Cejtung“ („Rejnskəj gazeta“). Karl Marksəs korisə ızavnx eta gazetaə glavnəj otsalişən. Marks primitis etə korəmsə. Gazetañ ızaləməs sylə şetis pozannez (vozmoznosşez) petkətnə jugut va vylə bödəs nəporjadokkez, bödəs naşılıa, kəda vəli stranañ. Çoza Marks keris „Rejnskəj gazetañ“ glavnəj redaktorən.

Eta gazetañ aslas stañtaezyn Marks pessis vaz krepoşniçeskəj porjadokkezkət, korolevskəj stroj naşılıaezkət da vədpələs nəporjadokkezkət. Sija dorjis intəressez kressanalış, kədnə ekspluatirujtisə pomessbəkkez. Marks koris Germaniañ naşelənnoəs resiñenəj revolucionnəj pessəm dınpə ranxt pomessbəkkezkət da korołkət. Gazetañ lois ızyt uspex da vliyanlıo. Praviçelstvo etə gazeta lezəməsə pədnalis. Mart təlişə 1843 voə gazeta vəli pədnaləm.

„Rejnskəj gazetañ“ ızaləməs veskətis Marksliş vñimanlıqosə obsestvennəj voprossez bura velətəm vylə. Sija kutçə velətənəj obsestvennəj naukaez, revolucionnəj dvizenqoezliş istoria, socialiszezliş—utopiszezliş soçiinqənoez (Morlis, Furjeliş, Ouenliş i muk).

Oktag təlişə 1843 voə Marks munə Parizə, kytən pondə lezən zurnal „Nemecko-francuzskəj vədvoşaez“. Etə zurnalsə lezəmən Marks mədis viştavnx, sto sə ızən xarakterəs mezdunarodnəj „Rejnskəj gazeta“ redakciañ Marks tədsəsis Engelskət, kəda gizlyvliş eta gazetaə.

4 §. Fridrix Engełs. Karl Marksət druzva pondətəm.

Fridrix Engełs çuzis nojas 28 lunə 1820 voə, Barmen karyn, Rejnskəj oblaş ojlaçyn. Şemja pılen vəli əddən zazlıtoçnəj. Ajxs sylən vəli fabrikant. Tom Engełslə əddən şəkyla ovxis aslas şemjañ: ajxs mədis pərtənə sijə kupeçə. I eta pod vylən Engełs da ajxs kolasən əddən una vəvlisə sporiez, una niya əlamədkət vidçvlisə. Fridrixlən tıvkədəs əkəz ez vermə miritçənə niya intəressezkət, kədnən olisə sə şemjañ.

Dassızım voşa tom mortən, gimnazia pomavtəg, sija ajxs eek-təmən gortşis munis Bremen karə, kəda sek vəli Germaniañ ızyt torgovəj karən. Setçin sija pıris ətik torgovəj kantoraə sluzassəjən.

No eta sluzba sylə ez glenitçə. Sija ızyt intersetən pondətçə velətnə vədkod obsestvennəj naukaez i çozə pərtçə gizişə (pisatələ), pıxıvtəm da liçkət uvtən oliş otıras dorjişə.

Oktaç təlişsan 1841 voə Engels pondis sluzitnə Berlīnən vojen-nəj sluzva vylən.

Eta kadə (aprel 1842 vo) Engels pondis gizlənən „Rejnskəj gazetaə“, kədə redaktrijutis Marks. Engelslən statṭaez vəlisə veşkətəməş rənət niya şeklt olan usloviaezi vylə da porjadokkez vylə, kədəna vəlisə Germaniayı.

Şəntəb təlişə 1842 voə, vojen-nəj sluzva pomaləm vərtyən, Engels munis Angliaə Mancşesterə, kytən ajys eəktəmən pondis izavnə reçkan fabrikañ kontorsyökən. Eta fabrikalən Engelslən ajys vəli rəjsyökən. Angliaə munikə sija kezis keñnə da pıris „Rejnskəj gazeta“ redakciə. Estən sija pervuiş pantaşis Markskət.

21 təliş, kədnə çulətis Engels Mancşeterən, Angliais promissiən-nəj centrən, pıktisə ızyt rıyatna (otpeçatok) sə ozählə oləm vylə da uz vylə. Fabrikañ ısalikə Engels vermis velətnə raboçəj klaslış polozenqo, azzyp, kyz levə raboçəj dvizenqo, da aktivnəja sylən uçastvujtnə.

Angliayp olikə Engels eəkəta (çasto) vovlis niya kvartallezə, kytən olisə raboçəjjəz. Setən vəlisə çukylaəs, veknətikəs da nətəş ultiçaez. Vozduxyn sulalis vədkod zyn duk. Kyz ətərşan, siž i rıeşən qətəş kerkuezən tırt vəlisə raboçəjjəz. Etən kvartallezən carstvujtis nıssəjjəzmoz oləm. Kapitalis predpriaçıya vylən katorznəj iz ponda raboçəjjəz poluçajtisə seeəm jecə, seeəm grossəz, kədəna vylə nəkəz ez poz ovnə. Pozis azzyp ne jecə seeəm sluçajjez, kər raboçəjjəz kulisə səbgən.

Eta kadə Engels azzylis da i ətlənən anglijskəj raboçəjjəzkət uçastvujtis revolucionnəj pessəmən.

Eta kadə anglijskəj raboçəjjəz pervuiş organizujtisə assinəs massovəj politiçeskəj partia, kəda suşis „Nacionałnəj çarlısskəj associaciaən“. Eta raboçəj partıa vəşkətis sekşa anglijskəj raboçəj dvizenqoən, kəda nımtiçsis çarlızmən (çarlızm anglijskəj klyvşan „çarter“, kəda loə xarṭia — gramota, gizəm trebovanqəz). Burzuaznəj Anglia zakonnez şərti raboçəjjəzlə sek avı vəli şetən pravo uçastvujtnə parlamentə vərjikə. Çarterən niya korisə ətlasa da ətkod vərjişan pravo vədənnəs ponda, korisə şetnə pozannez (vozmoznos-şəz) vərjyp deputatən vəd mortəs, a ne toko bogattoəs, kyz vəli Angliayp. Niya korisə, medvə parlament vəd voə vərjişsis vilış, a ne kəpəmkə vo kezə.

Çarter çozə lois vədəs anglijskəj proletariat pessəmən znam-jən, pessəmən, kəda vəli vəşkətəm rənət burzuazialə. Anglijskəj ra-

Fridrix Engels.

Боңажең ния политиескәј кореммең вүлә (тревоңдоң вүлә), кәдна вәлисә сүнгәтәмәш қарғаңып, визатисә токо къз влас пonda пессәмпән sredstvo вүлә, медвь мәдкодшәтпә sekşa obsestvo aslas klas интөрессез шәрти.

1842 voə, kər Engels loktis Angliaə, çartizm partıaın vəlisə 40 şurs gəgər člen. Sija aktivnəja nuətis uz, lebtis massasə çarṭer ponda pessəm vylə. Sija vəli kərtəşəm 1842 voşa zabastovoçnəj dvizen-nokət, kəda lebis çut ne bədəs Ojlaşa Angliaən. Bədəs Anglia zegalis da povzis eta massovəj poliṭiçeskəj proletarskəj dvizennoiš. „Çartizmъn lebtisə bədəs rabočej klas ranlı burzuazialə i medpervo uskətşə səb poliṭiçeskəj vyn vylə“ — gizis Engels.

V. I. Lenin donjalis (ocenivajtis) çartizmsə, kəz „anglijskəj rabočej dvizennoiš revolucionnəj epoxa“, kəda mirlə setis proletarskəj geroizmiş velikəj primerrez. Eta vəli „medozza paşkət, zviliş massovəj, poliṭiçeskəja oformitəm proletarskəj revolucionnəj dvizenno“.

F. Engels uçaştvujtə çartisskəj dvizennoy. Esə 1842 voə sija suvtətə şvajz çartisskəj partıaış revolucionnəja nastroennəjzək vozdezkət. Coza sija loə çartisskəj gazetaezən rıysa uzalişən. Ətləyən etakət Engels gizə kəpəmkə statṭa çartisskəj dvizenno jılış nemeckəj gazetaezə, tədsalə nemeckəj rabočəjjesə nə grañica şajsa vonneznəs pessəmən.

Engels i şorənzək nuətə şvajz revolucionnəjzək anglijskəj çartissezkət. Sija ətləyən Marksət setə nylə sovettez, veşkətlə nə pessəmən, otsalə nylə organizujtçənə.

Angliaən olikə, anglijskəj rabočəjjezlis oləmsə azzikə, çartisskəj dvizennoy uçaştvujtikə F. Engels gizis kniga: „Angliaən rabočej klasslən polozenno“. Eta knigaın sija gizis kəz oləmə da pessənə anglijskəj rabočəjjez. K. Marks dənə ətik piştoyp F. Engels etə kniga jılış gizis: „Me angiçana gospodalə (vlaş dənən sulaliş anglijskəj klasseszlə — Av tor) suvtətə pereçən nə grekkezlə. Bədəs mir çuzəm ozyı me viñita anglijskəj burzuaziyasə massovəja viəmmezən (ubiystvoezən), grabitəmməzən da mədik prestuplennoezən“...

Revolucionnəj dvizennoy uçaştvujtikə, obsestvennəj naukaez velətikə, sekşə klassovəj pessəm azzikə, Engels, kəz i Marks, loktis, vəvodəz: rabočəjjezəs pozə mezdətənə toko revoluciaən, kədən əzətavnə (vo glave) pondasə rabočəjjez aşnəs.

Angliaən olikə, Engels gizlis statṭaez „Nemecko — francuzskəj bədvoşaezə“, kədə lezis K. Marks.

Karl Marks velətis Velikəj francuzskəj revolucialış istoria da kəz etə revoluciaən uçaştvujtisə obsestvolən bədkod klassesz. Sija tədmalısekşə socialissez-utopiszezlis uçenno, əddən vura vižətis sekşə klassovəj şərən da uçaştvujtis səyən açıs. Bədəs etə vajətis sijə seeəm - zə • vəvoddez dənə, kəz i F. Engelsəs. Etə aş-şis nəzzə (vzgladəsə) kapital nərəstəm uvtiş uz (trud) mezdətəmən rabočej klasslən torja rol jılış K. Marks pervuiş viştalis

aslas stattaňn, keda veli peçatajtem „Nemecko-francuzskej vydvo-saez“ zurnalyn 1843 vo pomashiké.

Rabocaj klas mezdətəm vylə etna ətkod nözzəz (vzgladdez puk-tisə kék velikəj mortlış druzbalə pondətçəm, eta druzva küssis ne ətik dasvo, kütçəz ez kuv K. Marks. Karl Marks Engelsyn azzis ət-moza dumajtişəs, asləs vernəj jortəs.

Şentab təlişə 1844 voə Engels loktə Parizə. Setçin niya ətləyn kutçisə zorətnə assinəs uçenqo. Eta kadşan i pondətçə rabocaj klaslən eta kék velikəj velətişsezlən ətlasa uz, pondətçə pylən druzva.

Marks vədəs assis vyn da znanqoez şetis rabocaj klas deloə. Sylən uz veli ətik — revolucionnəj uz. Eta izəs sylə ez şet qeky-eəm zarabotok. Burzuazia şinən ez, verney azzıny Marksəs, vədəoz siyə əzmitis, sə şətən sleditis. Sija uzalis i olis aslas şemjaən ryrşa nuzdaňn. Ez-kə-və şet sylə otsət F. Engels, dak Marks ez-və verney zorətnə assis uçenqo, keda sija zorətis una vo.

Marks da Engels druzva jılış Lenjin gizis:

„Vazşa viştavləmmez (predaqqoez) viştalənər druzvaňn vədkod şələm vərzətana (troqatelnəj) primerrez jılış. Jevropais proletariat, rabocaj klas vermas viştavny, sto sylis nauka zorətisə kék uçonəj da pessis, kədəna ətaməd kolasyn olisə siž, sto eta oləməs loə una-ən vylənzyk morttez druzva jılış medəddən şələm vərzətana vazşa viştavləmmeşə“.

5 §. Marks — Brüsselən.

Parizyn Marks olis kék vo. Aslas uçenqo vylən uzalikə Marks uçastvujtis i Franciaş politiceskəj oləmən. Ətləyn etakət sija nuətis pessəm panxt prusskəj praviştvost, gizis panxt sylə peçatyn. Prus-skəj praviştvost i tatən ez şet spokoj Marksələ. Sija koris Francialis praviştvosə, medvə Franciaş Marksəs əstisə. Janvar təlişə 1845 voə Fracialən vlaşsez gizisə Marksələ, medvə sija zənət kadə munis Francia korolevstvoi. Fevral təliş pondətçikə Marks munis Pariziş Belgiaə i pondis ovny Brüsselən. Belgialən stolica — Brüssel — veli bur mestaən ozyn munis rabocajjez kolasyn Marksələ revolucionnəj uz nuətəm ponda. Belgia ryrjət una munisə rabocajjez Germaniaş Franciaə da vər Franciaşan Germaniaə. Vədənnəs niya kezavlisə Brüsselə, medvə tədəsaşnə Marksət da sə uçenqoən.

Brüsselşan guşən indişis revolucionnəj literatura omən Germania paşa, keda eta stranaňn paşkətnə ez lezə.

Ozyn munis nemeckəj rabocajjez kolasyn i pondis Marksəs nuətən Brüsselən revolucionnəj uz. Sija organizuje setçin „Asve-

lətəm ponda rəvəcəj obsestvo", kytən ləddətis rəvəcəjjəzlə lekciaez, velətis niyə politikaə.

Ətlən etakət Marks da Engels ozählə zorətisə assinəs içəndəsə.

Brüsselis muniş rəvəcəjjəz rəbjət Marks starajtçis suvtətəpə sviaz, Germanıaın, Fransıaın da Angliaın ozyən muniş rəvəcəjjəz kruzokkezkət.

6 §. „Kommuñissezlən sojuz“.

1846 voə Marks da Engels organizujtisə ozyən muniş rəvəcəjjəz revolucionnəj kruzokkez Belgiaın, Angliaın, Fransıaın, Germanıaın da Svejcariyaın. Londonıa etna kruzokkezə vəlisə rəytəməs i çartissez revolucionnəj kryloş predstavitellez. Etən kruzokkez kolasıñ medərəşə kruzokən vəli Brüsselis, kədən vəşkətlis K. Marks.

Marks, kyz i Engels, starajtçis ispolzujtib vəbdəs, medvə upazık revolucionnəj rəvəcəjjəz kolasıñ paşkətənə assis içəndə, viştavın pylə, medvə niya vezərtisə, myj sija prav.

Iuq təlişə 1847 voə Londonıa vəli çukərtəm etna kommuñis gruppaezlən medozaa sjezd. Marks ez vermə loknə etə sjezd vylə, no Engels setçin vəli parizskəj kommuñissezşan delegatən. Sjezd vylən suisə organizujtib „Kommuñissezliş sojuz“.

„Kommuñissezliş sojuz“—eta istoriaın proletariatlən medozaa mezdunarodnəj revolucionnəj kommuñisticeskəj organizacia. Etə medozaa kommuñis partıa, kədaın ətuvətisə ozyən muniş rəvəcəjjəz, kədənə suvtətisə as ozañs zadaça vermən burzuaziasə da suvtətəpə proletariatlış gospodstvo. „Kommuñissezliş sojuz“ vəli guşa (tajnəj) organizaciaən. Sija ez vermə ovnə vəvdərən, medvə vəbdənəsə tədisə siyən, myla praviştvo vədəzən sijə əzmitis da starajtçis kutnə.

Sjezd vylən vəli primitəm i ustav etə organizacialən. Ustavın vəli burda vezərtana viştaləm medozaa mezdunarodnəj rəvəcəj partıa moggez da zadaçaez jılış. Medozaa paragrafıñ mijə ləddətam:

„Sojuzlən mogən loə vermən burzuaziaəs, suvtətəpə, proletariatlış gospodstvo, vərətənə vaz burzuaznəj obsestvo, kəda panşəm klassez panşteccassez vylən (protivopoloznossez vylən) da panpə klassezəm da torja sobstvennostəm vil obsestvo“.

Unazık 85 voşa çulalis sija kadşan, kər pervuiş mezdunarodnəj rəvəcəj dvizenə istoriaın vəlisə suvtətəməs etna zadaçaez kommuñis partıa ustavı, no niya ənəz olaniş ez petə i vəbdəs stranaeziş ənənə kommuñis partıaezlə loənən tuj mytçalan zvezdaən. Toko mu vylis kvaşət tor vylən — mijən stranaı — rəvəcəjjəz da kressəna aslanıñ kommuñis partıa vəşkətləm şərti pərtisə oləmə etnə zadaçaezə. Sovetlən strana, kytən ne ətik das milion uzaliş otır stroitə

socializm,— eta em sijə zadaçasə oləmə rırtəm, tıj ponda pessisə medoza kommunarrez, kədnə organızujtisə K. Marks da F. Engels.

Medoza kompartıa organızujtıs ızıt revolucionnəj pozarrez ozyń. Ətik vo çulaləm vərtyń, 1848 voə lebis revolucia Fransıań. Revolucionnəj pozar paşkalis i mədik stranaezyn—Germanıań, Vengriáń, Italiáń. Soznaťnəj raboçej klaslən vyp vəli sek esə əddən içət. Da i aćsə raboçej klasəs vəli esə ne sə ızda, kəz əni. Soznaťnəj raboçejjez, kədnə vezərtisə aslas kláslış intəressez da vəlisə gotovəs nı ponda pessınp, vəlisə esə jeeazъk.

Marks da Engels, loktan revolucialış intəressez azzikə, ləddisə kolanaən ətuvtıń ozyń munis raboçejjezliş gruppaez torja, klassovəja soznaťnəj partıaə. Marks ləddis, raboçejjez vermasə loknə povedəəz toko torja političeskəj partıaə organızujtəmən. Sek-zə suisə ləşətń Sojuz ponda programma, kədə vnyşətń partıalən loktan sjezd vylıń.

Medvə ətuvtıń raboçejjezəs kommunizm znamja uvtə da paşkətń sibliş idejaez, medoza sjezd suisleznı zurnal. Şentab təliş, 1847 voə Londonıń petis „Kommuńis zurnallən“ medoza nomer. Sə medoza lisbok vylıń vəli pervuiş gizəm K. Marksın lozung „Proletarijjez vəd mi vylış, ətuvtçə!“. Sija kadşań eta lozungı̄s lois mezdu-narodnəj raboçej klaslən lozung. Eta lozung uvtıń jonzıka topət-çənə vəd vylış raboçejjez da uzaliş oṭir burzuažiakət pessəmən.

Medoziş statṭań vəli gizəm, kyeeməs eta zurnallən medşərşa zadaçaez. Setçin vəli gizəm: „Mijə assıńım organsə qımtam „Kommuńis zurnalən“ sijən, tıla mijə vura vezətam i tədam, sto eta mezdətçəməz pozas loknə toko sobstvennoşılış ənna otnoseñnoez vədsən mədkodşətəmən, sırı, tıj sijə (mezdətçəmsə) pozas rırtıń oləmə toko seecəm obsestvoıń, kəda panəm (osnovannəj) kommunizm vylıń.

Mijə ne niya kommuniszeziş, kədnə radejtəmən mədənə voşın vədəs. Mijə suđəm (cessotəm) oṭir vylıń ogə kişə kurıt şinvasə təliş jugdətikə! Mijə tədam, mijan kad şerjonzəj, mijə tədam, sija korə vəd mortşań puktınə assis vədəs vyp, i mijə tədam, radejtəm jılış etna dumaez toko nəşətənə (rasslabljənə) pişə, kin eta radejtəm jılış dumajtə. Mijə ne niya kommuniszez kolasiş, kədnə əni-ni baitəməy mir jılış, sija kadə kər mijan vraggez ləşətçənə gəgər voj kezə. Mijə tədam əddən vura, əkətən... mijə ogə vermə loknə burzık stroj dənəz ozyń səşşa, kytçəz mijə vynən og voştə as ponda političeskəj pravaez“.

Statṭa pomaşşə prizvənə:

„Proletarijjez vəd mi vylış, ətuvtçə vevdərən tıdaləmən (otkry-təja) kytən pozə zakon şərti, mijan uz oz pov jugaltı, i guşən (tajnəja), kytən etə oz lezə tirannez“.

7 §. „Kommuņis partīalēn manifest“.

Nojas tēlis pomašikē 1847 voə Londonoņ-zē əkṣis „Kommuņissez sojuzlēn“ mēd sjezd, kēda vylēn vēli K. Marks. Eta sjezd vylēn kēpymkē lun şerna delegatbez kolasēn munis spor „Kommuņissez sojuzlēn“ vil programma poddež (osnovaez) jylis. Marks lē kovşis ne ētr̄y gaitnē sjezd vylēn, viştavnē aslas učenpo jylis. Una stranaeziş ozyn tūniş ravoçē jez kolaňn sylēn çulalēm izys da sjezd vylēn gaitnēs tycalise, sto sija ravoçejjezlen zvylis vozd. Sjezd eəktis giznē medozza mezdunarodnēj kommuņistīceskēj partīalis programma. Etē programmasē Marks da Engels gizisē janvar tēlis pomašikē 1848 voə da inđisə peçatajtēm pondā Londonē. Fevral tēlišen 1848 voə sija vēli peçatajtēm seeəm n̄im uvēn: „Kommuņis partīalēn manifest“.

Sija kadşan „Manifest“ unais peçatajtçylis mēdrēv i peçatajtçē ənəz. Nemeckēj kēv vylis sija vuzətēm una vēdrēlēs kēvvez vylē i eta uçitik knizkaok şerti velētçenē vēdēs stranaeziş ravoçejjez da uzialis otiř. Unazēk 85 vo sajūsa Karl Marks lēn da Engels lēn gizəm „Kommuņis partīalēn manifest“ ənəz em bojevēj programma vēd mu vylis ravoçēj klasslēn aßsē mezdətēm pondā pesşəmēn.

„Kommuņis partīalēn manifest“ — eta ravoçēj klas partīalēn medozza programma. Vēdēs ozlaşa istoria tycalise, sto Karl Marks lēn da Engels lēn „Manifesten“ gizəm učenpo veškēt (pravelnəj). Sylē medbura dokazitēmēn, sto eta učenpoys veškēt, loə Sovettez stranaēn socializmlēn pobeda. I ənəz „Manifest“ loə vēd mi vylis kommuņistīceskēj dvizēnpo znamjaēn. VKP(b)-lēn Kommuņis Internacionallēn programma — eta loə eta „Manifestsē“ istoriēskēja ozañ nuetēm.

Vladimir Illiç Lēnin əddēn vylēna donjalis (çenitis) etē „Manifestsē“. Sija eta „Manifest“ jylis gizis: „Eta uçitik knizkaokb sulałə vēdsə tommez, sə duxən olə da ənəz tūnē civiliżovannēj miris or gañižiğtçem da pessis proletariat“.

„Kommuņis partīa manifesten“ K. Marks da F. Engels tycalise proletariatlış, vil kommuņistīceskēj obsestvo kerişliş vēd mu paşa istoriēskēj rol. Eta nijsa vēd mi vylis proletariats vooruzitise obsestvosē mēdkodşətēm jylis assis istoriēskēj zadaçaez soznañ poən.

Mort olamliş çulalēm istoria velētikē, Marks loktis seeəm vylvod dypē: klassezə jansətēm obsestvoyn osnovnēj nuetan vylēn loə klassezlēn pessēm. Vazşa obsestvoyn tawvez pessisē ravovladeleçcezkēt, kreşsana — pomessykkezkēt, ravoçejjez — kapitalissezkēt. Klassovəj obsestvoyn ryg ızytalis (vēli vo glave) pıtyaşşezlēn (ugnetatelež-

1ən) uçitik çukər (kuçka), kədə połzujtçis vədəs tıvılıs vogatstvoezen, vədəsən, tıj vəli medbur, kədə vižis da pırgıstis unaen unazık ızalış otiress.

Nırgıstis da pırgıstəm otiress orəttəg nuətisə ətamədkət, kər güsən, kər vevdərən tıdalana, pessəm. Klasselən eta pessəməs pırg pomaşşıvlis revoluciaezeñ, kədən vajetlisə vədəsən obsestvoos mədkodşətəm dənə. Ətik gospodsvujtan klas tujə vlaş dənə vovlis mədik klas. Feodallezlis (pomessıkkəzlis) gospodsvujtəməs vezis burzuaznəj obsestvo, kədə lebtisiş feodalnəj (pomessıccəj) obsestvo kişşəm torrez vılynp, ez vıyət klassez kolassıp pessəm da protivoreçiaeze. Vaz klassez mestəs sija suvtatis toko viş klassez.

„No mijan epoha,—gizis Marks,—burzuazialən epoha, mədkod sijən, tıla sija klassovəj protivoreçiaeze keris prostəjzəkkezeñ. Vədəs obsestvoos şo əddənəzək i əddənəzək torjətçə kük ızat, ləg lagerə; kük ızat, vəskıta panxt ətamədlə sulaliş klas vıle—burzuazia vıle da proletariat vıle.“

Burzuazia, kapitaliszezlən klas—eta gospodsvujiş klas, kədə obsestvoas uçatzək, jecəzək (meñsinstvo). Sı kılın zavoddeze, fabrikaez, bankkez, müez, kərttujjez—vədəs bogatstvoez, proizvodstvolən vədəs gəriş sredsvoez.

Proletariatlən, raboçej klaslən, kədə asnas, petkətə intəressez obsestvoən unazık otiılış, avı əckəvəm proizvodstvo sredstvoez. Proletariatlə, medvə ne kuvnır eygən, kovşə vuzavnır kapitalislə assis ızalan vıly. Sıla kovşə tıppır kapitalis kipod uvtə. Kapitalis medalə raboçejəs sijən, tıla raboçejlən ızəs şətə kapitalislə doxod. Raboçejjez kerənə kapitalislə vəgəs (prıvı). Kapitalis vədəqoz eksploaṭirujtə raboçejəs, eəktə sijə ızavnır as vılas (kapitalis vıle). Etaşan kapitalis klaslən da raboçə klaslən intəressez sulalənə ətamədlə panxt, niya nekəz, əckər ozə miritə.

Kapitalis obsestvoon, kədə vişşə medaləm iz vılynp, ətik mortəs mədik mortən rabskəja eksploaṭirujtəm vılynp, proletariat loə medəddən pırgıstəm klasən. Proletariat—kapitalis obsestvoon ətnasa (jedinstvennəj) klas, kədalən intəressez vəskətəməs etə obsestvoə razəm vıle.

„Vədəs niya klasseziş,—gizəm „Maqifestyń“,—kədən sulalənə ənna kadə panxt burzuazialə, ətik toko proletariat loə zvıliş revolucionnəj klasən... Proletarijezlən aslanıb avı əm, tıj vı kolis nıle beregitnır“.

Proletariaitən klassovəj intəressez—eta intəressez ızıta unazıkən (bołsinstvolən). Etaşan kapitalis pırgıstəm uvtiş raboçejjezəs mezdətəm—eta loə vədəs pırgıstəmməzəs mezdətəm.

Raboçej klaslən istoriçeskəj rols kapitalizm vıyətəmən torja

(çasnəj) sobstvennoş vylətəmən, mortəs mortən eksplloatirujtəm vylətəmən, vədən klassez vylətəmən. Vaz burzuaznəj obsestvo tıjə sə klassezən da rənaltıçesəzən (protivopoloznossezən) loas Sociałisticeskəj obsestvo, kəda loas stroitəm ətlasa sobstvennoş osnova vülin.

Marks da Engels "Viştalisə, raboçejjezəs-pə" da vədəs ızalışsezəs mezdətəm dənə tuj — toko proletarskəj revoluciaın, kəda vylətas burzuazialış gospodstvujtəm da suvtətas raboçej klaslış vlaş — proletariatlış diktatura. Proletariat dikturatəg oz poz stroitən socializm.

Marks da Engels „Maqifestyń“ gizisə: „Kommuniszezlən med matış cel səyin, medvə uşkətnə burzuazialış gospodstvujtəm, boşın proletariat kijə politiceskəj vlaş“.

Raboçej klaslə diktatura kolə sə ponda, medvə zugdənən vaz stroj, vermyən vaz gospodstvujtiş klassezliş napor, kıskınpa asladorə ızalış massaezəs, stroitən vil kommunistiçeskəj obsestvo, velətnən (vospitajtnən) vil obsestvo stroitişsezəs.

No sə ponda, medvə vermyən burzuaziaəs, raboçejjez dolzonəs ətuvtçılıp partiaə. Partia — eta raboçej klaslən medoziş otrjad. Partiaə əktəməs raboçej klaslən medbur, medsoznaťenəj predstavitellez, kədəna raboçej klas delo ponda gotovəş şetnə assinəs oləm. Revolucionnəj partiatəg, kəda tədə raboçej klaslış intəressez da səlliş istoriceskəj zadaçaez, oz poz proletarskəj revoluciaın sızətnən rövedə: vot myla „Maqifest“ vədəs stranaeziş raboçejjezəs koris ətuvtçılıp, vot myla sija koris nijə kommunis partia rjaddezə.

„Maqifest“ pomaşşə to kyeəm kylvəzən: „Kommunisze ləddənən lisanəjən sajəviniş assinəs pozzez (vzgladdez) da sijə, myj mədənən kerti. Nija viştalən veşkyla, nija assinəs zadaçaez vermasə rytənə oləmə toko vədəs, kəda em, obsestvennəj strojsə naşılnejə uşkətəmən. As gospodstvujtiş klasses drəzitənə kommuñistiçeskəj revolucia ozyń. Proletarijjezlə aslanəs çeppezə səyin əstənən nəm. A voştasə nija vədəsa mir. Proletarijjez vəd mi vlyiş, ətuvtçə!“

Siz K. Marks da F. Engels „Kommunis partia maqifestyń“ myççalise raboçej klaslış istoriceskəj rol.

8 §. Marks — 1848 voşa revoluciaın.

Fevral təlişə 1848 voə Franciaın lebis revolucia. Kək lun munisə bojjez, lebtisəm otiş pessis korol vojskakət i kək lun bərti vaz praviştvo vəli uşkətəm.

Fevral 24 lunə koroləs çapkissə i Francia lois burzuaznəj respublikaən. Veşkətənən pondis vremennəj praviştvo.

Marks eta kadə olis Belgiaın. Sija nuətis pessəm prusskəj mo-

narxiakət, petkətis vevdərə səliş revolucionlə rapıt veşkətəm serpəş uzsə. Prusskəj korol korəmən Marksəs Belgijkəj pravişteştvə ares-tujtis. Nədər təyisi vəli arestujtəm i Dzençi — Marksən iñsə. Etə vylə jona pondisə protestujtın revolucionnəja nastoitçəm massaez i Belgijkəj pravişteştvələ Marksəs da səliş iñsə arest uvtış kovşis-iñsə. Pravişteştvə setis prikaz ıstınp Marksəs Belgiaş. Marks as-las şemjaən munis Parizə.

Parizən kluçən bergətişə revolucionnəj vallez. Marks vəd vynən kutçis uz berdə. Sija pondis mədnoz organizujtın „Kommuñis-

1848 və Parizən barrikadnəj bojjez.

sezlis sojuz“, medvə sija gotovzık vəli loktan revolucionnej bojjez kezə. Vəli organizujtəm „Kommuñissez sojuzlən“ vil Centralnəj komitət, kədən pondis veşkətliy K. Marks. Partıa CK-ə sedis si-zə i F. Engels.

Marks ətləyin „Kommuñissez sojuzis“ mukəd cəlennəzkət paşkətis ıxtət agitacionnəj da organizacionnəj uz. Sija əktis vil raboçej partıa ladorə kəşsişsezəs, tədsalis nijə partıa zadaçaezən, inđal is nijə revolucionnəj uz nuətəm ponda Germaniaə.

„Kommuñissez sojuz“ nimşaq vəli lezəm sətəcəm „Germania“

kommuñis partzialen korəmmez“, kədə gizisə Marks da Engels. Eta səbətçəmən Marks koris (trebujtis) vooruzitńv bədəs otırəs, sija koris, medvəs gosudarstvo mırddis (nacionałizirujtis) knazzezlış da pomessəkkezliş muez, rüdnikkez, saxtaez, medvəs otırəs velətəm vəli nuətəma ves (besplatnəja), Germania paşa posničik knazestvoez ətlaaləməs ətik gosudarstvoə i s. oz.

Marks bura vezərtis, sto kommuñis partzialış etnə korəmmezsə pozas uspesnəja rıytńv oləmə toko revolucia nuətəmən, kədən ızytavńv (suvtasə vo glave) pondasə raboçəjjəz. Pervuis etna korəmmez vəlisə rıytəməs oləmə bədsən toko miyan. Sovettez stranaňn Oktabeskəj revolucia kadə. No etnə korəmmezsə kolis petkətnə Germañiān revoluciaəz, medvəs pı gəgər organizujtńv, topańv, massaez, viştavńv pıyə, tıj ponda nijsa dolzonəs pessən.

Nedər tıjış revolucia pondətçə i Germañiān. Mart 3-ət lunə 1848 voə Keñnyn əzjis narodnəj vosstaňno. Mart 13-ət lunə revolucia vermis Venaňn, mart 18-ət lunə Berlínny. Revolucionnəj vallez paşkalisə bədsən Germañia paşa i Marks, ətlaňn „Kommuñissez sojuziš“ jorttezkət — Engelskət, Volkət i mədikkezkət, uşkətçis setçin, oziş vojevəj poziciaez vylə, Rejn oblaşə, kytən meduna vəlisə raboçəjjəz. „Kommuñissez sojuziš“ mədik veşkətlis çlennez partijnəj uz nuətəm ponda da revolucionnəj dvizənnoən veşkətləm ponda vəlisə əstəməs bədkod karrezə. Germanskəj revolucia kadə massaez dvizənnoən bədlaňn veşkətlisə „Kommuñissez sojuziš“ çlennez.

Marks Keñnyn organizujtis „Vil rejnskəj gazeta“ 1ezəm („Noje Rejnise Cejtung“) i lois glavnəj redaktorən. Gazeta pondis petńv jun 1-za lunsan 1848 voə. Redakciaňn ısalis sis-zə i Engels. Eta vəli medozza ətnasa gazeta, kəda veşkyla. vevdərən tədaləmən, dörijis raboçej klaslış interessez. Sija koris massaezəs vojə ranıt pomessəkkezlə. Sija viştavlis massaezlə, kyz gəgər tıj kerşə, tıtçalıs nıly veşkət tuj. Gazeta veşkətlis proletariat da ısalis massaez pessəmən, koris nijsə resiṭenəj revolucionnəj pessəm dənə.

Vladimir Ilic Leniñ gizə gazeta vojevəj uz jılış, kyz revolucion. nəj proletariat medbur organ jılış, kədaşa vıtzək ez vəv. Gazeta ryjtət Marks veşkətlis Germañiān revoluciaən.

Marks azzis nəmeckəj burzuazialiş serpəs uz da izmena, səbiliş starajtçəmsə tıjə vəz ez suvt pıyətńv revoluciasə da pomessəcəj vaz praviştvokət kernə sojuz. Gazetaňn Marks ne ətərgi viştavlis eta jılış raboçəjjəzlə. Sija koris nuətńv revoluciasə oşlaq, ne suvtçən pıyətńv, tıj korol şətəvlə qeynočkaən, a revolucionnəj vınnən lokńp resiṭenəj pobedaəz. Marks sulalis seəəm revolucia ponda, kəda dolzon vəli romın vajətńv raboçej klas gospodstvujtəm dənə.

Marks ətlaňn mədik jorttezkət nuətə raboçəjjəz kolasən revol-

lucionnəj už. Sija kutçə germaneskəj proletariatlış torja partıa organizujtəm verdə.

No Germanıaňın ravoçej klaslən vñn vəli uçət. „Kommuñissez-lən sojuz“ vəli eəsə nevəyt da nevəna organizaçiaən. 1848 voşa revolucia vəli nüxstəm, kusətəm. „Vił rejnskəj gazeta“ koris ravoçejjəzəs da kressanaəs, medvə piya vñdəqoz şetisə otpor nastupajtış kontrrevolucionalə, naşılıalə visișə otvet naşılıaən. No vraggez napor uñtən revolucionerrezlən vñn çinis. Kontrrevolucia uşkətçis Marks vñlə. Sijə kəkiş şetisə sudə, no kəknən pərşas ez şetə nekveəm nakazaqndo (opravdajtisə).

Kər vəlisə nüxstəməş medvərja revolucionnəj vñstuplənqoez, kədınaň uçastvujtis Engels, praviçelstvo suis „Vił rejnskəj gazetasə“ pədnəvən. Maj 18 lunə 1849 voə eta gazetalən petis medvərja nomer, kəda vəli peçatajtəm gərd kraskaən. Eta nomerən vəli peçatajtəm Keñiş ravoçejjez dənlə Marksən səbətçəm, kəda pomaşsis to kyeəm kəvvezən: „Mijan medvərja kylən ryt i vñdlən loas: ravoçej klasəs mezdətəm.“

„Vił rejnskəj gazetasə“ praviçelstvo pədnəlis. Marks munis ovn Parizə. Eta kadə Parizən sis-zə gulajtis kontrrevolucia, kəda pondis vətlişnə Marks şərən sə kok pjataez kuza. Marksə Pariziş kovşis muppə. Sija munis Angliaə, Londonə, kütən i olis kuvtezzas.

9 §. Londonıň Marksən oləm.

Londonıň Marksən oləmtəs vəli əddən şəkət. Vaz porjadoklən vñppəz, kədına vermisə revolucionnəj dvizenqosə vñdəs stranaezən, lebtisə assinəs jur. Niňa vñdəqoz əzmitisə Karl Marksəs.

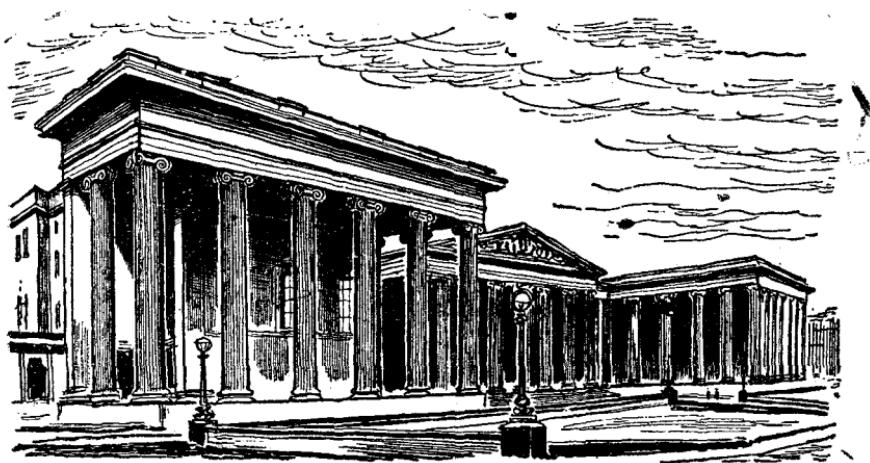
Marks vñlə da sə partıa vñlə prusskəj praviçelstvo organizujtis suñdevnəj proces. Poçiciaən kerəm podloznəj dokumenttez da vəvətçana pokazaqndoez osnova vñlən, seeəm-zə fałsivkaez osnova vñlən, kyeəməş kerənə sovet sojuzkət da sə kompartiakət aslanış pessətənən ənənə burzuaznəj praviçelstvoez, Marksəs da „Kommuñissez sojuziš“ mukəd çlennezəs puktisə vinovatə gosudarstvennəj izməpən. Marks puktisə vñdəs assis vñn sə vñlə, medvə etə praviçelstvolis podlogsə petkətinə jugət va vñlə. Sija əktis vñdəs kolan dokumenttez, kədına şərti tədalis, sto prusskəj praviçelstvo vəvətçə, da lezis niňe peçətə to kyeəm nim uñtən: „Kommuñissezlən keñişkəj proces jılış razoblaçenqdo“.

Revoluciasə verməm vətənən Marks kutçis velətnən 1848 voşa revolucionnəj pessəmlis oryt, medvə petkətinə sviş kolana tirokkez ozañşa ravoçej dvizenqo ponda. Brosuraezən da statıaezən, kədına petisə eta kadə, sija revolucionnəj pessəmləkerə itoggez da viştalə

тавоççejjezlə, sto kolə organizujtپь aslъnъs jón, ətunvtçem proletär-skəj partıa.

Revoluçiaesə pыrьstêmbs ez cegət Marksəs. I raboçej dvizeno no ıənan voezə, kədnə vəlisə 1848 voşa revolucia vəgən, sija [koltçə tavoççej klaslən seeəm-zə vozdən da drugən. Londonınp olikə sija ıbd vynən sız-zə pes̄is assis nəzzəz (vzgladdez) dorjəm ponda da dorjis raboçej int̄eressez.

Etna-zə voezə sija kutçis izavnъ aslas oləməp medglavnəj trud vylən. Londonınp sija ləşətis peçatə medozza tom „Kapitalış“, aslas ızbt proizvedennois, kədalə sija şetis aslas oləmiş una voez. Bədəs eta izbə munis Marksən əddən şəkət olan usloviaezy, seeəm nuzdañn, kəda vajətlis mukəd kadə nissəjmoz oləməz.

Londonınp Britanskəj muzej.

Mukəd kadə şemjaſs sylən olis eygən. Çeļadəs ezə vermə veſtən ſcolaə ſijən, tyla pylə qəm vəli paſtavnъ.

Aslas druglə Engelslə etik piştoyn Marks gizis: „Eta voə medmatiſ nolət torqın me og vermə ıstən ſeļadəs ſcolaə ſijən, tyla avu tıntəm vaz sçot şerti da sessha eſə vidəs pylən ne əddən basək“.

Mədik piştoyn sija gizis: „Bədsə nədeł-ni vot me eg petavlı kerkuiſ ſijən, tyla avu şurtuk, kədə me iindi lombardə. Sız-zə og şoj i jaj səşən, tyla otkazitisə kreditiňn“.

Janvar 28 lıupə 1858 voə Engelslə Marks gizis: „Pogodda ta-tən lois əddən kəzət, a menam paṭeraň sombəs avu. Bədəs eta eəktə menə vilis vəyətçyp te dənə, kət eta tənəm şvet vylən medşəkty... Me eſə ovəzəj voprossez vylən vynələzəka izaləməp Koknita verma vunətən eitə nissəjmez oləmsə, no menam inələn, vezərtana, seeəm vunətçan torxəs avu.“

slən kulis pıv, dak kagasə zevnəz vəv şəm. Dzenni aslas dnevnikən eta jılış gizis:

„1852 voə mijan musa uçıtkı Franciska pondis sogavnpı şəkbt. Bronxitən. Kuim lun bednəj kaga pessis kuləmkət. Seeəm sylə vəli şəkbt! Sylən uçıtkı sojəs kujlis uçıtkı bəriş zıtkokyp, tijə vədəppnm vusimə ozişas, kütən mijə, kər loktis oj, olsashım zozas... Mijan musa kaga kulis sija kadə, kər mijə olım əddən ıvət nuzdayp. Me kotərti ətik francuzskəj əmigrant dənpə, kədə olis mijandınsa matın da vovlis mijanə kagaabs küləm ozyň. Sija... şetis təpəm kık funt sterling. Eta şəm vylə mijə nəvəm kaganımlə grəvok“...

Kuim vo bərti, 1855 voə, Marksən kulis Mus ńima əkməs voşa zon, kədə Marks əddən radejtis. Zonys sylən vəli toko ətik. Zonys Marksən kulis sışan, tıla şenjaas Marksən olis əddən şəkbt olan usloviaezyň. Zonoçkalən kuləmts kyz kołmətəməz vaçkis vədəs Markslış şemjasə. Zonys kuləm vərən sija-zə lunə Marks gizis Engelslə: „Bednəj Mus avı sessa şvet vylas... Me ńekər og vunət, kyz tenat druzbaabs koknətis mijanlı esə şəkbt kadsə. Kyeəm zal təpəm kagaabs, te vezərtan“...

Marks oləmən vədəs etna şəkbt voezə sylə otsavlisi vernəj drug: Engels. Aslas ńeyzət zarabotokiş sija pıy otsavlisi Marks şemjalə, starajtçis vədəqoz koknətib pılyi olan usloviaezyň.

Əddən şəkbt iz da pırsa nuzdayp oləm uməşşətisə Markslış organizm i sylən zdorovyojs əsis. No vədəs eta ez vermiç çegətliy sylis vyl da piyan energiya. 1867 voə, una voezə tıztəg ızaləm vəgənyň, vəli peçatajtəm medozaa tom sylən osnovnəj ızış, kədə sija suis „Kapital“.

10 §. K. Marksən „Kapital“ da sylən znaçenço.

Avgust 16 lunə 1867 voə, ojnas mədik çasə, kər Marks pomaliis vizətliy aslas trudlış medbərja lis, sija Engelslə gizis: „Siz, tom jestis. Toko tenət me objazan sijən, sto eta lois pozanaəp (vozmoznəjən). Tenat me ponda aştə zertvujtəmtəg me ńekyz eg vermiç vyl kuim tom ponda kernpı vədəs eta ızda ızsa. Blagodarnoşən tırtəm me kuta (ovçimajta) tenə. Privet, menam dona, vernəj drug“.

„Kapitalıyp“ Marks pomaləməz gizis aslas içəndə jılış. Sylən sija dokazitis, kapitalis obşestvoyp - pə ızalışsezəs pırystəmən medglavnəj priçina — eta torja (çastnəj) sobstvennoş mu vylə, fabrikaez vylə, zavoddez vylə. Etayp loə priçina sylə, sto uçıtkı cukər (küçka) kapitalissez — veşolişsez eksplloatrujıən massaəs. Massaez oləp, uməla, ńissəjjiez moz, a uçıtkı cukər vizi as kiyp vədəs bogatstvoez.

Marks pervuiş oštis kapitalis obsestvo zóraməm jılış zakonnez, nauçnəja dokazitis, kapitalizm-pə dolzon uşny, sylə loktas gisel. Kapitalis obsestvosə vezas kommunističeskəj stroj, kəda loas stroitəm obsestvennəj sozialističeskəj sobstvennoş osnova výlynp. Kapitalis obsestvolə mogiſsəkən loas raboçej klas, kəda əvətalə (sulalə vo glave) vydəs pýrystəmmezəs mezdətəm ponda pessəmən. „Kapitalyń“ Marks posni torəz, bura velətis kapitalizmlış ekonomika stroj, sija oštis sə çuzəmlis, vydəməmlis da kuləmlis osnovnəj zakonnez. Etən sija vyd mu výliş raboçejjezəs kapitalizm strojkət pessəmən vooruzitis seeəm orudieən, kədə qekin qekər oz vermə.

„Sija kadşan, kər mu výlynp pondisə ovn kapitalissez da raboçejjez, — gizis Engels Marks „Kapital“ jılış, — ez vəv esə ətik kniga, kədalən raboçejjez ponda vəli seeəm znaçenqo“...

11 §. Marks — I İnternacional organizujtiş da sylən vozđ.

1848 voşa revoluciasə verməm vərtəp raboçej dvizenqo Fransıań, Germanıań, Angliań da mədik stranaezən dyr kezə vəli pýrystəm. Etən raboçej dvizenqosə pýrystəm usloviaezyń Marks da Engels təzəg uzalisə sija delo výlynp, kədalə niya şetisə vydəs assinəs oləm.

1860 voə raboçej dvizenqo viiş pondətçis levəp. Əni Marks da Engels vermisə vəliş organizujtne raboçej klaslış vyd mu vývşa partıia, kədə qimtisə „Raboçejjezlən mezdunarodnəj tovarisestvo“.

1864 voə Fransıań raboçejjez sətçisə Angliań raboçejjez dənə, medvə kapitalissezkət pessəm ponda etutvəcəpə.

Şəntəb 28 lunə 1864 voə Londonınp miqing výlynp, kytən vəlisə Fransıań, Angliań, Germanıań da mədik stranaeziş ozyń munis raboçejjezlən predstavitellez, vəli organizujtəm Raboçejjezlən mezdunarodnəj tovarisestvo. Şorənqək sijə pondisə sunp 1-j Internacionallən.

Anglia vəli sija kadə medozyn munis kapitalis stranaən. Setçin raboçej klas vəli unazık da əddənzək organizujtçəm. Angliań raboçejjezlən vəzülp-ni vəlisə profsojuzzez („trəd — junionnez“). Marks ləddis, Raboçejjezlən-pə mezdunarodnəj tovarisestvo uspesnəja pondas uzavnə toko sek, kər sija jona kərtəşas medvəna raboçej dvizenqokət. Marks puktis əvət znaçenqo da ləddis əddən kolanaən, medvə Raboçejjezlən mezdunarodnəj tovarisessvo pravelnəja veşkətlis Angliań raboçej dvizenqoən. Vot məla eta Raboçejjezlən mezdunarodnəj tovarisestvo vəli organizujtəm Angliań. Sylən veşkətlən centr vəli Londonınp.

I-j Internacionallən vyd mu výliş raboçej dvizenqoyp znaçen-

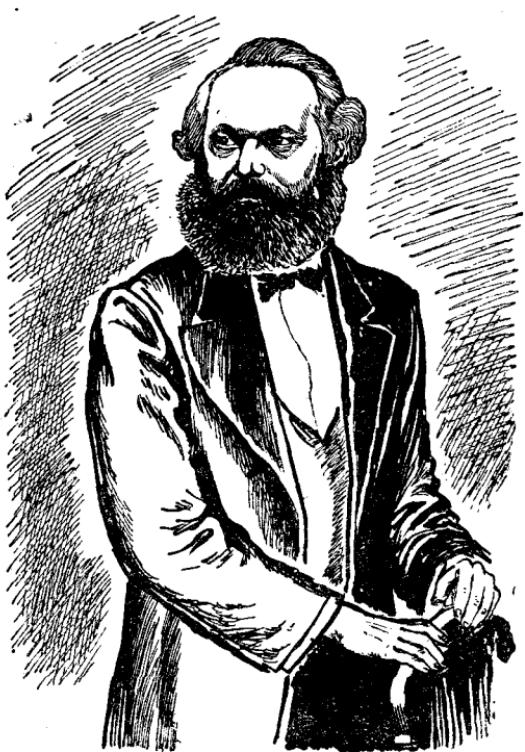
песъ вѣли ызыт. Сија әтувтис вѣдѣс stranaeziş raboçejjezsә burzuazijsakat pessem ponda, veškætlis eta pessem, iñdatis sijë veškët revolucionnøj түј kuza. Сија jonmatis вѣд mu vlyiš raboçejjez kolassun svjaz, nlyiš bratskæj mezdunarodnøj solidarnoş.

Raboçejjez mezdunarodnøj tovarisestvoen ызыtalis, veškætlis sylən generalnøj sovet. Internacionallan çlennez velyis әtuvtçeməs şekciaez. Къпъмкæ şekciaen әtuvtçisä federacia, federaciaez әtuvtçisä stranaez kuza. Вѣд stranaşan Generalnøj sovetyn veli sekretar. Karl Marks veli sekretarən Germaniaşan.

I-za Internacionallan velyis aslas organizaciaez una stranaen. Сија әтувтис ne әтик das şurs raboçejjezsä Angliaiš, Franciaiš, Svejcariaiš, Belgiaiš, Amerikaiš, Italiaiš, Ispaniaiš da Germaniaiš. Rossiaiš revolucionerrez siz-zä velyis eta organizaciaen.

I-za Internacionallan vymis, jonmisse sylən rjaddez. Сија orsalis raboçejjezlə organizujtçipn da pesşynp kapitaliszezkät. Сија şetavlis otsat vydok stranaezyn bastujtiş raboçejjezlə, ekiyvlis ny ponda şem, ranxt burzuaziakat etlasa pessem ponda jommatis raboçejjezliş soznapno.

„Viştavny Internacionaly Marks uzałam jylis,— gizis Engels,— eta veli вѣ gizny eta obsestvoliş istoria.“ Marks zvyliş veli I-za Internacionallan vozdən da nastojassaj veškætlisen. Marksla veli setem gizny eta viş organizacia ponda вѣд mu vlyiš raboçejjez dýnə, mañifest, kedaňn вѣ velyis gizeməs Internacionallan zadaçaez. Etə komitetliş eæktəmsä Marks tütis əddən bura. Marks gizis siz-zä i Internacionallish ustav. Сија-zä gizis Internacionallish çut ne vydəs osnovnøj dokumenttez. Generalnøj sovetyn çlenen sulalikə Marks starajtçis ne lezny (kołny) әтик za,edaňno, uçastvuujtñ vydəs vaznøj suemmezyn (reseñoezyn).

Karl Marks 1867 voø.

Internacionál kongressez výlyp (sjezddez výlyp) baitis sekşa raboçej dvizeňnoy vydæs medglavnæj voprossez jylis. Etta voprossez velysä proešionalnæj dvizennoy jylis, kooperacia jylis, užalan luy zendetem jylis, pýv-iq da çelad uz jylis da una mukæd. Etta-zë kongressez výlyp baitis raboçej dvizeňnoy osnovnæj zadaçaez jylis: kyz da kyeam sposobbezən kolə pessəny raboçej klasle.

Internacional etuvitis raboçejjezsä una stranaezis. Kët i Jevropaish stranaez sija kadə aslanys ekonomika zoraməmən ылə münisə oslan, no şodaki niya eta zoraməmən sulalisə ne etvyllypa. Õtpaləs stranaezyn promyslennoş veli zoraməm əddənzək. Raboçejjez setçin velysä unazək da i organizujtçeməş, pylən burzuaziakət pessəmən veli-ci ızytkod opyt. Siz, suam, veli Angliayn, keda aslas ekonomikaen ылə kolis Franciaes da Germaniaes, a mədik stranaezəs, kyz Italiaes, Ispaniaes da Svejcariaes, nem i baitny.

Franciayn veli esə výpa da una posnit remeşlenlik. Gýris promyslennoş sija kadə setçin veli vydəmən esə umela. Parizyn 1860 voə etik predpriaſia výlə usis toko 4 raboçejən. Etta raboçejjezlən-remeşlenlikkezlən pozzez (vzgjaddez) da dumaez velysä ne etkodəs Angliais raboçejjez pozzezkət da dumaezkət. Angliais raboçejjez-ed užalisə gýris promyslennoşyn, niya munisə gýris kapitalişticeskəj fabrikaen şekly skola rýgjət. Angliais ozyen munis raboçejjez, kəndalən veli opyt çarlızmiş paşkət političeskəj dvizeňnoy uçaſtvujtəmis da aslanys burzuaziakət ekonomiçeskəj staçosnəj pessəmiş — etta raboçejjez vezərtisə una setiš, myj baitis aslas uçaennoy Marks. A Franciais unazək raboçejjez aslanys klassovəj saznaqnoen sulalisə eta kadə esə lazmyt stupeñ výlyp.

Franciayn raboçejjez velysä vərə koltçəməzəkəs. Niya esə munisə Prudon¹ uçaenno şərti, kədalən uçaennoys veli posnit remeşlenlikkez intəressez şərti. Prudon velətis Franciais raboçejjezes, niya-pə ne dolzonəs şujsyń političeskəj pessəmə, kyeam výrə ez vəv političeskəj vlaş — eta loə naşılıa, i şujsyń kapitalis gosudarstvokət pessəmə — eta loə kezny vokə veşkət, proletariat zadaçaeşsan. Prudon baitis, vydəs-pə obsestvennəj lokys da uməlys loə sobstvennoşsan. No sija veli raptı sə výlə, medvə proizvodstvoliš vydəs gýris sredsvoez bergətnə obsestvennəj sobstvennoşə. Sija munis kommunizmlə raptı.

Gýris sobstvennoş výlə raptı munikə Prudon dorjis posnit sobstvennoş, „Sobstvennoş nekər oz vermə əspx,— gizis sija,— sijan, myla sə osnovaen da ryekeşən (soderzaqnoən) loə mortlən liçnos“. Sə şərti loə, sto oslaqşa obsestvoyn dolzon ovnı i kapitalis — pro-

¹ Çuzis 1809 voə, kulis 1865 voə.

мъсленник, и рабочий, и поэт ремесленник, и торговец — лавочник. Вот мы са прудониссец baitlisə, медвь рабочийez ezə kerlə staçkaez. Nija vəlisə rənət sylə, medvь рабочийez pessisə kapitalisseykət izdon (zarplata) soddəm ponda, rənət 8-çassə uzaalan lənlə, rənət sylə, medvь пъв-инжеz da çelad učasvujtisə proizvodstvoen. Nija vəlisə rənət revolucialə, revolucionnəj naşılıalə.

Eteəm vərə koltçəm pozzezkət, kədəna zvylis revolucionnəj zadaçaeşan kəskisə рабочий dvizenqosə vokə, kovşis pessypə ozyn munis рабочийezlə — I-za Internacionaliş cənnetlə. Etə prudonissekət pessəmsə əztisə da sijən veşkətlisə Marks da Engels. Toko zəgənik, Marks ladorşan çorty veşkətləm şərti, possadatəm da miritçətəm pessəm vərəp prudonissez vəlisə verməməs i рабочийez vezətisə, sto Marksən uçenpoys veşkət (pravelnəj).

No jestis toko Internaciona pomavny prudonissekət pessəm, kəz pantaşis vil vragkəi, kəda padmətis рабочийezəs aslanış intəressezez ponda pessəmən, kəskis nişə vokə veşkət revolucionnəj zadaçaeşan. Etə vəli Bakunin¹ da sə şərəp munişsez — bakunissez. Bakunin vəli Rossiyaş revolucioner püssəm granica sajə Şibris əstanınşan. Tatən sija pondis uçastvujtisə obsestvennəj dvizeqpoys da pýris I-za Internacionaçətəm çənən.

Bakunin munis rənət Marks velətəmlə. Sija рабочий klaslış rolə da znaçenqosə ez vezət i vəldən nadejtçis lumpen-proletariat² da rozoritçis kreşşanalə. Nyyən, a ne рабочий klası sija azzis revolucionis osnovnəj vyp. Ny vosstaqnoşa sija viççis obsestvo med-kodşətəm etləsa sobstvennos osnova vyp. Stixijnəj bunttezən sija azzis zvylis revolucia.

Bakunin, kəz i Prudon, vəli vrag kyeəm və ez vəv gosudarstvolə, vrag politiçeskəj pessəmlə. Sija vəli siş-zə vrag i proletarskəj gosudarstvolə, proletariat diktaturalə, kədə dolzon suvtətən рабочий klas sə ponda, medvь stroitnə socializm. Eteəm pozzezən Bakunin da sə şərəp munişsez padmətisə рабочий klasəs burzuaziakət nastojassəj pessəm nuətəmən.

Internacionalın çənən loəm vəgyp Bakunin organizujtis sə pýekyp guşa organizacia nija çənnəziş, kədəna kəstisə sədor. Etə guşa organizaciabs pessis Generalnəj sovetkət da Marksət, kədə veşkətlis I-za Internacionaçən.

Bakunin dor kəstisəz vəlisə unaəs medperve vərə koltçəm stranəzəp, kədəna toko esə suvtisə kapitalizm vədman tuj vylə, — İtaliyan, İspaniya i muk.

¹ Çuzis 1814 və, kulis 1876 və.

² Lumpen-proletariat — pişəjjez, boşakkez, seçəm oğır, kədəna ozə piñətə kyeəmlikə etik uz.

Markslə da sə dor sulalışsezlə kovşis Internacionalın müritçətəma pessənə vakuqissezkət. No nija pessisə ne toko prudoqissezkət da vakuqissezkət.

Marks da Engels possadatəg pessisə vədkod gruppaezkət, kədəna starajtçisə kezətnə raboçəjjəzəs vəşkət revolucionnəj tuj vylış da baitisə, kolə-pə izanın burzuaziakət soglaşitcəmən. Etna opportu-niszezlə-soglasatellezlə Marks da Engels şətavlisə resyətəlnəj qtpor. Estən Marks peikətə aşsə kəz vozd proletariat partıa ponda pessə-tən. Kər 70-ət vəzə Germaniaş socialissez kolasən lebtən jurrez-nəsə opportu-niszez, Marks da Engels çorxta da resyətəlnəja kutçənə kritiku-jtnə pnyış nəzzəz (vzgladdez). Nija pessənə pıkət possadatəg. Marks da Engels korənə (trebujtənə) sek-zə çarckənə vəşkətənən əz vylış vədəs opportu-niştəskəj elementtezəs. Lenin eta jılış gizis: „Markslən besennəj ataka vajətis setçəz, sto opportu-niszez peitçisə vərlaş“. Marks da Engels pessisə proletariatlış revolucionnəj uşenqo səstəmə vizəm ponda da suvtisə rənət vədəs təcənpoezlə, kədəna padmətisə revolucionnəj proletariatlış delo.

12 §. Marks da Parizskəj kommunə.

1871 vəzə Fransia şəhər vəli oşəm Parizskəj kommunə. Istorıa şəhər pervuiş gosudarstvennəj vlaş vəştisə aslanıls kijə raboçəjjəz da reməşlenlikkez. Marks privetstvujtis parizskəj kommuniszezəs kəz ger-royjezəs.

Aslas jortlə ətik pişmoyn sija gizis: „K्यeəm sposobnoş etna parizanalən aşnəsə zertvujtnə. Etəem geroizm primer esə oz təd istoria“.

Marks əddən aktiivnəja uşastvuftis Parizskəj kommunə oləmən. Siya şətavlis kommunarrezlə sovettez, kəz pylə praveñnəja nuətnə politika, medvəj jomətnə raboçəj vlaş Parizən da paşkətnə sijə vəbdən Fransia paşa. Marks viştavlis pylə, sto vermasə ionə osyev-kəzə.

Siya gizlis statṭaqez, kədənən petkətis jugt və vylə belogvar-dejskəj ministrezzəs, kədəna ləşətçisə uşkətçənə Kommuna vylə, medvə vətənə sijə raboçəj vîryən.

Kər Parizskəj kommunə vəli pnyəstəm, K. Marks International nimşən suvtis rənət kommunə jılış vəş viştavtəmlə da uşkətçəm-mezlə, kədnə nuətis burzuazia.

Marks mətçalis, sto Parizskəj kommunəs vəli raboçəj klas pravitełstvoən. Siya viştalis, parizskəj kommunarrezlən-pə geroizm səyən, sto raboçəjjəz pervuiş kutçəlisə zugdənə vaz burzuaznəj gosudarstvo da sə tujə stroitnə vilə, assinəs raboçəj gosudarstvo.

I-j International vozzvaqçoyp, kədə generalnəj sovet eəktəm şərti gizis Marks, sija gizə: „Rabocəjjezlən partıa aslanıb kommu-naən pıx pondas əstvuijtçəyp kəz vil obsestvolən ozaňşa slavnej primer. Sylən müçenikkez suvtətisə aslınyb pamjatnik raboçej klas vəlikəj şələmən. Sylis palaçcezsə istoria əni-ni vartis kərttuvvezən pozornəj stolb bərdə, kədə berdiş nekin oz vermə niјə neekəntv.“.

Barricadnəj voj: 1871 voe parizskəj ratusa dorjəm.

Generalnəj sovet zaşedaqno vılyən, kytən baitsis Kommuna jılış, Marks aslas şorqıyp baitsis: „Kommunalən princippez veçnəjəs i nekin niјə oz vermə. Niјa vilış i vilış pondasə setçəz aşılısə petkət-ınyb, kytçəz raboçej klas oz lok aşsə mezdətəməz“.

Marksən etna kvvəz valisə proroçeskəjəs. Sovettez stranaıb raboçej klas aslas leninskəj kommunis partıa veşkətləm şərti pırtis oləmə Kommunaliş princippez.—

Kər Parizskəj kommunə vəli pırvəstəm da kommunarrezlə, medvənə sednə ləkməm pravitielstvo kijə, kovşis rıssyńpgrańca şajə, sek Londonın əkçisə una Pariziş rıssişsez.

Marks uşkətçis nylə otsavnp. Açıs uməla olis, şetavlis nylə medbərjasə. Kommunarrez ponda da nı şemjaez ponda sija organizujtis pozertyovanqnoez əktəm, zabititçis sə jılış, medvən kəz nənəvud koknətnən nylis rıssanınp oləmsə.

Istorik Mering gizə: „70-ət voez pondətçikə Marks kerküə əddən una vovlisə i sə ordış mülüsə; sija vəli kommunə emigranttez ponda spravedlıvoş əktaninən. Emigranttez setçin rıg azzisə sovet da otsət“.

Kommunasə verməməs əddən pondis tədçənp I-za Internacionallən oşlaşa oləm vılynp.

Rabocəj dvizenqno ponda vilis loktisə şekət kaddez. Burzuaznəj pravitielstvoez vədlañn pondisə Internacionalsə ızmıtñp. Vılpas Internacionallən çinis.

Eşə leçətzək lois pesşəməs Internacional rıekeyp teçenqnoezlən, a etəsaq Internacionallən vılpas çinis esə unaqzk. I-za Internacionallən rozqitçis. No sylən znaçenqnoes vəli əddən ıbzət, -sija vəli vəd mu vılis rabocəj klasəs organizujtişən.

I-za Internacionallış, kədə organizujtis da kədən veşkətis K. Marks, zavettez rırtə oləmə III-ət Internacionall — Kommunist Internacionall, kədə organizujtis Marksən da Engelsən medbur vələtçis, nylis delosə oşlaq nuətiş — V. I. Lenin.

Komintern vernəja xranıtə I-za Internacionallış revolucionnəj zavettez. Sija nuətə proletariatəs socialistiçeskəj revolucia dənə, vəd mu paşa proletariat diktatura dənə, vəd mu paşa sovetskəj socialistiçeskəj respublikaez sojuz dənə.

13 §. K. Marks oləmlən medbərja voez.

Əddən şekət revolucionnəj is, kədə' aslas oləm dərnə rıg nuətiş K. Marks, nauçnəj is, kədalə sija şetis vədəs assis vılp, rırsa uməl olan uslovijaez — vədəs eta uməşətis Markslış zdorovyo. Zdorovyo sylən şo əddənqzk i əddənqzk uməşətis. Vıpa organizm uməla-ni pondis vermyip pesşyip vədrələs vişannezkət. Zabataez Engelsən, kəda keris vədəs sə ponda, medvən otsavnp aslas sogaliş druglə, eza-ni vermə levtınp Marksəs.

Kər Marksən zdorovyo pondətçis ionp burzık da vraççez şetlişə sylə razreşenqne qeynaən izavnp, sija vilis i vilis kutçəvlis pomavtəm trud berdə — „Kapital“ berdə. No vılp vəli jeeə. Vədəs aslas oləmlış trud azzınp pomavtəmən — eta Markslo vəli ıbzət mücənqnoən.

Есә шәкүтзек вәли сijәп, тьла Marks кыліs as vylas, sto etә trudsә sija pomavny oz vermy. Uməlşaləm organizm ez-ди vermy pessylyp olañ vaçkəmmezkət (udarrezkət).

Marks ponda seeəm medvərja vaçkəməni vәli sь inlən kuləm (dekar 2 lunə 1881 voə) da pərişzək nılsılen Zenli Longelən kuləm (janvar 2 lunə 1883 voə).

Bvdəs eta esə əddənəzək uşkətis Markslış zdorovjosə. Mart 14 lunə 1883 voə Marks kulis.

Eta-zə lunə V. Lıvknext dınpə piştoyn Engels gizis Marks kuləm lıliş: „Kət me sijə talun rıtnas azzıli i sija vərzətçitəg kujlis krovat vylıp seeəm çuzəmən, kəda sajkalis vek kezə, şodaki tılkakə nekəz oz veritçissə, vıttə eta genialnəj vəm aslas vylə dumaezən dugdis bogatşətnəv vbd tıliş proletarskəj dvizeṇno. Sıle mijə ovjazanəs vbdəs sijən, tıjəp mijə loim. Toko sь teoretičeskəj da praktiçeskəj iz kuza vbdəs ənna dvizeṇnois lois seeəmən, kyeəm sija em əni. Sıtag mijə ənəz vətlətim və kyz əsəmmez remytiṇnə“

Marksəs zebisə Londonıp Xajget mogiqlikyp. Marksıbs osta mogila vəştən Engels baltis:

„Mart 14 lunə, lunsər vəgyp ızolət tortəg kuimət çasıyp oliş tışlıtellez kolasiş veļicajsəj tışlıtel dugdis dumajtnə. Mijə koim sijə ətnasə toko kık minuta kezə, a kər mijə loktimə vər, mijə zastanitim sijə kresloyn spokojnəja onməşşəmən — onməşşəmən vek kezə.

Abi pozannez viştavny sijə, tıj əstis eta mort kuləmkət Jevropais da Amerikais pessis proletariat, tıj əstis istoriçeskəj nauka. No çoza şetas aşsə tədnəv sija pustəj mestałs, kədə as vərşanəs koılıs eta titanlən kuləm.

Siz-zə, kyz Darwin oštis organiçeskəj priroda zoraməmlış zakon, Marks oštis zakon morttez istoria zoraməmlış.

Suda-nı (çesshoa-nı) sija, kəda vermis kerpə seeəmə ətik oştəm (otkrıtyia). No ıuvəj naukaıp, kədaıp ısalis Marks, a sija ısalis ıpaıp, i ətik nauka berdə sija ez pavkətçə toko sız, kyz suəpə, tıunəmən (mimoxodom) — ıuvəj naukaıp, nełki matematikaıp, sija açsə ətnas keris oštəmmez (otkrıtyiaezy).

Seeəm sija vәli kyz naukalən mort! No nauçnəj iz sviş ez voş i zınsə. Marks ponda nauka vәli istoriçeskəja puətan revolucionnəj vıpən.

Marks medpervo vәli revolucioner. Nija neto mədik sposobvezən otsavny uşkətən kapitalis obsestvo da sılış gosudarstvennəj uçrezençenoez, otsavny mezdətçypə ənna proletariatlə, kədalə pervuiş sija otsalis vezərtən assis polozenəsə da sijə, tıj proletariatlə kolə, vezərgyə aşsə mezdətan usloviaezy, — vot tıj ponda pessis Marks as-

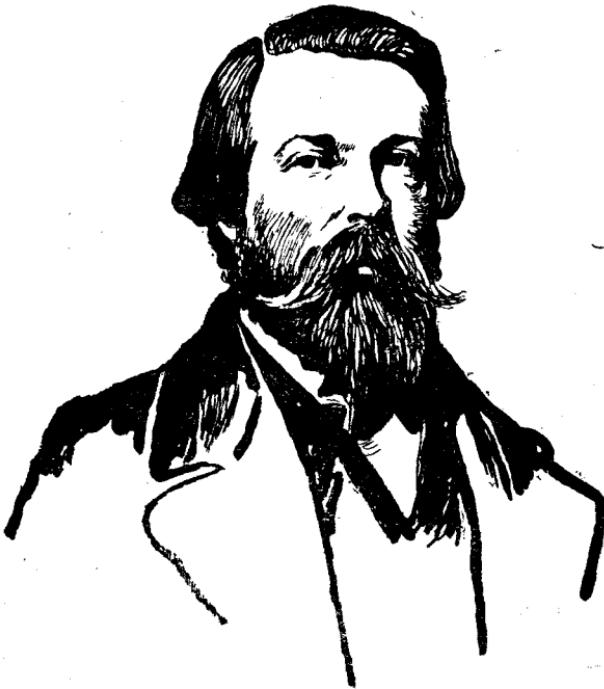
las oləm dırgı. Pessəməs vəli sylən ştixiaən. I sija pessis vəd vynən vəd naporən, uspesnəja, kəz pessəny jecə morttez.

Sija kulis. Sija rađejtisə, sijə zaļejtən revolucionnəj ravoçəj millionnez, kədnə olən vəd mi vylis, Şibiris rüdnikkeşən vədsən Jevropa ryrjət da Amerika ryrjət Kaliforniyaəz".

14 §. Engels—Markslış dəlo ozañ nuətiş.

40 vo şərəna Marks da Engels ətləyən zorətisə proletarskəj nauka. 40 vo şərəna niya ətləyən vəskətlisə vəd mi vylis ravoçəj dvizennoən.

Nylən ətləyən izaləməs mukəd kadə vəli seçəm ətlaşa, sto eəkəta (casto) şəkət viştavny kədə setən keris Marks, kədə Engels.

F. Engels (XIX vekşa 60-ət vəez pomaşikə).

Ne veş-ed Lenin gizis: „Markslən da Engelslən niminez ordçən sulalənq pravəlnəja kəz nimmez ənna socializmə os-nova puktışsezlən“.

Karl Marks aslas oləmlış osnovnəj trud — „Kapital“ ez vermə vədsən ləşətnə da lezny peçatə.

Sə oləm dırgı eta soçiənəolən petis toko medozza tom. No sija una kojis ki-jən gizəmməz (rukopisə), kədnəyən ozañ paşkətis assis uşenəsə. Etnə ki-jən gizəmməsə vermis ləşətnə da lezny peçatə toko etnas Engels.

Aslas drug kuləm vərəyən Engels kutçis ləşətnə da lezny peçatə „Kapitallış“ ozañış tommez. Eta əddən şəkət izys vəli toko Engels vyp şerti. Kək vo vərti sija vajətis porjadokə ki-jən gizəmlis mədəz tom da sija peçatajtis. Kuimət tombs vəli peçatajtəm vəlis 1893 voə.

Marks kuləm vərəyən Engels ətnas vəskətlis vəd mi vylis ravoçəj dvizennoən. Sə dınpə vovlvılışə vədpələs stranaeziş kommunisəz, kədnalə sija şetavlis sovetez da viştavlis myj kolə kernə.

Engels siz-zə, kəz i Marks, vəli bədladorşan obrazovanınəj mortən. Engels, kəz i Marks, velətis roç kəv, ləddətlis roç knigaez. Sija intəresujtçis da viziətis kəz sekşə Rossiaypo munis tom revołucionnəj dvizeñno. Rossiaiş revołucionerrezkət sija viziş şvjaç da şej-tavlis nylə otsət.

Engels, kəz i Marks, possadatəg pessis seçəmmezkət, kədəna baitlisə, kolə-pə burzuaziakət soglaşılışın, qəto şətnə burzuazialə sijə, təy ponda pessan, petitçən vərlən. Sija possadatəg petkətis jugət va vylə vədənnəsə, kin K. Markslış uçenqosə bergətlis mədnəz. Proletariat vragezkət sija vəli miritçətəm pessişən.

Engels pərişən-ni kulis Londonıpp avgust 5-ət lunə 1895 voə. Olikas esə sija eəktis, medvə kuləm vəras sylis sojsə sofisə da pəimnas urnasə lezisə sarızə (morjoe). Etə Engelsliş medvərja körəmsə sylən jorttez tərtisə. Soj sylən vəli sotəm, a urna pəimən lezəm Ojlanış (Severnəj) sarızə.

Kər V. I. Leninlə kəvşis Engels kuləm jılış, sija gizis: „Engels vəli medzameçateñəj uçonəjən, vəd mi viliş proletariat velətişən“.

15 §. Marks — uçonəj, revołucioner.

Marks, kəz revołucioner-pessiş da uçonəj, loə mijanlıə primerən.

Marks ləddis, nauka-pə dolzon otsavın mədkodşətnə vaz mir, dolzon sluzitnə revołucialə. Sijə velətis vədəs naukaez, kədənə sylə kolis, kritiçeskəja mədkodşətis nijə, da suvtətis assis revołucionnəj uçenqo. Sija suvtətis naukasə revołucialə sluzitəm vylə. Sija raboçej-jezəs burzuaziakət pessəm ponda vooruzitis seçəm orudiaən, kədə nekin əkər oz vermə.

Marks çorxta tədis, sto sylən uçenqoys veşkət. Sija possadatəg pessis sylə rənət munişezkət, dokazitlis, sto sylən uçenqoys veşkət, qətəyimdə ez petitçə vərlən. Sijə əzmitisə praviştelstvoez, vədəz vədtorsə viştavlisə poştiqalı pənət munişez, no sija ez şetçə. Sija kusintçətəg viziş as vylas vədəs etnə uskətçəmmesə, terpitis uməl olan usloviaeze. Nəm ez vermə cəgətənə sylis miritçətəmsə.

Vədəs assis oləmsə Marks şetis revołucialə. Sija vəli raboçej delo ponda təyətəg pessişən. Delo, kədə ponda sija pessis, sija ləddis vəd mi viliş raboçej klas deləən. Kytən və sija ez ov, kyeəm və stranaə sijə ez vasətə soybətiaeze da burzuazialən əzmitəməs, sija ləddis aslas revołucioner dolğən aktiivnəja uçaştvitnə revołucionnəj dvizeñpoyp; „Me grazdanın vəd mi viliş — baitis Marks — i uzala setçin, kytən ola“.

Marks vəli raboçej klaslən zvilyis vozdən, sijə organizujişən da vəskətlişən. Sija vəli bura kərtəsəm raboçejjezkət. Sija bura kəvzis nylis sylə da əddən donjalis (çenitis) nylət şvjaç vizişəm.

Rabocəj Lesner Marks jılış aslas kaştılämmezən gizə: „Marks əddən donjalis rabocəjjekət şornitəm da pıkət şvjaç vızəm. Eta dırñi sija kossis seeəmməzəs, kin sə ozyń baitis veşkyla, kin ez matşət (ez nadojedajt) sijə aslas leştitçəmən. Sija as pondə ləddis əddən kolanaən kəvzənpə rabocəjjezəs tıj niya baitənpə dvizenqo jılış da vəli gotov vəd kadə baitnpə pıkət medkolana poliçeskəj da ekonomiçeskəj voprossez jılış... Marks, kəz i vədəs nastojassəj vəlikəj morttez, nəməmdə ez vysitçvyl i donjalis vədəs cəstnəja münnpə tırsəm da vəd mortlış assis təqənqo“.

Rabocəj dvizenqoən veşkətlikə Marks puktis eta uze vədəs assis vınsə. Şəkət vəvlı sylə sija kadə, kər rabocəj klasəs vermləvlisə i, kəz çəlad, sija radujtçis sek, kər rabocəj klas vovlis pobedaəz. „Kıeəm nənabud stranaçı partıa şərti mijan jorttez vovlisə-kə pobedaəz,— gizə Marks jılış Lesner,— dak əddən baitlis eta pobeda jılış. Assis radujtçəmsə sija vuzətlis vədənnəs vylə, kin sə gəgər vəli“.

Marks şetləvlis revolucialə aşsə vədsən, assis liçnəj intəressez, şemjaliş intəressez. Partıalən intəressez vəlisə sə pondə medgləvnə-jən. Seeəm strogəja aslas partıjnəj ovjazannoşsez vylə vızətikə sija i mədikkeşşən koris, medvə uşalisə çəsnəja, vədəs assinəs vyn şetişə revolucialə.

Şəmjaş Marksən ryg vəli iməl olan ıslaviaezyn. Koçesno, Marks vermis və oynpə tədəqoz. No eta və ez pondə sylə şetnə aslas oləmən lokpə osnovnəj mogəz. Eta orətis və sijə revolucion-nəj pessəm berdiş da aslas içənqo vyləp uşaləm berdiş. Eta jılış Marks gizis aslas druglə Engelslə: „Me aslam mog dənə dolzon münnpə veşkyla (naprolom), ne lezə setçəz, medvə vurzuaznəj ov-səstvo pərtis menə şəm sedtəm pondə tasiynaə“.

Marks sulalıs çorxta, qekin sijə ez vermə satəntpə, rabocəj klas delo pondə sija şetis vədəs assis vınsə, vəli miritçətəmən sə vylə rapıt munişez dənə da klassovnəj vraggez dənə, vura vəli kərtəşəma rabocəj massaezkət — vot kıeəm vəli Marks kəz revolucioner.

16 §. Kəz uşalis Marks.

Marks vəli əddən obrazovannəj mortən. Sija vermis ləddətnə vədəs Jevropais kívvez vylən da gizis kuim kəv vyləp: çemeskəj, francuzskəj da anglijskəj vylən.

Una nauka Marks tədlis vura. Sija una velətis matematika, pri-roda tədəm (jeştestvoznaqno) filosofia, istoria da literatura. Marks-lən matış drug, francuzskəj sociajis P. Lafarg, aslas kaştılämmezən gizə: „Marks vermis vajətnə tımda kolə fakttez istoriaiş, priroda-

тәдәмиш да filosofskәj теориаеzi, kuzis әddәn вура polzujtсыпь znaqnoezeñ da naqluqenqoezeñ, kәdnә sija suzәtis дыр umstvennәjä uzałemәn. Sыliş pozis juaupъ kәt kәr da kәt myj i pyr sija şetavlis medbir otvet, kъeemә tokә kolis”...

Markslәn znaqnoezeñ vәlisе әddәn pydьnәs. Neñki seeem naukaып, kъz matematika, Marks kerlвlvis въdsa nauçnәj оstәmmez (otkrыtiaezez). Etна оstәmmezlәn, kъz viştalәnъ spacialissez, vәli ьзъt nauçnәj znaçenno.

Etна znaqnoezeñ kolisә Marksłә sъ ponda, medbъ vezәrtпь въdәs olәmlis petkәtçemmez (javlenqoezeñ) da ispozujtпь niж revołucia ponda. Әtlañt etakәt Marks nekәr ez suvtçevlъ qekyeem şækyltez ozyп. Kәr, suam, Marksłә sъ ponda, medbъ velәtпь myj kerhis seksha Rossiaыn, kovsis vizәtпь roç kъv vъlyп gizem una dokumenttez da lәddәtпь literatura, sija kutcis velәtпь tәdtәm sъlә roç kъv, a vo zъn çulalәm wәrъn lәddәtis roç kъv vъlyп gizem knigaez. Eta kadә Marksłә vәli-ni 50 vo.

Marks әddәn una da myzlytәg uzałis assis içenqno zorәtәm vъlyп. Kuz ryttezәn sija pukaviis aslas kabiqetep gizsan pyzan sajyn. Assis iz sija pyr kerlis unaladorşaп dumajtәmәn, unaiş sijе mәdkodşatlis. Kъeem qepavud soçiinenno peçatә lezәmәz sija въdladorsaп sъ jyliş dumajtlis, unaiş gizlвlvis mәdpәv da mәdkodşatlis, sovetujtçis aslas drugkәt Engeлskәt da sek vәliş, әddәn вура leşәtәm wәrъn, pomavlis sijе.

Seeem iz vъlyп kovsis ruktъtпь una vъlyп. Mukәd kadә Marks sotçislis toko aslas kabiqet kuza oзlaп da wәrlaq vetlәtәmәn. Ebәs dыnşaп әsъn dыnәz kovjor vъlyп vәli tałem polosa, kәda әddәn вура tәdcis, kъz vis vъlyп tujok.

Mukәd kadә Marks sotçislis kusetka vъlyп kъeem qepavud literaturnej proizvedenno lәddәtikә. Vәvli i siž, kәr sija әtik kadә kutçevlъ lәddәtпь kыnqymkә kniga, lәddәtlyvlis ny kolasiş to әtikә, to mәdikә.

Nauçnәj knigaez lәddәtikә sija pyr gizlвlvis aslas tетradә, pjatnajtlis lәddәtәm jyliş. Eta otsalis Marksłә sъ izъn. Kәr sъlә kovşyv- lis lәddәtәm knigayn-pi azzыпъ kolana mestä, sija vizәtlyvlis aslas tетraddezә. Marks unaişen lәddәtlyvlis sijә, myj vәli sъlәn gizem pamjatnәj knizkaып da vizәtis knigaezyn pjatnajtәm mestaez sъ ponda, medbъ setçinş gizemisә ne vunәtпь.

Markslәn knigaez vәlisә una. Knigaez da deloa gizattez vәlisә suvtәtәmәs da tecәmәs sъlәn kabiqetep въdәs kъeem kolә porjadokъn. „Marks nekinәs ez lez vajәtпь porjadokә ali, kolә sunpъ, neporjadokә, assis knigaez da gizattez: vevdәrşaп vizәtәmşaп ny kolassyп kъz vъlytе porjadok ez vәv, no eta vәli ne siž; въdәs vәli

aslas mestaňn, i sija, kossyłtəg, sija-zə kadə boşlıs pıṛ sıjə knigasə neto tetradsə, kədəna sylə kolisə... Sija kyz vytte jitşis aslas kavi-şetkət, kavişetős da sija vəli ətik: knigaezən da gizəttəzən sija ras-porezajtçis sız-zə, kyz aslas vıvtırış (telois) torja çlennezən“, — gizə Lafarg.

Marks vəli əddən kylan şələma mortən, zaboşitçis da otsavlis aslas jorttezlə. Açıls pıṛ ovlis uməla, a ne ətpriş otsavlis seeəm jortlə, kədə uşis nuzdaə, olis uməla.

Druggez kolasən da aslas şemja kolasən Marks zikəz mədkod-şavlis. Lafarg kaştılə eta jılış: „Kolə vəli azzıny Markses gortas, şemja kolasən, kər sija vestəvlis bokə knigaez da tetraddeż, neto praznik kadə rytən druggez kolasən, medvə uçonəj sajnə kazavın şələmsə eta uçonəjlis da pondıny sıjə radejtnı. Etta kaddeżə geni-alnəj uçonəj vəli medbur beşedujtişən — leçət tıvkıdaən, una suttişən, kuzlis şeravın vıdsən dusaşan. Bvd kadə, kyz toko kin ne-nabud suvtətis şornıə leçət kvy qeto visis bur, ləşalana otvet, sylən şəd şinnejən, əsətçəm suk şinkymmez uvtıñ, əzjis gaza da şojana şerəm“.

17 §. Marks da çelad.

Marks əddən radejtlis çeladəs. Ny kolasən sija sotçis medbura. Nemeckəj socialis Vilgelim Lıvkıext, Karl Lıvkıextlən ajıls, Marks jılış aslas kaştılyımmezən gizə: „Kyz i vıddəs vına da zdorovəj morttez, Marks əddən radejtlis çeladəs. Sija vəli ne toko radejtiş ajan, kəda vılda çassezən vermis kışkaşın aslas çeladkət. Jəz çelad dınpə, medəddən südtəm (cessotəm) da otsətşetişəm (besporosnəj) çelad dınpə, kədəna pantalissə sylə tuj vılyı, sıjə pı dınpə kəskis kyz vytte magnitən. Bedənakkez kvartallezət munikə sija ne ətik sotnais vetləvlis mijan dınpış sə ponda, medvə malavın jurşisə kyeəm ne-nabud kagalə, kədalən vıvlas vəli paşkəməs vırgəm, uməlik...“

.. Kolə vəli azzıny Markses sek, kər sija vəvli kyeəvtəma çeladən, medvə vezərtṇı etə nauka ispolinliş dusevnəj pıdına jılış da kyeəm sija vəli çeladkod prostəj. Nija minutaezə, kər sija ez uzavíl, vetləvlis proulgaezə, sija çeladəsə boştəvlis şeras, orsis pıykət ətləbn medgaza çelad orsəmməzən, ətik kylən sunı, çelad kolasən sija açıls pərtçis kagaə. Gempsted vız vılyı mijə mukəd kadə orslimə vəvvezən: me pukşətli aslam şpina vıla Markslış ətik pınoç-kaəs, sija açıls — mədikəs, i mijə pondətçim çetçavın da koträşın ozaşəmən; mukəd kadə mijə kerlim verzəma vəvvezən uçıtk turñir“.

Lafarg vistaşə kyz Marks ovlis aslas çeladkət:

„Marks mukəd kadə vılda çassezən orsəlvilis aslas çeladkət.

Çeladəs i ənəz kaştıvlənə sariş vojjez jılış da kər sotçvlisə gizətiş kerəm pəzokkeziş vəldə flotiləz. Etnə pəzokkesə Marks kerlis açıs, lezavlis niјə əvət tazjə, kütən vəli va da səvərən əztavlis, a çeladəs radujtçəmlə ez vəv pom...

Aslas püvvez ozyń sija vəli drugən, i niјa ləddisə siјə, kəz asnanlıskət ətkodən. Niјa suvlisə siјə „Mavrən“, — siž sujtəm mogiš şetisə Marksə seecəm qim sə pondə, tıla sə çuzəmlən rəməs vəli smugləj, jursihs da tosbs şədəs, kəz smo!“.

Rabocəj Ləsner, kəda eekhta (casto) vəvli Marks ordən, aslas kənizkaň „Marks jılış rabocəjlən kaştıləmmez“ siž-zə gizə, tıj vıra Marks rađejtis assis çeladəsə da kəz niјa olisə ətaməd kolasən aslas püvvezkət:

„Marksən da sə püvvezlən ətaməd kolasən oləm vəli şələmşən medveritana da ətamədpıxsə zeskəttəm (neprinuzdonnəj), kyeemə toko pozə dumajtın. Nıvoçkaez vizətisə aslanıs aj vylə, kəz vətə von vylə qeto drug vylə... Şəkətzək dəloezn sija aslas çeladə vəli sovetçikən, a mukədinən, vəli-kə sylən kad, sija vəli orsəmmezən jortən: Marksəs torjən ni əddən kəskis çelad dənə. Kər Marksən ez vəv karınp dəlo da sija vətəvlis gulajtın Gempsted viž vylə, sek eekhta pozis azzıpp, kəz „Kapitallən“ avtor kəskaşə ulıçais çelad çukərkət“.

Marks una uzalis çelad vospitanqo jılış voprossez vylən. Sija ləddis, vəldman pokolenqosə-pə kolə velətnə siž, medbəv sviş petisə vəbədlərən razvitəj otır, kədnə və tədisə medvil texnikaliş osnovaez, tədisə proizvodstvolış osnovnəj oträşləz. Marks da Engels gizissə, toko poli texničeskəj vospitanqo-pə, kəda kolə ənna proizvodstvoyn vylən texnika pondə, vermas dormə seecəm mortəs, kəda vermas vil obvestyoyn veşkətlən vəldəs proizvodstvoən, kər etə proizvodstvolən kəzainən loasə aşnıs rabocəjjez. Niјa baitisə, sto seecəm rabocəjlə-pə, kəda tədə toko proizvodstvoyn ətik oträşliş tor, kütən sija uzałə, tədə toko kyeem ənənavud ətik təsənə,— seecəm rabocəjlə şəkət loas veşkətlən və proizvodstvoən.

Poli texničeskəj skola, kütən obşəj obrəzovanqołən loas svjaz proizvodstvennəj uzkət, dolzon tədsavnə çeladəs ənna texnika osnovaezən proizvodstvois medglavnəj oträşləzən. Sija dolzon velətnə çeladəs kəz kolə uzañnə vəldəs proizvostvoeziş medprostəj instrumenzən.

I-za Internacionallən medożza kongres rezoluciały, kədə gizis Marks, poli texničeskəj vospitanqo jılış viştaləm to kəz: „Poli texničeskəj vospitanqo dolzon tədsavnə vəldəs proizvodstvennəj procesiş obşəj pauçnəj osnovaezən da sija-zə kadə velətnə çeladəs da podrostokəs, kəz kolə uzañnə vəldəs proizvodstvoeziş medprostəj instrumenzən“.

No kapitalislə oz kov, medvə raboçej vəli obrazovannəj. Etaşan Marks gizis, kъtçəz-pə em kapitalizm, raboçejjez oz vermə ləşətnə seəəm skola. Toko proletarskəj gosudarstvoon vədman pokolenno ponda loas paşkəta suvtətəm pojiqxılıçeskəj vospitanqo.

18 §. **Въд му вълиш рабоçej dvizeñqo ponda Marks — Engels uçenqolən znaçenqo.**

Mijə əni tədam velicajseq revolucionerrez K. Marks da F. Engels oləm jılış. Raboçejjezlən da bədəş ızaliş otirlən niya vəlisə druggez da vozddez.

K. Marks mətçalis raboçej klaslə səliş nə toko istoriqeskəj zadaça, sija nauçnəja sız-zə dokazitis, sto kapitalizm şorovno ordjytəg (neizbezənəja) usas i sə tujə loas organizujtəm kommunistiçeskəj obsestvo. No stroitnə socialistiçeskəj obsestvo pozas toko sek, kər loas ıskətəmə burzuazialən vlaş, kapitallən vlaş.

Marks dokazitis, revoluciaşa-pə socializm dənə mədik tuj avı. I sija, kin lobə mirnəj tuj jılış, sija vəbətlə ızaliş otırsə, sija pılen vrag. Burzuazialiş vlaş ıskəttəg oz poz stroitnə socializm. Etaə velətis raboçejjezsə Marks.

No ıskətən burzuazialiş vlaş — eta esə jeeə. Seşşa esə kolə possadatəg pırtəspə klassovəj vraggezlis k्लəem və ez vəv rənətə munəm, kolə vərətnə kapitalis klasseszlis kołassez, sedtavnə kapitalizmlis bədəş vuzzez. Una das, una şo voez kapitalizmə strəjdis da pemdətis otır soznaqno. Sija velətis nijə aslıs klyvziş rəvvezə. Kolə vərətnə, neekəvnə etnə rabskəj velaləmməz (privyckaez) otır soznaqnois, pərtənə etə otırsə vil kommunistiçeskəj obsestvo soznaçelnəja stroitişsezə.

Bədəş etnə zadaçaesə oləmə rəytəm ponda raboçej klaslə kolə aslas vlaş — raboçej vlaş. Proletariatlə kolə aslas diktatura, aslas proletarskəj gosudarstvo. Proletariat diktatura kolə sə ponda, medvə ıskətən burzuazialiş vlaş, pırtəspə səliş rənətə munəmsə, viznə as kiy fabrikaez da zavoddez, zorətnə da Jonmətnə socialistiçeskəj stroj da stroitnə klassesztəm obsestvo.

Proletariat diktaturatəg proletarskəj revolucia oz vermə loknərovədaəz, socializm oz vermə loknərovədaəz. Etaə velətisə bəd mu vəliş raboçej klasəs Marks da Engels. Proletariat diktatura jılış uçenqo — eta marksizmən medglavnəj. Kin munə proletariat diktaturalə rənət, kapitalis klassesəs vooruzonəja, naşılıaən ıskətəmlə rənət, sija munə rənət Marks uçenqolə, sija raboçej klas intəressezlə predatəl, sija proletariatlən vrag.

Marks rəvəcəjjəzəs vələtis, proletariat diktatura-pə kolə sə ponda, medvə ləşətnə kommuñis obsestvo dənə, klassezəm obsestvo dənə vuzəm. Proletariat diktatura loə kapitalizmə kommuñizmə vuzan stupenən. Kytçəz eə avı suvtətəm kommuñis obsestvo, kolə vədnoz zaboitçəpə proletariat diktatura jommatəm jılış, kolə vədnoz sijə vünpətən. Etaz kernə korən proletarskəj revolucionalın intəresəz.

Marks nə toko dokazitis, sto proletariatlən burzuaziakət klassovəj pessəməs ordjytəg vajətə proletariat diktatura dənə. Marks rəvəcəjjəzəs si3-zə vələtis, niya-pə ozə vermə loknə rəovedəəz, oz-kə lo nylən aslanıb asmylaən pessis (samostojatełnəj) političeskəj partıa, kəda bə ətuvət medozıb munış, vədəs assınbə vən şetiş, soznatelnəj da disciplinirovannəj člennezəs. Ozy nə munış revolucionnəj teoriaən vooruzitçəm partiatəg rəvəcəj klas oz vermə loknə rəovedəəz. Marks rət vələtis etəə rəvəcəjjəzəs. Sija vəli medozza kommuñis partıa — „Kommuñissezən sojuz“ organizujişən, „Rəvəcəjjəzən vəd mu vəliş tovarisestvo“ — I-j Internacional organızujişən da niyən vəşkətlişən.

Ətlənət etakət Marks mətçalıs proletariatlə, sto burzuaziakət pessəməp rəvəcəj klaslən eməs otsalişsez, sojuznikkez — uzaliş kressəna. Sija vələtis kəz kressəna sedisə pırgystəm uvtə da kəz niya pessənə pırgystişsezkət. Marks kressənalə mətçalıs, toko-pə rəvəcəj klas da sə partıa vəşkətləm şərti kressəna vermasə mezdətçəpə rəmessək pırgystəm uvtiş, rozoritçəmiş da nissəjjezmoz oləmiş. Ətlənət etakət Marks rəvəcəjjəzsə vələtis, kressənakət-pə sojuztəg, pırgystəm naroddezkət sojuztəg, niya oz vermə loknə rəovedəəz.

Vot məjən velikəjəs da znamenitəjəs Marks da Engels. Vot məla Marksəs da Engelsəs məjə 1əddəm vəd muliş rəvəcəj klasslə velikəj vozddezelən da vələtişsezən.

POVTORITƏM PONDA JUALANNEZ.

1. Məla sozialisseyən — utopisseyən içəndə avı vəşkət, da nylən plannez ozə vermə zvyatıb?
2. Kər cüzis K. Marks?
3. Kər vəli organizujətəm „Kommuñissezən sojuz“ da kyeəməs sija suvtətis as ozas zadaçəz?
4. Kyeəm vəli znaçenno „Kommuñis partıa manifestən“ revolucionnəj dvizennə ponda?
5. Məjə vələtisə Marks da Engels aslanıb „Kommuñis partıa manifestıb“?
6. Kyeəm vəli znaçenno „Vił rejskəj gazetalən“?
7. Məjən seeəm əzət znaçenno Marks „Kapitallən“?
8. Kər organizujicis I-za Internacional da kyeəm sylən vəli rol rəvəcəj dvizennə?
9. Kin vəli Engels? Kyeəm sylən vəli rol markşizm zorətəmən?
10. Kəz Marks küləm vərgən vəşkətlis rəvəcəj dvizennən Engels?
11. Kyeəməs tijə tədat Markslış, kəz içənəjliş da revolucionerliş, əddən tədçəna kərgəvtassez (certaez)?
12. Kyeəm znaçenno vəd mu vəliş revolucionnəj dvizennə ponda Marks içənələn, məj Marks içənəpən medglavnəjəs?

II GLAVA.

V. I. LENIN.

19 §. Lenin lebtis Marksliş — Engelsliş znamja.

Mijə tədsəaş-ni sijən, təyə Marks da Engels velətisə raboçəjjəzəs. Mijə sız-zə tədam, küz niya veşkətlisə raboçəj klas pessəmən, kədə sija nuətis aşsə mezdətəm ponda, küz niya pessisə proletariat partia ponda. Bədəs stranaeziş raboçəjjəz aslanıb pessan orxt vylən kazavlisə, sto Marks da Engels nylən zvylış vozdəz da velətişsez. Markşizm lois bvd tu vylış ozyń munis raboçəj dvizenqo znamjaən.

Marks da Engels kuləm vərgən raboçəj dvizenqoyn pondisə veşkəllənə socialis partiaezi, kədəna organizujtçisə vədpələs stranaezən. XIX vekşa 70—80 voezə. 1889 voə etna partiaezlən delegaitez əksisə Parizə kongres vylə da organizujtisə mezdunarodnəj soçialisticeskəj Internasional, kədə səbbərən pondis suşən II Internasionalən.

Mijə tədam-ni, kər Marks da Engels veşkətlisə bvd tu vylış raboçəj dvizenqoən, niya miritçətəma pessisə bvdqod soglasatellezkət da opportunissezkət. Niya pessisə proletariatlış revolucionnəj içenqo səstəma vizəm ponda. Mijə sız-zə tədam, Marks da Engels otsalisə vədpələs stranaeziş socialis partiaezlə lənə zoramış massovəj raboçəj dvizenqoən veşkətlisəzən. Marks da Engels bvdqoz otsalisə socialis partiaezlə pessənə opportunissezkət. Niya petkətisə jugət va vylə nylis soglaşitçan politika, niya korisə (trebujtisə) vasətnə opportuñisəzəs partiaezi.

Marks da Engels kuləm vərgən II Internasionalis socialis partiaezen şo əddənzək i əddənzək pondətə zoramın da jöntənə opportuñizm.

Mıjsan II Internasional uzałəm dırñi sə bura bvdmis opportuñizm?

Burzuazia, küz gospodstvujtan klas, medvə dorjyń pessis intəressəz da gospodstvo, kutçə veşkətlənə klk metodən. Medperovo eta naşılıaa metod, raboçəj organizaciazə pnyxstan metod, proletariatlış revolucionnəj vystuplenqoez nəmzalejtəg pnyxstan da kusətan metod. Burzuazia ispołzujtis aslas gosudarstvolis bvdəs vyp; vojskaən, polisiaən da mukəd pnyxstan orudiaezen sija nuətis raboçəj klas vylə nastuplenqo. Eta vəli nagajkaa da pletə politika.

Vladimir Illic Lenin.

No mukəd kadə burzuazialə kovşis eta pletə poliтика dənə sod-
ťıny mədik poliтика — raboçejjez kolasiş ɻevnalə ətikə mədikə şe-
tavny, kərnə poliтик ustupkaez, medvə etən raboçejjesə kəskyp
asladorə. Medvə ne əstəny unazık, burzuazia şetavlis jeeazyk.

Raboçejjez kolasiş uçıtık cukərlis (kuçkalis) polozeñposə vizi-
zuazia burmətə i etən nijə raboçejjesə kəskə as ladoras. Raboçejjez
kolasiş ɻeyzət tor sija kəskə as ladoras sijən, tyla şetə sylə vıga-
daazyk iz (kerə maşterrezən, upravlajtisşezən i siroz.), şetə mukəd rabo-
çejjez şərti ɻayıtzık izdon (zarplata), burmətə pylis uşalan usloviaezi.
Burazık velətəm (kvalifikasirovannəj) raboçejjezəs burzuazia torjətə

da vədəs raboçej massa polozenno şərti suvtətə nijə burzık polozenqoə.

Etən burzuazia ətik kadə vijə kək kəç: ət ladorşaı sija torjətə raboçej klassə burzıkka oliş jecəzək vylə (meşinstvo vylə) — raboçej aristokratia vylə — da pravatəm unazək vylə (bolsinstvo vylə), kədə əddən şeküta uzətisə, əddən eksploaçırujtisə. Etən raboçej klaslən kək torbs pondisə vizətnə etaməd vylə, kəz vraggez vylə. Mədərşan, burzuazia mukəd raboçejjezlə ətikə mədikə şetaləmən, ustupkaez kerəmən vəvətlə etnə raboçejjesə, kəskə nijə as ladoras.

Sija kadə, kər uzalis II Internacional, burzuazia medpaşkyla nuətis etə raboçej aristokratiaas aslañas kəskan poliçikasə.

Opportuniszezlən vozddez əddən okotitəmən səbəcənə burzuaziyas eta poliçika vylə. Niya vədənoz sijə oskənə. Opportuniszez medpervo as doranıs sulalişsezəs azzənə eta raboçej aristokratia kolasiş, kəda loə opportunizm rəkətən.

II Internacional ez vəv socialiszezlən ətkod, torətçəm organizaçiaən. Internacionałyı vəlisə seçəm opportuniszez, kədəna veşkyla nuətisə burzuaziakət soglaşitçan uz. No vəlisə i mədkod opportuniszez, kədəna başlı vylən ezə soglasajtçə veşkyla uz nuətis opportuniszezkət, a deloyn pıkkət eəcətçisə da ləşətçisə, ezə sporitə pıkkət, ne ezə vidçə, kəz vytə etən ezə mədə zignı Internacionallış uz, a deloyn niya etən oştisə tuj opportunizm gospodstvujtamlə.

Medvə vevtənən raboçej klas delolə assinəs izmena, opportuniszez pondisə asmoznanıs bergətnə Markslış da Engelsliş revolucionnəj içənqosə. Niya pondisə raboçejjezən sajlavın markşizm içənqolış revolucionnəj rəyekəssə (soderzaqənosə), pondisə asmoznanıs opportunistiqeskəja paşkətnə Markslış Engelsliş içənqo.

Setçin, kytən opportuniszez etaz kerpə ez verməvlə, niya veşkyla viştavlisə ənpəa kad ponda-pə Marksən içənqo vazmis, Marksəs-pəkeris osybkaez, kolə Markssə veşkətnə.

Burzuaziakət revolucionnəj pessəm tujə, niya eəktisə səkət soglaşitçən, kornıs sylis, oz-ja sija ətikə mədikə şet, oz-ja ker kyeəm nəpavıd ustupka. Niya otkazitçisə ləşətçən revolucia kezə da pessən proletariat diktatura ponda, a korisə raboçejjesə soglasajtçən burzuaziakət. Niya sulalısə sə ponda, medvə zagənik, mırnəja məd. kodşətnə sekşə strojsə. Burzuaziakət possadatəm klassovəj pessəm tujə niya raboçejjezlə baitlisə, kolə-pə klassezlə uzaçın mirnəja ətlənən.

Proletariats vojevəj, revolucionnəj, klassovəj partıa tujə, kəda və miritçətəg pessis vədkod opportunizmkət, niya korisə soglasajtçən partıa organızujtəm dənə, kəda vədənnəs ponda paşkyla və oştis assis əvəs.

Opportuñissez pondylisə niætn̄ ravoçejjez kolasən seeəm uz, medv̄ ravoçejjez dugdışə rađejtn̄ revolucionnəj pessəm da Marks-liş-Engelslis revolucionnəj uçenpo.

Opportuñizm II Internacionaļın keris asl̄s jon poz da şo əd-dəñzək i əddəñzək boştis aslas kijə socialis partiaezen veşkətləm.

Opportuñizm lois ravoçej klaslən medloq vragən sijən, myla sija starajtçis neekəvtň proletariat kiiş markşistskəj revolucionnəj teoria, kəda em ravoçej klassə mezdətəm ponda pessəmən medleçət pessən orudia.

No Internacionaļın vəli i sulgalanış krılo revolucionnəj marksiisseziş, — nastojassəj marksiisseziş. Eta vəli nezzət gruppə, kəda pъekən vəlisə Internacionaļən ətuvtəm kommunisseziş jecəzək (mensinstvo). Eta gruppən veşkətlis Ləqin. Gruppə pessis opportuñissezkət, kъz veşkəta, tъdaləmən, siž i gusən ızalishşezkət, petkətis niј jugut va vylə kъz predatellezəs, myçalis nyılış predatelskəj rol.

XIX vekşa medbərja dasvoeza da XX vek pondətçikə kapitalizm vəd mi vylən əddən gryis oşkəvvezən munis oşlan. Kapitalis obsestvoyp arkmisə əddən rüdypl mədkodşaləmmez (izmeñeqnoe), kədənə suvtətisə ravoçej klas ozyń zadaça veşkəta pessən kapitalizm uşkətəm ponda, proletarskəj revolucia pöbeda ponda.

Bədmisə gryis predpriažaez, fabrikaez, zavoddez, bankkez. Nija aktişisə kapitalissey kolasiş üçitik çukər kijə, gryissa-gryis milliardezz kijə. Kapitaliszezlən vyn sodis. Kapitalissey ətuvtçisə vynə sojuzzezə, kədənə kəzajniçajtisə kъz nyılə kolis, vizisə aslanıb kiyən vədəs bogatstvoeza. Nija boştisə aslanıb kijə gosudarstvennəj vlaşlış vədəs vyn. Nija əddəñzək pondisə pıtgəz pısalış otırəs. Nı kijən vədəs vojska da policia. Nija vynəp içkəpə pırgəstəmmezliş kyeəm və ez vər protest da neđovolstvo.

Kapitalissey kəzajniçajtən pə toko aslanıb stranayp. Nija gra-bitən pə da rozoritən koloňialnəj stranaez, eəktən pısaçnə as vylanıb pırgəstəm naroddeziş millionnez. XIX vek pomaşikə da XX vek pondətçikə vədəs mir vəli jansətəm-ni gryis kapitalis gosudarstvoeza kolasən. Medgryis kapitalis gosudarstvoeza 1876 voşan 1914 voəz koloňialnəj vladənnoe sodisə $1\frac{1}{2}$ — pəvşə upazəkiş. 500 million otırəs, kəda olis etna koloňiaezyń, kapitalissey eəktisə pısaçnə asvylanıb.

Koloňiaezez kəsjisə kapitaliszezlə gryis doxoddez, a seeəm koloňiaezez, kədənə esə ezə sedə kapitalissey kipod uvtə, ezə-ni vələ. Etasən kapitalis gosudarstvoeza kolasən da kapitalissey sojuzzez kolasən pondətçis ıztə pessəm mirem mədrəvə səraləm ponda, sə ponda, kinlə boşnə medbur da medbəzət doxoda kusək.

Kapitaliszezlən vədpələs gruppaez kolasən pessəm ordjytəg va-

jetis bvd mu vylis imperiajis vojna dvn, jez muez myrdam dvn. Bvdmisə protivoreciaez vbdpələs burzuaznəj gosudarstvoez kolasın da kapitalis sojuzzez kolasın.

Ətlən etakət əddən coza vbdmis protivorecia trud da kapital kolasın.

Rabocəjjezlən polozenno əddənzək i əddənzək uməşalis. Rabocəj klas şo əddənzək nissəşalis.

Burzuazia da proletariat kolasın klassovəj protivoreciaez loisə pədənzəkəs. Klassovəj pessəm lois cərtəzək da nastojcivəjzək.

Aslanıb pessan opť vylıb rabocəjjez şo əddənzək azzisə, sto sija terpińpə pozəm polozennoi, kədańn niya olən, pozas petńpə toko proletarskəj revoluciaən. Niya azzisə, sto vermasə burmətńpə assinib polozenno toko sek, kər naşiliaən uskətasə kapitalizm.

A II Internacionallən socialis partiaezi ordjisə rabocəj klaslıq interessez, niya vəlisə predatellezən.

Kolis mətçavnb, petkətnə vevdərə vbdəs etə vəvətçəmsə, kədən katışə rabocəj klasəs socialis partiae. Kolis rabocəj massaezlə oşn şinnez socialis partiaeziş vozdez predatelskəj povedenno vylə. Kolis mətçavnb, sto Marksliş — Engelsliş revolucionnəj içenno niya berğətisə asmoznanıb da vezisə sijə opportunizmən.

Etə velikəj istoriçeskəj zadaçasə boşts as vylas Rossiaın bolsevik partia, sələn organizator da vozd Vladimir İlliç Lenin.

Markslen — Engelslen delo sedis nadijnəj kijə. Lenin Markslen — Engelslen vəli dostoynəj velətcişən da nylis delo oşlaq nuətişən.

20 §. Rossia XIX vekşa 70-ət da 80-ət voezə.

70-ət da 80-ət voezə, kər çuzis da vbdmis V. I. Lenin, Rossia aslas ekonomikaən vəli vərə kojtəm stranaən. Səyin vəlisə eən vylpaəş kreposnəj strojlən kołassez.

Kreposnəj pravo vezəm vərgən kressanalən polozenno vəli əddən şəkət. Burzık muez nylis boşis pomessyk. Kressana vylə vəlisə puktəməş əddən şəkətəs vukupnəj platozzəz.

Kressanalə kovşis tınnə pomessyk kipod uvtə. Niya kərtmavlisə pomessyklis muez assinib-zə myrdam muez da kərtmaləm pondə myntəm tujə uزالisə pomessyklə.

Vəli çut ne seeəm-zə barsına, kyeəm i kreposnəj pravo dırñi. Mukəd kressana aslanıb kəzajstvoz verdişən ez vermə. Niya munisə pomessyk ordə strosnəjaıvə.

Ətlən kressana rozoritçəmkət da nissəşsaləmkət dərevnəyən ron-dis vydmyń kylak — bogatəj.

Kulak dontəma boşə kressanalış mu. Sija dontəma medalə ra-

вөсәјжеzəs — батраккеzəs, кәdnə eksploaτirujtəmən tırtə assis kormanez, bogatşalə.

Мыла bednotalən polozennoys vəli əddən şekət, kulak etən polzujtçis. Sija şetavlis nylə ozesən şəm neto naq, a kər urozaj voas, kujis bednaksan unəen unazık, neto eəktis sijə izavnx as vylas.

Kressanskəj massaez vəlisə kəkpəvsa eksploaτacia üntən. Nijs eksploaτirujtis pomessykl da esə kulak. Nə vylə carskəj praviτelstvo teçis əddən gəriş naloggez. Etaşan nijs nissəjşalisə da rozoritçisə.

Una kressanalən ez vəv nekycəm poda ne naq. Nijs çapkisə assinəs kəzajstvoez, çut ne vəş setisə kərtmavnə assinəs muez da munisə karə fabrikaezə, zavoddezə, rudnikkezə kapitallə medaləm rabbəzən, loisə proletarijjezən.

80-ət voez kezə beldəs kressanskəj kəzajstvoeziş 30 procent gəgər vəlisə seeəm kəzajstvoezeñ, kədna setisə karlə medaləm raboçej kadrez.

80-ət voez pondətçikə Rossiayn promyslennəj proletariatiş 90% vəlisə kressana kolasiş petişsez.

Kressana proletarizirujtçisə i mədik tujət. Mükəd kressana vəlisə kustarrez, kədnalən kustarnəj izxs vəli aslanıls kəzajstvo berdə otsalan izən (podsovnəjən). Kressanassə mutəmşətəməs vajətis setçəz, sto etna kustarrez çapkisə assinəs üçitik mu nadellez, kədna vylən nijs ez vermə verdşən, da kütçisə toko [kustarnəj promysol berdə. Kustarrezə pərtçəm vərən nijs coza sedisə skupsykl da fabrikant kipod uvtə. Kət i izalise nijs gortanıls, no fabrikant da skupsykl zakaz şerti da i nə vəl materiallezən.

80-ət voezə kustarnəj promysollez beldən-ni vəlisə fabrikanttez kipod uvtən. Una kustarrez rozoritçisə zikəz da pondisə tıppən fabrikaezə raboçejzən.

Fabrikaez da zavoddez beldmisə, promyslennos zoramis sijən, myla kressanaəs „mezdətəm“ vərən kapitalisseyzənlən lois mutəmşaləm da nissəjşaləm kressanais dontəm izalan vən.

Əddən supıta munə kərttujjez stroitəm. Stroitçən una zavoddez da saxtaez, meduna — Don başşeypn.

No krepsonicestvolən kolassez şodaki padmətisə Rossiayn kapitalizmliş beldməmsə.

Rossiayn raboçej klaslən polozenno vəli əddən şekət. Uzalise sutkiən 12-şan 14 casəz, a vəlisə seeəm predpriaτiaezez, kytən izalan lun vəli 16 ças i unazık. Uzdon(zarplata) vəli əddən içət da i etə raboçejliş uzdonəsə una çintisə straffez. Straffez boşlisə raboçejjezən vəd tor ponda: ne set, kytı kolə munis raboçej, grubəja viştalis, naçałstvo ozyńez boş sapka,— vəd ponda straf.

Predpriaτiaezy, suam, vəvlisə to kyeem juərtəmmez: „Kin loktis 4—1148

fabrikaə uzańń, sylə oz şetşə prava petń vorota sajə. Etə na-rusitəm ponda — 1 rub“. Neto esə: „Sijən, myla fabriçnəj raboçejjez kəzainəs bəspokoitən — korən şəm, to ozähl viştalam: ozzık şen-təb 20 lunşa şəm şetaşşıń oz pondı. Kin koras — rub straf“.

Straffezen fabrikanttez da zavodsykkez una sedtisə şəm. Orexovo-Zujevań Morozov Savvalən ənikolajevskəj manufaktura výlyń straffezen əktəvlisə vóń 800 şurs rub. Raboçejjezlən zarabotokiş straffezen mü-nis 40 procent gəgər.

Fabrikanttez kuńisə raboçejjezəs i fabriçnəj lavkaez pırjət. Una fabrikanttez kolasiş vestisə raboçejjezlə uzdonsə nə şəmən, a fabriç-nəj lavkaiş tovarrezən. Tovarrez vuzalisə əddən donən, neto eəktəvlisə boşın produkta toko fabriçnəj lavkaiş.

Unazık raboçejjez olisə fabrikaşań neýlyń nańodıl stroitəm kazarmaezyn. Kazarmaezyn vəli zeskət, nət da duk.

To kyz gizə fabriçnəj inspektor pı kolasiş etik kazarma jılış: „Kyz pondas lokń oj, kazarma çoza tırə vaməm da kəyptəm rabo-çejjezən; gorrez pondən lontń burazık; gorrez gəgər da pı dýnə kərttuvvez výlə, poeeez výlə da gezzez výlə əslənə va paşkəm, sa-poggez da namətəz. Rulən výliş slojjezən loə əddən sonılt, výdəs əsətəm paşkəməs da berşa torıs çoza koşmə i pışań kajə suk par da kyz pəzsəm výntırsan terpitń poztəm sojana (jedkəj) duk. Sod-tyń-kə eta dýnə esə una kuriṭəm tabakşań suk eýn, eýnətan lam-paokkezşan karaşim duk, sotçan duk kalitçəm gorreşşan, dak loə seçəm şəkət, neñki výdsən zdorovəj, no eteəmətiń ovnъ velavtəm mort, vermis ovnъ setən toko kəytməkə minuta, sývətyn pondə vişnъ jur, vartə kəsiçaezə da əsətə...“

Vot kyeəm usloviaezyń olisə unazık raboçejjez.

Raboçejjezlən da kressanalən ekonomika polozeńno vəli şəkət. Etə şəkətsə esə sotis samoderzavnəj policejskəj strojlən pýtystəm. Eta kadə Rossiań vəli əddən şəkət policejskəj rezym. Kyz ez pozlı viştavń panıt sekşa porjadokkez výl: carskəj spionnez velətçanin-nezyn, fabrikaezyn, zavoddezyn vəlisə tıg. Niya myj kylvilə, dak viş-tavlisə sek-zə policialə. Şəkyla myzjylisə (nakazlavjtisə) şmev-zık morttezəs, kədnə myj çepavıd baitlisə. Derevnyań carskəj pravielstvo pukşətis vil „barinəs“ — zemskəj naçalníkəs, kəda vermis kressanasə myzjyń kyz sylə kolis. Zemskəj naçalníklə vəli setəm prava pukşətśıń kressanaasə „kəzətinə“ (arestujtśıń), vartıń kressanaasə volosnəj sud suəm şərti, kəda vəli sı kipod uvtıń.

Cinovnika carskəj içrezdeñqoezyn nekəz ez poz lokń pravdaəz. Böldəlań vəlisə podkuppez da kalymmez. Bödəsən veşkatlisə cinov-nikkez — dvorjana, a əzyalnis samoderzavnəj car, Rossiań car medbəzət pomessyék.

Есә 60-эт воеzə raboçejjez pondisə protestujtın panyt şektyt izalan usloviaezlə. Vəlisə torja volnənnoez Uralış gornozavodskəj ravaçejjez kolasыn kərttuj vylən izaliş raboçejjez kolasыn.

Raboçejjezlən ətuvnəməzək da gryiszək vystuplennoez pondətçənə 70-эт voezşan. Mükəd predpiataezyň medəddən tekşilnəjjeyzən, 1870 voə munəepə stackaez. Stacosnəj dvizenqo zaqənik vədmə. Eta kadə raboçej dvizenqo munis esə organizujtçətəg. Etta vəlisə toko esə raboçej dvizenqolən medozza oşkəvvez. Raboçej klas ez esə vən organizujtçəm, vəli içət. Klassovəj soznaqo sylən pondətçis toko esə vədməny.

Ez vən esə raboçej partia, raboçej organizaciaez, kədnə və vəskətlisə raboçej dvizenqoən.

Narodnikkezlən revolucionnəj organizaciaez, kədnə vəlisə ni sija kadə, raboçej dvizenqoən ez veşkətlə.

Narodniçeskəj dvizenqo 70-эт voezə vəli otən paşkaləm revolucionnəja nastroitçəm intelligencia kolasыn. İntelligencia (vraççəz, velətişsez, studenttez i sız oз.) azzis kreşsanalış şektyt polozenqosə. Sija i açıs vəli pravatəm, sijə liçkis samoderzavnəj stroj, pırtstis policejskəj rezym.

Narodnikkez ezə vezərtə, sto Rossia munə kapitalizm vədmən tuj kuşa, sız-zə, kyz i mədik stranaez. Niya dumajtisə, Rossia-pə pondas munnpə mədik tuj kuşa, a ne kapitalizm tuj kuşa, kəda kuşa munisə tıtvılış gosudarstvoez. Narodnikkez ezə azzə dərevnəlis klassovəj torjətçəm (rassloenqo). Raboçej klaslə — etnasa revolucionnəj klaslə poməz — niya ez şetə nəkycəm znaçenqo.

Medrevolucionnəj klasən narodnikkez ləddisə kreşsanəəs. Niya ləddisə, sə ponda-pə, medvə pondətnə stroitnə socialisticeskəj obsestvo, kolə toko uşkətnə samoderzavia da pomessəkəs. Niya dumajtisə, socializm podən-pə (osnovaən) loə kreşsanalən ovsyapa, kər kreşsanə ızalənə musə vədsə dərevnəən (ovsynaən).

Narodnikkez munisə dərevnəə jugdətnə kreşsanəəs, kornə niyə pessəm vylə.

No „otirə vətləmiş“ ez pet nəm.

Carskəj pravitełstvo narodnikkezəs kutilis da ıstalis niyə ıstaninnezə (ssylkəezə) da turmaezə.

Sijən, myla nəm ez pet „otirə vətləmiş“, myla narodnikkezlən əddən petis ləgnəs carskəj pravitełstvo vylə sə ponda, myla sija possadatəg narodnikkezəs nakazitlis, no pylən ez tıtmə vylə səkət pessənə — vədəs etəsaq mükəd narodnikkez suvtətisə as ozapəs zadaça vijnə gryış činovnikkezəs da carəs.

1879 voə narodnikkez torjətçisə kək organizacia vylə: „Narodnəj vola“ vylə, da „Çornəj peredel“ vylə.

„Narodnəj voła“ partıa suvtətis zadaça possadatəg pessəny pəməkənə samoderzaviakət. Sija suvtis terror tuj vylə. 1881 voə narodovojeccəz vijisə II carəs Aleksandrəs.

Narodovojeccəz aşnəsə zaleşitəg kütçisə carizmkət nəətkəd vylə (qeravnəj) pessəm verdə. Nija mətçalısə əddən bir primerrez, kəz kolə organizovannəja da stojkəja pessəny vragkət.

Carskəj pravitelstvo possadatəg pırgystis narodovojeccəzəs. Una tı kolasiş vijisə əşətəmən.

Bərətnə samoderzavnəj stroj etəm metoddezən, kənesno, nija ez vermə.

Vijəm car tujə nəto ministr tujə suvtis mədik i vədəs koltçis vazməz, toko samoderzavia əddənzək lokşalis da sodtis represşiae¹.

70-ət voez pondətçikə revołucionnəja nastroitçəm raboçejjez kolasın organizujtəcən kruzokkez.

70-ət voeza məd zənən raboçej dvizənno suvtə gırışzık raboçej organizaciaez ətuvtan tuj vylə, raboçej klaslən asmylaən (samostoja-telnəj) pessən da vystupajtan tuj vylə.

80-ət voezə vənşalə raboçejjezən staçosnəj dvizənno. Orehovo-Zujevaň Morozov təkstilnəj fabrikaň munə staçka. Eta staçkaən vəşkətlənəp raboçejjez — Moiseenko da Volkov.

Vot myj kerşis Rossiaň 70—80-ət voezə.

21. Ləqinlən çəladşa da tom kadşa voez.

Vladimir İlliç Uljanov (Ləqin) czuzis aprel 10 (23) lunə 1870 voə, Şimbirsk karşın Volga dorşın. Şimbirsk vəli carskəj Rossialən provincialnəj karən. Şimbirsk gəgər una vəlisə pomessəkkezlən usadbaez, etəşan Şimbirskə qımtisə „dvorjanskəj pozən“.

Ləqinlən ajys, İlla Nikolajeviç Uljanov petis prostəj şemjais, vurşış şemjais. İlla Nikolajeviçlə velətçənəp otsalis vonys. Sija polimilis Kazanskəj uñiversitetin matematika fakülət. Pervo sija uñalis sərat velətçanınnezeyp, gimnaziaezyən velətişən. No gimnaziaezyən velətçisə dvorjanalən, çinovnikkezlən da kupeçcezlən çəlad, İlla Nikolajeviçlə ez gleyitçə. Sylə okota vəli jugdətnə remət, pırgystəm kreş-sanaəs, raboçejjezəs da nylis çəladəsə. Eta uñə i şetis İlla Nikolajeviç vədəs assis oşlaşsa oləmsə. Sija pondis uzañın Şimbirskəj guberniası narodnəj skolaez inspektorən.

Rossiaň otişəs velətan uñ vəli suvtətəm əddən uməla. Samoderzavialə ez vəv nəkəcəm intəres velətnə uñaliş otişəs. Posaddezən narodnəj skolaez suvtətisə as ozañın zadaça velətnə samoderzavia

¹ Repressiaez — revołucionerrezəs əzmitəm (presledujtəm).

ponda bur slugaezəs — volosnəj da şeşkəj pisarrezəs, kədnə kreşşana poşveti ez azzə (qənaviditləsə). Velətəməs vəli suvtətəm uməla, çəladəs vartlisə rozgaezən da şətavlisə mədik nakanqəez.

Kreşşana nəm ezə azzə bursə skolaezşan. Niya neñki polisə etna skolaezis, poppezlə da velətişsezlə şətavlisə şəm, medvə toko nevelətəməs assinəs çəladəs. Etən medəddən polzujtçisə poppez, niya boştalıssə şəm da produkta, a skolaezyn ezə i velətə.

Vot k्यeəm polozenpo vəli sek, kər İlلا Nikolajeviç pondətçis - ızaçın poñsəpə [inspektorən]. İlla Nikolajeviçlən ətik tədsə mort eta jyılıs gizə: „Otirəs velətan uz berdə sija kutçisəs şələmşən, şetis etalə vədəs, təj vermis, puktis vədəs assis vyp... Sija çoza kazalis, sto unazək skolaez ləddişşənəp toko gizət vyp „bałuskoez (poppez) da matuskaez (kədna ləddişşənəp velətişsezən) skolaezyn ozə i ovlyvlə, a nylən velətcişsez gramotasə oz tədə”...

Una vyp puktis İlla Nikolajeviç sə vylə, medvə ləşətəp narodnəj skolaezyn velətəm.

Sija vermis kərpiy sız, sto kreşşana pondisə skola vylə visətəp mədənoz. Sija ləşətis skolaezyn velətəm, vurmətis velətişsezlis rjaddezz. Sija ryr vətlis skolaez kuza, otsalis velətişsezlə; sobrañqəoz vyp viştavlis kreşşanalə, kolə-pə velətəp assinəs çəladəs, kutçətis kreşşanaəs vil skolaez stroitəm berdə

Carskəj praviteľstvo İlla Nikolajeviç uz vylə visətis ləgən.

Kər İlla Nikolajeviçlən vəli kad, sija una uz puktis sə vylə, medvə velətəp, vospitəvajtnə assis çəladəs. Sija visətis, kyz niya velətçənəp, veşkətis literaturnəj proizvedenpoez ləddətəmən, veşkətis çəladlış zoraməməsə.

Ləqinlən sojəs Maria İljinisna kaştylə eta jyılıs sis: „Sija şleditis ne toko mijan zaqatiaeze şərgən, kyz toko etə pozə kərpiy: ajpym şleditis i mijan ləddətəm şərgən, sija pjatnalis mijanlə roç literaturais medbur proizvedenpoez, tədsalis mijanəs vədəs gryış pisatellezkət i etən veşkətis mijanəs sə vylə, medvə mijə ləddətim seeəm knigaez, kyeeməs kolə. Etaşan mijan ez lo intəres seeəm uməl romannez dypə, kədnə əddən ləddətlisə mijankət etlayn vədmışsez (sverstnik-

Lenin—kuim voşa.

kez(... As dýnas da aslas oþjazannoþsez dýnə strogəja otnoþitçəmsə, kədən torjətçis Vladimir Illic, sija medozza voezañ boþtis kъz primer ajýssan, eta ñ sija velətis ajýs“. I oþlañ Maria Iljinisna gizə: „No-sija-zə kadə aslanıñ gazaa da oþsystenəj karakterən, çelad dýnə pým radejtəmən, çeladəs radujtń da gazətń starajtçəmən, kər oz kov, ne zeskətəmən, ajə da mamə əztişə mijan pýekü olanradejtəm, ovný jona radejtəm“.

Vladimir Illiclən mamyş, Maria Aleksandrovna Uljanova, vəli tozó aslas çeladlə bur velətişən. Nylə sija şetis vədəs assis oləm. Sija vəli əddən kylan şələma, privetlivəj da rovnəj karakterə mortən. Maria Aleksandrovnalən vəli ызъt vüderzka, vojalən ызъt vyn. Etна kaçestvoez vuzisə i Lenin vylə. Səvətyn, kər çeladəs vədəs vədmisə da revolucionnəj iz nuətəm ponda nijə vədəqoz ьzmitis carskəj praviçəstvo, nija pukalisə turmaezyn, a zon Aleksandr vəli vijəm — Maria Aleksandrovna vədəs etə terpitis əddən stojkəja, ez kusintcə etna vaçkəmmezşan (udarrezşan). Sija azzis as pýekas vyn sъ ponda, medvə lebtyń nastroenno aslas çaladlış, sodtyń pýe vyn.

M. B. Smirnov, vaz revolucioner, viştasə sъ jılış, kъz ətryr Leninlən mamyş pantashəm policia departament direktorkət:

„Policia departament direktorlən, eg-kə me vunət dak — Zavałanskəjlən primitan zygyn me kazali Vladimir Illicliş mamsə, kəda loktəm Peterburgə sъ ponda, medvə zonsə Jenißejskəj gubernaiş lezisə-granica sajə, neto kət Pskov karə. Departamentlən direktor, kəda petis kabiñetiş ūda tədalə vunətçəm, sto sъ ozyń sulalə mam, etə carskəj opriçniks şeraləmən da gorən, vədəs zalo vylə, viştalisi Vladimir Illic mamlə to*myj:

— Verman gorditçənp aslat çeladən: ətikə əsətisə, a mədik jılış, siž-zə gezəs gorzə-ni.

Səkət viştavny (eta ponda kolə lony xudozñikən), kyeəm çuzəm vylas Iois Illiclən mamyş sija kadə, kər sija suvtis da çortya viştalisi panıt eta vylə:

— Da, me aslam çeladən gorditça!

Vladimir Illiclən vəlisə kъk von — Aleksandr da Dimitrij — da kuim soj.

Въdəppnýs nija ətaməd kolasyn olisə əddən druznəja.

Vladimir Illic vydmiş əddən vızıv zonkaən. Sija radejtis goraa orsəmmez, koträşəm, vəli ызъt zabiakaən.

Voloda Uljanovlə vəli vit vo, kər sija mamyş velətəm şerti velalis ləddətń da əddən pondis radejtń ləddətəmsə. Əkməs voşa Voloda pondis velətçənp gimnaziayn. Velətciş sija əddən bura. Klasiy əddən bura kylviz velətşezliş viştavləmsə. Eta sylə otsavlis bura tədný velətan voprossə i etaşan, kъz kaştylən pýe sojjez, sija

Въденинъса озъкъ помавлис урокъ велетем. Medoшша чејад воеџан Vladimир Илић pondis velетнь ассә дѣрән изаунь vermәм бердә (ушид-чивош бердә). То къз каствл ета јлиш Anna Илинина:

„Кѣт мије i вайтам, sto sija assis zadaqnoez търтам вълѣ puktis ьзът vnlimanno i veletcis adden bura, no sijәn, myla sposobnossez sylәn valise ьdden gryisheš, eta veletcembs sylә qemymda ez vәv sekty—ez kovsh изаунь natuznaja, veletny assә dyrәn da una izalem berde.

Voloda ьdden strogaja da soznačenja otноšitcis as dъnas da съ dъnә, myj vәli sъ gegr. Sija acs kazalis as pъekas ete nedostatoksa. Этрыкъ къзкъ Ola sojьs dyr da ьdden natuznaja veletcis orsny rojal vъlyп. Voloda kъvzis ete da sъvбгып vištalis: „vot kin изаунь vermәmlә pozә zavidujtп“. I sija pondis aspъekas zorәtп изаунь vermәm (trudospesovpos), keda ьdden tәdçana-ni lois sylәn tom voez e univeritet pomalan voez,—i keda vъlѣ miјe nełki di-vujtçvlim, kәr sija lois ьзът (vzrosloj) morten.

Овсәja-kә sunъ, Voloda pъekып esә чејадша voez me kazavli sylis sposobnoш kriticeskaja vizetny sъ vъlѣ, myj sъ gegr kerşә. Eta vizv, вәв да къз вътѣ koknüt myvkyda zonka, keda koknita kazavlis nedostatokkez, da vermis muked kadә i qepnъ, şeralysny etna nedostatokkez vъlyп,— delo vъlyп kazavlis ne tokо ete. Къз vәli vištalem, Ola's muzlyka primer vъlyп sija assis i bur ladorrez da şo-ñi sъ ponda, medvь proveritnъ assә: siz-ja sija kerә, avi-ja mәdik morttezyn myj qenavud seeem, keda въ pozis sylә boşny. Me suanen, eta vәli Volodalen vъlyna ladorreziş etikәn.

Чејадша voez sija ez radejt ossaşem da vazniçajtem. Sъvбgып şorşeksha voez sija ete siz-zә ez vermy terpitnъ i komsomol III-ет sjezd vъlyп əlis etaiş tom ořirәs“.

Vladimir Илић ьdden radejtis assis pәrişyк vones Aleksandrәs. Aleksandr Илић въdmis ьdden şerjoznoj zonkaen. Aslas kъlana şelêm şerti sija vackis mamyslә. Vonnez kolasyп olem jyliш Nadezda Konstantinovna gizе: „Vladimir Илић vonse ьdden radejtis. Nylәn vәlisе una ovseg vkussez, kъknannysе kъskis dyr kezә etnasen kołtçevlәm dъnә sъ ponda, medvь burzlyka pozis изаунь. Olisә nija unazlyksә etlašn, etik 'kadә torja fligeryn. Kәr ny dъnә una tom ořir kolasiş — bratannikkez neto şestrijonkaez kolasiş (a nija vәlisе una) kin qenavud vovlis, nija vištavlisе nyлә etike: „Sudmәlә (çesşoætә) mijanәs tatis munemәn“. Kъknan vonys kuzisә изаунь, kъknannys vәlisә nastroitçemәs revolucionnәja“.

Въдес чејад kolasyп Aleksandr vәli ьdden avtoriteata. Myj въ vilis ezә dumajtә kernъ, sija pъg eten veşkәtlis.

Sylәn soj Anna Илинина каствл: „Torjәn-ni bura puksis jurә sija, kәr Aleksandr kutçis lezny vъdneleşsa zurnal. Acis sija vištalis,

me-pə loa redaktorən. Zurnallə şetisə nım „Subbotnik“ sijən, tyla dolzon vəli petny^ssubbətəezə. Nədejəən vəd mort mijan kolasi dolzon vəli təj əenavud da gizn... I vot nomer jestis. Mijə sijə 1əddətimə ajə da mamə dırñi, kədna sız-zə uçastvujtisə sijə lezəməp, şetisə mijanla otsət... Oslan Anna Iljinisna kaştıtlə sə jılış, kəz uçətzək çeladəsə əddən intəresujtisə nı oləmiş karikaturaəz, saradaez, zagadkaez.

Aleksandr Illic velətçis 1əddən bura. Gimnazia pomalikə sylə şetisə zarñiovəj (zolotəj) medal. Gimnazia pomaləm vərən sija pondis velətçyn Peñburgskəj univerşitetin. Esə gimnazıyal velətçikə

Aleksandr intəresujtisə obvestvennəj oləmən.

Eta kadə Rossiayn vəlisə əddən pərvəstan porjadokkez. Car III-ət Aleksandr povzis setis, tyla ajə sylis vijisə da suvtətis vəd strana paşa medəddən pərvəstan rezym. Aleksandr Illic da sylən kəpəmkə jort, kədna vəlisə seəəm-zə ənəpolanaəs da resytelənəjəs, kutçisə oslanı piətnarə dovoləcçəzliş iz, possadatəg pessəlyarizməkət. Nija suisə vijn III-ət Aleksandr carəs. Vəli ləşətəm-ni vəbdəs. Nonlış etəzagovorsə policia oştis. Aleksandr Uljanovəs arestujtisə.

Sud vələn Aleksandr Illic aslas rəyt şələmisan bura baitis ranət samoderzavialə! Sud sijə ez vermə kusintn: sija ez viştav, me-pə keri nepraveñəja. Kər sylis maməs jualis, tyla sija kutçis pessəlyar seəəm pessən sredstvoezen, dak sija viştalis: „Miy-zə kərn, mam, kər avnəs mədkod sredstvoezi.“

Aleksandr Illicəs suditise vijn əsətəmən.

Maməs sijə eəktis səbətçyn car dənə, medvə car sijə proştitis, no sija səbətçyn zik otkazitcəs. Maj 19 iunə 1887 voə 8lisselfburg krepoşyn Aleksandr Uljanovəs etlayn aslas jorttezkət vijisə əsətəmən.

Eta, vonsə vijəməs, rədənpa rukis Voloda Uljanov şələm rəyekə. Eta kadə sija vermis-ni vərjışpoliçeskəj voprossezəni vəli nastroitçəm revolucionnəja. Vonsə vijəm vərən sija esə əddənəzək pondis posvetu neazzyp (neənaviditn) samoderzaviesə, esə əddənəzək sə vylə ləgaşis.

Eta kadə Uljanovvez kerkuyn olis Pavlova, kəda aslas kaşt-

Lenin—gimnazia pomalan voə.

Іемінен гизе, мыж Петербургсан Maria Aleksandrovna ез ыстуңекъеәм жуәр і ніжа Александр Илліч виѣп приговор јылш pondisә тәдпін тоға gazetaiš һыдағатам вәртеп. Көр Vladimir Илліч һыдағатын gazetaиn peçatajтәm приговор, сија ңелки ez [gorzь, a viшalis: „Мыж ме ponda gorzьп, eten·ed on otsav; me dolzon vestьп (отом-шітп)“.

Vladimir Илліch аzzis, oz-pә poz pessипп піжа metoddezәп, кәднәп pessis сыләn vonьп, etna metoddez ozә vajәtә setçәz, kытсәz kolә.

Maria Илліnsna Uljanova vonьп vijәm вәртеп Volodakәt şornitәm јылш baitә: „Torjәn-нi әddәn puksis jurә sija, къеәм вәли Vladimir Илліclәn ҹузәмбәs sija kadә, көр sija viшalis: „Mijә pondam түппне seeәm tujәt. Ne seeәm tujәt kolә түппн“.

Tәliş вәрти vonьп vijәm вәртеп Vladimir Илліch pomalis gimnazia. Velәtçis sija әddәn виға. Gimnaziaиn velәtçikә sija рyr вәли klasыn medbur velәtciшen. Velәtissez baitlisә, sija-pә әddәn nastoјcivәja pessis as ozas suvtәtәm zadaqaesә olәmә рyrтәm ponda, uзалиs әddәn akuratnәja. Gimnazia pomalikә Uljanovlә şetәm attestatыn вәли gizem:

„Әddәn talanta, natuznәj да akuratnәj Uljanov въd klasыn вәли medoziш velәtciшen. Velәtçәm pomalikә сылә, къз velәtçәm şәrti, rozytie şәrti да povedenno şәrti meddostojnәj velәtciшlә koznalәm zarriovәj (zolotәj) medal“.

Gimnazia pomalәm вәртеп Vladimir Илліch pondis velәtçиn Kazanskәj univerşitetиn juridičeskәj fakultети.

Eta kadә-ni policia višlis sijә shin виѣп, къз revolucionerliш vonәs.

Univerşitettesә samoderzavia pondis torjәn viзп shin виѣп. Univerşittezez түг vәlisә spionnez. Әddәn eekъta (casto) kossišlisә da arrestujtlisә studenttezez.

Nojav telişә 1887 воә въdсәn Rossia паشا munisә studenttez kolasыn volqenqoez. Studenttez protestujtisә сылә rapыт, мыжа policia univerşittezez viзә shin виѣп. Kazanskәj univerşitetiš studenttez siз-zә organizujtisә etalә protest. Etна studenttez volqenqoezъn iчастvujtәm ponda Vladimir Илліcәs univerşitetiš vasәtisә da ыstisә Kokuskina derevnaә, кәда вәли Kazanşan ңеъп.

Derevnaыn Vladimir Илліch pondis velәtп shin Marksliш da Engelsliш социенqoez. Vo gәgәr derevnaыn olәm вәртеп Leçinәs lezisә lokъ Kazanә. No univerşitetә sijә ez primitә. Carskәj pravitelstvo Vladimir Илліch рyr kezә pәdnalis medvylis velәtçaninә рyrтан ывәs.

Çоza Uljanovvezlәn şemja munis оvп Samaraә, Vladimir Илліclәn мамып, кәт әddәn şekъta, no vermis susәtп сылә pravo viзп ekzamen univerşitet ponda. Sija açыs lәşәtçis въdсәn juridičeskәj fakultet kurs ponda. 1891 воә Peterburgskaj univerşitetиn sija әddәn виға setis въdсәs ekzamennez da poluçitis juris nim.

Kazaqън da Samaraып oлиқe Vladimир Illиç əddən natuznəja ləşətçis revolucionnəj iz nuətəm kezə. Sija oзlaң velətə Marksliş da Engelsliş uçenno, azzə markşizmъn proletariatiş ətnasa veşkət revolutionnəj uçenno, kədə raboçej klaslə tıççalə veşkət pessan tuj. Sija 1əddətə Marksliş da Engelsliş ne toko niјə proizvedennoesə, kədna vuzətəməş roc kъv vylə, no i niјə, kədna peçatajtəmaş nəmec-kəj da francuzskəj kъv vylən.

Ləqinlən ətik tədsə — Golubjeva — gizə sъ jılış, kъz Ləqin velətis Marksliş velətəm:

„Vladimir Illiçlən Marksəs velətəm sъ ez vəv orətəma olan berdiş. Sъ rъzan vylən ordçən Marks kujlisə statistika svorqikkez, kəd-paňn kət i uməla, no şodaki tədalis Rossiaып zvylis oləm jılış. Eta-zə kadə sija tədmalıs i mijan stranaыn ozzılkə revolucionnəj dvizeñno; mukəd kadə vətəlvilis beşedujnə vaz narodovo leçcezkət da narodnik-kezkət, kədna ıstəm vətən olisə Samaraып“.

Samaraып Vladimir Illiç ətlaňn kъpymkə mədik markşistkət (Marks uçenno şərti munişezkət) organizujtə markşisskəj kruzok.

22 §. Ləqin—Peťerbürgyn.

1893 voə arnas Vladimir Illiç munis Peťerbürgə sъ pondə, medvə setçin nuətnə revolucionnəj iz. Peťerbürg vəli cərskəj Rossialən med-sərşa kar da ızyt promyslennəj centrən.

Eta kadə Vladimir Illiç əddən bura-nı tədis markşizm, vəli obrazovannəj markşistən. Peťerbürgə loktəm vətən sija rъris markşisskəj gruppaə. Eta gruppaыn sek uzalısə Krašin, Krzizanovskəj, Radčenko da mukəd jortez. Nija nuətisə iz raboçej kruzokkezyn, tədsalisə raboçejjezəs Marks vələtəmkət, viştavlisə pylə, kъz kolə pessən pəkitalissezkət da samoderzaviakət.

Vladimir Illiç bura tədis markşizm, bura vezərtis niјə zadaçaesə, kədna sulalənъ Rassiaiş raboçej klas ozyń, sija kuzis organizujnə iz, kədəə puktis vədəs assis pižan enerqiasə. Etaşan sija boşə ızyt avtoritet da nedər myış kutçə veşkətlənə etə gruppaən. Gruppalış da raboçej kruzokkezliş uzeşə sija veşkətə siž, medvə Marks uçennois voprossez vəlisə kərtəşəməş revolutionnəj dvizeñnoyn praktiçeskəj zadaçaezkət, i sija vermis mədkodşətnə pruppaliş iz. Eta gruppalən çlen Križanovskaja to myj gizə etə kad jılış:

„1893 voə arşan Rossiasa social-demokraťia oləmən loktis vil period. Pişerə loktis V. I. Uljanov, kədə sek-zə çorxta suvtətis vopros, medvə raboçej massaez vylə paşkətnə vlijanno, političeskəj soderzanlıq uze pırtəmən da propaganda metoddeşsan agitacia dənə vuzətəmən mədkodşətnə užlış viz da təmppez. Uz vəli esə kruzkovəj,

no zavoddezkət şvaz paskalis, i mijə coza pondim vuzpə agitaciyonnəj metoddez dənə, vədkod vədlunşa temaez vylə lezavlim listovkaez. Vəlisə etna üçitikəş lenajtanaəş ilovəj listokkez, kədna vylən gizəm vəli peçatnəj səppassezən kiən. No etna listokkez vajətisə vil, nepolana (şmeləj) kylvəz, prostəj da vəşkət kylvəz, kədna loktisə şələməz da vəlisə vezərtanaəş vbd mortlə. Listokkez vusləvlisə kiş kiə, pı jılış una baitisə, a mijə radujtçim sek, kər verməvlim şuvsəpə zavodə 2—5 seeəm listok, kət i vədlən vəlisə „izovəj şənaez“.

Fabrikaezən da zavoddezən etnə listokkesə ləddətlisə əddən ızət intəresən. Nıbnən baitcis sija predpriaṭia raboçəjjəz ponda medmatış voprossez jılış; sə jılış, təy kolə raboçəjjəzə, kəz niyə uməla viziəpə, kəcəməş bezobrazzoez eməş pı predpriaṭiayp. No vədəs etna voprossez vəlisə kərtəşəməş vədsən raboçəj klas polozenqo jılış voprossezkət, nija zadaçaezkət, kədna sulalənə raboçəj klas ozyń samoderzaviakət pessəməyn.

Rossiayp Marksən içənqo paşkalə otənzək i otənzək, kütə asnas revolucionnəj tom oğrəs da ozyń munis raboçəjjəzəs.

Vladimir Illiç ətlayp ozyń munis petərburgskəj raboçəjjəzə — markisisezkət, Selgunovkət, Babusinskət da mədikkezkət, orqanizujtə kruzokkez predpriaṭiaezyń. Açıs sija velətə raboçəjjəzəs Narvskəj zastava sajn, vovlvəl i mədik kruzokkezə.

Raboçəjjəz divujtənə, kəcəməş vezərtana da bura velətə niyə Lenjin, kəcəməş bura təççalə pıla raboçəjjəz ozyń sulalan zadaçaez, da kəz kolə pessənə, medvəb loknə rovedəəz. Nija dontənə (ceñitənə) sənən sijə, təyə sija kuzə teoreticeskəj voprossez kərtəvənə oləmkət, təyə pros-təja da vezərtana viştavlə raboçəjjəzələ vədəs şəkət voprossez jılış.

No ne vədəs eərə revolucionerrez etə kədə munisə Marks içənqo şərti, una eərə vəlisə seeəməş, kədna kəskisə narodnikkezənə.

Vladimir Illiç una puktis vyn sə vylə, medvəb dokazitnə, sto narodnikkezənən qozzez (vzgladdez) ne vəşkətəs. 1894 voə sija gizis narodnikkez jılış kənizka, kəda suşis „Miy seeəm „narodlən drug-gez“ da kəz niya vojujtənə rəpət social-demokrattezkət?“

Eta kənizkayp Vladimir Illiç petkətis vəvdərə narodnikkezliş vədəs osəvkəsə, kəcəməş priçinaezşən loənə etna osəvkəz da dokazitis, sto Marksən da Engejslən içənqo vəşkət (pravejnəj).

Lenjin setçin gizis, osnovnəj klasən-pə, kəda pondas vəşkətliyən carkət da pomessəkkət revolucionnəj pessəmən da pondas piətnə as şəras kresşanaəs, loas raboçəj klas. Sija koris Rossiaiş proletariatəs (ətlayp vbd mi vylış proletariatkət) tınnə vəşkətə poliçeskəj pessəmən kommunistiqueskəj revolucia dənə. Eta ponda sija ləddis kolanaən otənzəka paşkətənə Rossiaiş raboçəjjəz kolasınp Marksliş içənqo da orqanizujtənə socialistiqueskəj raboçəj partıa.

23 §. Peťerburgiš „Rabocəj klas mezdətəm ponda pessan sojuzz“.

1895 voe Peterburgın Ləqin organizujtis „Rabocəj klas mezdətəm ponda sojuz“, kədə pondə veşkətləny Peterburgın rabocəj dvizənpoən. Sojuzın vəlisə çlennezən da aktivnəja səyən uzalisə Ləqinlən medbur vələtçisəz. Eta-zə Sojuzın aktivnəja uzalis Nadezda Konstantinovna Krupskaja.

Nadezda Konstantinovnakət, kədə səvərən lois Ləqinlən iñən, medbur jortən da pessəmən otsalişən, Vladimir Illic pantasis 1894 voe. Eta kadə Nadezda Konstantinovna uzalis Peterburgın rytşa-kreşenqəsa Smolenskəj skolayı, kytən kreşenqəzə rytteznas velət-

cisə rabocəjjez. Nadezda Konstantinovna nə kolasınp nuətis revolucionnəj iz. Una sylən velətçisəz loisə səvərən bołsevikkezən. Nadezda Konstantinovna əddən rađejtəmən nuətis rabocəjjezəs velətəmsə. Sija kuzis nuətnə rabocəjjezkət uzeə. Velətçisəz əddən rađejtisə sijə, vədəs sylə viştalisə, tıj dumajtisə, tıj pyən vəli şələmməzənəs. Niya azzisə sijə seeəm mortən, kədə niyə vezərtə, da vişavlisə sylə vədəs aslanıb oləm jılış.

Vladimir Illic əddən

intəresujtis rabocəjjez oləmən. Nadezda Konstantinovna una sylə etə jılış vişavlis. Ləqin jılış aslas kaştyləmmezən sija gizə:

„Me sija, kadə oli Staro-Nevskəj vılyən, proxodnəj dvora kerkiyən. Kreşenqəzə kruzokən uzaləmşən loktiķə Vladimir Illic cut ne vəd kadə pırvəlis me dınpə i mıjan pondətçisə pomtəm şornej. Vladimir Illic intəresujtis vəd posnit torən, kədə myçalis rabocəjjezlis vət, nylış oləmsə, torja kırəvtasokkez şərti (çertaokkez şərti) starağtis azzıyp vədsən rabocəjjelis oləmsə, azzıyp sijə, tıj berdə kolə kutçisən sylə ponda, medvə burzıka loknə rabocəj dınpə revolucionnəj propagandaən. Sekşa unazık intəlligenttez tədisə rabocəjjesə uməla. Vovļvlis kruzokə intəlligent da kyz vıltə lekcia

N. K. Krupskaya (1895—1897 voeza).

İşdətlis raboçejjezlə. Vladimir İlliç İşdətəs raboçejjezkət Markslış „Kapital“, viştavlis nıylə, tıj setən gizəm, a səvərən juavlis raboçejjezləs, kəz niya uzałəp, kəcəməs nıyən usalan usloviaezi da tıççavılış, kəcəm nı oləmlən şvjaç səkət, kəz stroitəm vədsən obsestvoys (obsestvo strukturakət). Seşşa Vladimir İlliç baitılıs, kəcəm tujət, kəz pozas mədkodşətnə sijə porjadoksə, kəda vəli“.

Peterburgın „Raboçej klas mezdətəm ponda pessan sojuz“ ez suvtə tokı kruzokkez pırjət raboçejjez kolasi uçitik gruppaez velətəm vılyı. Sija otən paşkətisiz raboçejjes massovəj pessəmən vəşkətləm jılış. Sija vəşkətlə lebtisan staçkaezen. Raboçejjez ponda Sojuz lezə una listovkaez da brosuraez, kədnən kəcəm qənavıd staçkaish torja primerrez vılyı viştavlis raboçejjezlə, kəcəm zadaçaez sulalənən nı pessəmən. Raboçej massaez vıle Sojuzlən vılaqno vədmis çoza, raboçej dvizənno suvtis sə vəşkətləm uvtə. Peterburgiş Sojuz şərti, kəda torja kruzokkesə vajətis Sojuzə ətuvçəm dəpə, pondisə seçəm-zə „Raboçej klas mezdətəm ponda pessan sojuzzez“ organizujcən i mədikinpezyı (mestaezı).

Ne narodnikkezkət tokı kovşis pessən Peterburgiş „Raboçej klas mezdətəm ponda pessan sojuzlə“. Seçəm otır kolası, kədnə suisə aşpıxsə markissezən, vəlisə otır, kədnə revolucionnəj pessəmən raboçej klaslış röf da zadaçaez vezərtlisə ne sız, kəz kolə. Eta kadə pondis çuznə ekonomizm.

Ekonomissez İşdətəsə, raboçej klaslə-pə kolə pessən tokı assis ekonomika položenno (punktas) ponda. Niya baitisə, raboçejjezlə-pə kolə pessən udon (zarplata) sədətəm ponda, uzałan lun cintəm ponda i sız oз.

Etən ekonomissez mədisə vokə kəskynə raboçej klasəs revolucionnəj tuj vılyı da eəktənə pessən tokı talunna lunşa ekonomika intəressez ponda. Carskəj pravitełstvokət revolucionnəj pessəm, vədəs kapitalis stroj uşkətəm ponda pessəm, ekonomissez suanən, dolzonəş vəlisə pişənə ne raboçej massaez, a intelligentez. Etaşan ekonomissez baitisə, raboçej klaslış-pə ətuvja partıa organizujcən oz kov.

Ekonomissez baitisə, proletariatlə-pə kapitalissezəkət kolə soglasajcən. Niya ez mədə resyeteñəja pessən burzuaziakət. Proletariatlış klassovəj pessəm niya mədisə bergətən burzuazia intəressezlanə. Eta ponda ekonomissesə Lenin suvlis oportuñissezən — burzuaziakət soglasajtçışəzən.

Vladimir İlliç pessis ekonomissezəkət possadatəg. Sija koris raboçejjesə kapitalis strojkət revolucionnəj pessəmə da velətis niyə, kəz kolə ekonomika burmətəm ponda pessəmsə kərtavnə rəpət carskəj pravitełstvolə da kapitalissezələ pessəmkət, socialist ponda pessəmkət.

Şorənzbək, əstəmənin (ssylka) da granica sajın olikə aslas izzəzəyin da „Iskra“ stafetəsindən Ləçin petkətə vəvdərə ekonomisəz nəzzəzlisi opportunistiçeskəj rəskəsə (susnoşsə) da rozqitə — zügdə nişə roməz.

24 §. Arrest, turma da əstəm.

Vladimir İlliç kət i ızalıslı əddən bereditçəmən, no sylən revolucionnəj ızılsı, rəvəcəj kruzokkez kuza vətləməs usis policia şin vylə. Policia pondis sə şərəbən əddən şəditibn.

Carskəj spionnez pırşa şəditəmşən Vladimir İlliç zəvcişlis əddən vura da kuzəmən. Sija mukəd kadə, kər kazalas, sto sə şərəbən şəditən, dak vələsa çassezən vətlətlis kar kuza, medvəz zügnə kəktuj (şədəz) da zəvcişnə spion dəniş.

Nadezda Konstantinovna Krupskaja aslas kaştılyamməzən gizə: „Bədsən mijan gruppaiş Vladimir İlliç medbura tədis konspiracia. Sija tədis proxodnəj dvorrez, əddən kuzəmən vəbətlis spionnezəs, vələtis mijanəs, kəz giznə knigaezən ximiaən¹, kəz giznə çuttezən (toçkaezən), suvtətnə uslovnəj znakkez, şətavlis bədkod nımmez.“

Una sija viştaşlis, kəz pəyassavlı spionnez şin oşış. Sylən soj, A. I. Jełizarova viştaşə, təyj ətrys kerəm Vladimir İlliç: „Spionnezəs kazaləm vərəbən kerkə vorota dənən, kəda kerkuiş petis, sija kətərtis sija-zə kerkuiş paradnəj podjezdə da setçinşən şeralis spionsə, kəda pondis bədlaət kotaşnə sijə kossən. Eta kadə kinkə sə dənət munişəz kolasiş divujtçəmən vizətis Vladimir İlliç vylə, kəda pukalis svejcar kresloyn da vakşis şeralis.“

No kət Vladimir İlliç vəli əddən bur konspiratorən, şodaki dekab təlişə 1895 voə policia sijə kütis da arrestujtis.

Vladimir İlliçlən jorttz, kədəna kofticə volaibn, əddən çoza suvtətisə səkət svjaz. Arrestujtəmmezlə, kədəna pukalisə sud votəz jərtan (predvaritelnəj) kameraezən, turma praviloez şərti pozis şətavnə knigaez. Etna knigaezən vizzez kolasət jələn, neto səpassəsə uçıtkı toçkaezən pjatnajtəmən Vladimir İlliç gizis deloa poruçen-noez, rəvəcəjjəz dənə səbətçəmmez, ləstovkaez da nəlki vələsa vəsəraez. — Bədəs etə sija vermis şətnə voja vylə. I turmaşən Vladimir İlliç veşkətlis rəvəcəj dvizenqdoən.

Kər Vladimir İlliç gizis jələn, sija ənənəsə kerlis uçıtkı cərnilo visa nez. Kəz toko turmaş nadziratəl vovləvlis əvvəs dənə, sija etə cərnilo visansə inqibvlis əmas. Ətik pişmən sija gizə: „Talun

¹ Giznə ximiaən — etə giznə seçəm cərniloən, kəda gizət vylən oz tədçə, a pondə tədçənə toko sek, kər sijə ximiçeskəja ovrabotajtan.

şoju kvat černilo visan". Vladimir İlliçsan kniga poluçitəm vətəp, uş şərti sələn jorttez torja znaçokkez şərti azzavlisə nijə lisbokkezsə, kytən vəli gizəm jələn, məsiş veştyň əeto lampa veştyň etnə lisbokkezsə sontisə i jələn gizəmbs pondis tədçənə əddən bura.

Kər Lenin pukalis turmaň, eta kadə „Rabocəj klas mezdətəm ponda pessan sojuzis“ carşkaj oxranka arestujtis esə kypytmə cle-nəs. Arrestujtəmmez kolasıñ vəli i Nadezda Konstantinovna Krupskaja.

Fevral təlişə 1897 voə Vladimir İlliçəs əstisə kuim vo kezə Şibirə, Jenisej gubernaiş, Minuşinskəj ujezdisi, Susinskəj posadə. Tulısnas 1898 voə Şibirəzə əstisə i Nadezda Konstantinovnaəs. Sə korəmən sijə lezisə ovnə Susinskəj posadıny-zə.

Vladimir İlliç i əstəmipnən ez əstə aslas jorttezkət şvjavz. Sija i setçinşən veşkətlis Sojuzən, possadatəg pessis ekonomissezkət.

Susinskəjyip Vladimir İlliç pomaliş əzət paucnəj kniga gizəm, kədalə sija şetis nimsə „Rossiaňn kapitalizmlən zoraməm“. Etə knigasə sija pondətis giznə esə turmaň pukalikə.

Eta knigalən rabocəj dvizenqo ponda znaçenqo vəli əddən əzət. Səbən əzət faktiçeskəj material pod vylən (osnova vylən) Lenin məççalis, sto Rossiaňn munə kapitalizm tuj kuza, kəda pədtə, gravitə da eksploatirujtə rabocəjjezəs, kustarrezəs da kressanaəs. Lenin məççalis, sto toko revolucia kerəmən rabocəjjez da kressana vermasə petnə kapitalis da pomessyb pırgystəm uvtiş.

Əstəminən-zə Lenin gizis brosura „Roç social-demokrattezlən¹

Peterburgskəj turmaň kamera, kytən Lenin pukalis dekab təlişə 1895 voə.

¹ Marksistskəj kruzokkez, kədəna Peterburgın vəlisi organizujtəməs „Rabocəj klasəs mezdətəm ponda pessan sojuzən“, da marksistskəj kruzokkez Rossiaň mədik karrezyň, suşisə social-demokratçeskəj kruzokkezən.

zadaçaez“ Eta brosuraňı Lenin şetə proletariat partıalış uzałan programma da sija-zə kadə çoxta kriñikujtə narodníkkezliş da ekonomissezliş pozicia. Eta brosuraňı da una mukad ızzesyp Lenin suvtətə vopros.ıb jılış, kolə-pə cozaçyk organizuјtın vojevəj revolucionnəj partıa, etlaavny vədəs rozñitçem kruzokkesə etuvja jon partıa.

„Pessan sojuzeń“ veşkətləni kade Lenin petkətis ideja partıalış sjezd çukərtəm jılış. Sija nuətis eta sjezd kezə ləşətçanız. Turmaň-ni pukalikə Lenin gizis sjezd kezə partıalış programma.

Sija kade, kər Lenin vəli ıstanip (ssylkaňı), 1898 voə Minsk ıstanip vəli əktəm social-demokrattezlən medoza sjezd.

Eta sjezdən znaçenno vəli ızıt. Sıb vılyıp vəli vərjəm Centralnəj komitet, vəli ləşətəm ustav da primitəm rossijskəj social-demokrat partıalən Mañifest.

Mañifestın vəli viştaləm, partıa-pə suvtətə as ozas zadaça etlaavny ətuvja raboçej partıaə vədəs mestavıvsa kruzokkez. Setçin vəli burası viştaləm Rossiaiş revolucionnəj dvizeenpoynı raboçej klas torja rol jılış. „Russkəj raboçej klas aslas jon pelponnez vılyıp dolzon nuətnı i nuətə poliñiceskəj mezdətçem (svoboda) boşan delo“, — baitçis Mañifestı.

Sjezd vılyıp uçastvujtişsez ezə jestə esə tınnı setçin, kytən kin uzałis, kyz vədənpıssə nijsə arestujtişə. Sesşa esə vəlisə arestujtəməş revolucionerrez 500 mort gəgər, kədnə uçastvujtişə social-demokrat dvizeenpoynı.

Vədəs Rossia paşa partijnəj organizacia toko jestis organizuјtçıny i sija-zə kade vəli rozñitəm vər. Kolis viñış ruktyńı una vıla, medəv revolucionerrezliş rozñitəm vıln əktyńı etla. Kolis organizuјtın proletariatiş partıa. I Lenin etalə şetə vədəs assis vıln.

Bəstəminınlı oləmlə pomaşəm kezə Lenin nuətə uz guşa (delegańnej) gazeta organizuјtəm jılış. Eta gazeta dolzon vəli voşny asvılas zadaça — Marks revolucionnəj uçenno pod vılyıp doqın partıa.

Seem gazeta pozis lezńı toko granica sajın, kytçəz ez poz suzətçıny policialə. Eta kade granica sajın olisə social-demokrattez, kədnə vəlisə ətuvtəməş „Uz mezdətəm“ qıma gruppa. Etnə social-demokrattezə Vladimir İlliç i mədis kutçətńı gazeta lezəm verdə.

Lenin oj i lun pondis uzavnı gazeta lezan plan ləşətəm vılyıp. Nadezda Konstantinovna eta kad jılış gizə: „Vladimir İlliç dudgis užıńı, əddən uməltcis. Ojjeznas sija vədəs posnit torəz dumajtlis aslas plan ləşətəm jılış, baitılvıls eta plan jılış Kızızanovskəjkət, mekət... Kыпът ылэзък, сыпът əddənзък Vladimir İlliç ez vermə terpitńı, сыпът əddənзък sija orətçis — munis uz vıle“.

Fevral telişə 1900 voə Ləqinlən pomaşsis əstan srok, sija loktis centralnəj Rossiaə, medvə setçin nüətnə „Iskra“ gazeta lezəm kezə ləşətçan uş,

25 §. „Iskra“ period.

Medvə ionb matənpzək Peterburg dənə Ləqin əstaninşan loktəm vərən pondis ovn Pskov karyn. Peterburgə loknə sijə ez lezə.

Pskovnə olikə Ləqin suvtətis plan „Iskra“ gazeta lezəm jılış. „Iskra“ lezən suisə Germaniyaın Mjunxen karyn.

Grañica sajə muntəz Vladimir İlliç nüətis əddən əzət uş sə jılış, medvə ləşətnə svjaz niya jorttezkət, kədənə dolzonəs vəlisə indaynə gazetaə Rossiaın rəvəcəj dvizənə jılış juətrez. Sija jestis vətənən una karreżə: vəli Peterburgyn, Pskovn, Moskvaın, Niznəj Novgorodın, Ufaın. Bədlən ləşətis svjaz mesta vəvşa social-demokrattezkət, çulətis pıkkət sovəssənpoez, sovetujtçis gazeta lezəm jılış.

Nedər təjisi Vladimir İlliç munis Mjunxenə. Eta vəli Ləqinlən medożza emigracia (aslas cızan mu sajn oləm). Kər Nadezda Konstantinovnalən pomaşsis əstaninşan olan srok, sija siž-zə loktis Mjunxenə.

Dekab telişə 1900 voə petis „Iskralən“ medożza nomer. Sek sijə suvlisə „Ləqinskəj iskraən“. Eta gazeta zagolovoknən vəli peçat-tajtəm: „Biciriş paşkalas əzət vi“.

„Iskra“ gəgər social-demokratteziş əuzisə vəldə organizacliae. Etna organizacliae Ləqinkət vizişə bur svjaz. Niya gizlisə „Iskraə“ vəldəs sə jılış, təj kerşis Rossiaın.

Ləqin vəşkətləm şərti niya pessisə ekonomissezkət də nüətisə əzət ləşətçan uş partıa məd sjezd kezə, kədə dolzon vəli organi-zuştıb proletariatlış ətuvja, Jon revolucionnəj partıa.

„Iskra“ ətuvtsi as gəgəras şo unazık i unazık rozniçəm social-demokrat organizacliasi massaez.

„Iskra“ miritctəg pessis ekonomissezkət, petkətis vəvdərə nüliş soglaşajtçan roj. „Iskra“ paşkətis rəvəcəj massaez kolasın Marksliş revolucionnəj içənə. Eta içənə pod vəylin sija ətuvtsi partıaə torja social-demokrat kruzokkez da gruppaez.

„Iskra“ gazetasə da vəldəs guşa (nelegaşnəj) literaturasə Rossiaə indaynə vəli əddən şəkət.

Ladov jort eta jılış viştə: „Ətik kadə kerlisə kəkpəvsa sten-kaa da kəkpəvsa rədəsa natodil çemodannez. Eteəm çemodannesə şətavlisə stüdənttezlə, kədənə sotçısan kad kosta munisə gortanıbs. No eteəm çemodannesə çozə kazalısə¹. I vot kinkə, eg-kə vunətçə,—

¹ Policia oştis nüliş sekretsə.

аçыс Illiç literatura torja lissezis eäktis peslişpъ pressujtпь karton, eta kartoniş kernъ vьdkod emtorrez (vessez); slapaez ponda kartonkaez, alvommez, korovkaokkez. Teda, kъз Illiç әddәn rađejtәmәn keris etә uзә. Azzisise aslanъm pereplotseykkez, kәdna pondisә kernъ әddәn basәk alvommez, damskәj slapaez ponda ьзытса-ьзыт kartonnez (a eta kadә damaez novjisә slapaesә kołoso ьzdaezә). Alvommezә teçsisә Svejcaria jyliş mednevinnәj vidokkez. Вьdәs etnә lәşetәm emtorresә şetavlise studenttezlә, kәdna ezә nuetә nekъeem poliçiceskәj iz, ezә tәdә, myj etnә emtorrezә puktәm. Siz-zә şetavlise etnә emtorresә seeem morttezlә, kәdna Rossiaşan vovlisә myjlә qepavud granica sajә. Etazi inđavlisә Rossiaә una literatura.“

Mjunxenъn policia pondis şleditpъ „Iskra“ redakcia şerъn. Leninlә kovşis tuppъ Mjunxeniş Londonә.

Londonъn Lenin nuetis assis uзә oзlaп. Sija әddәn interesәn tәdmalә sijә karsә, kъtәn olis Marks. Una kad çulatist Lenin Britanskәj muzejyn, kъtәn una uзalis Marks.

Vladimir Illiç tәdmalә Londonış raboçejjezliş olәm. Nadezda Konstantinovna eta kad jyliş kaştylә to kъz:

„Vladimir Illiçes рyr kъskis raboçejjez dъnә. Sija munis vьdlaә, kъtәn vәlisә cukәrtçәmәs raboçejjez: proglukka vьlә, kъtәn тьzәm raboçejjez kariş petem vәgъpъ vьdsa çassezәn kujlisә turun vьlъpъ; vагә, lъddetaninә. Sija munis narodnәj restoranokә, viçkuә. Angliaň viçkuezъn jenlә juvgvәtәm vәgъpъ рyr ovлә kъcәm qepavud zepytik doklad, a sъvәtъn diskusshia (suvtәm vopros jyliş baitem). Etnә diskusshiaesә, kъtәn baitisә rjadovәj raboçejjez, әddәn rađejtis kъvzъm Illiç. Sija kossyvlis gazetaez vьliş juertәmmez medbiliş da, medumәl kvartallezъn raboçej sobrañnoez jyliş. Etна sobrañnoez vьlъn bura kъvzъvlis Illiç raboçejjezliş baitemse da sъvәtъn radujtçemәn baitlis: „Ny pъekiş sis i petә socialism.“

Tulësnas 1902 voә Leninlәn petis kniga: „Myj kernъ.“ Partia organizujtәmъn, raboçej dvizenno organizujtәmъn eta knigalәn rol vәli ьзыт.

Eta knigayn Lenin suvtәtis paškыt plan revolucionnәj pessәm jyliş, kәda dolzon pomaşsъnъ әtuвja vooruzonnәj vosstañnoen.

Lenin suvtәtis vopros, kъz kolә organizujtпь raboçej klaslış partia. Sija eta knigayn baitis, partiaen-pә kolә veşkәtlyńpъ әtik veşkәtlan centrşan. Lenin gizis, partiaen-pә dolzonәs sulavpъ seeem, otir, kәdna şelәmşan pessәnъ raboçej klas delo ponda, kәdna partiale şetәnъ vьdәs assinъs vьn, aslas pozzez (vzgјaddez) şerti partia-pә dolzon ionъ әtkodәn, әtuвjaen. Lenin baitis, seeem partiaen-pә әtuvtçem votәz, kolә torjәtçyńpъ vьdәs seeem gruppaez dъniş, kәdna mәdnoz, asmoznanpъ bergәtәpъ markşizm.

„Мыј кеппъ“ въпен vaçkis ekonomizm kuža. Eta vaçkem vəgъn ekonomizm lebъn ez-ni verme.

Nadezda Konstantinovna Krupskaia eta kniga jylis gizis:

„İ əni vədəs aştə kutə eta brosuralən revolucionnəj pafos. Eta brosuralı gizəmsə i əni kolə velətnəs sylə, kin mədə lony lenineçən de kvvzev vylən, a delo vylən.“

„Iskra“ petis i oslan. Sija ləşətis jon bojevəj partia, bołsevik partia organızujtəm. „Iskra“ oslaqşa bołsevikkezliş əktis vyl. „Iskra“, kədən veşkətlis Lenin, keris əzət ləşətçan uz social-demokratia ətuvətəm da topətəm ponda. Sija-zə nuətis partia məd sjezd kezə ləşətçan uz. Sija-zə ləşətis sjezd kezə partia programmaliş proekt-tez da ustav.

Lenin viştaləm şərti partia məd sjezd ponda vəli vərjəm organızacionnəj komiitet, kəda ətlaňn „Iskrakət“ juł təlisə 1903 voə çukərtis sjezd.

26 §. Partjalən II sjezd. Torjətçəm.

11 sjezd vəli 1903 voə Londnoyn. Sjezd vylən social-demokrat partia torjətçis. Partia torjətçis bołsevikkez vylə, Lenin dor sulalişsez vylə da menşevikkez vylə, burzuaziakət soglasajtçissez vylə.

Ne ətməzən baitəməs (raznoglašiae) medəddən lois sek, kər pondisə baitnə partia ustaviş medozza punkt jılış, kytən baitçis, kin vermas lony partiayp cələnən.

Lenin zabotitçis sə jılış, medvə partia vəli proletariatlən ətuvja, disciplinirovannəj, bojevəj organizaciaən. Sija 1əddis, partjalən-pə oşnovnəj jadrovn dolzonəs sulavnə ozy nəmniş, revolucia ponda şəlamşaq pessiş rəboçajjez. Etəsan ustavas medozza punktən Lenin əktis giznə, partiayp-pə cələnən vermas lony toko sija, kin priznavajtə sylis strogəj disciplina da sylis programma, açıs veşkətə ucas-tvujtə etikəp partijnəj organizaciez kolasiş. Etən Lenin mədis pjatnajtnə (podçerkniti), sto partiayp cələnən vermas lony toko sija, kin aktivnəja nuətə uz rəboçajjez kolasən fabrikaezən da zavodde-zən, kin oz pov setiş, sto carskəj pravitelstvo sijə kutas.

A menşevikkez 1əddisə, partiayp-pə cələnən vermas lony vəd mort, kəda partjalə soçuvstvujtə da şetə sylə kyeəm nəpavud otsət. Etən menşevikkez mədisə oşnə partiaə pýran tui proletariat partia ponda çuzdəj elementtezələ. Etən menşevikkez myççalisə aşsinəs opportu-nisticeskəj, burzuaziakət soglasajtçan politika.

Centralnəj komiitet da centralnəj gazeta redakcia vərjikə golos-sez siž-zə torjətçisə. Unazık golossezən CK-ə da „Iskra“ redakciaə vəlisə vərjəməs Lenin dor sulalişsez. Sija kadşan unazık lodorşa

predstavitelellez pondisə suşınp bołsevikkezən, a jecazık ladorsa predstavitelellez — mensevikkezən.

Sjezd výlyp veli Trockej. Sija vopros jılış baitikə, kin vermas loıp parlıaıp çlenən, Trockej veli mensevikkez dor. Kыпъмкə mədik voprossez şerti sija dəvjalis (kołeabajtçis) bołsevikkez da mensevikkez kolasınp.

Sjezd vərtyp Ləqin gizis kñiga: „Oşkəv oşlaq da kık oşkəv vərlanq“, kytən sija bura tədaləmən tycçalıs, myj veli sjezd výlyp. Eta kñigalıp Ləqin gizə siž: „Unazık vylə da jecazık vylə torjətçəm— eta social-demokratıalən revolucionnəj vylə da opportunistiçeskəj vylə veşkət da ordjytəm torjətçəm, kəda ne tən vəliş lois, ne əlik russkəj raboçej parlıaıp da kəda, naıtə, ne asyn əsas“. Siž Ləqin bura, veşkəta şetis donjalən (ocenka) ne toko russkəj mensevikkezlə, no i II Internacionaliş vydəs opportunissezlə.

Məd sjezd vərtyp mensevikkez kołtçisə nedovołənəs sijən, myla partiən veşkətlən organnezə sedisə bołsevikkez, da ez mədə priznavajtın sjezd výlyp vərjəm centralnəj komitetsə.

Mensevikkez vydəqoż pessisə panıt bołsevikkezkət, medəddən Leninkət. Niya ispożujtisə vydəs metoddez, lezisə vydəkəd gnuşnəj başniez, vyditorsə viştavlisə ves.

Mensevikkez vermisə boşıp aslanıb kiə „Iskra“ gazetasə, i eta kadşan sija lois ne Ləqinskəj „Iskraən“, a mensevickəjən. Bołsevikkez pondisə lezń assıńs gazeta, kədə niya nimtisə „Vperjod“. Eta gazetaıs nuətis proletariat ətuvja revolucionnəj partıa ponda pessəm. Sija pessis mensevikkez opportunizmkət. Sija nuətis pessəm Marksliş — Engelşliş uçenno səstəma vızəm ponda.

Rossiakət svıaz veli ləşətəm bura. Bura munis sıklət gizşəm (perepiska). Gizşəmən veşkətlis Nadezda Konstançinovna Krupskaja

Pəris bołsevik Ladov jort eta jılış gizə:

„Nadezda Konstançinovna nuətis Rossiakət vydəs gizşəm. Eta veli katorznəj uz. Bvd jortkət, kəda munis Rossiaə, suvtətçis torja sıfr¹. Medəeka etna pişmoez gizşəvlisə termaşəmən, kyz tıjə tıpəm poraə kytən qepavud uzikə. Ne vydəppıb etna jorttez vəlisə orpıtnəj sifrovalşykkezən. Pozə-ni dumajtın, kyeəm şekət veli ləddətın sifrujtəm pişmoez, kədəna vovlisə Rossiaiš. Kolis vızın əddən ızyt terpeñno.

Nedər myjış menam loktəm vərtyp Nadezda Konstançinovna eəktis menə otsavıp sylə sə izyip. Me soglaşitci ızyt okotaən da naıtə, təliş kık kypym sylə otsali. Me eəkəta (casto) diwujtçivli sə

¹ Uslovnej passez (znakkez) gizətən juərtəm ponda, medvə seçəm mort, kəda sıfrsə oz təd, ez vermə ləddətən.

паметлә. Sija, къз assis җүпнөсә, tədis kinnez изаләпь въд комите-тъп. Tədis въдәs guşa ңимmez (klichkaez), tədis въдәs sifrez. I къ-еәм kuzemәn da җоza sija sifrujtlis medumәla guzәm pişmo! Oça-къвvez (otvettez) unazъksә Illiç gizlis açsъ, mijanlә kolis toko sifrujtnъ da giznъ mәdrәv ximičeskәj čerqiloәn. Pişmo gizşblis pro-тәj čerqiloәn samәj ңevinnәj; nastojassәj pişmoys gizşblis ximičes-кәj čerqiloәn. Eta čerqiloәn gizәm pondә tədçynъ sontikә ңeto na-todil kerәm zidkoşen mavtikә. Mijan-zә objazannoş vәli ыставнъ аssiñyn literatura“.

Rosssiaп eta kадә bołsevik organizaciаez jonmisә. Nija kъskisә aslanъs ladorә ozъn munis, soznałenәj raboçej massaesә şo unazъk i unazъk.

Rosssiaп revolucionnәj dvizeñno pondis въdmyńь esә 90-әt voez pomaşemъп. 1901 voә tulısnas Peterburgъn Ovixovskәj zavodiş vasәtisә (әtkazitisә) kъpymkә raboçejәs sъ ponda, myla niya ucas-tvujtiş Pervәj maj lun praznujtәmъп. Zavodiş raboçejjez lebtisә staçka da pondisә kornъ, medvъ әtkazitәm raboçejjezәs primitisә zavodә вәr.

Zavod ogradaә әkşem raboçejjez vylә uskәtçisә kazakkez. Ra-boçejjez kerisә barrikadæz. Lebis nastojassәj voj. Una raboççejәs vijisә da raqitise.

Ovixovskәj sovьtiaez jılış ⁴ Lenin gizis: „Raboçej vosstanqno пыгъstәma, med olas raboçej vosstanqno“. Sija suvtatış raboçej klas ozъn vopros, kolә-pә lәşetçynъ vooruzonnәj vosstanqno kezә.

No medpervo sija viştavlis, kolә-pә organizujtnъ proletariatlış vъpa, revolucionnәj partja, kадә suvtatış as ozas medserşa zada-ça — lәşetçynъ da çulәtnъ въdësnaroda (vşenarodnәj) vooruzonnәj bosstanqno.

Znamenitaj „ovixovskәj oborona“ вәtъn loisә esә una staçkaez da politiçeskәj demonstraciaez.

Eta-zә kадә vil vъpәn pondetçә въdmyńь dvizeñno kressana kolasып.

Kressanalәn mutәm nuzdaıs, пыләn pravatәm polozeñnoys to-jystis niјә vil vъstuplennoe vylә.

Pondisә sotçynъ pomessykkezlәn usadvaez, paşkыta lebtisә kressanskәj massaez. Vilaezәn, çerrezen vooruzitçemәn kressana leb-tisә pomessyk ekonomiaez vylә, razisә niјә, vartlisә pomessykke-sә, vijlisә zemskәj naçałnikkezәs.

1902 voә ызъt dvizeñno pondetçis Poltava, Xarkov, Voronez, Xerson, Jekałerinoslav da mәdik gubernæzъп. 1902 voә vәlisә unazъk 340 kressanskәj vъstuplennoşa. 1905 voә vәlisә-ni 670 kressan-skәj volneñno.

Viliş vərziş pomtəm kressanskəj sarış (morjo).

Rossialən Japoniakət lebis vojna, kədə pondətis carskəj pravitelstvo. Uzalis massaez loisə esə nedovołəjzəkəs. Vojna otsalis ozaq lebəv revolucionnəj dvizənpoə.

27 §. 1905 voşa revolucia.

Ianvar telişen 1904 voə pondətis Japoniakət vojna. Pomessbək, fabrikant da bankir çukər intəressez ponda vojnəsə pondətis car II Nikolaj.

Medglavnəj zadaçaən vəli təyidiblər vil muez – Koreja da Mançuria. Carlə eta kolis sə ponda, medvə eksplətişirujtər setçiniş kressənaəs. Kolis eta sız-zə i sə ponda, medvə panəvtər uzaliş otlış vñimamnosə loan revolucia dəniş. Eta kolis gəriş vuzaşışsezlə (tor-gujişsezlə) da fabrikanttezlə, medvə vəgadaənzək vuzavın setçin assinəs tovarrez.

Japoniail kapitalissey mədisə eoşın nijə-zə muesə, kədnə i Rossiası kapitalissey. Japonskəj kapitalissey petkətisə vojna vylə bura vooruzitəm da velətəm vojska. Rossialı vojennej texnikas vəli lazımtəzək, vojskaez vəlisə velətəməş da snavdətəməş imətəzək. Carskəj generallez da cinovnikkez upazək dumajtisə sə jılış, medvə nazəvitçənə, guşasısə da grabitisi, a vojna nuətəm jılış zabititisiə jeeə.

Vojna pondətikə esə Rossiasə Japonia pondis vermeň. A ne-dər təyiş Rossialiş vojskasə vermisə poməz. Bədsən vəli vətəm Rossialən flot. Kapitalissey vərəs ponda pessikə una rəboçəj da kressana vəlisə vijəməş, una loisə invaliddezen.

Carskəj vojskaəs vermətəs revoluciasə vajətis matəzək. Etəşən niya vaçkəmmez, kədnə terpitis carskəj pravitelstvo, radujtisə bolsevik partıaəs, sədtisə sələ vən. „Vəntəmşaləm vragkət koknitzək loas nuətnə revolucionnəj pessəm“, — baitis Lenin.

I zvəliş, vojanıs vajətis revoluciasə çozaşək. Vojanıs kressənaəs rozoritis, rəboçəjjəzliş polozenno keris seçemən, nejki dugdis pozırı ovın. 1904 vo pomaşikə da 1905 vo pondətikə vəlisə-ni gəriş revolucionnəj sovətiaez.

August telişə 1904 voə münənə rəboçəjjəz kolasınp gəriş staçkəez. Bastujənə rəboçəjjəz Peterburgı, Sormovoı.

Təvnas 1904 voə kerisə zabastovka vədəs rəboçəjjəz Bakuis. Bakinskəj rəboçəjjəz korisə (trebüjtisə) uşkətnə carlış vlaş.

Janvar telişə 1905 voə lebis zabastovka Peterburgı, Puçilovskəj zavodı, kütən uzalisə rəboçəjjəz 12 500 mort.

Puçilovskəj rəboçəjjəz əstisə assinəs delegatbez mədik fabrikəezə

da zavoddezə. Nişsəjjezmoz da eygən oliş raboçejjez etlaqışisə ru-tılıvçı dənə. Janvar 8 lunə raboçejjezlən dvizənqo vədmis əzət, vəla staçkaə.

Peterburg kuzə raboçejjez unazık 140 şurs mortşa dugdışə izənpi. Nişa korisə cintəp izalan lun, sotşəp uzdon, leçitəp veş (besplatno) da raboçejjezliş çələdəs velətəp skolaezəp.

Medvə raboçejjezəs panəvtəp revolucionnəj pessəmisi da viziñ pərəyekn carlə vera, oxranka organizujtis Peterburgın obsestvo, kədə suşis „Russkəj fabriçno-zavodskəj raboçejjezlən sobrañqoəz“.

Etən obsestvoən vəşkətləpə carskəj policia suvtətis Gapon po-pəs. Gapon velətis raboçejjezəs, pərə uməl olanınp-rə vinovat ne car, a sylən pribilizonnəjjez da torja fabrikanttez.

Kər lebisə zabastovkaəz, sek Gapon, medvə panəvtəp raboçejjezəs revoluciatis, eəktis nişə gizpə carlə səyətçəm, kədəan viştavpə vədəs aslanıñ nuzdaez da əvidəez jılış. Una raboçejjez viştalisa, kolə-rə kənpə Gapon eəktəm şərti. Nişa esə veritisə, sto kolə toko səyətçəpə car dənə, dak sija koknətas nylis şəkət polozenqəsə.

Boşevikkez viştalisa oşan, medvə raboçejjez car dənə ez tıpnə.

„Joritez! Nəm səyətçəpə car dənə da viziçisəpə səşəp svoboda. Səyətçəmməzən svobodasə oz qəvə. Nə körpə carəs, a supkypə sijə prestol vüliş — toko eta, tujət munikə pozas boşpə svoboda. Svobodasə qəvşə virən, svobodasən boşə kiyən otuziaən, çoxq, possadatəm voj-jezən“, —gizisə boşevikkez janvar 8 lunə raboçejjez dənə aslanıñ səyətçəmməzən.

Janvar 9 (22) lunə eyg nuzdaşan da vojnaşan esə əddənqək maitiçis raboçejjez, kədnə vəvətis Gapon pop, pondisə tıppə car dənə. Car nakazitis raboçejjezəs possadatəg. Raboçejjez kolasiş vi-jəmmez da raqitəmmez vəlisə kək şurs mort gəgər. Janvar 9 (22) lun pondis suşypə „Vira kreşenqaən“.

Janvar 9 lun vətəp una raboçejjez kazalisa, sto car da vədsən carskəj stroj — proletariatlən medloq vrag. Raboçejjez pondisə vezər-təpə, sto nişa dolzonəs nadejtçəpə toko as vylanıñ da aslanıñ boşevik parıja vülə.

Kər granica sajə loktis juər sə jılış, tıj vəli Peterburgın janvar 9 lunə, dak Ləqin donjalis (oçenil) etnə sovətiaesə, kəz revoluciatis pondətçəm. Boşevikkez sek-zə janvar 9 lun vətəp lebisə vozvənqo, kədəan korisə raboçejjezəs vədənppəsə zabastovka dənə, vooruzonnəj vosstanqo dənə.

Janvar 9 lun lois Rosshayp modozza revolucia pondətçəmən. Janvar 9 lun lois biçirən, kədaşan vəd strana paşa əzjis revolucia pozar.

Vooruzitçətəm raboçejjezəs İbjəm jılış juər, kəz çarqəv, lebzis

въд strana pašta, nečki suzetis vaz Rossialis medbiliš okrainaesə. Въдлаып гавоçejjez lebtisise pessəm vylə. Moskvaып, Rigаып, Bakуып, Don dorış — Rostovып, Xarkovып, Odessaып — въдлаып гавоçejjez bastujtisə. Ne toko uзalan usloviaeze виçmətəm korisə-ni əni гавоçejjez. Gərd znamjaez vylən vəli gizəm: „Doloj carsəs! Doloj samoderzavia! Oruzia berdə raptə carlə da pomessykkezlə! Mu — kreşanalə!”

Revolucia paškalis въдəs strana pašta. Zabastovkaez vliaqno uvtyn levisə vosstanqoez kreşanalən, levisə volqenqoez armiaып da flotып.

Lenin da bolsevik partıa puktisə въдəs assinys vyp sə vylə, medvə Rossiaiš proletariatlə samoderzaviakət resytelnəja pessəmən otsavny tuppə veşkət tujət

Lenin uзalə vopros vylən — kyz organizacionnəja da təxniçeskəja ləşətnə vooruzonnəj vosstanqo. Sija vilış velətə vojennej voprossez jılış Marksliş da Engelşliş staťqaez.

„Vperjod“ gazetaып Lenin peçatajte uſičaып boj takтика jılış Parizskəj kommunə, vojennej deloən veşkətliş zapiskaez, medvə Rossiaiš raboçejjez da kressana, myj kolə, boştisə setiš samoderzaviakət aslanys vooruzonnəj pessəm ponda.

Lenin nuətə uз, medvə vojevəj druzynaez ponda qəvəp da inđepn Rossiae oruzia.

Aslas staťqaezyn Lenin oзlaq paškətə markisskəj polozenno, kədə sija oзzyk petkətis, sə jılış, sto raboçej klaslən ətnasa da Jon sojuznikən loənə kressana, raboçej klas dolzon levtyn kressanaəs revolucia vylə da eta revoluciaып niјən veşkətlynp.

Lenin baitə, sto raboçej klas da kressana toko ətla-a vynən, raboçej klas da sə partıa veşkətləm şərti pessikə vermasə uşkətnə carizm, suvtətnə proletariatlış da kressanalış revolucionnəj diktatura. I eta loas socialistiçeskəj revolucia ponda pessəm dənə vuzəmlən pondətçəm, seeəm revolucia ponda, keda vajətas vlaş dənə raboçej klassə, vajətas proletariat diktatura ləşətəm dənə.

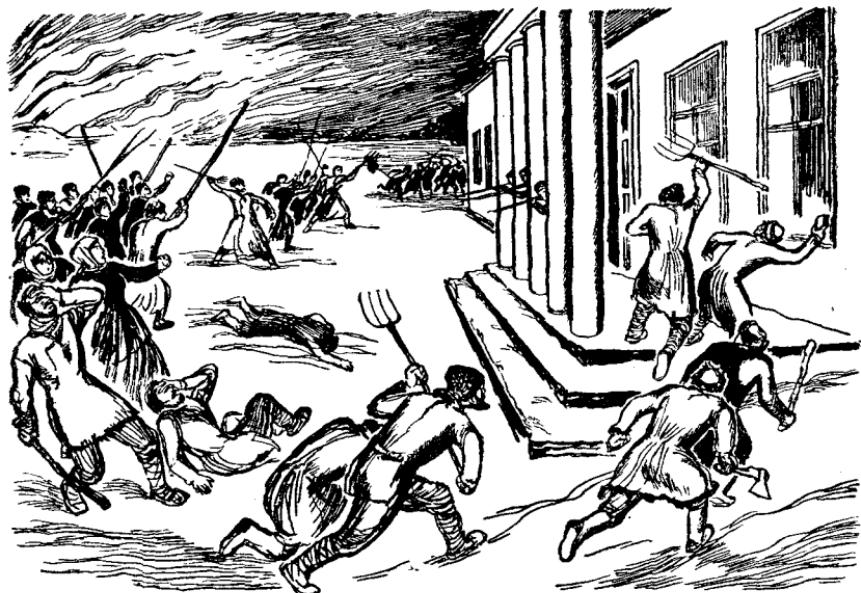
Mençevikkez dumajtisə mədəqoz. Nija ləddisə, loktan revoluciaып medglavnəj vynən loas-pə burzuazia, a ne raboçej klas; nija baitisə, raboçej klas-pə dolzon otsavny burzuazialə, raboçej klas-pə dolzon eəktənə inđətnə burzuaziaəs, medvə sija revolucionnəja munis raptə car vylə da pomessykkez vylə.

Etaž baitəmən mençevikkez mədərə bergətisə Marksliş revolucionnəj içənqosə revoluciaып raboçej klas veşkətlan roj jılış, nija munisə raptə revolucia intəressezlə, otsalisə mijan klassovəj vraggezlə. Vot myla bolsevikkez da Lenin въd vynən munisə raptə (protiv) mençevikkezlə.

Maj telişə 1905 voə Londonınp əküs Rossıjskəj social-demokrat partıalən III-ət sjezd. Sjezd vylən mənsevikkez şərti bolsevikkez vəlisə ınanın ınazık. Mənsevikkezlən üçiçik çukərok (küçka), kədnə bərjəmaş sjezd vylə, sjezd vylvaq munis, ez üçastvujt sə izən.

III-ət sjezd kezə Ləçin nüətis ızyt ləşətçan uz. Sija gizis poçti vədəs osnovnəj rezoluciaezlis proekttəz, kədnə səvərəp sjezd primitis.

Sjezd visatis voprossez: vooruzonnəj vosstanqo jılış, vremennəj revolucionnəj pravitelstvo jılış, kressana dvizenqo dənə otnosen-noez jılış i siz oз:

1905 voə pomessyk usadba vylə kressanalən uşkətçəm.

Gozumnas 1905 voə strana paşa otən paşkalis rəvoçəj staçsnəj dvizenqo. Okṭab telişə lunneze proletariat pondə bastujtın vədəs, kerə ətlasa (obsəj) staçka, kədañp Rossıais rəvoçəjjez da uzaliş oṭir kolasiş üçastvujtisə ne ətik sotqa şurssez da millionnez.

Okṭab teliş pondətçikə 1905 voə Moskvañp lebis zabastovka kərttuj vylən uzalişsezlən. Moskvaşan sija paşkalis medglavnəj kərttujjez vylən uzalişsez kolasən. Pojezddez suvtisə. Vədsən strana paşa kərttujjez kuza dvizenqo suvtis. Ətlən kərttuj vylən uzalişsezkət pondisə bastujtın i fabrikəz, zavoddez, telegraf, poçta. Vədsən stranasə kutis ətlasa zabastovka. Rəvoçəjjezlən medglavnəj korəmməz (trebovanqnoe) vəlisə: uşkətń samoderzavia, suvtətń kəkjamıys časa uzalan lun. Rəvoçəj zabastovkaez vətən lebissə vosstanqoez armiān da kressana kolasən.

Staçkaən veşkətləm ponda Peterburgın organizujtçis Raboçej deputattezlən sovet.

Carskəj vojskaez dəvjaşisə (kolevajtçisə) ətmədərə. Kız vətə sarskəj strojlə, kədə vədənnəs poşveti ez azzə, vəli toko-toko ushpı. Medvərja kadə carskəj praviştvo pondis kyz vətə peşitçip, kətəp ustupkaez.

Medvə raboçejjəzəs vəvətəp, praviştvo suis kornp gosudarstvennəj duma, kədaən pondasə uçastvujtıp vədəs klassezlən predstavitelez. Lenin sətçis raboçejjez dypə da kreşsana dypə, medvə nija carlə ez veritə, ez şetçə eta vəvətəmlə, a munisə ылəzъk, ləşətçisə samoderzaviakət vooruzonnəj pessəm kezə.

Oktab təlişə 1905 voə Lenin loktis Peterburgə, medvə mesta vülyn veşkətlən revoluciaən.

Sek-ni, kər cızısə raboçej deputattezlən medozza sovettez, kədnə organizujtçisə 1905 voşa revolucia munikə, Lenin etna sovettezən assis ne toko zabastovkaezən veşkətlişsezəs da vosstanqo organizujtişsezəs, no i ozählə proletarskəj vlaşlış zarodъs.

Menşevikkez eta vopros vylə vızətisə mədəoz. Bołsevikkez da menşevikkez kolasınlıis kolasıbs şo ызытъk i ызытъk. 1905 voşa revoluciaş vədəs osnovnəj voprossez vylə (sojuznikkez jılış, vooruzonnəj vosstanqo jılış, sovettez jılış) nija vızətisə ne ətməz. Eta eəsə ətpriy bura məççalıs menşevikkezliş opportunistiçeskəj rol.

Olałab təlişə staçka vətən stranaınlı revolucionnəj pessəm paşkalis eəsə əddənzyk. Bołsevik partıa suis pondətəp vooruzonnəj vosstanqo.

„Vooruzajtçəmən da organizujtçəmən mijə pondam ləşətçip, medvə kiiş kiə kutçisəmən mijan raboçejjezkət vonnezkət — polakezkət, jevrejjezkət, kavkazsakət, finnnezkət da mədikkezkət medvərjaiş vaçkynp vaz sişməm stroj kuza. Doloj carəs! Med olas revolucia! Med olas şocializm!“ — siž sətçisə raboçejjez dypə bołsevikkez.

Giriş karrezyň fabrikaezyn da zavoddezyň bołsevikkez organizujtisə bojevəj raboçej druzinaez, snabzajtisə piyə oruziaən, velətisə kyz kolə eta oruziaən vəditçip.

Una karyn — Moskvaınp, Xarkovınp, Jekaterinoslavınp, Varsavaınp, Niznəj-Novgorodınp, Don doris Rostovoınp, Sormovoınp da mədik karrezyň — raboçejjez dekab təlişə lebtisə vooruzonnəj vosstanqo. Raboçejjezler vosstanqo centrən lois Moskva. Dekab təlişə vooruzonnəj vosstanqo Moskvaınp vəli possadatag pırgystəm.

Moskvaiş dekas telişşa vosstanqo kusətəmşən pondətçis revoluciasə verməm. Aslas vojskaez vylə pıckətəşmən carşkəj praviştvo eta vərəy pırtis vosstanqoez i mədik karrezyń. Vosstanqoez vəlise pırtəstəməs i nacionałnəj okrainaezyn: Kavkazyn, Połsaly, Finlandıały. Revolucia vəli pırtəstəm.

Myla-zə 1905 voşa revolucia ez vermə loknə rovedəaəz?

Revolucionnəj raboçej organizaciezlən ez vəv kressanakət seeəm, kyeəm kolə, sviaz.

Kressanskəj dvizenqoys raboçej dvizenqo şəriş kołtçis. Sija ez vəv seeəm aktivnəj da organizovannəj. Kressanskəj vosstanqoez

Moskvały dekas telişşa vosstanqo. Preşnaly barikadəez.

İeblisə ne ətik kadə. Etaşan kressanalış rozqitçəm vystuplenqoesə praviteʃtvələ pırtəspə vəli koknit.

Ez vəv tırmana sviazbs i armiakət. Etaşan armialy revolucionnəj dvizenqo ez vəv bura kərtəşəm kariş proletariat pessəmkət. Armialən mukəd çəşsez samodərzavia kiňn vəlisə esə kəvzana orudi-aən da munisə ranxt raboçəjjez vylə.

Unainyń vostanqoez kezə raboçəjjez vəlisə ləşətçəməs umələva sijən, myla etə ləşətçəməs padmətisə menzhevikkez.

A samodərzaviałə otsalisə şəmən i vooruzenqoən mədik stranə eziş praviteʃtvəoez, sija eəeətçis da ləşətçis aslas burzuaziakət, kəda jona povzis seeəm gryış revolucionnəj valleziş. Samodərzavia ranxt revolucia vylə organizujtis assis vynsə bura. Seşşa esə samodərzavia

juktalis vinaən da şetalis şəm boşakkezlə da labosnikkezlə. Revoju-
cia nürvəstəm ponda sija organizujtis nüş çornəj (şəd) sotqaz, kədəna
kerisə jevrejskəj pogrommez, vartlisə raboçejjezəs da studenttezəs.

Rapılt „riñqezəz“ vooruzitçəm samoderzavialə proletariat ez
vermə tərtəməmən suvtətnə assis vən. Da setçə-zə esə menzhevikkez
padmətisə raboçej klasəs, zügəsə sylis revolucionnəj pessəm.

Etaşan 1905 voşa revolucionia ez vermə loknə povedaəz. No revo-
lucionialən znaçenno vəli əddən əzət. Sija vərəzətis, lebtis raboçejjezəs
da kressanaəs, organizujtis nijə, məççalıs nüə, sto bolsevik partıa—
eta ətnasa partıa, kədə şələmşən pessə raboçej klas delo ponda.
Revolucionia məççalıs menzhevikkezliş izmena. 1905 voşa revolucioniasə
Lenin nımtis generalnəj repeticiən. „1905 voşa generalnəj repeticiat-
təg,—baitis Lenin,—ez-və poz loknə povedaəz Oktabeskəj revo-
lucionianp“.

1905 voşa revolucionia şetis əzət vliandı Jevropais raboçej dvizənno
vünpətəm vylə. Sija sajmətis aşıvlaçın oliş oñirrezəs, kədəna Rossıa
primer şərti suvtisə revolucionia tuj vylə (Turciyən, Persiyan, Kitayın).

28 §. Reakcia da viñış lebtisan voez.

1905 voşa revolucionia nürvəstəm vərən carizm kutçis possadatəg
raznı revolucionnəj organizacliae da nakazitnə revolucionerrezəs.
Revolucionia ponda medvur pessişsez kolasiş ne ətik şurs vəlisə ləj-
jəməs, əsətəməs da çapkəməs turmaezə, inđəməs katorgaə, ylvania
taninnezə (ssylkaə). Loktis şəkət reakcia period.

Leninlə kovşis münn Finländiąə (Kuokolla). Səvvətən, kər car-
skəj pravitełstvə sogja sajlaşnə lois şəkət, sija vəra munis granica
sajə. Eta Leninlən vəli məd emigracia. Sija pervo loktis Stokholme,
a səvvətən pondis ovnə Zenevaən.

Lenin una ızalıs sə vylən, medvə tədpnə, kəeəm priçinaezsan
1905 voşa revolucionia ez vermə loknə povedaəz. Sija petkətis veydərə
eta revolucionian menzhevikkezliş opportunizm da raboçej klas delolə
nılış izmena.

Lenin ləddis, sto 1905 voşa revolucionianp raboçej klasəs ver-
məməls ne ryg kezə, a toko kəeəmkə kad kezə (vremennəj). Lenin
baitis, kər-pə raboçej klas, kədalən em-ni pessən opət, jommas, vi-
liş əktas assis vən, pondas niətnə as şeras kressanaəs da petas
carizmkət vojə, sek etə vojyn sija loktas povedaəz. No etə ponda
raboçej klaslə kolə medperovo bəregitnə da jommətnə assis partıa,
bolsevik partıa.

Lenin baitis, oz-pə kov partıalə lezən aslas kiş oruzia. Partıa-
lə-pə əni kolə ovnə guşən (rygnə podpolloə) da niətnə revolucioni-
76

оннəj из. Parțialə kolə topətnə raboçej klasəs, organizujtın sijə viļis lebtisəm vylə, kornı sijə carizmkət resyteleñəj vojə.

Ətlañn etakət Ləçin ləddis, kolə-pə raboçej massaez kolasən revolucionnəj iz nuətəm ponda ispołzujtın vydəs pozannez (vozmnoşşez), ispołzujtın eta ponda profsojuzzez, gosudarstvennəj duma. Gosudarstvennəj duma tribuna vylvşan bołsevik deputattez dolzonəs nuətənə agitacia rapt samoderzavialə, pomessykkezlə da kapitalissezlə.

Meñsevikkez ləddisə, pravičestvo-pə əktə gosudarstvennəj duma, dak sessa i nəm oz kov, revolucia-pə assis zadaçaez oləmə pırtis. Medvə raboçej klasəs panəvtın revolucionnəj pessəmis meñsevikkez baitisə, kolə-pə guşa (nelegalnəj) organizaciez likvidirujtın. Eta ponda nijə qimtisə „likvidatorrezən“.

Likvidatorrez eəktisə raboçejjezəs dugdən viliş ləşətçənə revolucia kezə. Likvidatorrez moz-zə baitis i Trockəj. Sija eta voprosın vydəsən pıkkət soglaşitçis. Ətlañn meñsevikkezkət sija lakis naçən, kişits pomojjez bołsevik partıa vylə. Bıdtorsa viştavlis veş bołsevik partıa vylə da sə vozq vylə Ləçin jort vylə. Nə veş-ed Vladimir İllic suvlis sijə „Trockəj-Iuduskaən“.

Ləçin vydəs vypən pessə likvidatorrezkət, medvə qe lezən piyə raznə partıasə, medvə partıa ozählə nuətis assis revolucionnəj iz.

Ləçinəs şinmən vizətə II Internacional iz şərətən da petkətə vevdərə sə vozqdezelis opportunizm. 1907 voə Ləçin uçastvujtə II İnternacional kongres (sjezd) zaşedañpoez vyləp. Rezoluciaeze sija kerə una veşkətəmməz (popravkaez).

Kongreslə itoggez kerikə Ləçin baitə, sto kongres vylən tycçalisə aşnpəsə kık gruppa: opportunistzeskəj da revolucionnəj. Ləçinəs resyteleñəja pessə vyd mu viliş opportunissezkət da vydənppəskət pıkkət, kin dəvjalis (kolevajtçis), kin miritçis opportunissezkət. Sija organizujtə as gəgəras vyd mu viliş revolucionnəj elementtezəs. Grañica sajın olikə Ləçin oz əstə şvıjaz nija organizaciezkət, kədnə uzałənə Rossıaň, gizsə (perepisəvajtçə) pıkkət, velətə, kəz kolə uzañpə.

1910 vo pomaşəm kezə Rossıaň raboçej dvizenqo vərə ron-dətçə lebni. Peterburgın da mukəd karrezyň tıpnən zabastovkaez. Jona lebtisə i raboçej dvizenqosə Lənskəj sobiçiaeze. ȳlyň Şiviglyň Lena ju gəgərsa zarlı (zoloto) sedtanıny raboçejjez ezə-ni pondə ver-tıny ɬerpitnə şəkət uzałan da olan usloviaeze da kerisə zabastovka. Aprel 4-ət lunə 1912 voə raboçejjez loktisə kantoraə da pondisə kornı, medvə lezisə arestujtəm raboçej delegatbezəs. Policia ȳjlis etnə mırnəja muniş raboçejjesə. 270 mort vəlisə vijəməs da 250 ra-nitəməs.

Carskəj palaçcezelən raboçejjezəs ȳjlım jılış juər coza paşkalis

въдѣс Rossia pašta. Rossiaiš въдѣс гыріş centrrezън ravoçejjez pondisә eta vylә protestujtпь. Niјa lebtisә zabastovkaez, organizujtisә demonstraciez.

1912 вошан Peterburgън pondatcә petпъ bolsewickej gazeta „Pravda“. Lenin granica sajsan veškatlә eta gazetaen, gizә stattaez, viзetә, puktam strokkezә-ja gazetaes petә, viшtavlә, kъz myj kolә kernъ. Eta ravoçej massaezlәn vәli vojevәj rađejtana gazeta, keda sъetçvlis ravoçej olaniš vъd vopros vylә. Rossiaиn revolucionnej dvizenno organizujtameп „Pravdalәn“ značenjo vәli eddәn ызт. Sija

Lenin ju gegrish zerni (zoloto) sedtaninъ ravoçejjez 1ъjlem.

pessis likvidatorreżkәt da vъdkod mәdik opportunissezkәt. Sija pessis ravoçej partia ponda, organizujtis da topәtis Lenin partia gegrer ravoçej massaezәs.

Carskaj praviteľstvo „Pravdasә“ vъdpoz ыzmitis. Gazetasә pom-teg strafujtisә, pëdnavlisә, no sija vil qim uvtyn petavlis. „Pravdalә“ otsalisә ravoçej massaez. Medvъ gazeta petis oslaq, niјa sъ ponda әktisә şem; niјa gizisә gazetaas assinb pismoez. „Pravdalәn“ sija kадe vәlisә una-ni raskorrez.

Lenin nuetә eddәn ызт iz, medvъ organizujtпь da topәtпь ravoçej klasliš vъp, organizujtпь proletariatliš jon vojevәj partia. Meң-

sevikkez — likvidatorrez въдъз padmatisa Leçinliş үзә, niya тър-
шишә padmətńь siž, medvъ Leçin ez verme pyrtńь olämä assis
plannez.

Janvar təlişə 1912 voə Praga karıb Lenin çukərtis. bolsevikkezliş konferencia. Eta konferencia vələn bolsevikkez aslanıb rjaddeziş vəbsdən pomaləməz (okonçate[n]əja) vasətisə menşevikkezəs, trockisezəs da mədik opportunisseyəs. Konferencia vərjis partiyas Centralnəj komitet, kütçə voştisə Leninəs, Ordzonikidzeəs da mədikkezəs. Nedər təyis CK-ə vəli voştəm Stalin jort.

Rosşiaiş mesta vəvşə organizaciaez da grañica sajiş CK kolasınp, kədən vəşkətlis Lənin, vəli suviətəm bur lovja (zəvəj) pırşşa şvaz. Ləqin dənə instrukciaezlə vovlisə partiec jorttez, kədnə iza-llisə Rosşiaınp. Sija əzət vəqiməndən kəvzəvlis nişə vəddənmişə, ju-avlis vəddəs kəz munə delo, kəz suvtətəm partijnəj iz. Sija intere-sujtçis partijnəj oləmiş vəd posnit torən, tədis vəddəs təj kerşə Ros-şiaınp. Sija açıls şətavlis sovettez, vəşkətlis pessəmən, massakət vi-zis əddən bur şvaz. Medvə lənə matınzıka Rossia dənə da bürzəka vəşkətlənə stranaınp revolucionnəj dvizəndə lebtisəmən, Lənin loktə ovnə Krakov karə.

Zabastovoçnəj dvizeṇdo eta kadə Rossiyaın vıdmə çoza. Bolsevikkezlən rəvəcəj massa vylə vliadço loə əzət. Vd legalnəj (pravitelstvoən lezəm) organizasiyası, kəz, suam, profsojuzzezələn, rəvəcəj-jez vərjənye vəçkətləm ponda bolsevikkezəs. Siz 1914 vo pondətəcmə kezə peterburgskəj sojuzzezlən 18 pravlennoiş 14 vəlisə bolseviçkəjəs.

Carskéj praviteľstvo ažzə, sto rabočej dvizeňdošs vydme, i medpervo kute voľsevickéj organizaciaez berdə. „Pravda“ gazeta veli razem (razgromitəm).

Revolutionnəj rəvərsəj divizəndə, kədə lebis vəvladə, pondis vəd-
tənpəz zagənzəkə siyən, təylə carskəj pravişləstvo əddənzək kutçis
pətəysəp, da siyən, təylə lebis imperialistiqeskəj vojna.

29 §. Imperialisticheskaj vojna.

İmperialisticeskəj vojna pondətçan kadə (1914 voə) Ləçin olis Galiciaşın, Pronino dərevəşən. Mesta vəvşa avstrijskəj vlaşsez pondisə sunş, Ləçin-pə Rossiaiş spion, arestujtisə sijə da pukşətisə Vil Targ kariş turmaə.

Leninlən jorttez sə jılış əddən bəspokoitçisə. Kad vəli vojen-nəj. Zakonnez vojennəj kad kosta strogəjəs. Leninəs vinitəm (obvi-nenno) vəli əddən şəkət.

maiş. Nadezda Konstantinovna Pronina derevnaşan vətlis vəd lənə azzışlıny Vladimir İllikət.

Aslas kaştılämmezən sija gizə: „Azzışlıkə İlliç viştaşlis turmaň səkət olışsez jılış. Pukalisə tatiş (mestnəj) una kreşşana, kin sə ponda, myla pasportyň çulałəm srok, kin sə ponda, myla ez vəstə naloggez, kin mesta vəvşa vlaşkət vidçəm ponda. İlliç pṛtis oləmə assis kreşşana kolasyny susinskəj juridičeskəj praktikasə, kər sija kreşşanaəs petkətlis vəd şekət polozennoiś, kerəm vəli turmaň assama (svojeobraznəj) juridičeskəj konsultacia, gizis zajavlen-noez i siz ož. Turmaň səkət olışsez suvlisə sijə „Poroz vudu-kən“, kəda mədnoz loə „krépt muzık“. „Poroz vudu“ nevnaen velalis ovnъ Vil Targ turma usloviaezyň da vovləvlis azzışlıny spokojnəjzəkən da gazaşykən. Ojjeznas eta ugolovnəj turmaň, kər on-məssəvlisə vədəs setən olışsez, İlliç dumajtis, myj kolə kernə əni partıalə, kyeəm oşkəvvez kolə kernə sə ponda, medvə etə levəm mirovəj vojnəsə pərtli burzuaziakət proletariat pessəmə. Me vişlavli İlliçlə vojna jılış vədəs vîtorrez, kədnə vermbili susətən“.

Leqinəs kyz-pekyz turmaiş susətişə. Eta vəgyp Leqin munis ovnъ Bern karə, a səvvətyň Curixə (Svejcaria).

Imperialis vojna kadə II Internacionallən vozddəz veşkəta kerisə rəvoçəj klaslə izmena. Nija suvtisə burzuazia-dor.

Socialis partıaezlən vozddəz otsalisə imperialiszezlə sajəvtliy ızaliş otişsan eta vojnaliş vil muez ponda, tynokkez ponda pessən da grabitan moggez. Nija korisə etnə massaesə dorjyń assinib „oṭecəstvo“.

II Internacionallən opportunističeskəj vozddəz korisə massaes dorjyń burzuaznəj oṭecəstvo. Nija vəlisə boştəməş burzuaznəj pravitelstvoeza člennezən (kyz eta vəli Belgiaň, Fransiaň, Angliaň).

Nija golosujtisə ləs ponda, medvə şetli vojna niətəm vylə kredittez. Nija veşkəta munisə ranxt proletariat interessezlə. Nija loisə imperializmlə agenttezən da izdevajtcişə revolucionnəj markşizm výlynp.

Nija korisə rəvoçəjjezəs dorjyń burzuaznəj oṭecəstvo.

Socialiszez kolasış toko üçitik gruppə munis Marks da Engels internacionalləj zavettez şərti. Eta gruppaş medpervəj, kin myçcalis veşkət revolucionnəj tujjez, vəli Leqin, bolsevik partıalən vozd. Nedir myjış səkət ətlaaşisə neimeckəj spartakoveççez, kədnən veşkətlisə Lıvkəext da Roza Luksemburg.

Leqin vədəs vənən, kyeəm toko em revolucionerlən - pessişlən, petkətə vevdərə II Internacionaliş socialiszezliş serpəs politikasə. Centralnəj komitet nimşan sija gizə manifest „Vojna da rossijskəj social-demokratia“. Manifestiň Leqin əddən vezərtana da tıdalana.

oşta, mətçalə vojnaliş grabitan da kapitalis barbssez ponda pessan moggez.

Vladimir İllic gizis: „eta vojnaś kapitałissezlən, gýriş rozvoj-
nikkezlən, kədına ətamədkət sporitən sə jılış, kin nə kolasiş boştas
unazık sedtəm (dovbyça), grabitas unazık stranaez, pırytas da
pərtas rabbezə unazık naciaez“. Lenin gizis, raboçejjez da kressana
ne dolzonəş-pə otsavnъ grabitan vojna nuətəmlə. Raboçejjez dolzo-
nəş lebtışnъ rapt burzuazialə, niya dolzonəş imperialis vojnəsə,
mədənoz-kə suny, grabitan vojnəsə, pərīnъ grazdanskəj vojnəsə.

Lenin oştə da petkətə vevdərə II Internacionallış izmena. Sija eəktə sə dəniş torjətçəny zikəz da organizujtnı vil Internacional.

Vaz socialis partiaezi proletariat moggezlə, revolucionnəj mark-
şizmle kerisə izmena. II Internacionalsə
vermis opportunizm. Internasional kulis. Kolə vəli raboçej massaezəs nee-
kəvtnə opportunizm vliaqdo uvtiş. Eta
ponda vədəs stranaezən kolis organi-
zujtnə vil partiaezi seeəməş, kəcəm vo-
jevəj, miritçətəm, opportunissezkət voj-
jezən kalitçəm bolsevik partia. Oppor-
tunissezkət, raboçej klas delolə izmeç-
səkkezkət Lenin koris pessənə possa-
datəg. Sija koris dugdənə pıkkət vizə
kəcəm vəz vəv svjaz, petkətnə pijs
jugut va vylə, vasətnə partia rjaddeziş.

Opportunitessezən vesətəm partiaezi dolzonəş organizujtnı vil İnternacional, kədə və vermis nüətnı rəvəcəj mas-saesə da vədəs uzaliş otiräs imperializmkət resyteñnəj vojə, socializm ponda pessəmə.

Опportuñssezəs vevdərə petkətikə (razoblaçitikə), rəvoçəjjəzəs imperialistiçeskəj vojnəsə grazdanskəj vojnəsə pərtň korikə, Ləqin ləddə, „imperialis vojnəsi revolucionnəj klas oz vermə ne kəsjiyə (ne zelat) aslas pravişestvolə sijə, medvə etə pravitelstvosə vermisə“.

Lenin esə vənənzək kutçə organizujtپ въдəs stranaeziş niј revolucionerresə, kədna tıunəп Marks znamja uvtyn. Revolucionnəj organizaciaezən veşkətlikə, aslas sovetezəп pylə otsalikə sija nuətə çorxt pessəm raboçej klas qelolə въдəs izmeňsəkkezkət. Sija ispolzujtə въдəs pozannez — въdpələs stranaezəп konferenciaez, sjezdez — sъ ponda, medvъ mъtçavınъ въd ти vylis proletariat oзып opportuniszezliş izmena da viştavınъ, kъz visətəпъ vojna vъlə bolse-
6—1148 81

V. I. Lenin.

vikkez, sə ponda, medvə təççavnpə raboçəjjezlə vəşkət tujjez, kədəna kuza pozas petnə imperialistiçeskəj vojnən vəş vir kiştəmiş.

30 §. Samodərzavia uşkətəm.

Raboçəjjez da kressana vəd lunə vojnəşən əddənzək rozoritçisə. Raboçəjjezlən da kressanalən tərpiñə nərozana şəkət polozenqno, kədəə niya vəlisə suvtətəməş carizmən, esə əddənzək uməlşalis vojna kadə. Bədmis vədторlən donaşaləm (dorogovizna). Vədəs strana paşa vədlaət kişis əddənzək i əddənzək. Vədəs eta otsalis revolusionnəj dvizenqno lebtisəmlə. Bołsevikkez ezə visətə qekbəəm şəküttezlə, carskəj praviştvoən niyə əzmətəmlə. Niya assinəs nəzə raboçəjjez da soldatbez kolasın nuətisə ozählə. Niya viştavlisə massaezlə, kəz təj kerşə, təççalısə kin ponda da təj ponda munə vojna, kin vi-novat eta vojna nuətəmən. Niya oştisə uzalişsezliş sinnez menşevik-kezən raboçəj klaslə izmena vələ.

Vojna vələn okoppezən ətlasa stradanqoez matəzək ətaməd dənə vajətisə raboçəjjezəs da kressanəs, soldatbezəs, matrossezəs da kazakkezəs. Raboçəjjez da kressanskəj bednota əddənzək pondisə kaçavnpə: petan tujəs toko proletarskəj revoluciayp.

Kolis toko uçitik biçir, medvə paşkalis ızzət və. Eta biçirən lois Puçilovskəj zavodun raboçəjjezlən staçka, kəda pondətçis fevral 18 lunə 1917 voə. Raboçəjjelis korəmmesə ez mogdə (ez udovletvritə). Puçilovçi dənə ətlaaşisə raboçəjjez mədik zavoddeziş.

Fevral 21 lunə (mart 6 lunə) 1917 voə eyg raboçəjjez petisə ulıçəə, korisə (trebujtisə) naq. Kəpəmkə lun vətən (fevral 25 lunə) pondətçis vədəs Petrogradiş raboçəjjezlən ətlasa zabastovka, kədaən medozza-zə lunas uçastvujtisə 250 şurs mort.

Eta dvizenqnoən vəşkətlisə bołsevikkez. Zavoddezə raboçəjjez dənə, polkkezə soldatbez dənə niya ıstavlisə assinəs predstavitelle-zəs, kədəna viştavlisə, təj sija kadə kerşis.

Raboçəjjez petisə ulıçəə bołsevickej lozunggezən: „Naq!“, „Oz kov vojna!“, „Oz kov samodərzavia!“ „Med olas vəd mi vəliş raboçəjjezlən bratstvo!“.

Vojskaez otkazitçisə ılyınpə raboçəjjezəs. Soldatbez suvtisə revolucia-dor. Medpervo vuzis revolucia ladorə Volınskəj polk, kəda lestis gərd znamjaez. Səmoz-zə kerisə mədik polkkez:

Fevral 27 lunə (mart 12 lunə) vosstanqo lebtis raboçəjjez dənə ətlaaşisə Petrogradiş vədəs vojskaez. Revolucia lebis, revolucia pondis torzestvujtən. Vlaş boştis as kias burzuazia. Sija organizujtis vremennəj praviştvo. Sovettezən vəşkətləm boştisə aslanəs kiə menşevikkez. Vremennəj praviştvo vojnəsə nuətis ozählə. Soldatbez

оззамоз sişmisə okoppezъn. Mu оzzamoz vəli pomesssъkkez kÿп, fabrikaez da zavodde — kapitalissez kÿп.

Lenin eta kadə vəli Svejcariyaň. „blişan pişmoezъn“, kədnə sija gizis bolsevickəj „Pravda“ gazeta, sija raboçejjezliş da kreşşa: naliş oštis şinnez sъ vylə, tıj sek kerhis, kyeəm vəli p'yekəs (soderzaňno) loəm sovytiaezlən. Fevralşkəj lunnez jılış sija baitis, etap-pə medożza revolucionlən medożza etap da viştavlis/raboçejjezlə, kolə-pə pessənъ raboçej deputatbez Sovettez kiə vlaş vuzəm ponda, proletariat diktatura ponda. Sija viştavlis, usaliş massaez-pə da vyd mu vylış proletariat — raboçej klaslən sojuznik. Sija koris so-

Fevralşkəj revolucia. Kərttuj vylıп usaliş raboçejjezlən da soldat-ezlən vystuplenno.

ciałizm ponda pessəm dýnə, „kəda toko ətnas şetas vojnaen maitəm oñirrezlə mir, nən da svoboda“. Lenin koris vooruzitń raboçejjezəs da ləşətçənъ revolucioniaň vil etap kezə, kəda vlaşsə vuzətas raboçej deputatbez Sovettez kiə. Sija çəvtis maskasə Vremennəj pravitelstvo vylış da sylə otsalissez vylış — menşevikkez vylış.

Kyz toko Svejcariə loktənъ Rossiaşan revolucia jılış medożza juərrez, Lenin İbddə, sto sylən mestaňs Rossiaň vosstaňno lebtis raboçejjez da kreşşana kolasıп da orətçə — munə revolucionnəj sovytinez paşkalan centrə.

Aprel 3 lunə Petrogradiş raboçejjez torzestvennəja vstrečajtisə assiňsə vozdsə...

Finlandiaň vokzal vylıп Leninəs vstrečajtəm jılış Raskolnikov jort gizə to kyz: „Vot gorialis medożza zvonok, kəda viştalis sylis

(Леңинліш) талаңә локтәм жылыш. Між өздөнпүм petim Perron вұлә... Setən aslanь paşkыт gerd znamja utyп gazaa baitikә terpi.tag viз-çisىә pojez Ŝestroreckej oruzejnәj zavodis raboçejjez.

Assinьs musa vozdәs streçajtәm ponda niжа кыпымкә versta lok-tisә poden.

No vot, coza jugjästisә munisә parovozlәn şlepmytәs jugъta sotçan kuim bi, a ny vərtyп so neburazъk, so zagənzъka pondisә vuzəraşп vagonnezләn jugъt əsyppez. Pojez suvtis, i mijә sija-zә kadә tədimә Leñinәs raboçejjez çukәr vevdərtip. Aslanьs jurrez veş-tyп sijә үvьльna lebtәmәn, Ŝestroreckej raboçejjez nəvətisә Illiçәs vokzal zaloe. Setən vədəs Petrogradşan loktişsez etaməd vərtyп şivətçisә sь dьnә, şeləmşaп pozdravlajtisә Rossiaә loktәmәn. Sija vәli kъz-kә miçaa gaza, çuzembs sylәn պumjavnъ ez i dugdьv. Asçuzan mu vұlә loktәmьs, kъtәn əzjis revolucionnәj pozar, vajetis, tъdalә, sylә viştavny pеrozanа radujtçәm“.

Petrogradыn Finjandskәj vokzal vұlyп sijә vstreçajtis uzalişsez-lәn şursseza çukәr. Ostanovka vәli torzestvennәj, gәgәr պumjalan çuzəmmez, radujtçәmshaп unalәn şinnez vylanьs şinvaez.

Leñin brouevik vұvsaп viştalis şorñi. Sija lezis lozung: „Med olas socialisticeskәj revolucionia!“.

Vokzal vұvsaп Leñin munә aslas partijnәj jorttez dьnә, bolse-vikkес veşkәtlәn partijnәj içrezdeñnoeze. Kerku dьnә əkhis raboçej-jezләn da soldattezләn ызъt çukәr. Mәd etaz balkonşaп Leñin vәra viştalis şorñi.

Leñin terpittәg vitçisis, kәr pomaşsas eta torzestvo, medvь kutçып из berdә. Sija-zә kadә vәli organizujtәm sovessañno.

Eta sovessañno vұlyп aslas şorñип Leñin əddan tъdalana pri-merezәn myççalis Vremennәj pravitełstvolis kontrrevolucionnәj rol. Sija paşkыta suvtatis vopros sь jyliş, medvь raboçej klas boştis as kiә vlaş, medvь miritçytәg pessyп Vremennәj pravitełstvokәt. „Nemymda ne viзpъ (ne podderzvajtnъ) kapitalissezlis pravitełstvo!“. „Bvдәs vlaş sovettezлә!“— vot kъeem lozunggez suvtatis Leñin.

Revolucioniaш proletariat zadaçaez jyliş Leñin gizis tezissez, kъz-nija susəpъ „aprel telişsa tezissez“. Partıalәn oşlaşa izъp etna tezissez vәlisе puktәmәs osnovaә. Tezissezyn Leñin suvtatis to kъeem medsərsa polozennoe.

„Nemymda ne viзpъ (ne podderzvajtnъ) Vremennәj pravitełstvosә.

Vremennәj pravitełstvo— kapitalissezләn pravitełstvo; sija vә-betlә otirәs, sija grabitan vojna nuətә ozaп. Kolә massaezlә viştavny, sovettez-pә revolucionnәj pravitełstvolen loənъ etnasa formaәn“.

Leñin eektil myrdqып mu pomessykkezliş da şetп sijә kreşşa-

nalə. Sija eəktis predpriaṭiaezyň, bankkezyn suvtətń kontroł. Sija baitis, medvь nija naciaez da narodnossez, kədnə pъrъstis carizm, vermisə as volaən torjətçeyń Rosśia verdiş. Sija dokazvajtis, tokopə kapitalissezəs çapkəmən pozas pomańv vojna.

Lenin koris (trebujtis), medvь vlaš vuzis sovettez kiə. „Bvdəs vlaš sovettelzə“, — baitis sija.

Bołsevik partıalə kolə pessyń sъ ponda, medvь as gəgəras to-pətń rabočejjezəs da soldattezəs. Kolə pessyń sъ ponda, medvь sovettelzəp bołsevikkez vəlise menşevikkez şərti ınażek. Sek sovetez, kədnən pondasə veşkətliń bołsevikkez, şetasə rabočejjezlə da uzaliş kreşsanalə mir, mu da qap.

Lenin ləddis, sto revolucia ēz pomaşş, kolə tuppı ыləzık, oslan. Ne sъ ponda kerisə revoluciasə rabočejjez, medvь vlaš şetń niјe eksploatirujtişsez kiə — kapitalissez kiə.

Rabočej klaslə kolə vuzır socialisticeskəj revolucia dýnə, kəda suvtətas proletariatlış vlaš. Eta kezə kolə gotovitń əni karreżen rabočej massaezəs, posaddezən da staniçaezən medgov kreşsanəs,

Tezissezən Lenin suvtətə vopros partıalış programma vezəm jılış. Sijən, myla vüdpələs stranaeziş socialisticeskəj partıaezlən opportunistişeskəj vozddez, socialisticeskəj partıaezliş nim serpəştisə da taşisə naşə, Lenin suvtətə vopros (bołsevikkezliş) social-demokrat partıasə qımtıń (bołsevikkezlən) Rossıjskəj kommunistişeskəj partıən. Lenin suvtətis vopros vił revolucionnəj Internacional — Kommunistis Internacional organizujtəm jılış.

Aprel telişa tezissezələn partıa oləm pondə znaçenno vəli əddən ızyt. Nija şetisə uzaləm pondə veşkət da çotkəj programma.

Stalin jort baitə, aprel telişa tezissez otsaləmən-pə „partıa ətik oşkələn vermis petnə vił tuj vylə“.

Aprel teliş pomaşan kade vəli çukərtəm vüdəs Rossiaiş bołsevikkezlən konferencia. Vüdəs voprossez şərti konferencia primitis Leninliş viştaləmmez (predlozenqoez).

Konferencia vərjis Centralnəj komitet, kədaə voştis Leninəs, Stalinəs, Sverdlovəs da mədikkezəs.

Rabočejjez kolasıń da soldat massa kolasıń bołsevikkezlən us-veş ez əs, sija coza aşsə inytcəlis. Rabočejjez da soldattez eza pondə veritń menşevikkez vəvətçəmlə da suvtisə bołsevikkez-dor. ızyt iz nuətçis sъ jılış, medvь bołsevikkezlə as kiə voşpə sovettez, kədnəyń esə kəzajniçajtisə menşevikkez. Lenin baitə Petrogradis sovet zəsədanqoez vylən, vüdpələs sovraňqoez vylən, eəkəta (çasto) gizə statťaez „Pravda“ da „Okopnəj pravda“ bołsevickəj gazetaezə, nuətə massa kolasıń agitacia.

Menşevikkez veşkta suvtən Vremennəj Praviṭelstvo-dor da nuətən kontrrevolucionnəj politika. Nija nuətən rəvəcəjjəzəs razo-ruzitəm jılış burzuazialış politika. Nija uçaştıvutən Vremennəj praviṭelstvo-dor sulalış vojskaəs Petrogradə körəmən, mədənəz suny, pondasə-kə lebtışın rəvəcəjjəz, dak medvə praviṭelstvennəj vojska-ezlən vooruzonnnəj vən vəli gotov. Nija agiṭirujtən fronttez vənən nastuplenno nuətəm ponda. Nija soglaşitçən suvtən zakon soldattezəs vijəm jılış (kaqnitəm jılış).

31 §. Jul təlişşa lunnez. Lənin viliş olə guşən.

Rəvəcəjjəz da soldattez vəd lunə burazık i burazık azzisə, sto Bołsevikkez vəlisə pravəş. Maitəm soldattez viççisə mir. Eşg nuzda rəvəcəjjəzəs kutis eşə əddənzyk. Mu kołçis pomessybkez kiyp, a Vremennəj praviṭelstvo rəvəcəjjəz ponda da kressana ponda oz ker nəm. Bołsevikkez məçcalisə menşevikkezliş izməna. Nija baitisə, pomessybkezkət-pə da kapitalisseykət soglasajtçəmən oz poz suzətən mir, mu da ənə. Musə pozas boşın rəvəcəjjəz da medgov kressana kolasınp bratskəj sojuz dərnı.

Rəvəcəj da kressana massaez, soldattez şo jonzyka, topytyka suvtisə partia gəgər da sə vozd Lənin gəgər. Miṭinggezən da kəvvezən nija pondisə vuzın demonstraciaez dənə da korəmməz (trebovanlınoe) dənə.

Posaddezən kressana as voləən pondisə myiddavın pomessybkezliş mu.

Medvə kərnə siž, kyz eəktənə kapitalissey, Vremennəj praviṭelstvo jün 18 lunşaç eəktis russkəj armiaəs nastupajtın. Eta nastuplennoiş eż pet nəm, Rossialən armia vəli verməm. Burzuazia pondylis petkənən stolicais front vylə medbur revolucionnəj polkkez, medvə etən revoluciasə vəntəmşətnə. Bədəs etəşən bədsən strana paşa uzaliş otır pondis protestujtın viliş.

Jul 3 lunə Petrogradiş rəvəcəjjəz da soldattez viliş petisə ulicə. Revolucionnəj massaezlən pondətçis demonstracia.

„Oz kov vojna! Oz kolə ministrez — kapitalissey! Mu kressanalət! Bədəs vlaş sovettezlə!“ — korisə rəvəcəjjəz da soldattez.

Jul təlişşa demonstracia lebis ştixijnəja. Kər sija pondətçis, Bołsevikkez starajtçisə, medvə sija munis organizovannəja. Lənin etə kədə ləddis, boşın-pə vlaş, şətənə etə vlaş sovettezlə eşə ozañ siljən, myla sovettez ryeķın Bołsevikkez eşə avı unazık menşevikkezşa, myla Bołsevikkez-dor ozə eşə sulalə stranayı vədəs rəvəcəj klasiş unazıkbs (Bołsinistvo).

Vremennəj praviṭelstvo şetis prikaz oruzia vənən likvidirujtın

• та боңгажеziş da soldattezliş demonstracia. Front вұвсаң loktisə pravitelstvo-dor sulalış vojskaez da pondisə lıjlypъ assinъs vonnesа.

Медвъ пырьыпъ loktan proletarskaj revoluciasә, burzuazia kүtcis razny bolsevikkezliş orgańizaciaz. Veli pәdnalәm „Pravda“ gazeta. Arrestujtçәnъ bołsevikkez — raboçejjez. Vremennaj pravitelstvo sete prikaz Leninəs arrestujtäm jılış. Lenin jur ponda pravitelstvo kәsjis 200 şurs sat. Arrestujtisə Lunaçarskәjәs, Krylenkoәs da mәd.

Burzuazia kossis Leninəs, mәdis sija vijль. Partia CK suәm şerti Lenin pondis ovny guşәn. Pervo sija zebişәmәn olә Razliv stanciały saraýyn.

Salas, kedaын гозумсә 1917 воә olis Lenin.

Raboçej-bołsevik Jemeljanov, keda ordыn guşәn olis Lenin, Gize to myj: „Saraýn vәlisә Iwygadaa ladorrez. Sija veli әddәn vuri-nen, kыşaq tьdalis gәgәr myj kerşә. Sija setis ызыт otsat, a veşkylata-kә suny to myj: loktә, suam, jort, jualә Vladimir Illiçәs, gәsәs piәtәnъ rьdәzъk karta rьekә, a eta kadә Vladimir Illiç vizetә sarajsañ vьd sel rьrjat. Eta вәгъын gәsәs kołenъ etnasә lıbujtçыпъ sijәn, myj em sъ gәgәr. Vladimir Illiç sete otvet, myj sija kazalis i, toko eteәm repeticia вәгъын, loktış jort vermas azzisىlъpъ Leninkәt.“

Saraýn olikә şodaki kolis opaşitçыпъ. Etaşan suisә ыстъыпъ Leninəs ьekişanipә, кыз ьekişishәs. ьekişanipъ ьekişishez olәnъ dыrәn, kытçәz oz pomassъ ьekişәm.

Illiçlen ьekişanipъ olәm jılış Jemeljanov viştasә: „ьekişanipъ

vəli Razliv sajıp (nəzvət təb). Sədənəz va kuza kolis münnpə nəl versta da vərət versta da zıp təyində. Setən mədkod-nı, daçaez vələn oliş otiş abu. Tatən pərgə olişsez — uzalışsez, raboçejjez - əkişiszez, kədnə ozə kossə raboçej dvizənəliş zəvşisəmən oliş vozqdezəs. Saraj vəli vezəm mədik olanınən — salasən, kəda vəli kerəm uvvezis da vəvdərşanas vevtəm turunən.

Da, etə salassə kolə və qimtəny „revolucia stavən“, ed Vladimir İlliç estən uzalis, taşan veşkətlis revoluciaən.

Vovlisə jorttez, niya kerlisə çut ne vəldsa musar vəvşa munəm-loktəm (puşesestvia) vədkod transportən. medpervo dopotopnəj kərttuj kuza, səvərən pərzjən Razliv kuza i vədəs etə munəm-loktəm versitisə podən munəmən.“

Salas vəli səvəlis „revolucia stavən“. Lənin salasən una gizə veşkətlən staqtæz da brosurəz.

Lənin gotovitə massaezəs da partiaəs, viştalə, boşpə-pə vlaş kolə vooruzonnəj pessəmən.

Kər lois arşa pogodda, Ləninlə kovşis münppə salası Finlandiyaə. Gelsingforsən (Finlandiyaən) Lənin pomalə assis knığa „Gosudarstvo da revolucia“. Eta knığaın sija oşlan paşkətə gosudarstvo jılış Markslış uçenno, kədə asmoznən bergətisə opportunissez. Eta knığaın Lənin burzuaznəj gosudarstvolə setə xarakteriştika. Sija gizə kyeəməs dolzonəş lənər zadaçaez proletarskəj gosudarstvo organizuj-təmən səvərən, kər-pə raboçej klas loktas pobedəz, sija dolzon zugdənə, rəzən vərzuaznəj, vijurokratiçeskəj gosudarstvo sə turmaezən, policiaən, suddezen da vədəs gosudarstvennəj içrezdenənəzən; raboçej klas-pə dolzon organizujtən assis proletarskəj gosudarstvo — suvtətnə proletariat diktatura. Proletariat diktatura jılış Markslış da Engelsliş uçenno Lənin paşkətis oşlan.

32 §. Oktabeskəj revolucia.

Raboçej massaez kolasən, soldatbez kolasən da kressana kolasən bolsevikkezlən Lənin veşkətləm şərti təzibətəg uzaləm, massaezlə meñsevikkezliş izmena mətçaləm — vədəs eta vajətis setçəz, sto sovettezən unazəkəs pondisə lənər bolsevikkez.

Gozumnas-nı 1917 voə Petrogradən, Moskvaən da una provin-ciaezi sovettezəz loisə bolsevickəjjezən.

Mir jılış, mu jılış bolsevikkezlən lozunggez kəskisə bolsevikkez-lənə soldatbezəs da kressanaaəs.

Vəvli siz, kər muviž uz nuətan komitettez pərgət kressana asmy-laən (samostojatelnəja) boştavlisə pomessikkəzliş imenqəz.

Myla dər oz viziətə voprossez mu jılış da mir jılış kressana

etən nedovołonəş da lebtəny vosstanqnoez. Medvəyt vüla vosstanqnoez valisə front gəgərəsa güveçqazəyin.

Bolsevikkez, kədnən vəskətlis partialən geniałnəj vozd Lenin, bolsewickəj lozunggez gəgər vermişə ar kezə paşkyla mobilizujtın uzalış massaezəs.

Bolsevikkezlən lozunggez eta kadə valisə: lozung mir jılış, rəvəcəj kontrol jılış, da kressanaəp pomessükkezliş sija-zə kadə mu mərddəm jılış.

Lenin azər revolucionnəj obstanovkasə da sijə, sto massa mobilizujtçis bolsevikkez gəgər i suvtətə vopros sija-zə kadə vosstanq lebtəm jılış. Sija vəd vüpən, vədəs enerqiaən agitirujtə sə ponda, medvə sekzə boşny vlaş proletariat kiə.

Lenin eta kadə gizə centralnəj partijnəj organizaciazə pişmoez, kədnən korə visciştəg kərənə vosstanqda suvtətə vosstanqpolis plan.

Pişmoez kolasiş ətikən. Lenin paşkylızka gizə vosstanqpolis osnovnəj praviloez jılış, kədnə suvtətisə Marks da Engels.

Medvə kokqitzək vəli vəskətləny vosstanqoən, Lenin loktə Vəborgə, a səvərən guşən pondə ovnə Petrograd kar dorən.

Okṭav 10 iunə 1917 voə uçıtkı ſəbəkən guşən əksis partialən CK. Dokladıb vəli Lenin. Sijə oz poz tədnə: tössə britəm, jut vülas parik.

Lenin baitis: „Rəvəcəjjez — bolsevikkez-dor. Soldatbez — bolsevikkez-dor. Pasaddezən bednota — bolsevikkez-dor. Rəvəda loas miyan sajın (obespeçitəm). Bolsevikkez dolzonəş boşny vlaş aslanıb kiə. Viscişny nəm. Viscişəm — eta loə sija-zə, kəz kulaəm“.

Lenin dokazvajtis, kolə-pə ətik kadə əktəny vüln kəknən stolicası — Petrogradıb da Moskvaıb — kütənə qepriatələs sek, kər sija ez jestə ləşətçəny, kər sija avı gotov. Kolə orətnə Piter, boşny sijə flot atakaən, vooruzonnəj rəvəcəjjez da soldatbez atakaən.

Rapıt vosstanq lebtənlə baitisə toko Kamenev da Zinovjev. Sə tujə, medvə kuyvəny da rərtənə oləmə CK-liş suəmsə, niya partıa jur vəvdərət pondylisə səyətçəny massaez dənə. Eta izyın pıla otsalis mensevikkezlən soglasajtçan gazeta „Vil olan“ („Novaja ziqd“).

Lenin çortla munis rapıt Kamenevs da Zinovjevs seəmən rövedenq vülə. Sija gizis:

„Me və İbddi as ponda pozorən — pondi-kə və me dəvjañny (kolevajtçəny) nijə osuditəmən şijən, tıla me etna ozzə jorttez dənə vəli ozzək mätən sulalışən. Me baita vəskylə: jorttezən nijə kəknən sə sessə og İddib i CK ozyın i sjezd ozyın vəd vüpən ponda pessəny sə ponda, medvə kəknannıb sə nijə vasətən partiaş. Ed rəvəcəj partıa, kədə olanıb şo eəkzəka i eəkzəka suvtətə vosstanqpoləkət oça çuzəmməzən, oz verri pırtənə oləmə sijə şəkət zadaçasə, kər centr-

İən peçatajttəm suəmməz, nijə primitəm vətən-dı, osparivajtənən pə-partiynəj pecaşın da pessissez rjaddezə rıltənən satəvvəz da smuta".

CK çənnəz kolasış medunaşs vəlisə vosstanqo ponda. Partıja da sələn centralnəj komitət vəlisə Ləçinkət.

Bəd vənən şetis Ləçinlə otsət sələn medvur velətçiş da səkət ətlaşın uzaşış Stalin jort:

Centralnəj komitət suis: „Pondətnə vooruzonnanəj vosstanqo“.

Partialən Centralnəj komitət oktab 16 (29) lunə zaşedaqno vəyən vosstanqo çulətəm ponda torjətə prakticeskəj centr, kədaəə voştə Stalinas, Sverdlovəs, Dzerzinskəjəs, Bubnovəs da Urickəjəs. Ləçin uçast-

Zimnəj dvoreç voştəm.

vujtə vojenno-operativnəj plannez suvtətəmən, vojenno-operativnəj məropriatiaezi nuətəmən da vəskətlə Vojenno-revolucionnəj komitət uzaen.

Oktab 24 lunə, vosstanqo rəpətə, Ləçin mədənəz paşaşəmən loktə Smolnəjə, medvə taşan pozis vəskətə asılıs vəskətlərənə vosstanqoən.

Vosstanqo pondətçis ojnas oktab 25 lun rəpətə (pojas 7 lun rəpətə).

Smolnəj — revolucialən şələm — ez uz ojbət, sotçis jugjalan viesən. Sə dənə termaşısə avtomobillez, bavylən lebzisə kurjerrez. Orət-təg münisə raboçəjjezlən, matrossezlən da soldattezlən otrjaddez. Vosstanqoən vəskətlis Ləçin.

Въд 10—20 minuta въетъп Smołnaję vištavlisę (kerisə doneşen-noez):

- Nikolajevskaj vokzal boštəm, tuj mijan kiyn.
- Baltijskaj vokzal boštəm.
- Mijə boştim gosudarstvennəj bank.
- Possez boštəməş revolucionnəj vojskaezən.
- Telegraf mijan. Telefonnəj stancia mijan.

Vosstanqo lebtiszezlə otsaləm ponda Kronstadtşən orəttəg lok-tisə matrossez. „Avrora“ krejser veşkətis Zimnəj vylə puskaez.

Vosstanqoyp uçastvujtiş vojskaez boştisə ryt kezas bvdəs pravi-telstvennəj uçrezdənnoeze. Vremennəj pravitelstvo oficerrezkət da

Lenin—Oktəb lunneze Smołnaję.

junkerrezkət pədnaşis, zevçisis Zimnəj dvoreçə. Eta vəli burzuazialəm medbərja krepəs. Gərd gvardejeccez da revolucionnəj vojskaez Zimnəj dvoreçə boştisə sturmən. Vremennəj pravitelstvoiś mukəd cəl-nez vəlisə arrestujtəməş. Vremennəj pravitelstvoən veşkətliş Kerenskəj lebtisəm Leningradış pəssis. Oktəbskəj revolucia, kədən veşkətlişə bolsevikkez, vermis.

Sija kadə, kər esə ulıçaezən munis burzuazialiş vlaş mərddəm ponda pessəm, Smołnajęn əkxis bvdəs Rossiaiş sovettezelən II sjezd.

Smołnajęn əzət zaloyın ryt kezə tır əkxis otir. Bvd Rossiaiş so-vettez sjezd vylə unazık 600 mortşa loktəm delegatbez, kədən əkxisə stranaiş bvd koçeqşan, viçcihisə sjezd ostəm.

Бытъ газа зъкен встрема сјездъ зимнѣй дvorec востемъ јлиш юер. Временна правителство арестујемъ.

Sovetezлen sjezd viшtalis: әniшан Rossia pondas вишьпъ Sovets-кәj социалистическай respublikaen.

Respublikaen вешкәтишә sjezd suvtatis Narodnaj komissarrezlis sovet. Parzialen vozd — V. I. Lenin vәli вәрjem Sovnarkomә пред-шедателен. No burzuazia ez sunaş, Kerenskaj лешatis kernъ nastup-ленио Petrograd виѣ. Kolis tom Sovet respublikasә kүтсъпъ dorjy-пъ. Etә dorjemsә organizujtis Vojenno-revolucionnaj komitet.

Vojenno-revolucionnaj komitetis çlen Podvojskaj jort etna lun-nezә Lenin из јлиш gizә:

„Mijә egә i dumajtә къз sija (Lenin) Staлинkәt loktis okrug sta-вә (okтav 26 lunә). Sija koris menә, Antonovәs da Mexanosinәs da eәktis, medvъ mijә kerim sъlә podrovnej doklad, къз mijan munә delo, medvъ mijә tәdsalim sijә kъeәm mijan kipod uvtyn vъп, kъeәm vъпъs protivniklәn da kъeәmәs mijan operativnaj plannez.

Antonov jort pondis viшtavlyпъ oвsәj operativnaj plan јлиш, тът-çavlyпъ karta vъпъn, kъtәn sulalә vъп mijan da kъtәn dolzon mijan şerti sulavnyпъ vъп nepriateлlәn. Lenin mәrtçatcis kartae. Къз medvez-зәtiш, medrъdъna da med shinmәn vizatis operator — strateg da pol-kovaloec sija eәktis viшtavnyпъ, myla eta punktyн avu oxrana, myla sija punktyн avu oxrana, myla лешатem kernъ seeәm oшkөv, a ne mәdkod, myla avu korem otsәt Kronstadtsh, myla avu лешатem nem to eteәm pozicia јлиш, myla avu rәdnalәm to kъeәm munan tuj (proxod).“

Lenin kolтcis stavnyп da pondis otsavny Vojenno-revolucionnaj komitetlә veшkәtlyпъ dorjiшan изәn.

Podvojskaj gizә ozlan:

„Uz pondis piжny... Sija aчs korlevlis aslas kavinetә organiz-циаеziш da zavoddeziш predstavitellezәs, juasis пыliш, kъz vooruzit-e-mәs ravoçejjez da myj niya vermasә kernъ dorjisem (ovorona) pon-da, myjen пыләn zavodys eta ponda vermas kernъ poza...“

Medvәgъn Podvojskaj gizә:

Tatәn me vezarti myjyn Leninlәn vъп: medsekbt da otveta kadә sija виđes vъп, sredstvoez da dumaesә gruditis (koncentrirujtis) sъ-bura, myj bura toko pozis. Mijә uzalim rozqitcemәn, әktim vъnsә da inđim sijә kъz sedas, neplanomernәja. Etašan izъs vәli rozqitca-na, a sъsaq i rozqitçanaeş massaezlәn nastroeñoez, ez vәv aktivnoş iniciaativa da resymoş.“

33 §. Sovet vlaşlәn medoзза oшkөvvez.

Okтabskaj revolucia вәгъn Lenin natuznәja nuәtis из sovet vlaş organizujtem јлиш. Sija gizә sovet vlaşliş medoзза dekrettez. Sija

veşkətlə sovetskəj pravişteştvəən mukəd dekrettez ləzəmən: mi jılış, bankkez nacionalızırıjtəm jılış, proizvodstvo vılyp rəboçej kontrol suvtətəm jılış da mukəd dekrettez ləzəmən.

Mu jılış dekretən baitçis: „Mu vıle pomessykkəzlən sobstvennoş əni-zə kveəm vı ez vəv vılkuptəg vezşə (otmeqajtçə). Pomessykkəzlən imənəoez, monastırrezlən, viçkuezlən vıbdəs muez, vıbdəs udeł-nəj¹ muez vıbdəs inventarən da stroenəoezən vızənpı tıvız iz nıətan volosnəj komitettez kiə da kressana deputattez ujezdənəj sovet-tez kiə“.

Eta dekret myççalis kressanalə zvıliş, myj toko rəboçej klas Lenin partıa veşkətləm şərti vermas ızalış kressanaəs mezdətən pomeşykk pıygəstəm uvtış da şetnə pıle mi.

Revoluciä vəgən sija-zə kadə partıa ozyń suvtis vopros vojna pomaləm jılış. Eta vəli ətik voprosən medglavnəj voprossez kolasiş. Armialən ez vəv əckəveəm vojesposobnoş. Kolis organizujtnı dorjişəm (ovorona), medvə likvidirijtnı strana rıekən vırguazialış rəpət munəmsə, eta ponda kolis kət-vı nevəyt sotcişəm, nevəyt peredəska.

Etaşan Vladimír İlliç sulalış ცepriatekət miritcəm ponda, kət-vı i eta mırts mijanlı vəli vıgadatəm.

Mart 13 lunə 1918 voə əksis partıalən VII-ət sjezd; sjezd vılyen Lenin keris doklad miritcəm jılış da vəli vıñşətəm (utverditəm) mir, kədə etə votəz kerissə Brestən. Kommunissezələn gruppə, kədən veşkətlis Buxarin, seəm miritcəm vıle munis rəpət. Trockij siž-zə vəli rəpət Lenin vıle.

Eta sotcişəməs (peredəska) setis partıalə pozannez (vozmožnoşsez) kutçənə socialistiçeskəj stroiteştvə nıətan voprossez berdə. Lenin gizə statşa „Sovet vlaşlən oçerednəj zadaçaez“, kədañn suvtətə socializm stroitəm jılış plan. Sija suvtətə prakticeskəj zadaçaez kəzajstvo kişsəmkət da ebg nuzdakət pessəmən, kədnə kołçisə mijanlı carizmən. Sija viştalə, kolə-pə ispożujiń burzuaznəj specialisseyəs, organizujtnı uçot da kontrol, lebənə ızı proizvoditeļnos, paşkətənə socsorevnovaňo i siž ož.

34 §. Grazdanskəj vojna.

Pondətçis grazdanskəj vojna. Sovetskəj Rossialiş kəzajsvosə mədkodşətan ızzə, kəda munis Lenin veşkətləm şərti, kovşis vestyv-pı vokə.

Rəboçejjez uşkətisə burzuazialiş gospodstvujtəm. Etən burzuazia nekəz ez vermə miritcənə. Mədik stranaeziş burzuazia otsaləmən sija

¹ Udeñəjəş — etna muez car şıjalən.

organizujtis panjt sovet vlaşlə çorbt vooruzonnəj pessəm. Lebis grazdanskəj vojna. Respublikalən polozeṇno loə şekbt. Nə ətiryiş sija sulalis uşəm ozyń. Burzuazia da sylən slugaez — menşevikkez da mədik soglasajtçan partiaeze — panjt vojsevikkez vylə oştisə çoc-kom terror. Peterburgın vəlisə vijəməs Urickij da Volodarskij jort-tez. Avgust təlişə 1918 voə burzuazia əstis Moskvaə Kaplanəs, medvə vijnə Leninəs. Kaplan Vladimir İlliçəs şekkətə ranitis. Etma fakttez esə əddənzək lebtisə raboçej klasəs. Raboçej klas vizis otvet panjt burzuazialə gerd terrorən.

Grazdanskəj vojna pondətçəmşən sə pomaşəməz Lenin rıg veş-kətlis respublika dorjəmən. Sija şinmən vizətə fronttez vylən polozeṇno şətən. Ətlaen vojennəj veşkətlışsezkət sija jommatə medopas-nəj uçastokkez, sotdalə etna uçastokkez vylə vyn, inđə setçin medvur veşkətlışsezəs bolsevikkezəs, medvə belogvardejskəj armiaeze şetnə otpor.

Stranaın polozeṇno loə esə şekkəzək. Vojnaən razəm kəzajstvo, sluzassəjjezlən sabotaz (izavnə ətkazitçəm), kədə organizujtis burzuazia, belogvardejci teleplən vəd ladorşań nuətan napor, strana rıekeń kontrrevolucionnəj zagovorrez — vot kəəmətə polozeṇno vəli stranaın 1919 vo pondətçəm kezə.

Armiaın polozeṇno seəem-zə şekbt. Gərdarmeeçcez uməla kə-mətəməs, uməla paştətəməs. Oz tərtmə şojan.

Bədladorşań əzmitisə tom Sovet respublikasə çöckom armiaeze. Respublika pessis etna çöckom gvardejci armiaeze, kədnə gəgər-tisə sijə zeskət kəeən. Stranalən vədəs oləm, partjalən vədəs poliтика vəlisə veşkətəməs ətik moglanə — dorjyń soviettezliş vlaş, vermən vragəs.

Toko sijən, myla raboçej klas puktis vədəs assis vyn, şələmşən dorjis Sovet respublika, myla bolsevik partia, kədən veşkətlis sylən genialnəj vozd, Lenin jort, vəli vylən disciplina — etəsan grazdanskəj vojnaın Sovet respublika loktis povedaəz.

Grazdanskəj vojnalə əzət vñimənno şetəmən da vədəs assis vyn puktəmən Lenin, ətlaen etakət nuətə əzət iz sovet vlaş jommatəm jılış, raboçej klaslış kreşsanakət sojuz jommatəm jılış.

Lenin veşkətləm şərti partia organizujtə kulakkət pessəm. Bed-nota vylə jona rıkətaşan poliтика nuətəmən partia çorbtə nuətə şe-rednakkət sojuz ləşətan viz (linia). Kulakkezkət pessəm ponda sija organizujtə bednota komitettez. Kreşşana dñənə partia poliтика zada-çaez jılış Lenin baitə siz:

„Jona rıkətaşəmən toko bednota vylə kuznə loknə sərətemə kreşşaninkət soglasajtçəməz, ətik minuta kezə ne ətkazitçən kulakkət pessəm dñpiş“.

Mart telişə 1919 voə, kər medəddən munis vojna, oşxis partıalən VIII sjezd. Eta sjezd vülbən vəli primitəm partıalən vil proqramma, osnovnəjsə kədaiş gizis Lenin. Sjezd primitis kressana dənə otnoseçqo jılış Leninliş rezolucia.

Lenin əslən nuətə pessəm rənkt opportuniszezlə da pessə vəd mi vüliş proletariatlış vülbən vilis ətuvətəm ponda. Sija nuətə uz Komunis Internasional organizujtəm jılış.

Mart telişə 1919 voə Moskva şəhər Kommunis Internasionalən vəli medozaa kongres. Kongres vülbən predsedatələn vəli Lenin.

Komintern organizujtəm vətən Lenin əsalə sijə jönmətəm vülbən, viziə bur şvjaç vədəs kommunis gruppaekət, otsalə pıla pessəpər opportuniszezkət.

Lenin vəşkətlə stranən kəzajstvennəj oləmən, meduna puktə assis vülp prodovolstvennəj şəkəttezkət da kiştan tif epidemikət pessəm vüla.

1920 vo pondətçikə vədəs fronttez vülbən vəli suzətəm povedə. Eta povedə setis pozannez (vozmoznoşşez) vüzü mırnəj stroitəstvo dənə. Lenin meduna puktə assis vñimanqosə promyşlennoş, transport da şełskəj kəzajstvo İebən voprossez vüla.

Poşakət vojna, Vrangeļən nastupajtəm vilis suvtətən medoziş mestəə strana dorjan voprossez.

1920 vo pomaşikə, kər vəli pomaləm Poşakət vojna da İikvidirujtəm Vrangeļ, bəra pondis poznpə vədən kütçənə kəzajstvennəj stroitəstvo berdə.

Grazdanskəj vojna vəezə (1918 voşaŋ 1921 voəz) vədəs vülp, stranalən vədəs oləm vəlisə vəşkətəməş sə vüla, medvə dorjynə tom Sovet respublikasə çöckom gvardejci naporşaŋ, kədənə gəgərtisə respublikasə zeskət kyeəmət.

Kovşis ızyt armia, medvə vədəs fronttez vülbən peñitnə vərlən (otrazitnə) unalıda (mnogoçışlennəj) çöckom gvardejci armiaeziş uşkətçəmsə.

Vədən partıalən da vədəs əzaliş otirlen vñimanqo vəli vəşkətəm, dorəma front dənə. Stranalən kəzajstvennəj oləm siž-zə vəli podçinjtəm front obsluzivajtan da jönmətan zadaçalə. Sovet vlaş boştis aslas kiə ne toko muez, bankkez da gəriş predpriaſiae, sija boştis i sərət da nelki posnit promyşlennoş. Vədəs promyşlennoş əzaliş miş ionnəj Gərd armia vüla. Armialə kolisə bojevəj pripassez, orudiae, snarjazənqo, ovmundirovanqo.

Armialə da raboçejjezlə kolis ɳaq da mukəd produkta. Etaşan partıalə kovşis kərənə dərevnəyən prodovołstvennəj razverska, kədə dənə kressanalış vədəs lisnəj ɳaq (izlişkaez) boştis gosudarstvo, kressanalə koſisə təmənda kolə şojəm ponda da kəzəm ponda. Vəli zapretitəm svobodnəja ɳəvşəm-vuzaşəm (torgujtəm).

Ez-kē-vē vēlē primitēmēs etna meraez, lezisē-kē vē krešsanaēs torgujtnē naqən, sek kulakkez nəvise-vē naqəsē vēdēs da şpekułiruj-tisē vē sijēn, a ravoçəjjez da armia kołtisē vē naqətēg.

Vēdēs produkta, lontišan tor, promyšlennos pondā sýrjo, pro-myšlennaj izdeliaeze sovet vlaşen vēlisē boštēmēs uçot vylē da jukaş şisē strana kūza centrşan. Vēli suvtētēm, kyz sūən, centralizovan-naj uçet da jukalēm (raspredelenno) nuətan şis̄tema.

Vēli suvtētēm uzałan povinnoś. Otiř kolasis neuzalis slojjez dolzonēs vēlisē uzańpē eektēmēn (prinuditelnaja).

Partjalēn kēzajstvennaj polīika, kēda nuətis grazdanskēj vojna voezē, susē „vojennej kommuçizm“ polīikaēn.

„Vojennej kommuçizm“ polīikaēs nuətis s̄e pondā, medvē sovetskēj strana dorjēn vraggeşan. Etē polīikasē partjalē kovşis nuətēn toko sija kada. Eta polīika vēli ləşətēma ne pŷr kezē. Ez-kē vē pondē partja nuətēn derevnań prodravjorska da ez-kē vē zap-rejt svobodnaj nəvəsəm-vuzaşəm, sek ez vē verme şetnē armialē da ravoçəjjezlē şojan; sek Gərd armia, kyeəm-vē ez vəv sylən ъzyt geroizm, ez vē verme dorjēn mi vylēn medozza ravoçəjgosudarstvo.

35 §. Grazdanskēj vojnaşań socialističeskēj stroitēstvo dýnē.

Kyz toko pomassis grazdanskēj vojna, Sovet respublikalēn loisē pozannez kutçypē kēzajstvennaj stroitēstvo berdē. Partja ozyň Leniñ suvtētis vopros — etkazitçypē „vojennej kommuçizm“ polīika dýniş da viziň vił ekonomiçeskēj polīika dýnē (nep dýnē). Etē kolis kerny eəe i sijēn, myla ravoçəjjez da krešsana kolasyn jon sojuzlē pondis grəzińpē razşem. Prodrazvjorskān krešsana vēlisē nedovolonēs.

Şelskēj kēzajstvo əddēn uşis. Krešsana vēdēs assinlys lisnēj naq şetisē gosudarstvolē, a etaşan pylēn ez lo intēres paškətēpē assinlys kēzajstvo, ez lo intēres sodtēpē kəzan plossad. Mukēd krešsana una çintisē assinlys kəzan plossaddez, pondisē kəzny toko sylmda, medvē naqys týrmis toko şojny aslynpēs.

A eta kadē kolis kutçypē vojnaēn rozoritēm narodnaj kēzajstvo lebtēm berdē. Kolis ləşətēn da lezny uşə fabrikaez, zavoddezz, lebtyń transport, kolis mədkodşenpē kēzajstvo vił, medoziş texnika osnova vylēn. Fabrikaezyn da zavoddezen uzańpē ravoçəjjez pondā kolis naq, predpriatiaezez pondā kolis sýrjo. Siz-kē, sulalisē seeəm zadaçaez: cozażek lebtyń uşəm şelskēj kēzajstvo, kerny siz, medvē kreşsana-ninlēn vēli intēres lebtyń, paškətēpē assis kēzajstvosə. Kolis şetnē kreşsanalē, kyeəm-mes pylē kolə, rgytmyšlennaj tovarrez. Kolis ravo-çəjjez da kreşsana kolasyn suvtētēn kēzajstvennaj smyčka.

Sijən i „vojennəj kommunizm“ polițiqaşań partıa vuzis nep dənə. Prodrazvjorska vəli vezəm prodnalogən, kədər dərgi kressanın şetis gosudarstvolə nəqsə urozajış toko çoxta suvtətəm kəpəmkə procent. Prodnalog vestəm vətən kressanın vermis işnəj nəqsə vuzavnır. Vəli lezəm svobodnəj torgujtəm. Kressanınlə vəli şetəm pravo vuzavnır assis nəq təpoknır, kətən sija vermis voşnır kəcəməs sələ kolə promyşlennəj tovarrez. Etma usloviaezyń ez pondı kovşıplı centralizovanınə jukavnır (raspredelajıtır) nən da promyşlennəj tovarrez.

Bədəs vən da sredstvoez gosudarstvo mobilizujtis gəriş promyşlennəs suvtətəm vələ, a posnițik predpriatiaeze suis şetər torja (çastnəj) predprinimatielləzlə kərtmaləm uvtə.

Prodnalog suvtətəm, svobodnəja torgujtəm, posnit predpriatiaeze kərtmaləm uvtə şetəm bədəs eta vənşətis stranań kapitalis elementtezəs sijən, məla torgujtəmə da posnit promyşlennəsə vəli lezəm torja (çastnəj) kapital.

Lenin da partıa, çastnəj kapital lezikə, tədisə, məj proletarskəj gosudarstvo, kəda kiyi bədəs gəriş promyşlennəs, transport da bankkez, zagənik zeskətas da vasətas sijə (çastnəj kapitalsə) kəzajstvennəj oləmiş. Kapitalis elementtez bədməmlə partıa suvtətis kəcəm kolə granicaez. Sovet vlaş lezis seçəm zakonnez, kədəna dərevnəyən kulak bədməmlə da karən kapitalis elementtez bədməmlə suvtətisə granicaez, kolana ramkaez.

Partıa suvtətis vopros sə jılış, məj socialisticeskəj sektor (gosudarstvennəj predpriatiaeze, gostorgujtəm) dolzon çəştikəs zagənik zeskətnə da vasətnə, ləşətnə bədəs usloviaeze mijan stranań socialism stroitəm ponda.

Lenin suvtətis plan razşəm kəzajstvosə lebtəm jılış da vil, socialisticeskəj pod vələn sijə mədkodşətəm jılış. Sija suvtətis programma mijan stranań socialism bədsən stroitəm jılış. Sija suvtətis zadaçaez socialisticeskəja mədkodşətnə posnițik, torjətəm şelskəj kəzajstvo. Lenin bajitis, kolə-pə məjə və ez suvt zorətnə gəriş maşınnəj industria, elektrificirütnə strana. Sija gizə stattaez gosudarstvennəj apparatıń vjurokratizmkət pessəm jılış. Lenin petkətis zadaça mijan stranań kulturnəj revolucia oləmə rəytəm jılış.

36 §. Lenin — tom otır zadaçaez jılış da skola jılış.

Socialisticeskəj stroitelstvoıń tom otır uçastvujtəmlə Lenin puktis əzət znaçenqo. Oktag təlişyn 1920 voə komsomollən Bədəs. Rossiyaş III-ət sjezd vələn sija tom otırəs koris (prizvajtis) medpervo velətçənə, medvə lənən vil olan bur stroitişsezən.

Vil pokoleppno vospitajtan voprossezlə „Lenin i ozzək şetis əzət vüsimanqo. Ese əyən revoluciaəz Lenin paşkətə Markslış da Engelsliş politexniçeskəj vospitanqo jılış idejaez. 1897 voə Lenin gizis: „Tom pokoleppnoəs velətəməs -oz-kə lo ətlaaləm proizvoditelnəj ızkət, dak oz poz dumajtnı oqlaşa obsestvo ideal jılış“,

Revolucia vətən Vladimir İlliç suvtətə voprossez mijan skola zadaçaez jılış, otirəs velətəmən partıa politika jılış. Partıa programma ən otirəs velətəm jılış partıa politika glavaçı Lenin kəlyməkə punkt gizis açıb.

Partıa programma osnovnəj punktən otirəs velətən zadaçaez jılış baitcə to kəz: „Otirəs jugdətəmən (prosvesseppöyn) RKP suvtətə aslas zadaça tujə pərtəv skolasə burzuaziaən klassovəj gospodstvujtəm orudiaşan obsestvo klassez vylə torjətəmsə vədsən vərətan orudiaə, obsestvosə kommunistiqeskəja mədkodşətan orudiaə, kəda (mədkodşətəməs) pondətçis 1917 voə Oktabrskəj revoluciaşan, RKP suvtətə zadaçaən etə delosə vajətnı roməz“.

Partialən programma suvtətə kəz medmatış zadaçaən — velətnə ves (velətəmən ponda mənntəg) da objazatəlnəja vədəs çəladəs 17 vəsəzəz. Programma suvtətə obşəja da politexniçeskəja velətan zadaçaez. Mədənoz-kə sunı velətnı sis, kəz çəladəs tədsalənə ne tokə obseobrazovatəlnəj predmettezən, kəz matematika, prirodədəm, litératura i sis oz, a ətlaayı etakət tədsasənə i proizvodstvois vədəs osnovnəj otaşlılezən, ənəsa şəxsiyətə, velətənə kəz kolə ızavənə medprostəj instrumenttezən.

Partialən programma torjən pjatnajtə (podçerkivajtə), skolaayı velətəm-pə dolzon lənə ətlasa (ətlaayı pıvkaez i zonkaez), skolaayı-pə medvəz vən nekəyəm religioznəj vliyanqo, velətəməs nüətənə asçuzan (rodnəj) kəv vylən, vira kərtavnı velətəməs obsestvenno-proizvoditelnəj ızkət.

Vladimir İlliç ne ətpri viştavlis, kəz kolə skolalə pırtınp oləmə etnə zadaçaeşə niya usloviaezyndə obstanovkaayı, kədpaayı etə skola ızalə.

Lenin tom otirəs koris, jitnə assinəs velətəməs socialistiçeskəj stroitełstvo praktikakət. Komsomol III-ət sjezd vylən sija viştalis: „Sija pokoleppnoys, kədalə əni 15 vo, aslas velətəmən zadaçaez dolzon suvtətnı sis, medvəz ləvəj dərəvəzəy, ləvəj katınp vəd lənə tom otir resajtis obşəj ızlış kyeəm nəpavud zadaça, aş meduçətə, aş medprostəjə“.

37 §. Lenin oləmlən medvərja voez.

Lenin assə zalejttəg nuətis əddən əzət iz. Eta ızəs iməlsətis əsliş zdorovyo. 1921 vo pomaşan kadşan Vladimir İlliçlən pondis tədçəvələn şəkət vişan.

Mart telişen 1922 voə Ləçin esə ez-na jestə veşkavny, a partia XI sjezd vylən keris centralnəj komitet ız jılış otçot. Sylən doklad vəli partjalə oslaşa izy় programmaən ne ətik vo kezə. Eta dokladın Vladimir İlliç osnovnəj vñimaqnosə veşkətis sə vylə, kyz ravoçej klaslə nüətnə poliçika kressana kolasıñ. Eta vəli partjalən medvərja sjezd, kəda vylən baitis Ləçin.

Ləçinlən sogət paşkalis oslañ. Maj 26 lunə sylə jurvem pækas pervuiş kişsis vir. Sogətşan nevna veşkaləm vərən Ləçin vilis kutçə iz berdə.

Nojab 18 lunə Ləçin keris doklad Komintern IV-ət kongres vylən. Doklad suşis „Rossiyaın revolucialən vit vo da vbd mu vñvsə revolucialən perspektivaez“. Nojab 20 lunə Ləçinlən vəli medvərja şorni Moskva sovet plenum vylən. Eta şorqıñ Ləçin donjalis parti-alis uz vil ekonomiçeskəj poliçika usloviaezy. Sija viştaliş, mijan eməş-pə ızbat robedaez. „Socializm — baitə sija — avu-ni əni ylvania oslaşa vopros... Mijə socializmsə pərtimə vədlunşa oləmə“.

Zdorovyo Ləçinlən uməşsalis. Dekab 16 lunə 1922 voə jur vemas mədrəsişa kişsis vir. Sogəts dər kezə vodtətis Ləçinəs olpaş vylə.

Olpaş vylən kujlikə Ləçin ez-ni vermə gizpə, no sija esə dik-tujtis (viştavlis, a gizis mədik) una veşkətlan stattaez. Etna stattaez pod vylən (osnova vylən) partia oşkalis oslañ.

Torja ızbat vñimanqno Ləçin eta kadə puktə partia jedinstvo vylə da kressanakət ravoçejjez so uz jonmətəm vylə. Vbdəs etna Ləçinlən stattaez vəlisi puktəməs partiatə oslaşa sjezddez vylən suəmmez (reşəndoez) osnovaə.

Mart 9 lunə 1923 voə İlliçlə jur vemas vəra kişsis vir. Zdorovyo Ləçinlən sek əddən-ni uməşsalis. Şekkətə sogalişən sijə kəskisa Gorkiə.

Zdorovyo Vladimir İlliçlən zəgənik kyz vytə pondis ionı vur-zılk. No janvar 21 lunə 1924 voə sylə lois əddən sog, vəra vemas kişsis vir. Rıtnas 6 cas da 50 minutəə Ləçin kulis.

Ləçin kuləm jılış Jaroslavskij jort gizə:

„1923 vo pomaşikə da 1924 vo pondəcikə vədsən partia, vədəs ravoçejjez da kressana olisə nađejaən, Ləçin-pə veşkalas, vilis kutças iz berdə. Nəlki Nadezda Konstantinovna Krupskaja, kəda kəşəm-mezyn (obessaqnoezy) seəm bəregitçis, seəm strogəj eta voprosıñ, nəlki sija ətlən vracçezkət ləddis, gozum kezas-pə İlliç veşkalas.

Kyəəm terpittəg radejtəmən viççis ravoçej da kressana massa etə lunsə da çassə. Vəvləvli, kyəəm və sobraqno vylən en bait — sjezd-ja, kyəəm qənavud sobessaqno-ja, doklad, lekcia, qeto prosto uçitik sobraqno, — doklad kerişlən, predsedatellən — zapiskaez vədsə çukər: „Kyz Ləçin jortlən zdorovyo?“, „Çoza-ja İlliç veşkalas?“, „Çoza-ja İlliç pondas ızavny?“, „İlliçtəg kyz vytə sonditəg“, — gizis menym

къеəмкә тавоçej Xamovnikkezyn Goznak sobraçpo výlyp arnas 1923 voe.

I drug janvar 21 luné seeəm şekyt, povzətana juər—sija vəli seeəm şekyt, si3 pýrystis soznaqno, neñki nekъz ez tər jur pъekə. Me vəli sovettez sjezd výlyp. Lokaç me dýnə ətik jort da pełozam viştalis: „Ojnas 2 cas Kremlъn CK-lən plenum“. Sek-zə şələm vylə uşis trevoga. Vezərti, lois kъeəmкә beda. Jualı kъk jortlis, nekin oz təd mъjyп delo. No kuimət tədis-çi da viştavnytə ez vermy. Uşkətçis toko da nora sъən viştalis: „İlliçkət uməl“. A açs keldətəm, çoçkom, kъz melən çoçkomətəm ştəna. Muni sjezd vylşan starajtci lanqtənъ (uspokoitnъ) jorttezəs, a aslam seeəm təzdişəm, seeəm trevoga. I oz poz ny dýniş nekъtçə mynnı, oz poz zevçisnъ. Kъz vişcişnъ etnə ojşa kъk cassə!

Muni jorttez dýnə Kremlə, setçin sui vişcişnъ. Vovlisə ətaməd bərsan, tədisə da guşənik, sъtəg gorzisə pełesokъn, ez vermə sajəvtinъ təzdişəm. Vaz bołsevikkez gorzisə“.

Leninlən kuləmbs sotəmən zubyla puküs vydəs uzaliş oñir şələmməzə.

Leninlən kuləmbs esə əddənzyk ətuvtis da topətis tavoçej klassə Lenin partiya gəgər, bołsevik partiya gəgər.

Sovetskəj sojuziš tavoçej klas Lenin kuləm vylə vižis otvet partiya rjaddezə suvtəmən. Pýrisə partiyaə vilis 200 şurs mort.

38 §. Lenin kъz revolucioner da mort.

Leninlən vydəs oləmbs vəli şetəm ətik velikəj moglə—socializm ponda pessəmlə. I eta medəddən şetə Leninlə xarakteriştika. Vydəs sija kъzkə vydəs, krepət. Vydəs sъən izəs, vydəs oləmbs vəlisə inđəməs puktəm mog dýnəloktəm vylə.

Medəddən Leninəs torjətis sъən vüderzannoş, výlyp principialnos. Eta kъrəvtaslıs (certaşs) medəddən tüdalanə vydəs Lenin oləmən, sъ izən. Markslış uçenqao səstəma vižəm ponda pessəmən, partiya ponda, proletariat diktatura ponda pessəmən Lenin neymənda oz kez vokə markisskəj princippezşan. Sija dokazvajtə, pessa, sija dugdə vižnъ svjaz aslas druggezkət, kədəna suvtisə neveskət tuj vylə, no sija vərlaç oz petitç.

Lenin pýr vəli bura kərtəşəm massaezkət. Sija kylan şələmən kъvzis massaliş sъsə, nyşan velətçis.

Stalin jort gizə: „Me og təd mədik revolucionerəs, kəda-vy sъrədına veritis proletariat tvorçeskəj vynlə“.

Lenin kuzis şibətçənə massaez dýnə, kuzis vezərtana da prostoja viştavny partialiş medşəkət dumajtəmmez.

Lenin azzis siç, sija tədis da aslas çutjօen kylis zvylis oləmsə (dejstvičnosşə), bura kuzis, azzis da tədis, təj kolə kerpl kyeem obstanovkaṇ. Sija kuzis askadə kynp da azzyp loktan perelom. Sija kuzis veşketa (pravlenaja) azzyp, təj loas oşlan.

Leninlən vəli əddən ızyt kuzəm coza kutnp, vərjisp (razbirajt-çip), azzyp da təj kolə tədnp vydəs voprossezən; neki sylə təd-təm voprossezən. Əddən intresa da Leninəs mətçalana delo jılış gizə Gorkij:

„Me viştali sylə (Leninlə), medvə sija vətlis Glavnəj artillerijs-kəj upravlençoə vizətnə apparat, kəda veşkətlə (korrektrujtə) aeroplannəz kuşa ıbjəm. Etə apparatsə ləşətəm (izobrjol) ətik bolsevik, ozza artilleris.

— A təj me etap vezərtə? — jualis sija, no munis.

Pemtəkod zygjyn, ryzan gəgər, kəda vylən sulalis apparat, ekşəmaş mort şizim kypytm şeəm kyməra çuzəma generallez, vydən-pəs zorəş, usa starikkez, içonəj morttez. Ramyrik, prostəj statskəj paşkəma Lenin pə kolasən kyz vytə eisis, dudgis tədçip. Izobretətel pondis viştavlyp apparat konstrukcia jılış. Lenin kyzis sijə minuta kək, kuim da oskəmən viştalisi: „Gm, gm!“ pondis juaşp izobretətelis sız-zə svobodnəja, kyz vytə keris sylə ekzamen poliтика voprossez kuşa:

— A kyz te ləşətin mexanizmlış ətik kadə kyrəvsə uz, kəda azzə metitan točka? Oz-ja poz orudiaeziş xobottez veşkətəmsə kərtavnp (suvətənə svjaz) sylət, təj təyçalə mexanizm?

Jualis, kyeem ovjom voj nuətan ıvlən da təjkə esə! Izobretətel da generallez sylə suprta viştavlisə, a məd lunas Izobretətel tənəm viştalisi:

— Me viştali menam generallezlə, təsa loktan te jortkət, no eg viştav, kin jortbs. İlliçəs ezə tədə, da, naqtə, ezə i dumajtə, təj sija loktas sumtəg, oxranatəg, pompatəg. Jualən: „Eta texnik, professor? Lenin? Oz təjkə ləşav, oz vaçkiş. Da i — sulalə — kətiş sija tədə mijanlış mudroşsessə? Sija suvtətis voprossez, kyz texnika tədis mort“ Siz, nekə, ez i veritə, təj pə ordən vəli zvylis Lenin.“

Lenin əddən bir organizator. Sija kuzəmən, lisenj sijetitcəmtəg da ızyt energiən çulətə kyeem və eż vən delo.

Leninlən energia, sylən vola vyn, oləmlən vyn vəlisə pədəstəməş, eż vermə nekər vytəsən, niya zarazılısə vydənpişə, kin vəli sylə gəgər. Sija energiçnəja keris vydəs.

Sobraṇqoez ozy pəsən şorqiez torja-ni əddən vezərtəlisə da puk-şisə kvyziszələ jurrezanp sijən, təjə Lenin eta deloə puktyvlis una energia, boşlis voprossə pədəna da baitis toko sylə jılış, təj jılış kolis. Eta vylə vəli inđətəm energiabs vydəs.

Lunaçarskij jort gizə:

„Me sijə kъz oratorəs kъli pervuiş. Estən Lenin mədkodşalis. Pъdъna pukşis tənəym jür vəmə sija ətlaə əktən energiа, kədən sija baitis. Kъvzişsez kolasə etna vişətan şinnez, kədən loənъ poçti kъməraəş, ləgəş, mərtçətçənъ kъz rъzjannez. Eta ətməza, no tъr vъnən to oşlan, to vərlən oratorlən vətləməs, eta vołkъta kişən da vədəs suç vołaən zarazitçəm dumajtəməs“. I oşlan: sek-ni tənəym vəli tъdalana, myj sъ xarakterən osnovnəj kъrəvtasən vəli voła, medəddən veşkъta munan, mednatuznəj voła, kəda kuzis suvtçənъ med-matiş zadaça vъlyń.

Gorkij baitə:

„Me radujtçəmən divujtci sъ vъlyń, kъeəm tъdalana sъbın oləm dъnə voła da aktivnəja poşvetu ղəazzəm (qənaviditəm) eta oləmtliş vədəs loksə. Me ləsuvitcə sija tom o'əmşa azartən, kədən sija tъrtis sijə, myj keris. Me divujtci sъ ne mort moz una uzaçpъ verməm vъlyń. Sъlən dvizeqnoez vəlisə nevətəs, şusəs (lovkəjəs), naz da vъna zest vədsən ləşalis sъ şorqikət, kəda vəli kъvvezən seeəm-zə naz, no dumajtəmən əddən tъrga. I mongollən kod çuzəm vъlyń sotçisə, orsisə etna leçt şinnez qəmənpə vəvətçəmkət da gorjokət tъz-ıltəg peşşisləm, sotçisə, künşəsləmən, migajtəsləmən, şeraləm-moz qumjaləmən, ləga virdaləmən. Etna şinnezlən svitthaləməs kerə sъlış şorqisə esə əddənəzək sotanən da vezərtanaən. Mukəd kadə tъytçassis, sto sъ duxlən kusintçətəm energiа rezə şinnezşis biçirrezən, da energiən tъrtəm kъvvez svitthalənъ vozduxъn. Sъlış şorqı kъvzikə kъz vъtə kien peslan pravdasə, kədə nekin oz vermə uskətən“.

Vot seeəm enerqiaa da uzaçpъ vermiş mortən, kədalən vəli leçt da pъdъna tədana tъvukъd,— seeəm vəli Lenin. No eta eəsə ылə avu vədəs, eta i zynə oz viştav, kъeəm vəli Lenin, kədə siz şələmşən radejtisə vədənnəs.

Nadezda Konstantinovna, kəda medvura tədlis Leninəs, baitə sъ jılış to kъz:

„Bədəs sъlən oləm da izys vəlisə podçinjəməş ətik moglə — socializm pondə velikəj pessəmlə. I eta loj tədçana vədəs sъlən dumajtəmmez vъlyń da cüvstvoez vъlyń. Sъ vezərə ez vermə rъgın kъeəm vъez vəv posnitoraləm (meloçnos), posnüt zavidujtəm, ləgaləm, mştitəm, vъsitsəm da ossaşəm, kədən vermən lənə posnüt sobstvenniçeskəj individualiszezlən. Lenin pessis, voprossez suvtətlis çorxta, no spor rezə nekər ez şujla nem assis liçnəj, şibətçəvlis voprossez dъnə siz, kъz koris delo, i etاشən sъlən jorttez jeeə əvídiçəvlisə sъ leçtə da çorxta baitəm vъlyń. Sija əddən vñiməqnoen vişətlis morttez rъyekə, kъvzəvlis sijə, myj niya baitən, starajtçis boştnə təd vъlas medglavnəjsə, i etاشən kъpəmkə uçıçik posnüt tor şərti sija kuzis tədnən“

къеəм eta morts. Sija kutis əddən bura şıvətən p' oñir dənə, oşp' p' ryeķen vədəs bursə, kədalən vəli don (cena), təj pozis suvtən p' oñəj delosə sluzitəm vylə. Pozis azzyp' ryr, kyz İlliç dənə loktəm mort mədkodşalis, i eta ponda İlliçəs jorttez radejtisə, a sija açys p'kət azzışləmməzis gumaris sümdu, təmdə əddən soça kin qəna-vid mədik vermis gumiysp' (poluçitnp'). Nə vədən kuza velətçyp' olanşan, oñırşan. İlliç kuzis. Sija nekinkət ez lukavit, ez diplomat-niçajt, nekinəs ez vəvətlə i oñirəs as vylanys klyissə sylis veşkəta munəmsə, veşkəta baitəmsə.

Jorttez jılış zaboṭitçəm vəli sylən əddən tədçana k'yərvətasən (certaş). Sija zaboṭitçis p' jılış i turmañ pukalikə, i vola vylən olikə, i ıstanip'p, i grañica sajyp, i sek, kər sija pondis izavnp Narodnəj komissarrez sovetən predsedatələn. Zaboṭitçis nə toko jorttez jılış, kədnalə kolis sylən otsət. İlliçlən ətnasa (jedinstvennəj) piştoyp, kəda me dəpyp em, gizəm to k'yəem şornikuza: „Otsət jılış piştoez, kədnə tukəd kadə te dənə loktəp, me ləddəta da, təj pozə starajtça kerp'“. Eta vəli gozumnas 1919 voə, kər mədik ızzez İlliçlən vəlisə upazık tərgmanaşa. Grazdanskəj vojna munis medəddən. Uzys vəli upazık tərgmanaşa, no nekər me İlliçşan eg kylv,— kər delo munis oñirlə otsaləm jılış,— sija nekər ez baitlı, menyim-pə nekər. Sija ryr menyim baitlis, kolə-pə tenət uz şerti jorttez jılış zaboṭitçyp' upazık'.

Lenin əddən lənə da prostəja obrassajtçis aslas jorttezkət. Se-əm-zə lən (skromnəj) sija vəli i aslas liçnəj oləməny.

Tammerforsən bołsevikkez konferencia vylən (1905 voə) Lenin-kət pervuiş pantaşəm jılış Staļin jort gizə:

„Siz-ni primitəm, „yelikəj mort“ dolzon sobranqoez vylə şor-tyňp sijən, medvə sobranqolən çlennez guşənik şələm jotkəpaləmən viçcişisə sylis loktəmsə... səvərən me kazali,— eta vəli nə siz, kər tədi, təj Lenin loktəm sobranqo vylə delegatbezsha ozzık, rytəm k'bətçəkə pejəsə da prostəja nuətə veşeda, seeəm prostəj kolana veşeda konferenciais nastojassəj rjadovəj delegatbezkət“.

Lenin prostota jılış da lənə oləm jılış Jaroslavskij jort viştəsə to kyz:

„Bədənnəsə aslaqas kyskis Leninlən nə mukədkod lənə oləməys... Kremliy sə olanınp (kvarçırayp) ryr vişsis əddən prostəja oləm. Ryzan vylən prostəj kleyonka; içitik, zeskət stolovəj; strogəj k'yəem-vy ez vəv başitəmtəg, uzlanın; prostəj, poçti soldatskəj suknois ode-jalo... Bədəssən etəyn prostota, kyz i paşkəmən i kəmkətən. Əeküta (casto) pozis azzyp' Lenin kokkez vylən dəməsa bołinkač, dəma-sələm da sərkjişsəm pidzak. Ekonomiaj jılış Lenin nətoko baitis, no sija i zvyliş bereditis vyd sovetskəj kopejka. I nekiyp etna vev-

дәрса каchestvoeza ezə vələ səvura ətlaaləməs pъekşa lənə oləmkət".

Въdəs jorttez, kədna tədlisə Ləninəs, baitlisə, sija-pə əddən olan radejtis mort, radejtə şeraləm, radejtə çeladəs, priroda, kuzə gazətçılıp, sotçışnə.

Lunaçarskij jort eta jılış gizə:

„Kər me Ləninəs pondi tədnı matəzək, me donjali sylis esə etiklador — etə oləmlış sər pъekən əddən ızynt vyn. Sija sər pъekən piyə da orsə. Sija lunə, kər me giza etnə vizzez (strockaez), Ləninlə 50 vo-nı, a sija əni esə zik tom mort, assis olan nuətəm şərti zik tom voeza mort. Siz zarazitana, siz musaa, siz çelad-moz şeralə da siz koknit sijə şerəmitətnə, siz sijə kyskə şeraləm dənə. Eta şeraləmən sija myççalə şəkyltez (trudnossez) vylən mortlış verməm!"

Ləninpəs olan radejtəm jılış Gorkij gizə: „Azart vəli sə natura svojstvoən, no etə vəli ne kyz orsişlən korystnəj azart, sija myççalis Ləninpən duxlis əddən tədalana bodros, kəda em toko seeəm mortlən, kəda bındladorşan da pədənpa kylə mirkət assis şvijaz da poməz vezərtis assis roj... Sija kuzis etməzən şələmşən orsny saxmattezən, vədsə cassezen sporitnə aslas jorttezkət, kyznə vügətən ceri, vətlətnə Kapriyə sondiən kağıtçəm izovəj tujokkez kuza, ləvujtçılıp zarria drok zorizzən da şeralis çumazəj çeladən..."

Sija radejtis sijə, myj şerəmşətis, da şeravlis vədsən vügtərən, zvəjış şeravlis şemdiyəz, mukəd kadə şinvaez petəməz... Etaz şerələm pondə kolə, medvə vəli ızynt, jon dusevnəj zdorovyo..."

Vot kyeəm vəli Lənin kyz mort da revolucioner. Vot myla sijə-səvura radejtisə vəd mi vylis uzaliş otiř.

39 §. Lənin lebtis, paşkətis Marksliş da Engelsliş uçenno-da puktis setçə sođtət.

Mijə tədsasim V. I. Lənin oləmkət da sər ızaləmkət. Sija vəli Marksən da Engelsən dostojnəj velətçisən da pər tuj kuza munişən. Mijə azzylim, sija aslas revolucionnəj us pondətçəmşən pylis delosə kutçis nuətnə oslaq. Raboçej klas vraggezkət pessəmən sija dorjis Marksliş uçenno. Opportunissez markşizm bergətisə mədərə — etə Lənin petkətis vevdərə, keris tədalənanən. Vədəs stranaeziş raboçejjezə sija myççalis, sto II Internacionaliş socialisseyz raboçejjezəs vəvətənə i etən otsalənə burzuazialə, revoluciya jılış da proletariat diktatura jılış Marksliş nastojassəj uçennoşə niya sajlalənə, niya raboçej klaslə kerənə izmena.

Medvə lebtənə Marksliş da Engelsliş nastojassəj uçenno, medvə vesətnə sijə opportunissez zugəm berdiş, Ləninlə kovşis kerpə əd-

дән ызыт из. Ленин віліш 1е бтіс марксизм. Рабочәй дивизенno vraggezkət — ekonomisseykət, mensevikkezkət, ljkvidatorrezkət да мукәт oppotuñissezkət pessəmъп Lenin тъçcalis гавоçejjezlə Marksliş — Engelsliş nastojassəj uçenqo.

Lenin vәli ne toko Markslen da Engelslen veñnəj velətcişen da пыліш дело озлан нуәтиşen.

Marks da Engels olisә da uзалис XIX векша мәд зыпн. Niжа аzzisә toko kapitalizm въdməmlis pondətçəmsə. Rabochej klas sek vәli organizujtəm esə uməla. Sija kadşa kapitalizmlis zoraməmsə velətikə, kapitalis obsestvoon гавоçej klas polozenno şəryn şleditikə niжа veşkъta (pravilnəja) vezərtisə obsestvo zoraməm jılış zakonnez. Niжа medpervo тъçcalisə, myj obsestvolən zoraməmъп ordjytəg loktə proletariat diktatura дынə. No niжа eżə vermə azzyp oзлан, къеəм formaezъп da kъz pondas мүнпъ eta zoraməmъп.

Lenin olis mәdik epoxaә. Revolucionnəj из Leninlən pondətçis vil XX vek dorъs vulyq (graq vulyq). Eta kadən kapitalizmlən zoraməmъп pъris vil medvərja stadiяә — imperialis stadiяә. Pondətçis vil epoxa.

V. I. Lenin olis da uзалис etna vil usloviezeп. Kolə vәli vil ostanovkasə vezərtň da velətn. Kolis гавоçejjezəs velətn, kъz pye etna kapitalizm zoramən vil usloviaezeп kolə uzauny, medvə uşkətn kapitalizm da въdsən stroitn vil kommuñis obsestvo.

Lenin medbura ovlađejtis Marks uçenqoен. Zadaça vәli sъып, medvə markşizmsə eeeətn-pajətn vil obstanovka дынə, Marksliş uçenqo zorətn oзлан, velətn въdəs stranaeziş гавоçejjezəs, kъz kolə suzətn poveda kapitalizmkət medvərja resiteñnəj војьп.

Etna vil usloviezeп Leninlə ne toko kovsis pessəpъ opportunitessezkət Marksbs revolucionnəj uçenqo ponda, no i oзлан paşkətn pte eżə uçenqosə, şetn otvettez una vil voprossezlə, kədnə suvtətis гавоçej klas. I Lenin şetis etnə otvettesə въd mu vlyis proletariatlə. Sija velətis sija, myj kolə kernъ sъ ponda, medvə uşkətn kapitalizm da stroitn socialis obsestvo. Eta i em proletarskəj revolution jılış Leninlən velətəm, proletariat diktatura jılış Leninlən velətəm.

Vot myla Leninlən medvernəj da medbur velətciş, Stalin jort, veşkъta (pravilnəja) gizə: „Leninizm ne toko viліш lebtis markşizm, no sija keris esə oşkəv oзлан, paşkətis markşizmsə ылазык, kər vellisə kapitalizmlən vil usloviaeze, proletariatlən klassovəj pessəmъп vil usloviaeze“.

Lenin dokazitis nauçnəja, sto гавоçej klassə mezđətəmъп etnasa tujən loə proletariat diktatura ponda pessəm i kin munə pañyt proletariat diktatura vylə, sija гавоçej klaslən vrag.

Assis diktatura suvtətikə, proletariat uşkətə, pırtəstə burzuaziasə naşılıaən. No etə burzuaziasə, etə eksplloatator telep jeeazıksə (mənsinstvossə) revolucionnəj vənən pırgıstikə, ravoçej klas uzał eksplloatirujtəm oñır intəressesezən. Eta oñırıs, kəda olə eksplloatatorrez pırtəstəm uvtən, unaən unazık (ogromnəj bolsinstvo) eksplloatator telepsə. Ləqin gizis: „Proletariat diktatura — etə em vil klaslən medbezzavetnəj, medəddən possadatəm vojna rənət unaən vınazık vragkət, rənət burzuaziakət, kəda daspəv soddə mijan vylə assis napor sijə uşkətikə.

Ləqin baitis, vaz obsestvo-pə razəm ponda da vil, kommunis obsestvo stroitəm ponda kolə proletariat diktatura, proletariat diktaturatəg-pə etnə zadaçaez rıytən oləmə oz poz. Sija çorxta pessis mənsevikkezkət da vədəs opportunissezkət, kədnə baitisə, proletariat diktatura-pə etə ponda oz kov. Ətlən etakət Ləqin ravoçəjjezlə təməçalis, k्�yeəm dolzon lənə etə proletariat diktatura.

Ləqin velətis, sto sovettez loənə organnezən proletariat diktaturalən, sto proletariat rıytə oləmə assis diktatura sovettez rıyjet. Sovettez rıyjet gosudarstvoən upravljatəmən üçastvujtənən vədəs uzałış oñır. V. I. Ləqin medpervəj təməçalis sovettez vylə kъz proletariat diktatura forma vylə. Etən Ləqin oşlan paşkətis da keris soddət Marks da Engels uşenpoyn medglavnəjə — proletariat diktatura jılış voprosə.

Ləqin vəli Marksən da Engelsən vernəj velətçisən. Sija rıdəna vezərtis da boştis təd vylas burzuaziakət pessəmən ravoçej klaslış torja istoriçeskəj rol jılış markızımlış viştałəm. Sija assis revolucionnəj iz pondətəmsən rıytələnətis, toko-pə ravoçej klas burzuaziakət pessəmən, socializm ponda pessəmən, loə poməz miritçətəm da poşledovaťelnəj revolucionnəj pessişən. Sija ravoçəjjezəs velətis, toko-pə ravoçej klas em uzałış massaezlən medozən muniş, avangardnəj tor, kəda medəddən disciplinirujtçəm, etuvitçəm da kəlitçəm burzuaziakət vojjezən. Ravoçej klas-pə dolzon veşkətliyən vədəs uzałış massaezezən. Ravoçəjjez dolzonəş nüətnə assərənəs kresşanaəs ne toko carizmkət da kapitalizmkət pessəm vylə, no i socializm stroitan uzyən.

Ləqin zorətis da paşkətis uşenpo uzałış kresşanakət ravoçej klas sojuz jılış. Sija velətis, etə sojuzən-pə veşkətliyən dolzon ravoçej klas kъz soznatełnəjzək da revolucionnəj klas. Ləqin velətis vədəz vızən da bereditən ravoçej klaslış uzałış kresşanakət sojuz sijən, tyla etə sojuzəs em proletariat diktaturalən pod (osnova).

Opportunissezkət çorxta pessəmən Ləqin dorjis da oşian paşkətis proletariat diktatura jılış Markslış uşenpo. Sija əddən vezə-

tana тъççalis eta diktaturalis zadaçaez. Sija гавоçejjezəs velətis; sto ni ja dolzonəs kerpə sə ponda, medvə stroitnə kommuñis obsestvo. Sija uzaliş otrəs velətis, kəz, kəcəm sposobvezən sovet vlaşlə kolə stroitnə socialistizm. Sija тъççalis, kəz kolə socialisticeskəj stroitelstvo berdə paşkəta kütçəthə uzaliş otrəs.

Lenin гавоçejjezəs velətis: vəp loe organizovan noşn. Eta vəp—sylən partia Bołsevik partia, kədə organizujtis Lenin, гавоçej klaslən vozq da veşkətlis—eta partia proletariat diktatura suvtətəm ponda pessəmən, vil, kommuñis obsestvo stroitəm·ponda pessəmən em medoziş otrjad.

Lenin velətis: proletariat diktatura pozas rərtənə oləmə toko kommuñis partia veşkətləm şerti. Partia veşkətlə vədəs гавоçej dvizennoən. Partia rəyekə əktəməs гавоçej klaslən medbur, medoziş predstavitelezz. Uzaliş massaezkət sija vizīe jon sviaz. Sija etna massaezən veşkətlə. Sija тъççalə pıla socialisticeskəj obsestvo ponda pessən tujjez.

No proletariatlən partia гавоçej klasən da paşkət uzaliş massaezən vermə veşkətlən toko sek, kər sija etuvja (jedinenj), kər sija disciplinirujtçəm. Lenin velətis bəregitnə partialis etuvitçəmsə (jedinstvosə) kəz şinbir. Sija ryr aslas lovja dərnə possadatəg pessis pılkət, kin zugis partialis kərtovəj disciplina. Lenin aslas oləm dərnə dugdəvtəg stroitis seçəm bojevəj partia — гавоçej klaslış medoziş otrjad.

Rossiabn 1917 voə Oktabeskəj revolucia, kədən veşkəta açıs veşkətlis V. I. Leninq, vəli istoriçeskəj proverkaən sylə, kəcəm veşkət Leninqlən uçenqo. Raboçej klas uşkətis kapitaliszəzliş vlaş, pırtılış pıliş ızyt napora panlı munəmsə da organizujtis assis proletarskəj gosudarstvo.

SSSR-ıň socializmlən pobeda — eta pobeda Marks — Engels — Lenin — Stalin uçenqolən. Vəd mu vylis raboçejjez mijan strana orpət vylis azzəpə: eta uçenqoys veşkət. Leninqizm lois vəd mu vylis proletariatlən znamjaən. Etapn V. I. Leninqlən — vəd mu vylis proletariat velətişlən da vozdlən vsemirnəj istoriçeskəj zasluga.

POVTORITƏM PONDA JUALANNEZ.

1. Kytən da kər çuzis Lenin? Kəcəm vlaqno sə vylə vəli şemjasan (ajıssan, Aleksandr vonıssan)?

2. Kəcəməs pəzzəz vəlisə narodnikkezlən da narodovołeccezelən revolucionnəj pessəm vylə da myla pılkət Lenin pessis?

3. Kəz II sjezd ozyň Lenin pessis raboçej klaslış etuvja, revolucionnəj partia organizujtəm pondə da kəcəm rol etapn vəli Leninskəj „İskralən“?

4. Kəcəm rol Leninqlən 1905 vosa revoluciayn?

5. Къеəм zadaçaez suvtətis partıa ozyń Leñin 1905 voşa revolucia vərgyn?
 6. Kъz visətis Leñin imperiañisticheskaj vojna vylə?
 7. Mъjyn vəli ravoçej klas delolə izmena da predatelstvo II Internacionał vozdezelən imperiañisticheskaj vojna voprosyń?
 8. Kъz Leñin donjalis Fevraljskaj revolucia da Kъeəm zadaçaez səvərtyń suvtətis sija ravoçej klas oza?
 9. Kъz okṭav telişə 1917 voə veşkətlis Leñin vooruzonnəj vosstannoen?
 10. Kъeəm Leñinlən rol grazdanskaj vojna?
 11. Mъjyn loə mijan stranañ sozializm stroitəm jılış Leñinlən plan?
 12. Kъeəm zadaçaez suvtətis Leñin kommunističeskaj tom otır ozyń da skola ozyń?
 13. Mъja Leñin loə vyd mi vylis proletariat vozdən?
 14. Mъjyn vyn Leñinlən kъz vozdlən?
 15. Kъeəm kъrvatassez (certaez) şetən Leñinlə xarakteristika kъz bołseviklə — revolucionerlə?
 16. Kъeəm Leñinbəslən znaçenno ravoçej kləslis ətuvja, revolucionnəj bołsevik partıa organizujtəmən?
-

I. V. STALIN.

40 §. Leninlən zavettez nadijnəj kılın.

Janvar 26 iunə 1924 voə vədəs Sojuziş sovettez II sjezd vələn Vladimir İlliç Lenin kuləm jılış kaştılan zaşedaqə vələn, Stalin jort Lenin jılış da sə zavettez jılış, kədnə sija kolis kommunis partıalə, viştalis to kəz:

„Mijə, kommunissez,— mədəqəzən təcəm otır — baitis Stalin jort.— Mijə səraləməs mədik materialış. Mijə niya, kədnaiş sulalə velikəj proletarskəj strateqlən armia, Lenin jortlən armia. Nəm avu vələnpəzk, kəz çəs sulavnə eta armiaň. Nəm avu vələnpəzk, kəz partia çənlən nım, sija partia çənlən nım, kədiyə panışən (osnovatələn) da kədiən vəskətlişən vəli Lenin jort. Nə vədlə şətəma lənə etə partıaň çənən. Nə vədlə şətəma vizişən rənət nevz-godaezlə da burjazlə, kədnija jitsənə seəəm partıaň çənən sulaləmkət. Raboçej klaslən zonnez, puzdalən da pessəmlən zonnez, medəzət lisennoezlən da geroiçeskəja vən puktişezlən zonnez — to kin medperə dolzonəs lənə seəəm partıaň çənnezzən.

Vot təla la leninəcçəzlən partıa, kommunissezlən partıa, ətlən etakət susə raboçej klas partıaən.

Mijan dəniş munikə Lenin jort mijanlız zavessajtis vələna vizişə da səstəmən kranitnə parıia çənliş velikəj nım.

Kəsjişam tenət, Lenin jort, sto mijə çəşən tərtam tençit zapovedsə!

25 vo şərəna Lenin jort pestujtis mijanlış partıa da vədtis sijə, kəz mişən medjon da medçorulta koğitçəm raboçej partıaəs.

Carizmlən da sə optiqnikkezelən vaçkəmmez, burzuazialən da pomessəkkezelən vəvəmtəz ləgaşəm, Kolçaklən da Denikinlən vooruzonnəja uşkətçəmmez, Angliałən da Fransialən vooruzonnəja şüjəssəm, şoəma burzuaznəj peçətlən vəvətçəm da ves viştavləm — 25 vo şərəna vədəs etna jada çərañnez (skorpionnezz) dugdəvtəg uşavlısiə mijan partıa jur vələ. No mijan partıa sulalis, kəz əzət, izovəj

kerəs (uğos), vraggezlən vədtəm vaçkəmmezlə panxt şetalis vaçkəmmezen da raboçej klasəs niətis oşlan, rövədalaq. Aslas rjaddezlis jedinstvosə da topətçəmsə mijan partıa doris əzət da leçət vojjezən. Jedinstvoən da jonzıka topətçəmən sija vermis raboçej klaslış vrag, gezəs.

**Mijan dəniş munikə Lenin jort mijanlıə zavessajtis
kız şinbur bəregitnə mijan partıalış jedinstvo.**

**Kəsjişam tenyt, Lenin jort, sto mijə çəşən tərtam
i etə tençit zapovedsə!**

Şəkət da terpitnə perozana raboçej klasən oləm. Müçitəlnəjəs da şəkətəs uşaliş otırlən stradanqoəz. Rabbez da rabvisişsez, krepostnəjjez da krepoşnikkez, kressana da pomessybkez, raboçejjez da kapitalissez, pırgystəmmez da pırgystişsez — siz vekiş vekə stroitcıs mir, meduna stranaezyı sija seçəmən kolçə i əni. Ne ətik dasış, ne ətik şoş (soñnaiş) uşalişsəz ne ətik vek şərnə pondylisə çarckıny aslanıbs pełponnez vylis pırgystişsezəs (ugnetatelezəs) — da lənə aslanıbs polozenqpoyn kəzainnezən. No vəd pırşə niya vəlisə verməməs da pozoritəməs, şələmanıbs əvidə visəmən da unizennəoən, ləgən da otaçanqoən niya peñitcisiə bərlən da visətisə tədtəm nobolan kütən niya nadejtcişə azzıny mezdətçəm. Rabstivo çeppez kolçevlisə pərtçavtəməs, qeto vaz çeppez vezşvlisə villezən, seçəm-zə şəklttezən da unizitəlnəjjezən. Toko mijan stranaıb pırgystəm da əzmitəm uşaliş massaez vermisə çarckıny aslanıbs pełponnez vylis pomessybkezliş da kapitalissezliş gospodstvujtəm da suvtətnə sə tujə raboçejjezliş da kpeşşanalış gospodstvujtəm.

Tiğ jorttez, tədat, da əni vədəs mir priznavajtə: etə gigantskəj pessəmən veşkətlis Lenin jort da sylən partıa. Lenin medpervo velikəj sijən, myla sija sogmətis (organizujtis) Sovet respublika i etəs vəd mi vylis pırgystəm massaezlə zvylis mışçalıs, sto mezdətçəm vylə nadeja abi əstəm, sto pomessybkezlən da kapitalissezlən gospodstvujtəməs ne pır kezə, təy uşlış carstvosə pozə sogmətənən uşalişezlə aslanıbs vynən, uşlış carstvosə kolə sogmətənə mi vylən, a ne novoyn. Etən sija əztis vəd mi vylis raboçejjezliş da kressanalış şələmmeznəsə mezdətçəm vylə nadejaən. Etən i viştəşə sija faktıs, sto uşaliş massaez kolasən, seçəm massaez kolasən, kədnə eksplloatirujtən, Leninlən nim lois medmusa nimən.

**Mijan dəniş munikə Lenin jort mijanlıə zavessajtis
kraçitnə da jomətnə proletariat diktatura.**

**Kəsjişam tenyt, Lenin jort, sto sə ponda, medvə,
çəşən tərtənə i etə tençit zapovedsə, mijə og zaletjə
asşinəm vyp.**

Ioşif Vissarionoviç Stalin.

Mijan stranaň proletariat diktatura sogmis da zoramis raboçej-jez da kresshanan sojuz pod vlybn. Sovet respublikalən eta medozza medglavnəj pod. Seeəm sojuztəg raboçejjezlə da kresshanalə ez vly poz vermən kapitalissezəs da pomessybkezəs.

Mijan döniş munikə Leqin jort mijanlə, zavessajtis vyd vlynen jonmətnə raboçejjezliş da kresshanalış sojuz.

Kəsjışam tenyt, Leqin jort, sto mijə çesən tırtam i etə tençit zapovedsə!

Sovet respublikalən məd [podən (osnovaen)] loə mijan stranaiş uzaliş nacionaňnosşezlən sojuz. Roçcez da ukraineccez, baskirrez da belorussez, gruzinnez da azerbajdzaneccez, armjana da dagestaneccez, totarinnez da kirgizzez, uzbekkez da turkmennez — vydəppnəslə nylə ətməz kolə proletariat diktatura jonmətəm. Nə toko proletariat diktatura etnə otiressə mezdətə çeppezşan da pıyyəstəmşan, no i etna otiressə Sovet respublika dor aslanıb vyd şələmşən sulaləmən, aslanıb gotovnoşən şetnə sə pondə assinəs oləm, mezdətənəpə mijanlış Sovet respublikasə mijan vylə rənktə raboçej klas vraggez petav-ləmməşşan (vylazkaeşşan) da vyd ʃoktorsə mijanlə kerəmşən. To tı-la Leqin jort məstəg mijanlə baitlis mijan stranaiş otiressə pondə asvolaa sojuž koləm jılış, Respublikaez sojuz rıęekəp nylən ətlasa bratskəj uz koləm jılış.

Mijan döniş munikə Leqin jort mijanlə zaves-sajtis jonmətnə da paşkətnə Respublikaezliş Sojuz.

Kəsjışam tenyt, Leqin jort, sto mijə çesən tırtam i etə tençit zapovedsə!

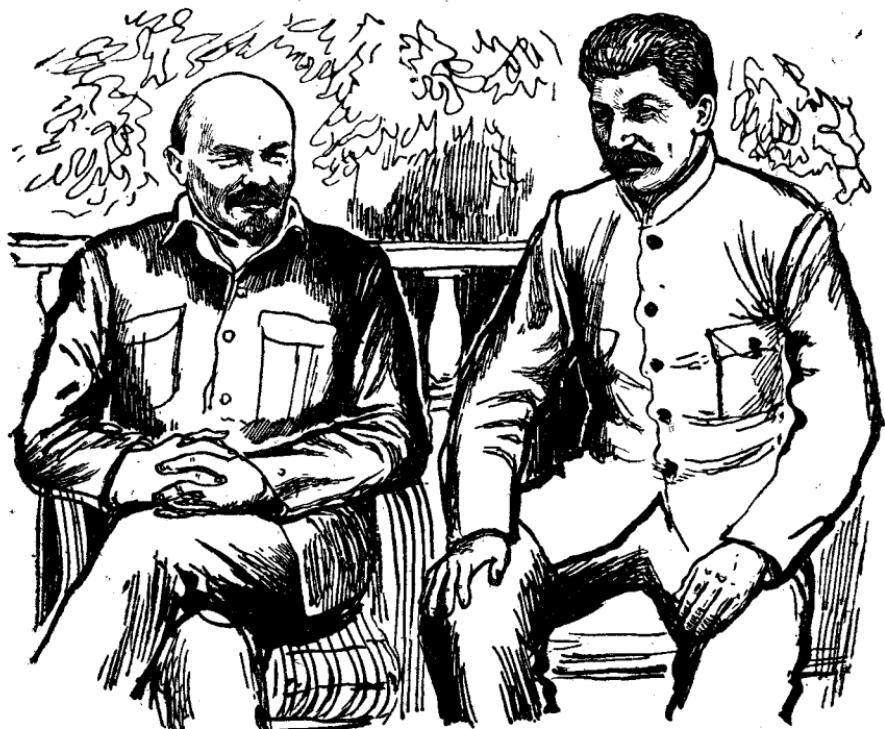
Proletariat diktaturalən kuimət podən loə mijan Gərd armia da mijan Gərd flot. Leqin mijanlə ne ətryr baitlis, sotçisəmbs-pə (peredyskaabs), kədə mijə vlynen voştım kapitalis gosudatstvoeziş, vermas lony zənət. Leqin mijanlə ne ətryr viştavlis, Gərd armiasə-pə jonmətəm da sylis velətçəmsə, dorjişan vlynsə da oləmsə (sostojan-nosə) burmətəm — eta loə mijan parzialə ətikən medglavnəj zada-çaez kolasiş.

Kəsjışam-zə, jorttez, sto mijə og zaļejtə assinəm vly sə pondə, medvə jonmətnə mijanlış Gərd armia da mijanlış Gərd flot.

Əddən ızyt, izovaj kerəsən sulalə mijan strana. Sija kyeəvtəma burzuaznəj gosudarstvoeziş okeanən. Ətaməd vərşən sə vylə kajənъ vallez, grəzitənəp sijə kyrətnə da vətənə. A ızyt, izovaj kerəs vizşə vərzətəg. Mıjıp sylən vly? Nə toko sylən, sto mijan strana vizşə

тавоçәjjez da kressana sojuz vьlyп, sto sija lоe mezdiшem nacio-nalnoшezlәn sojuzen, sto sijә dorjә Gerd armialen da Gerd flotlәn vьna ki. Mijan stranalen vьn, sylәn krepos, sylәn jons sulalә sъyп, myla vьd mu vьliш тавоçәjjez da kressana aslanьs шlәmmezshaп sulalен mijan strana-dor da seten sylә vьrетп vermytәm (qerusi-mej) viшшet (podderzka).

Вьd mu vьliш тавоçәjjez da kressana mәdәnъ viшп (sokraqitп) Sovet respublikasә, kъz qәv josas (strelaes), keda Lenin jort vernөj

V. I. Lenin da I. V. Staljin (Gorkaezъn).

kiен lezәm vraggez sәrә (stanә). Nija mәdәnъ viшп Sovet respublikasә kъz pъystemshaп da eksploaтиrujtamshaп mezdәtçem vьlә aslanьs naqejaezliш рьkәtәs (oporaes), kъz vernөj majakәs, keda pъlә myçcalә mezdәtçan tuj. Nija mәdәnъ sijә viшп. Nija oz sete sijә raznъ pomessbkezlә da kapitalissezлә. Etaп — mijan vьn. Etaп — vьdәs stranaeziш uзaliшsezlәn vьn. Etaп — zә — vьd mu vьliш vur-zuazialen vьntemşalәm (slabos).

Sovettez respublika vьlә Lenin nekәr ez viшet, kъz asmog (samocel) vьlә. Sija ryt viшtis sъ vьlә, kъz Rьtlanis da Asьvlanis stranaezп revoucionnәj dvizeqdo vьnşetem ponda kolan zvenoәs, kъz kapital vьlyп vьd mu vьliш uзaliшsezliш pobeda koknәtem ponda

kolan zvenoəs. Lenin tədis, sto toko siž vezərtňu dak loas veşkət (präavelnəj) ne toko vəd mu vylis voprossez ladorşaň vizətikə, no i Sovet respublika vizan (sokranitan) interessez ladorşaň vizətikə. Lenin tədis sto toko eta tujət pozas eztıńp şələmməz vəd mu vylıńp uzalışsezliş mezdətəm ponda resytleńəj voijez vylə. To myla sija, proletariatlən geniajnəj vozdez kolasiş medgeniajnəj vozd, proletariat diktatura voştəm vəgyp məd lunas-zə rabocəjjez Internacionallə puktis pod. To myla sija ez myzıń paşkətnü da jonmətnü vəd mu vylıńp uzalışsezliş sojuz — Kommunis Internacional.

Ena lunnezə tijə azzylitə, kyz una das da una şo uzalışsez lok-tənən Lenin jort grob dypə. Mymda-kə kad vəgyp tijə azzylatə una millon uzalışsez predstavitelelləzliş Lenin jort sojna (mogila) dypə munəm. Vermatə ne sumlevajtçıń, miłlonnez predstavitelez vəgyp pondasə küssıńp svetşa vəd pomış (konçış) una das da una şo millonnezlən predstavitelez. Nija pondasə küssıńp sə ponda, medvə etən viştavnp, sto Lenin jort vəli vozdən ne toko Rossiaiş proletariatlən, ne toko Jevropaış rabocəjjezlən, ne toko Asıvlańiş kolonijalnəj otirezrlən, no i mu sar vylis vədəs rabocəjjezlən.

**Mijan dəniş munikə Lenin jort mijanlız zavessajtis
Kommunis Internacional princippezlə vernoş.**

**Kəşjişam tenyt, Lenin jort, i sto sə ponda, medvə
jonmətnü da paşkətnü vəd mu vylıńp uzalışsezliş sojuz—
Kommunis Internacional — mijə og zaletjə assınpılt
oləm.**

Siž Leninlən medbur velətciş da səkət eee uzaliş — Stalin, vədəs uzaliş otiq nimşan viştalis sijə əstəm jılış (utratı jılış), kədə raboçej klaslə da vədəs uzalışsezlə vajətiş Leninlən kuləm. Vədəs uzalışsez nimşan Stalin viştalis, sto uzalışsez gotovəs sulavnp sija delo ponda, kədə zavessajtis Lenin, nija kəşjişənən Leninliş zavettez vajətnü roməz.

Kyz Lenin vəli Marksliş — Engelşliş delo oşlan nuətişən, siž Marksliş — Engelşliş — Leninliş delo oşlan nuətişən, proletariatlən da vəd mu vylis uzalışsez vozdən lois Stalin jort.

41 §. Stalin — Leninlən medbur velətciş da səkət eee uzaliş.

Ioşif Vissarionovic Stalin (Dzugasvili) çuzis 1879 voə, Tiflis gubərnatı, Gori katıyn. Stalinlən ajıs vəli sapoznik, uzalis Tiflisin kəmkət vuran Adefxanov fabrikaıyn.

1893 voə Stalin pomalis duxovnəj velətçanın da pondis velət-çıńp duxovnəj şeminariayı.

Seminariaňn veli izdevajtçaq ręzъm. Studenttezəs въд oşkəv vъlyň vižlisе şin vъlyň. To myj eta jılış vištaşə Stalin:

„9 ças şilətisə şilkanən, əktişə jünþ çaj. Munam stolovəjə, a kər loktam bər aslanıb zərrəzə, dak azzam: mijantəg vъdlaet kossişəmas, vъdəs bergətəmas mijan emtor, vižan (vessevəj) jassıkkəziş“...

Stalinlən ajmamıb vəlisə govəş (bednəjəş), etاشən sъ şərən şleditisi eşe əddənəzək.

Bədəs etاشən Stalin eşe çelad voeşan ez pondı radəjtıň, şinən ez vermy azzıny sekşa porjadokkesə. Kər sylə vəli toko 15 vo, sija pondis-nı uçastvujtın re-volucionnəj dvizeşənəy.

Seminariaş nadziratellez sogja da inspektor sogja guşən Stalin pondis 1922tın markşiskəj lüteratura. Sija seminariaňn, kňtn Stalin velətçis, vəlisə maňa vədkod revolucionnəj kruzokkez.

1897 voe Stalin pondis veşkətliň markşiskəj kruzokkezən. Eta-zə kadə sija kərtəşə Tiflis iş guşa (podpolnəj) partijnəj organizaciakət. Partijnəj organizacia pırgət Stalin polucajtə guşa lüteratura, uçastvujtə Tiflisin kərttuj ləşətan maşterskəjjeziş raboçejjez guşasobraqnəez vъlın.

1898 voe Stalin suvtis social-demokrat raboçej partia eñlenən. Seminariaş naçalstvo Stalins guşa iz jılış pondətçə kazavny. Nedır myjış sijə seminariaş vasətənəy.

1899—1900 voeşə raboçej kruzokkezən Stalin natuznəja puñetə propaganda us. Tiflis iş raboçejjez kolasıb sija, kət vəli sek esətom ızalışən, no lois əddən avtoriteta da aslanıb mortən sijən, myla şorıňs sylən vəli əddən prostəj, raboçejjez kolasıb aşsə vižis əd-đən prostəja da markşisskəja vəli ləşətçəm medbura. „Mijan Soso“—bañlisə sъ jılış raboçejjez.

Kruzokkezən ızalikə Stalin ne toko şetiş raboçejjezle kolan znanqəez, no i velətis nijə, kňz ızavny guşən, kňz kapitaliſſežət pessəm pondı topətń as gəgər medbur raboçejjezəs. Stalinlən vъ-

I. V. Stalin—Şibiris ıstanının.

dəs iz vəli vəşkətəm ətik möglənə: vədəs rajonnezəp, kətən sija əsalis, pukťən guşa partijinəj organizaciaezlə jon pod.

1900—1901 voezə vədsən Tiflis paşa lebisə zabastovkaez. Carlən oxranka possadatəg pırgəstis bastujtış rəvəçəjjəzəs. Sija razis i partialiş Tiflisskəj komitət. Stalin ordən kossisə, gudurtisə vədəs. Oxranka eəktis sijə arrestujtın. No etə prikazbə Stalinlə kylvəs. Medvə sajəvtçənə - oxranka şin oziş, sija pondis ovnə guşən. Eta kadşən guşən oləmən Stalin loə professionalnəj revolusionerən da olə guşən top 1917 voşa fevral təlişə revoluciaəz.

Guşən olikə da oxranka sogja sajlaşikə Stalin əsalis to kyeəm revolusionnəj nimməz uvtən: „David“ „Kova“, „Nizeradze“, „Çizikov“, „Ivanoviç“, „Stalin“.

1901 vo pomaşikə Stalin munis ovnə Batumə. Tatən sija organizujtə partialiş Batumskəj komitət. Stalin vəşkətləm sərti münəppəz zabastovkaez Rotsild da Montasov zavoddeşən. Fevral təlişə 1902 voə Stalin organizujtis rəvəçəjjəzis političeskəj demonstracia.

Mart təlişə 1902 voə Stalinəs arrestujtisə da pukşətisə Batum turmaə, kytən sija pukalis 1903 vo pomaşəməz. Eta vərən sijə əstisə Asəvənəşə Şibirə, Irkuckəj guberniya, Balagan ujezdə, Novaja Uda posadə.

Eşə turmaən pukalikə Stalin II sjezd vəvşən loktişşəşən kylis kyz da məjşən lois bolsevikkez vylə da menşevikkez vylə torjətəm. Stalin sek-zə çoxla suvtis bolsevik rjaddezə da sija kadşən ryt koltçə miritçətəm bolsevikən-leşinəcən.

İstaninən olikə Stalin poluçitis Ləqinşən pişmo. Eta pişmoşan niya pondətisə tədəsaşnə, matəzək kərtəşnə ətamədkət.

To kyz da pişmo jılış gizə Stalin aċxəs:

„Kyeəm-kə kad vərti, İstaninən-ni olikə etə vəli 1903 vo pomaşikə — me polučiti... Ləqinşən prostəjə, no rədən soderzanəno pişmo. Pişmo Ləqinlən vəli nezzət, no sija şetis mijan partia praktikalə mednepolana kritika da zənətə gizəmən şetis medmatış kad vylə partia əsaləm ponda medvezərtəna plan. Toko Ləqin medəddən zügəm emtorrez (vessez) jılış kuzis gizpə sə bura prostəja, zənətə da povtəg, kər vəd şorñikuza oz bait, a lıjlə. Eta prostəj da nepolana pişmo esə fəddənəzək jomətis mençim dumajtəmsə sə jılış, sto Ləqinəs mijan partialən kerəssez vylış orjol“.

Stalin ez vermə terpitnə əstaninən oləmsə. Sijə kyskis iz vylə. Təliş gəgər (janvar təlişən 1904 voə) istaninən oləm vərən Stalin setçiniş püssə da loktə Kavkazə.

İstaninşən loktəm vərən Stalin kutçə vəşkətlənə Kavkazsajış bolsevikkezən.

Eta kadə sija məzlyətəg pessə 1905 voşa revoluciaən bolsevic-

kəj lozunggez ponda, vədəs sylən iz tuncə mənsevikkezkət çorxt pessəmən. Stalin dugdulgətəg vetlə Kavkazsajış rajonnez kuza, viştavla rəvəcəjjezlə mənsevikkez vəvətçəm jılış.

1905 vo pomaşan kadə Stalin, kəz Kavkazsajış bolsevikkezlən delegat, tuncə Tammerforsə (Finlandiya) vədəs Rossiaiş bolsevikkez konferencia vylə, kytən sija vədsən kərtəşə Ləqinkət.

Ləqinkət pantəşəməs (tədsəşəməs) zvylmətis (podtverditis) Stalinlis dumajtəməs sə jılış, təy Ləqin vəd tı vylis proletariatlən medvənə vozd, kerəssez vylis orjol, kəda pessəmən oz təd poləm.

1906 da 1907 voezə Stalin, kəz Kavkazsan delegat, uçastvujtə partıa IV-ət da V-ət sjezdde vylən. Bolsevikkez rjaddezən sulalikə sija ətlən Ləqinkət possadatəg pessə mənsevikkezkət.

Partıa V-ət sjezd vylşan loktəm vətən Stalin uzałə Bakıyən. Estən sija nuətə ızət iz Bakuiş organizaciasə bolsevickəj lozunggez gəgər topətəm jılış. Sija vermis zeskətən da vasətən rəvəcəj rajonnezis mənsevikkezəs, rəvəcəjjezən vəskətləmsə boş pıv bolsevikkez kiə. Bakuiş organizacia suvtə ordçən medjon bolsevickəj organizaciaekət.

Mart təlişə 1908 voə Stalinəs vəra arestujtənən da 8 təliş turmaň vizəm vətən kuim vo kezə ıstənən Vologda guberniya, Sołvıçegodskə. No kəpəməkə təliş vərti Stalin vilis püssə ıstaniniş da loktə Bakuə partijnəj iz vylə.

1910 voə sijə vəra arestujtisə [da vilis ıstisə sija-zə Sołvıçegodskə, no vo vərti Stalin vilis ıstaniniş püssə da partıa Centralnəj komitət eəktəm şərti nuətə iz Peterburgyən. Eta kadəs vəli carskəj reakcialən medəddən pırvəstan kadən. Munis revolucionerrezəs pomtəm pırvəstəm. Revolucionnəj uzałən lois uşan kad. Revolucionnəj dviženno dənşan peñicisə vərseəm oğır, kədnə aşpıls oz tədə kəz pişə 1905 voşa revolucia vallez 'kəskisə as pıekanlıs, kədnə (oğırlıs) povzisə revolucionerrezəs pırvəstəmiş. Eta kadə Stalin jort — proletarskəj revolucioner, Stalin, revolucionnəj volaa mort — nuətə Peterburgyən ızət iz Peterburg paşa bolsevickəj organizacia kok jylə lebtəm jılış.

Stalin uzałis Peterburgyən qədər. Sijə vəra arestujtənən da ıstənən Vologda. Stalin ıstaniniş püssə vilis Peterburgə. Setçin sija vəra nuətə guşa revolucionnəj iz.

1912 voə, qədər myiş Prazskəj konferencia vətən Stalin jortəs

I. V. Stalin 1905 voə.

boşənən partia CK-ə çənən. Eta kadşan Stalin jort bolsevik partialən CK çəniş ez-ni petav. Partia CK əəktəm şərti Stalin vətlə Rossiyanın medglavnəj rajonnez kuza, nüətə raboçəjjəz kolasınp loktan „majovka“ kezə ləşətçən uz.

No aprel təlişə 1912 voə Stalinəs vəra arrestujtisə da əstisə 4 vo kezə ылə — Narım krajə. No i estən carlən palaçcez ezə vermə viznə bolsevikəs Stalinəs. Gozumnas sija-zə voə sija püssə i estiş — pervo Peterburgə, a səvərən tuncə grañica sajə, Krakovə, Ləqin dına.

1912 vo pomaşəm kezə Stalin loktə vər Peterburgə. Setən sija veşkələ bolsevickəj „Pravda“ da „Zvezda“ gazetaezən.

Tuləsnas 1913 voə Stalinəs vəra arrestujtən. Stalin vylə carlən cınovnikkez vəlisə ləğəşəməş vəvəmətəz sə ponda, myla sija pı dənpiş unaiş-ni püssəlis. Əni sijə əstisə ылə — Turuxanskəj krajə, remət

I. V. Stalin da V. I. Lenin—partia IX sjezd vylən.

mestaə, uçıtkıq dərevnəoökə — Kurejkaə. Setçin vo zyn vəvli pı oj. Kərttuj dənəz vəli una soñna kilometra. Toko voə kəkiş vovlis para-xod. Seeəm obstanovkaṇ olis Stalin. Püssənə setiş ez-ni vermə. Mezdətis Stalinəs vəli Fevrəl təlişşa revolucia.

Fevral təlişşa revolucia vərən Stalin loktə Petrogradə. Konferen-ciya vərən, may təlişən 1917 voə, partia centraləj komitətən politika bokşan veşkətəm ponda vəli organizujtəm Politicheskəj vjuro (Polit-vjuro). Eta Politvjuroə vəli vərjəm'i Stalin. Eta kadşan Stalin jort VKP(b) CK-lən Politvjuro çəniş vəra-zə ez-ni petav.

Bəd kadə, kər partia da Ləqin pessisə opportunizmkət, Stalin pı vəli Leninkət. Siya vəli sələn izmenatəm otsalişən.

Oktəbskəj revolucia kezə ləşətçəmən Stalinlən rol vəli əddən ızynt. Siya vəli çənən „pjaçorkaṇ“ (vosstanqoən veşkətəm ponda kollektivnən).

Oktafskəj revolucia vərgən Stalin — sovetez CİK-lən pərşə çən. 1917 voşan 1923 voəz Stalin ısalis nacionałnossez dəloez kuza narodnəj komissarən. Ətlən etakət, 1919 voşan 1922 voəz sija ısalis raboçej da kressana inspeksiyası (RKİ-yp) narodnəj komissarən.

Grazdanskəj vojna kadə Stalin unazıksə vəli fronttez vylən Grazdanskəj vojnayı sylən rol əddən əzət.

„Setçin, kytən pondylisə zugsınp Gərd armiae, kytən kontrrevolucionnəj vyp, assis uspexxlez sodtikə grəzit is sovet vlaş oləmlə, kytən zugsəməs da povzəməs ləvəj minutə e vermişə pərtçən vrag vylə rənət suvənə neveriməmə da zikəz razşəmə — setçin vovləvlis Stalin. Sija ez uz ojjezsə, boşəvlis aslas kiə veşkətləm, sija cəglalıs, vəli possadatəm da perelom organizujtikə obstanovkasə zdorovşətlis,“ — siž gizə Vorosylov jort.

1922, voşan Stalin — VKP(b) Centralnəj komiitetlən medglavnəj (generalnəj) sekretar.

Lenin kuləm vərgən sija — Bədəs Sojuziş kommunis partıalən da Kominternlən vezşəvlikləm (bessmennəj) veşkətlis.

Stalin posledovateliñəja, kərtovəj bołsevickəj naporen da corxta dorjə partialış leninskəj politika. Sə veşkətləm şərti raboçej klas da ısalis kressana mijan stranañ socializm stroitəmən loktisə gəriş rövedəezəz. Sə veşkətləm şərti bołsevikkezlən bədəs Sojuziş kommunis partıa veşkəta nuətə raboçej klasəs da ısalis kressanaas klassesztəm socialis obsestvo bədsən stroitəm dənə. Sə veşkətləm şərti Kommunistiç International bəd mi vylış raboçej klasəs nuətə socializm pondə pessəmən bədsən röveditəm dənə.

42 §. Stalin da Gərd armia:

Medşa-nı əzət rol vəli Stalinlən grazdanskəj vojnayı. Stalinlən qiməs jitşəm mijan Gərd armiasə əzət slavaa rövedəezkət.

Medopasnəj mestaezyn, kytən coçkom armia grəzit is verşənəp mijanlış Gərd armiasə, paz kərnə-raznə gərd çəssesə, setçə rəy vovləvlis Stalin.

Kalının gizə: „Stalinəs əstəvlisə ne toko obşəja viştavın front vylə, a sija front vylə, kədə sija istoriçeskəj kadə vəli medglavnəjən. I Lenin dərnə Połitbiuroyp, kəz açsə asnas viştassəvlis: əzət-kə opasnos—dak kolə əstən Stalinəs“.

1918 vo. Nemeçcez boştisə Ukraina. Uralıñ jomtə da paşkalə çexo-slovakkezlən kontrrevolucia. Lunlaçın Baku dənə şivətçənə anglicana. Don dörgən kazakkezlən ataman Krasnov organizujtis əzət armia da pondis loknə Moskvalanə.

Iun təlis pondətçikə Stalin gərdarmejeçcez otrjadkət da kık-

avtobioqenikən munə Caricənə (ənənə Stalingradə) vəşkətliyən Iun-
laşa Rossia ən prodovołstvennəj deloən. No Caricənən Staļin zas-
tanitisi to kycəm polozənno. Caricən dəpən sırpta vədmənə kazak-
kezlən kontrrevolucionnəj otrjaddez. Nemeçcəz, kədənə vəştisə Ukraina,
setisə əzət otsət Krasnov armialə. Etaşan Krasnovlən armia çoza
munis oşlaq. Nedər tıjış kazakkezlən kontrrevolucionnəj bandaez
vəştisə Caricəndən medmatış punktez. Caricənən kontrrevolucionnəj
elementtez vəlisə tər. Mesta vəvşa kontrrevolucionnəj organizaciaez

ləşətçisə aktivnəja ötsavnə
Don doris kazakkezlə. Caricən vəli əzət opasnoş ozyip,
a əstənə Caricən — eta vəli
əstənə Ojlaq Kavkaziş vəd-
sən mednəna rajon.

Staļin sek-zə kütçə vəş-
kətliyən Gərd armiaən. Sija
vədəs assis vən puktə sə və-
lə, mədəv dörjənə Caricən,
peñitnə vrəgəs vərlən. Teleg-
ramma vərşan telegramma
loktnən Caricənə Staļinlə Le-
ninin dənşən. Siz-zə telegramma
vərşan telegramma munə-
nən Staļin dənşən. Lenin oż-
laq viştalə opasnoş jılış,
lebtə nylis vən, eəktə primit-
tə resyteleñəj meraez. Prodovo-
łstvennəj vopros jılış upol-
nomocennəjşən Staļin pərtcə
Caricən front vəli vədəs
gərd vojskaezən vəşkətlisə.
Organizujtçə Revolucionnəj

I. V. Staļin grazdanskəj vojna front vəli.

vojennəj sovet (Revvojensovət), kədən vəşkətlə Staļin jo.t.

Armiaň, kytən disciplina vəli usəm, ani eta disciplina lebis
medzənət kadə. Eta-zə kad kezə Caricən dənə loktişə mijan vojsk-
aezlən kolassez (ostatokkez), kədənə nemeckəj vojskaez napor uvtən
Don steppez rəyjət peñitcəsə vərlən. Staļin jort kuzana vəşkətləm
şərti organizujtçənə vil diviziaezez, brigadəez, polkkez.

Armia stabis, snabzajtan organneziş vasətisə vədəs kontrrevolu-
cionnəj da vrazdəvnəj elementtezəs. Staļin gəgər ətuvtçənə vaz bo-
sevikkəz da revolucionnəj rəvəcəjjəz. Lebə partijnəj organizaciaezlən
uz. Burzık loə uz sovetskəj apparatlən.

Revvojensov organizujtis natodil črezvycajnoj komissia (CK). CK dolzon veli vesənny Caricynsə kontrrevołuciaşań. Tyl veli jommatem zepyt kadə. Kontrrevołucionnəj organizaciaz ətaməd vəgyp vəlisə oşteməş. Zepyt srokə Caricyn lois seeəm, neñki sijə ez i poz tədny. Sija karbə, kytən esə nevazyn saddezas gýmalis muzıka, kytən vəvəmtəz ləgaşəm burzuazia ətləyin çoçkom oficerrežkət vəskəta tədaləmən, vədsa tabunnezeń vətlətis uılıcəez kuza—əni eta karbə pərtçis gərd vojennəj lagerə. Karbən veli suvtətəm medçoryst disciplina da porjadok.

Eta tylsə jommatəmbs lebtis nastrojenno Gərd armia çasşezlis, kədna pessisə front vylən. Komandirrez da gərdarmejeççez pondisə as vylanıb kuyň, tıj pıen veşkətlə çort revolucionnəj ki, kəda nuətə raboçejjez da kressana intəressez ponda pessəm vylə, kəda possadatəg nakazitə vədənnəsə, kin pantaşə eta pessan tuj vylən.

Kər tylən kolana porjadok veli suvtətəm, Stalin uskətçə front vylə. Sijə rıg pozis azzıvıly setçin, kytən vraglən napor veli medəyət.

„Kız əni, təd vylən 1918 voə avgust təlişlən pondətçan kad, —gizə Vorosilov jort.—Krasnovskəj kazakkezlən çasşez nuətən Caricyn vylə nasturpleñə, gərd polkkəsə tıjşən vestyń Volgaə. Una lun eee gərd vojskaez şetisə otpor bura organizujtəm kazakkez çasşezlə, kədna əddən vynən uskətçəvlisə mijan vylə. Mijan vojskaezən ızytalis (veli vo glave) kommunis diviziya, kədaın vədəs vəlisə Donbasiş raboçejjez.

Etna vəlisə medəyət naprjazennoa lunnə. Eta kadə kolis azyvıly vylən Stalinəs. Kız i rıg, spokojnəj da assis dumaez rıdına dumajtəmən, sija ez uzyvıly vədsa sutkiezən, torjətis assis mednatuznəj iz bojevəj pozicaez da armia stab kolası. Front vylən polozenno lois nekətçə netujana. Bura dumajtəm maqevrən Krasnovlən çasşez zeskətisə mijanlış vojskaezsə, kədna vəlisə tıbzəməş da targajtçəməş, una as kolasınıb əstisə gərdarmejeççəzəs vijəmmezən da ranitəmmezən. Nepriatellən front vəd lünə ızmıtçis əddənzyk i əddənzyk. Mijan ez vələ bərləq munan tujjez. No Stalin pı jılış ez zaboñitçə. Sija vəli suç voşşəm ətik soznaqnoən, ətik ətnasa dumən — vermyń, paz kernə vragəs tıjə və etə ez suvt. I etə Stalinlən kusıntçətəm volaşs vuzis vədənnəslə səkət medmatınp usalişsezlə. Kət polozenno vəli perozana peñi, a vədənnəs tədisə da veritisə: poveda loas mijan sajyn“.

Stalin veşkətləm şerti mijan Gərd armia zvyliş loktis povedaəz. Paz kerəm (razgromitəm) vragəs Gərd armia vestis ылə Don dənə.

1918 vo pomaşəm kezə lois nekətçə netujana polozenno. Azyylanlış front vylən. Mijan Gərd armia ez vermy vızə nepriateł vyl-

liş naporsə. Çoçkommez supıta vessənə oslan. Gərd armia setis Perem. Ugroza uvtın sulalis Vjačka da vədəs Asəvlanış front.

Partialən CK əstə setçin Stalinəs da Dzerzinskəjəs. Stalin jort kutçə veşkətliyə frontən i zenət kad vərən mihan vojska peşitçənyə dudgənə. A janvar təlişə 1919 və Asəvlanış front pondis niətə nastuplənə.

1919 voşa tulıb. Judeñic generallən çoçkomgvardejskəj armia şibət Petrograd dənə. Sə dənənən Petrogradəs vəli toko 25 kilometra. Çoçkomgvardejeççəz gizisə-ni aslanəs gazetaezən Petrograd boştəm jılış. Petrogradın vəlisə oştəməs kontrrevolucionnəj zagovorrez. Gərd armialən komandirrez kolasən azzisə izmənəsəkəz. Petrograd vəli ugroza uvtın. Kolis sija-zə kadə, viçcistəg, sijə dorjypə.

Partia əstis Stalinəs eta front vylə. Stalin i estən boştis aslas çorxt ki çoçkom bandittezkət pessəmən veşkətləm. Gərd armialə setisə sodtat — indisə Petrogradis rabocəjjəzəs da kommunissəzəs. Kuim nedələn Stalin'keris front vylən perelom. Mihan vojskaez nəpor uvtın Judeñiclən çoçkom bandaez pondətənən çoza peşitçənyə vər. Possadatəg vəlisə vərətəməs (uniçtozitəməs) vraggez da izmənəsəkəz. Gərd armia loktis ətik pobedaşan mədik pobedaəs. Judeñiclən armia vəli bərezdətəm. Açıs Judeñic da sə bandaezlən kolasəz (ostatokkez) rəssisə Estoniəə.

Ar 1919 və. Kaspij sarişşan da Polsa granica dənəs paşkalis front Ənəkinin armialən. Nija boştisə vədsən Ukraina, Voronez, Orjot, Kursk. Ənəkinin armialən ozyən muniş vojskaez şibətçisə-ni Tula dənə, kədaşan Moskvaəs toko 300 kilometra. Ənəkininə otsalis Angliałən burzuazia. Mihan armialən Lunlanış front vədsən zagənik peşitçis vər. Strana rəyekən, qəlki Moskvaən pondisə vərətçənyə kontrrevolucionnəj elementitez. Strana lois ugroza uvtın.

Partialən CK Lunlanış front vylə əstə Stalinəs. Levis pişan energiia uz armia da front bojevəj gotovnoşə vajətəm jılış. Front vylən polozençokət tədsəşəm vərən, Stalin pondis kornə nastuplənən jılış vaz plan çarxkyə. Eta plan şərti kolis niətə nastuplənən Caricənşən Novorossijsk vylə Don steppez rəyət. Stalin peşkətis assis plan, kəda şərti nastuplənən kolis niətə Kursk, Xarkov da Rostov rəyət. Partialən CK da 1.ən planə Stalinliş oskisə da primitisə.

No Ənəkininə vəlisə kazakkez, sylən koknüt kavaləria, ə Gərd armialən kavaləria ez vəv. Məj kərnə?

Nojav 11 lunə respublikalən Revvojensovətə lunlanış front Revvojensovətşən, kədən veşkətlis Stalin jort, loktis to kəeəm juər (doneşenə):

„Respublika Revvojensovətə.

Lunlanış frontlən Revvojensovət, nojav 11 lunə aslas

zaşedaňdo výběp, əpqaşa obstanovkaliş usloviaež výzétké, suis organizujtń Konněj (věla) armia, kědaň loasă 1 da 2 konněj korpus da ətik strelkověj brigada (sýbéręn sođtъn' i měd brigadasę).

Konněj arzialen Revvojensovet: komandarm Budoppyj, jort, člennez Vorosilov da Sađenko jorttez".

Byzť eñergiaen kutçis Stalin jort organizujtń Gěrd konnica. Sija ćoza organizujtis medożza konněj armia, kěděn veškětliszezen vělisë suvtetaměs Vorosilov da Budoppyj.

Gěrd armia, Lunlanış front výlě assis výn əktäm věręp, resytel-nějá vačkis Deníkin armia kuža, zepyt strokěn voštis Kursk, Orjol, Xarkov, Voronež.

Medožza Konněj, kěděn veškětlisë nemiš ne polis gerojjez Vorosilov da Budoppyj, pondis vasětny ćočkomgvardejcijes lunlanę. Ćočkomgvardejci voťalisë pýssisë kyeem vý ez věv porjadoktěg da jona povzéměn.

Mart tělísě 1920 voe Konněj armia voštis Novorossijsk da ćočkomgvardejciliş kołassesę berezdětis Šed-sariža. Stalinlén plan věli pýrtam olamě. Lunlanış front výlěn vojevěj uz ponda, ćočkom gvardejcile bura otpor organizujtäm ponda Stalinlě pravielstvo kožnalis. Gěrd znamja orden.

1920 voe Stalin nuetis uz Asyv-tytlaň front výlěp, ranęt Poſsa armia výlě. Asyv-tytlaň frontlén Revolucionno-vojenněj soveten sija věli členen. Stalinlén bur da kuzana veškětlémbs šetis byzť otsat Poſsalış armiaesę verměmlě, pozě vištavny; mijan armiaes sijen ćoza i loktis pobeda dýně, myla eten armiaen veškětlis Stalin jort.

Komandirrez da gěrdarmeječcez ədděn radejtisë da výsítisë aslanęs vozděn Stalinen. „Bolsewickej vozd,“ — baitisë sę jyliš.

Stalin puktis byzť výimanqo sę výlě, medvę organizujtń armiaes snabzajtäm. Sija tědis da vezärtis, myjep loě gěrdarmeječ ponda bura verděm da bur paškem. Caricęn, Peremęn, Lunlanış front výlěn Stalin výděs assis výn puktis sę výlě, medvę burmětny gěrdarmeječečzliš snabzeňpo, kertę niјe výnaezən, medvę niјe ez kusintę nekveem şekyttez (trudnošez). Sija şinmən výzatis sę şeręp, medvę armiaen vělisë zvýliš rabočejjez da krešsana, vašetlěvlis armiaiš výděs klassověj vraggezəs.

Stalin, kyz nekin, kuzis dontęp armiaen uzalişsezəs, kědna šetisë výděs assinęs výn proletarskěj revolucionno-vojenněj delo ponda. Etę tědisë armialen komandirrez da politika jyliš uz nuetis̄ (politrabotnikkez). Sijen nija i bura radejtisë assinęs vozděs, sę veškětlém şerti şeləmşan munisə vojě ranęt aslanęs vraggez výlě.

Seeəm vəli Stalin grazdanskəj vojnaya.

No i grazdanskəj vojna vərgən Stalin nəkər ez dugdəv i əni oz dugdə jommətən miyan Gərd armialis pessan vyp (vojesposobnoş). Sija nəkər ez dugdəv rədəna vizətəmən vəqitçən (zaqimajtçən) proletarskəj gosudarstvo dorjan voprossezən. Stalin i əni, kyz əzzə voezə, tədə Gərd armiasə, sija Gərd armialən medmatış da dona drug.

Proletariat diktatura bəregitəm ponda (oxrana ponda) Gərd armia jommətəm jılış Leninqələn zavettez loənən miyan partıalən medglavnəj zadaçaən. Miyan armialən medumələs vəli səyən, tyla texnika vokşaq sija vəli vərə koftəm armiaən. Miyan armia vəli vooruzitəm uməla.

Medozza pjaatiletkasə povednəja tırtəməs vajətis setçəz, tyl „slavəj da aşə dorjyńpə avı gotovəj stranais,— baitə Stalin jort— miyan strana dorjişnə verməm ladorşan (oboronospesobnoş ladorşan) pərtçə əddən vypaə, seeəm stranaə, kəda gotov vədkod tədtəm loəmmez (sluçajnosşez) kezə, kəda vermə kerney massovəja vədəs ənqaşa dorjişan orudiaezi da şetnən niyə armialə, uşkətçəsə-kə miyan vylə vokşaq“.

Gərd armialən pessan vyp (vojesposobnoş) vədmis əddən əzəta. Miyan eməs aslanım ruza (obrazeca) vintovkaez da pułemjottez. Mijə aşnım stroitam ылə suzətan (dałnovojnəj) orudiaezi. Miyan əzək tankkez eza vələ. Əni niyə kerənən miyan aslanım raboçəjjez. Mijə aşnım stroitam aeroplannez. Miyan armia radioficirujtəm. Miyan vojskaez kuzasə aşnysə dorjyńpə ximiaən uşkətçəmşən. Sarız vylə granicæz dorjəm ponda da oxrana ponda miyan em sarız flot.

Partıa tırtis sijə kəsjisəmsə, kəda jılış baitis Stalin jort sovet-tezələn II sjezd vylən. Partıa sə vozdəkət Stałinkət əzətaləmən (vo glave) jommətis Gərd armia, vooruzitis sijə medvil vojennej texnikiçaən i etən Lenin şərti jommətis Sovet sojuzlış dorjişan vyp.

Kapitalissey jirənə piñneznəsə Sovet Sojuz vylə. Niya gotovəs miyan vylə uşkətçən լubəj minutaə.

Miyan komandirrez, miyan gərdarmejeççez bura tədənə da oz vunətçə aslanıb vozdlış Stałinklis viştaləmsə: „Ətik kok pədəş paşa jəz mu oz kov, no i assinım mū, ətik versok assinım mu og şetə nekinlə“.

Gərd armia şinmən vişətə, bəregitə Sovet sojuzlış granicæz. Uşkətçəsə-kə vraggez sovettez granica vylə dak miyan Raboçe-kreş-sanskəj Gərd armia, kədalə şetasə otsət miyan stranais vədəs uzaliş-şez miyan partiakət da sə vozdəkət Stałinkət əzətaləmən (vo glave) kuzas vermənən լubəj vragəs. Sija kuzas dorjyńpə proletarskəj gosudarstvoliş granicæz, kuzas dorjyńpə delo uzaliş oṭirlis, kədəna stroitənə sociaṭizm.

43 §. Stalin da nacionałnəj yopros.

Carskəj Rossıaşə vəd mupaşa tədlisə kəz naroddezelis turma.

Rossıaın 200 gəgər nacionałnoş vəlisə medşəkəf eksploatacia uvtən da nacionałnəj pırystəm uvtən. Medəddən eta nacionałnəj pırystəm vəli Centralnəj Rossıaşan ыльзькиннеzyń, okrainaezyń.

Medvərja 300 voən carskəj Rossıa boştis aslas kipod uvtə Balıij şarız dorrez, Şibir, Kavkaz, Krım, Turkestan, bliş Asıvvıv. Etnə paşkət da bogatəj rajonnesə boştisə aslanıss kipod uvtə Rossıaş pomessəkkez da kapitalissez ызыt vojnaezyn, kədəna kışsəvlisə ne ətik voən, a mukəd kadə i ne ətik das voən.

Etnə vil muez boştəm vərəyń carskəj praviṭelstvo, pomessəkkez da kapitalissez grabitise setçin oliş otiřsə. Roç kupeççez da fabrikant, tez əddən dontəma petkətisə xlopok—Turkestaniş, ruda da neft—Kavkaziş, vər, pusqına da zarńi (zoloto)—Şibiris.

Carskəj praviṭelstvo ez lez nacionałnaj okrainaezyń vədmyń promysłennoslə. Sija tədəmən (soznatełnəja) padmətis nacionałnəj okrainaezyń olışezlis kəzajstvo vədməmsə.

Turkestaniş xlopok, sə tujə, medvəs sylş setən-zə Turkestanas kərnə manufaktura, kışkalisə ne ətik şurs kilometra sajə Moskvad da Ivanovo-Vozneşenskə fabrikaezə, a səvəyń, kər eta xlopokis kışisə manufaktura dak mukəd manufakturasə kışkisə vər Turkestane da vuzalisə əddən donən.

Etaż carskəj praviṭelstvo, pomessəkkez da kapitalissez nacionałnəj okrainaeziş ekonomikasə visiș Centralnəj Rossıa kipod uvtən. Etna okrainaeziş vajavlise toko promysłenos ponda sırjo, a vədəs promysłenos vəli Centralnəj Rossıaın.

•Eteəm pojička nuətəmən carskəj praviṭelstvo ez şet pozannez (vozmoznoşsez) vədtyń pəroç nacionałnoşsezlə aslyńś ravoçej klas, kəda və vermis veşkətliyń pırystəm nacionałnoşsezis uzaliş olırlış carskəj strojkət pessəmən.

Carskəj praviṭelstvo kirgizzezliş, baskirrezliş da totara kreşşanalış mırđalıs medbur muez da şetalis nijə roç pomessəkkezə. Grabitəm kirgizzezəs, baskirrezəs da mədik nacionałnoşsezis otiřəs vasətisə ebg nuzdaə, nissəjşaləmə. Etna nacionałnoşsez vədməm tujə da jonməm tujə dolzonəş vəlisə kuvnə da çinnə (vymirat).

Bədpələs nacionałnoşsezis uzaliş otiřə avı vəli şetəm nekəyəm prava. Etna nacionałnoşsezis uzaliş otiřəs eza lezə baitnə da giznə asçuzan kəv vılyń. Bədəppəsə eəktisə polzujtçypə toko ətik kılən—roç kılən.

Carskəj praviṭelstvo vədnoz starajtçis kərnə siž, medvəs ətik naciə mədik naciakət ez ləşalə, medvəs uzaliş otiř ətik nacionałnoşis visə-

tis mədik nacionałnośiș ızaliş ořir vylə, kyz vrag vylə. Etaz sija keris sə ponda, medvə vədpələs nacionałnośseziș ızaliş ořir ez vermə ətuvtxyp aslanıs pıry stışsezkət (ugnetatellezkət) pessəm ponda, medvə carskəj praviłstvo vermis viçp as kiy p vlaš.

Pemyt da pırystəm ızaliş massaez kolasıp, posnit burzuazia kolasıp carlən çinovnikkez da policia medəddən paşkətisə seeəm gnuşnəj iz, medvə etna ızalişsez vižətisə jevrejjez vylə kyz meduməl ořir vylə, kyz vraggez vylə (antišemitzm). Jevrejjezəs ez lezə şeñitçyp Centralnəj Rossıayı. Jevrejjez unazık vəlisə vasətəməş, kyz ıaçp, „rukalanın (osedloş) kıravtasə (certaə)“ — Ukrainaş da Połsaiş das guberňa. Jevrejjezəs vədəqoz padmətisə, ez lezə pü-ətńi muvíz iz. Niјə ez lezə fabrikaezə da zavoddeza.

Jevrejjez unazık vəlisə gruditçəməş posnit karrezn da mestaokkezyp). Setçin pıle kovşis pıetnp posnit torgujtəm, qeto zaqimajtçyp kyeəm qepavud remesloezen. Jevrejjezəs ezə lezə ızavnp kye-əm və ez vəv gosudarstvennəj dolznoşen.

Uzaliş jevrejjezlis çeladəsə skolaezə počti ez lezə.

Bıdtorsə vesis viştaləmən da gnuşnəj vıldumkaezən vevtisikə carskəj praviłstvo pemyt ořirsə veşkətis raptət jevrejjez vylə.

Sija kerləvlis jevrejskəj pogrommez, oskis niјə, kədına kerləvlisə etnə pogrommesə. Pogrommez dırgı jevrejjezəs vartləvlisə vijlisə, grabitlisə vədəs pılış imussestvo.

Carskəj samoderzavia lebtəvlis tıskasəm da vijsəm armjana da totara kolasıp, uzbekkez da turkmennez kolasıp, polakkez da ukraiñeçcez kolasıp.

No vədəs eta gnuşnəj ızıls vəli veşkətəm toko raptət ızalişsez vylə. Niјə-zə nacionałnośseziș kupeçcezlə, fabrikant zlə, kulakkezlə vəli şetəm vədəs prava, niјə ezə pırystə, ez kerləvlə pogrommez. Ətləbn roç kapitaliszezkət niјa grabitisə da eksploatirujtisə ızaliş ořires.

Carizmlən eta nacionałnəj politika pıetəm dırgı Rossıayı unalıda nacionałnośseziș ızaliş ořir vois vəsə sodəm tujə çinis, lois pemyszık, pədis eta „ořirrez turmały“ da şələmşan pəşvetü ez azzı (qepaviditis) carskəj strojsə.

Oktaıskəj revolucia sek-zə puktis pom Rossıayı nacionałnəj pırystəmlə. Nojav 2 (15) lunə Rossıayı ořirrezlən pravaez jılış vəli lezəm natodil postanovlenno, kəda untyń gizsisə mijan velkəj vozdezel Lenin da Stalin. („Rossiaş ořirrez ponda pravaez jılış deklaracia“).

„Deklaraciały“ baitşis:

1. Rossiaş ořirrezlə ətkod prava şetəm da asmylaen ızavnp lezəm (samostojatelnos).

2. Setny Rossiaiš otiirezlə pravo svobodnəja asnanıb upravljajtəm vylə, top jansətçəməz da torja gosudarstvo organizujtəməz.

3. Med ez vələ vədəs kyeəm və ez vəv nacionałnəj da religioznəj privilegiāez da ramkaez (organicəqnoezi).

4. Svobodnəja zoramny vəd nacionałnoshi uzałis otirlə, kədnə oləny Rossiai.

Eta vəli vil nacionałnəj poliтика, kədə nekin, nekkyeəm kadə ez suvtətlə da ez pırtlə oləmə nekkyeəm stranał.

Lenin velətis, sto proletarskəj gosudarstvo podən (osnovaen) loə mijan stranał vədəs nacionałnoszezi uzałis otirlən sojuz.

Lenin velətis, sto toko proletariat diktatura mezdətə pırystəm otiresə rabstvo ceppez berdiş da pırystəm uvtiš.

Lenin velətis, sto proletariat diktatura vermas lokń pobedaəz toko sek, pondaşə-kə sə ponda şələmşən pessəny tijan stranał vədəs nacionałnoszezi uzałis otir, loasə-kə niya gotovəs setny sə ponda assinib oləm.

Mijan kommunis partia programmały, kədə gizis Lenin da primitis partiałen VIII sjezd (tuləşnas 1919 voə), baitə, sto nacionałnəj voprosun partia nuətə seəem poliтика, medvə vədpələs nacionałnoszezi proletarijjez da poluproletarijjez jonzıkə ətamədkət kərtəsişə ətlasa revolucionəj pessəm ponda, sto partia setə vədəs nacionałnoszezi ətkod prava, setə naciaezlə pravaez gosudarstvennəj torjətçəm vylə.

Nacionałnəj vopros jılış uçenip zorətəməp əddən əzət roj vəli Stalin jortlən. Esə revoluciaəz siya gizis statəaz, kədnəni tıçcalis nacionałnəj pırystəmsə likvidirujiłəm jılış tujez.

1911' voə, kər Stalin nacionałnəj vopros jılış gizis medożza statə, Lenin Gorkij dınə pişmoły Stalin jılış baitis:

„Mijan em çudesnəj gruzin, kəda əktis avstrijskəj da mukəd materiallez da pukalə gizə „Prosvesseno“¹, ponda əzət statə. Mijə etə berdə kütçam burzıka“.

Nacionałnəj dəloez kuza medożza narodnəj komissarən vəli Stalin. Siyə narodnəj komissarən puktikə Lenin vişalis, eta uz vyləpə nekin „ez və vermə azzıny Staśinşa mədikəs“.

Eta narkomatlən znaçenip vəli əddən əzət. Siya pırtis oləmə partiałis da sovet vlaşlış nacionałnəj poliтика. Siya nuətis uz sovet-skəj socialisticeskəj respublikaezlis Sojuz organizujtəm jılış, siya nuətis uz sə jılış, medvə jonzıkə ətuvtıň vədəs nacionałnoszezi uzałis otir puktisə vədəs assinib vyn proletariat diktatura ponda, socializm stroitəm ponda pessəm vylə.

1. „Prosvesseno“ — bolşevikkezlən zurnal.

Къз токо помаssis grazdanskәj vojna, sek-zә partia X-әt sjezd vъlyп Stalin jort doklad kuza vәlisә petkәtәmәs әddәn kolana suemmez (reseennoez), kәdна vәlisә veşkәtәmәs sъ vъlә, medvъ vъgәtпь nacionałnoszezliş ekonomika da kultura bokşan neatikoda olәmsә (neravenstvosә). Sjezd viшtalis, kolә-pә neroс nacionałnoszeziş uзaliş oтirlә otsavny vәtпь ыл oзlaп munәm Centralnәj Rossiasә. Sjezd viшtalis myj kolә kernъ nacionałnәj respublikaezъn da oblaşsezъn sovet vlaş orgañizujtәm jyliş. Sjezd viшtalis, nacionałnәj okrainaezъn promyslenniós zorәtәm — eta-pә medozza zadaça. Sija suvtәtis nacionałnәj kultura zorәtan tujjez, nacionałnәj kadrrez velәtan tujjez.

I. V. Stalin da M. Gorkij.

Leninliş zavettez tәd vъlyп vizikә kommunis partia aslas vozd Stalin jort veşkәtlәm şerti lunış lunә jonmәtә mijan strana nacionałnoszeziş uзaliş oтirlїş sojuz. 12 voәn, kәdна çulalisә partia X-әt sjezd vәgъп, Sovetskәj Sojuзъn kerәm ызыт из sъ ponda, medvъ vәgъ kołtәm nacionałnosseсa kernъ zvьliş atkod pravaa nacionałnoszezәn.

Nacionałnәj respublikaezъn da oblaşsezъn vәvlytәm tempperezәn munә industrializacia.

Kazakstanыn stroitәm kәrttij — Turkşib. Nuәtşәnъ vil kәrttij vizzez (liniaez) Sәrәt Azia rъgјet, Şibir rъgјet da bлиş Asъvvъv rъgјet.

Kareliaыn stroitәmәs vil fabrikaez, zavoddezz, ełektrostanciaez. Armeniаыn, Turkestanыn stroitәmәs tekştiłnәj fabrikaez. Ukrainaыn stroitәm mu vъlyп medъzъt gidroełektrostancia — Dneproges.

Sәrәt Aziaыn stroitәm ызыт tekştiłnәj kombinat. Baskiriaыn da Kazakstanыn munә neft sedtan iz. Kazakstanыn orgañizujtәm vil, kuimәt somsedtan bassejn (Karagandaыn).

I siz beld nacionałnəj respublikael stroitçən vil zavoddez, fabrikaez, ełekrostanciaez, stroitçən kərttujjez.

Socialisticeskəja mədkodşətçə şełskəj kəzajstvo. Unažık loənə sovhozzez da kolxozzez. Kolxozzezən da sovhozzezən iz upazık i upazık mexanizirujtçə.

Ətlən kəzajstvennəj stroiteliştvoyn pobedaezkət paşkəta münə nacionałnəj rajonnezən kulturnəj stroiteliştvo.

Nacionałnəj okrainaeziş otiřez, kədna carskəj Rossia dırni vəlisə beldən negramotnəjəs, əni loənə gramotnəjjəzən.

Carskəj pravitełstvoən pırystəm da rassvezə pərtəm Kazakstanış ızalış otiř loə əni poçti beldən gramotnəjən. Pırtəm beldənnəs ponda (všeobəj) medozza velətəm. Organizujtəməş ne ətik das vuz da mukəd velətçaninnez.

Kvat vo toko esə çulalis sija kadşan, kər Ukrainały zən otiřəs vəlisə negramotnəjəs. Skolały velətçan voeza çəladiş velətcişə toko zənəs. Əni Ukrainały otiřəs poçti beldən lois gramotnəj. Pırtəm beldənnəs ponda medozza velətəm.

Severnəj (ojlaşa) Kavkaz pərtçis poçti sval gramotaa krajə. Pırtəm beldənnəs ponda medozza velətəm. Pırtəm şizimvoa objaza-təlnəj velətəm.

Ojročiały carskəj Rossia kojis sovet vlaşlə sval negramotnəj otiřəs. Əni Ojročiały pırtəm oləmə beldənnəs ponda medozza velətəm. Revolucia votəz Ojročiały ez vəv aslanəs alfavit, ez vəv aslanəs gizan kəv (pişmennoş). Əni eta em. Ojročiały petənə nol gazeta da ətik zurnal. Oşəm medvylən velətçanın — kolxoznəj inştitut.

I siz beldən nacionałnəj rajonnezən.

Stroitçənə skolaez, təxnikummez, vuzzez. Beldmə nacionałnəj peçət, zoramə nacionałnəj literatura da iskusstvo. Kyz promyšlennoşən da şełskəj kəzajstvoyn siz i kultura front vylən beldənəpə nacionałnəj kadrrez.

Sovetskəj socialisticeskəj respublikaezlış sojuz organizujtəməş torjettəg kərtəşə Staļin jort qimkət, torjettəg kərtəşəməş sə qimkət beldən niya pobedaez, kədnəz loktis mijan strana nacionałnəj respublikaezən kəzajstvennəj da kulturnəj stroiteliştvo niətəmən.

44 §. Staļin da strana industrializirujtəm.

Carskəj Rossia vəli şełskokəzajstvennəj stranaən. Sija mədik stranaezə petkətis şełskokəzajstvennəj produkta, a vajalis setçiniş massynaez da mukəd oborudovanqço. Açıs asvənən sija, pozə viştavny massynaesə ez i kerləvə.

Fabrikaez ponda, zavoddez ponda, saxtaez, rudnikkez da ełektri-

çeskəj stanciaez ponda oborudovanqo carskəj Rossiaə vajavlisə una-
zıksə grañica sajis — Germaniaiş, Angliaiş, Amerikaiş, Belgiaiş, Svej-
cariaiş. Avtomobillez da traktorrez carskəj Rossiaən ez kerləvə.

Mu ryeckə ızbt bogatstvoezsə, kyz suam, izsom, neft, kərt ruda,
sedtəvlisə əddən jeeə. Kazakstanış, Lunlan Şibiris, bliş Asyvvılış
mu ryeckə bogatstvoezi dənə, pozə viştavny, ez i pavkvy mort-
lən ki.

Rossia — medbogat strana vərən, vərən sija 65-iş bogatzık
Germaniaşa, a vər promyslennoş Germania şərti vəli ucətzək.

Rossiaən gryiş promyslennoş unazıksə vəli grañica sajis kapita-
lissez kiyn.

Donbaslən unazıksaxtaez vəlisə Franciaiş, Belgiaiş, Angliaiş
da Germaniaiş kapitalissez kiyn. Kərt rudaaz ızbt vaşsejn — Krivəj
Rog — çut ne vədsən vəli grañica sajis kapitalissez kiyn.

Bakuyn neft sedtəm vəli Sveciaiş kapitalis Nobel kiyn. Una
masına keran gryiş zavoddez vəlisə Germaniaiş, Angliaiş da Franciaiş
kapitalissez kiyn.

Rossiaiş kapitalissez kiyn vəli, medunasə, tekşilnəj promyslennoş.

Carskəj Rossiaən promyslennoşun texnika vəli əddən lazmt.
Iz som, suam, sek sedtəvlisə kiən. Medbərə kolçəm texnika vəli i
neft sedtəmər.

Carskəj Rossiaən siž suvtələm promyslennoşus sedis kapitalis
stranaez kipod uvtə. Imperialistiçeskəj da grazdanskəj vojna voez
etə vərə kolçəm kəzajstvosə rozoritisə esə əddənzək.

Vot kyeəm kəzajstvo carskəj Rossiaşan kolçcis rəboçej gosu-
darstvolə.

Leqin kulis sek, kər mijan stranaəs esətoko lebtiş aslas kişəm
nərodnəj kəzajstvoən. Leqinlən medbur velətciş da səliş delosə ozi-
laq nuətiş — Stalin jort veşkətləm şərti kəzajsvo vəli vədsən lebtəm
1926 vo kezə.

Vopros suvtis veşkəta: myj kernə əzlaq?

Eta vopros vylə, Leqin zavettez şərti muniş Stalin jort şetis otvet.

„Mijə dolzonəş pessəny mijan stranaən vədsən socializm stroitəm
ponda, klassesətəm obsestvo stroitəm ponda. Tuj etə dənə — strana
industrializirujtəm“.

Strana industrializirujtəm jylis, kyz vədsən socializm stroitəm
dənə medglavnəj tuj jylis, plan ləşətikə Stalin jort boşlis Leqinlis
to kyeəm viştaləmməz:

„Rossia ponda spaşenqo ne toko kreşsana kəzajstvoən bur
urozayp,— eta esə jeeə, da ne toko koknit promyslennoş bura vişə-
mən, kəda (promyslennoşus) şetə kreşsanalə vədkod tovarrez,— eta
tozo esə jeeə, mijanlə kolə siž-zə şəkət industria. Şəkət industria

visəmtəg, sijə levtətəg tijə og vermə stroitń pəkycəm promyslənnoş, a sətəg mijanlı, kəz asmylaən pessan stranalə, şo-nı loktas gibel".

Mış-zə sija loə strana industrializirujtəməs?

Industrializirujtń strana — eta loə aslypńm kernń seəem tasyńnaez, kədnən və pozis kernń tasyńnaez-zə. Pondim-kə və tijə vajaçp tasyńnaez da oborudovanqo grañica sajis, a eged və kerə aşpym, aslanym vypən, dak tijə-və vəşkəta ordjytəg sedimə kapitalis stranaez kipod uvtə. Etaşan i kolə mijanlı aslypńm kernń, suam, ne toko parovozzez, avtomobillez, traktorrez i sis oz., no i seəem tasyńnaez, kədna kerənə etnə parovozzesə, avtomobillesə, traktorresə da mukəd tasyńnaesə.

Industrializirujtń strana — eta loə vypşətń, sodtńp izsom sedtəm, neft sedtəm, upazık kernń metallez, upazık tasyńnaez, stroitń traktornəj zavoddez, şelsko - kəzajstvennəj massnakeran zavoddez i sis oz.

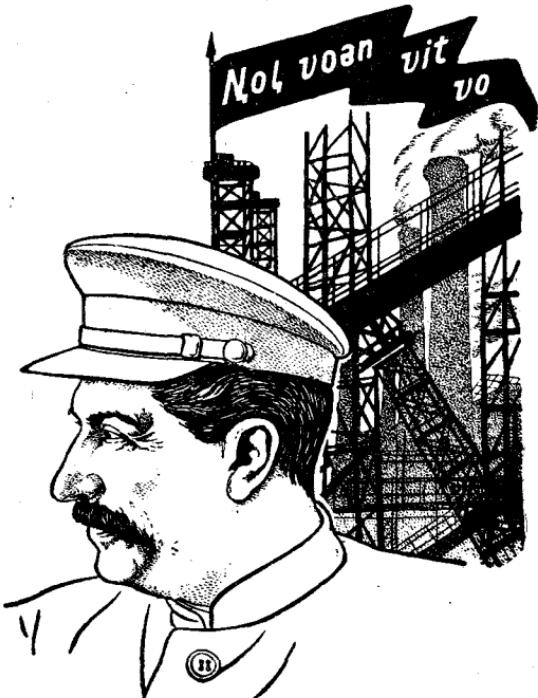
Toko şeklt promyslənnoş zorətəmən i medpervo massnakeran stroitəmən, pozə vilmoz mədkodşətń vədsən promyslənnoş, transport, şelskəj kəzajstvo, mədnoz-kə sunp, mədkodşətń (nuətnə rekonstrukcia) vədsən narodnəj kəzajstvosə.

Estatəg ez poz mijanlış stranasə pərtń asmylaən pessişə, seəem stranaə, kəda-və çetymda' ez vəv kapitalis stranaez kipod uvtyn. Etatəg ez poz posnitik ətkasa kressana kəzajstvosə vuzətń kollektivnəjə, socialisticeskəjə. Etatəg ez poz jomətnə tijan stranalış dorjişan vyp.

1928 voə aslas vozd Stalin jort vəşkətləm şərti partia suvtətis mijanlış strana socialisticeskəja mədkodşətəm jılış medozza vitvoşa plan.

Eta vitvoşa planlən medsərşa zadaçabs vəli sÿyn, medvə mijanlış vərə kolçəm təxnikaa stranasə vuzətń vil medozis təxnikə vylə.

Medsərşa zadaça vəli sÿyn, medvə SSSR-sə seəem stranais, kyt- upazıkbs şelskokəzajstvennəj proizvodstvo, seəem stranais, kəda aslas fabrikaez da zavoddez ponda vajalə tasyńnaez da oborudovanqo

graniča sajış, pərtlər industrialnəj stranaə, seeəm stranaə, kədə açsə asponda kerə vədəs kolana təsənnüəz.

Medsərşa zadaça vəli səyəp, medvə posnətik, torjətçəm şəlskəj kəzajstvoiş kernə gəriş kollektivnəj kəzajstvo.

Pjaṭiletkalən medsərşa zadaça vəli səyəp, medvə jomətənə mijan stranalış dorjişan vən.

Medożza pjaṭiletkaə promyšlennosyu mijə loktim seeəm uspex-xəzəz, kədəna jılış nəlki oz vermə dumajtnəq nekəcəm kapitalistiqes-kəj strana.

Bədəs etna voezə munis metal ponda pessəm partia viştaləmməz (ukazaqnoezi) şərti, kədən veşkətlə Stalin jort. Medożza pjaṭiletkaə çugun kişəm sodis 1928 vo şərti 190 procent vylə. Stroitəməs seeəm giganttez, kəz Kramatorskəj zavod, Uralmasstroj, Izorskəj zavod, kədəna kerənə oborudovano şəd metallurgia ponda (domnəzez, martennez da prokatnəj stannez).

Stalin jort viştaləm şərti vəli pondətəm zorətnə da levtənə avtomobilnəj da traktornəj promyšlennos. Stalin jort veşkətləm şərti vəlisə stroitəməs seeəm zavoddez-giganttez, kəz Stalingradıñ, Xarkovıñ da Çelabinskıñ traktornəj zavoddez, avtomobilnəj zavoddez —Moskvañ Stalin nıma avtozavod, Gorkij karyə Molotov nıma avtozavod.

Luniş lunə traktornəj giganttez inđənə sovetskəj ıvvəz vylə ne ətik sotnə traktor. Vitvoşa plan şərti traktornəj zavoddezlə kolis lezən 91 şurs traktor, a pjaṭiletka nəl voən lezəm SSSR-ıñ 105 850 traktor. 140 şurs avtomasına şetə vəd voə Gorkij kariş avtozavod. 25 şurs avtomasına lezə vəd voə Stalin nıma avtozavod (ozza AMO).

Stalin jort dugdəvtəg da məzəltəg visətis traktornəj da avtomobilnəj zavoddez stroitəm şərti, açsə niyən veşkətlis, otsalis nıla ızavnp. Sə jılış, kyeəm ızət rol vəli Stalin jortlən avto-traktornəj promyšlennos zorətəmən, baitənə Stalin nıma Çelabinskəj traktornəj zavodiş raboçəjjəz da specialiszez.

Zavod lezan lunə — jun 1 lunə 1933 voə — Sovet Sojuzis kolxoz-nikkez da kolxoznicaez dənə aslanıb ıvətçəmən piya gizənə.

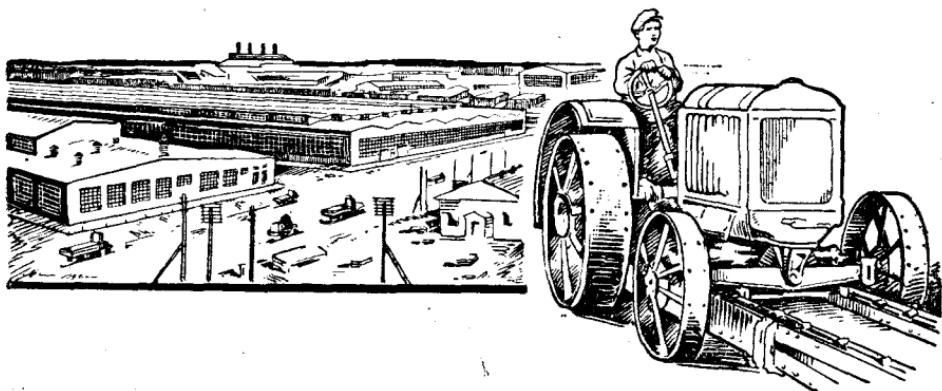
„Çelabinskəj traktornəj zavod da vədəs avto-traktornəj promyšlennos pondətəm da zorətəm Stalin jort viştaləm şərti, eta sələn pırşa da məzəltəg zaboṭitçəm.

Stalin jort veşkətləm şərti medożza pjaṭiletka pomaşan kad kezə SSR-ıñ stroitəməs əddən gəriş masınakeran zavoddez. Stanokkez da masınnaez mijə stroitam aşpıym. Medożza pjaṭiletkaə SSSR-ıñ stanokkez stroitəm sodis vojnəzəşə kad şərti $4\frac{1}{2}$ -pəv, masınnaez stroitəm sodis daspəv. Mijə velalim stroitnə vynə parovozzez da ızət gruza vagonnez. Əni avu-pi seeəm masınna, kədə vəz vermə kernə mijan sovetskəj zavoddez, sovetskəj materiallezis.

Torja-nı ызът нұмайын вәли шетем химіческәj промысловносіл. Ноl воәn stroitəm 58 гырыш химіческәj zavod, кеднә stroitəm вүлә vizəm 1,5 milliard sat.

Muviz из нұетан тасьнаez stroitəm міjә воштим ти мүнайын (міжын) medozzza mesta. Strojә suvtisә zavoddez: Saratov karyп kom-важнеран zavod, Zaporozjoыn kombajnkeran zavod — „Kommunar“, Xarkovыn — „Carla da molot“, Moskvaыn Lubereckej zavod i siz оз. 1931—1932 воеz міjә velalim lezпь тумиз из нұетан vil тасьнаесә 130 marka gәgәr (130 қуыста gәgәr).

Oktaabskәj revołuciaә Rossiaыn aviacionnәj промысловнос ez вәv. Eta промысловнос миjan stranaыn әni stroitəm. Mijә әni аспын

Stalingradыn traktorkeran zavod.

Іезамә вүна avtomtoorrez. Vozdux kuza vetlan vizzez (linjaez) kuza-nas loәпь әni 148 şurs kilometra-ни.

Ызът нұмайын шетis i шетe Stalin jort mijanlıs strana elektroficiруjтәmlә.

Kөr 1921 воә vәli suvtətəm Rossia elektrificirujтəm jılış plan (GOELRO¹), Stalin jort Lenin дыңа piштөын viшtalis, strana elektroficiруjтәmlәn loә-pә znaçenno әddәn ызът. Sija gizis:

„Me suanәn:

- 1) plan jy iş loәem вүлә oz kov әстеппә sessha atik minuta;
- 2) әni-zә kutçepп практическәj из berдә“.

Siz esә 1921 воә Stalin termaşis industrializacia jılış medozzza kыvsә рყытп практическәj изә.

GOELRO lәn plan түртәm sodtәtәn. Toko medozzza pjatiletka 4 воәn stroitəm 17 vil elektrostancia. Atik пъ kolasiş — Lenin ңима

¹ Sija komissia, keda suvtatis ete plansa, susis Rossia elektroficiруjтəm jılış gosud irstvennej komissia, мәдноз sunь — GOELRO. Etaşan elektroficiacia jılış Leninlәn plan susa GOELRO planәn.

Днепропетровск — ти въѣп медъѣт, съѣзда stancia аву ҆екъѣт. Етѣ stancia stroitѣmѣn вѣшкѣтъ Sta in jort вѣшкѣta u astvujtis аcъs.

Mijan strana n ղeft sedt em mechanizirujt em вѣds en, 100 procent въѣа. Pjatiletka ղerti v eli suvt em medv erja vit et vo n sedt en ղeft 21,7 million tonna, a 1932 vo n-p i v eli sedt em 22,5 million tonna.

Izsom sedtan promysленносъп una pondis e изаунъ vil saxtaez. Pjatiletka n Donbasъп vrubov e tasspaez sodis e 2,4-i .

Vil zavoddez stroit em ponda izsom da metal pondis kovsh enъ es e upazъk.

Parzialen XVI sjezd въѣп 1930 vo n Sta in jort baitis, mijanl -p  ղeni ղetic izsom da metallurgia baza (Ukraina n) oz-ni t y t. Kol -p  organizujt nъ es e m edik izsom da metallurgia baza. Eta baza n dolzon ion  Uralo-Kuzneck j kombinat.

Sta in jort viшtal em ղerti parzialen XVI sjezd sotis medo za pja iletka  Uralo-Kuzneck j kombinat stroit em.

Uralъп v elis  toko vit-kva das vaz oborudova n oa zavod, k pymk  saxta Kuzbasъп, a п  kolas n ղe ղetic ʂurs kilometra selit et em rovn ej mu — to k e em s v elis  o zzyk Ural da Sib ir.

Stranal n k zain — proletariat — aslas voz d viшtal em ղeri lebtis etn  rajonnezs . Uralsk j ker ssezli  da Sib irli  旑 yt bogatstvo s  viz en  (ispolzujt n ) socializm stroit em въѣа. See em mestae n, k t en ez v ev l  nem, v er z t lv t m Uralsk j v er ze n, pa sk t Sib irsk j mu въѣп вѣdm  Uralo-Kuzneck j kombinat.

Мыj si a lo  Uralo-Kuzneck j kombinat ?

Sib irsk j muez p rek n una izsom, uralsk j ker ssez n una k rt ruda. Dak v ot Sib ir pondis setn  uralsk j metallurgia ponda izsom, a Ural pondis setn  Sib iri  metal sedtan zavoddez ponda k rt ruda.

Medo za pja iletka poma em ke z  partia voz l n Sta in jort n viшtal m ez p rt em s ol m . Uralo-Kuzneck j kombinat — eta avu-p i dumaez, a eta lois zv y ig. Set in, k t en es e nevaz n v eli toko kus step, ղeni set in 旑 yt rudo nikkezi  sedt en  ruda, lebis  s  旑 za domna ez, myj 旑 za s avu Jevropa n ղek t n, v ed sutki  ne ղetic ʂurs tonna n ki t n  metal.

Mijan proletarsk j gosudarstvo luni  lun  zavotit c  s  j li , medv b burm t n  olan Sovetsk j sojuz s ravo c jje zli , kolxo nikke zli  da v ed s  uzali sezli .  tla n ղek t  promysленнос k t mijan strana n so supr tz ka zoram  da pa skal  kok n t promysленнос .

Medo za pja iletka  SSSR- n stroit em 13 xlop atovumazn j predp ria t , loni  s te keran 3 fabrika da vurun  noj (sukno) da muk d tor keran 3 fabrika. V edmis  da pa skalis  kok n t promysленнос n vil o ras lez: trikotazn j, vur san, ku c k keran, k mk t vuran. Organizujt em ղek t ln j promysленнос  ponda s rjo setan baza. X.opok

вәдітәм вѣдмис кѣкпәв. Совет союз дугдис ваявнъ хлопоксә граніца сајиš.

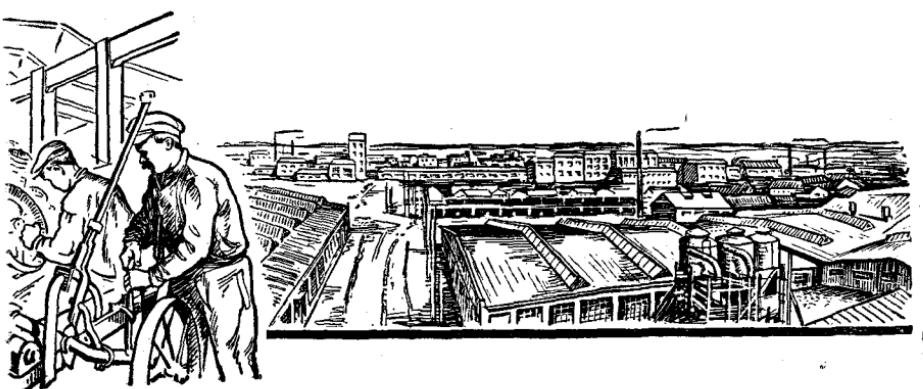
VKP(б) CK да CKK-лән әтласа пленум вѣль медозза пјатiletkaә promысленношын мијан ушпеккез јлиш Сталин ѡрт вишталы то къз:

„Miјan ez вѣв сәд metallurgia, strana industrializirujtan pod. Эни мијан сија em.

Miјan ez вѣв traktorkeran promысленнош. Эни мијан сија em. Miјan ez вѣв avtomobiљkeran promысленнош. Эни мијан сија em.

Miјan ez вѣв stanokkeran promысленнош. Эни мијан сија em.

Miјan ez вѣв ызът да әнна xимиескәј promысленнош. Эни мијан сија em.

Rostov karyn şeşkokəzajstvennəj masъnakeran zavod.

Miјan ez вѣв забыліш да ызът seeам promысленнош, кәда вѣ keris әннаша түвіз из պատан masъnaez. Эни мијан eta promысленнош em.

Miјan ez вѣв aviacionnәj promысленнош. Эни мијан сија em.

Električeskәj energia sedtәmәn mijә sulalim medvәrja mestaeň. Эни mijә suvtim ordçәn medozын munışsezkәt.

Nefiş produktaez kerәmәn da izsom sedtәmәn mijә sulalim medvәrja mestaeň. Эни mijә boştim әтикә medozza mestaeziš.

Miјan vәli toko әтик әтнasa izsom sedtan da metallurgia baza — Ukrainaň, da i setәn izavlim гырыş şekyltezeň (trұdnosşez-ən). Mijә loktim setçәz, sto ne toko lebtim etә basasә, no i sogmetim esә vil izsom sedtan da metallurgia baza — Asъvvыль, kәdija lois miјan stranalәn gordosәn.

Tekştilnәj promысленношләn miјan vәli toko әтик әтнasa baza — miјan strana ojlaqын. Mijә kerim sijә, sto medmatış kadә tekştilnәj promысленношләn loasә кък vil baza — Әзәр Азиян да Рытыв Шириън.

A вѣдәs eta vajәtis setçәz, sto promысленнош kapitalis eле-

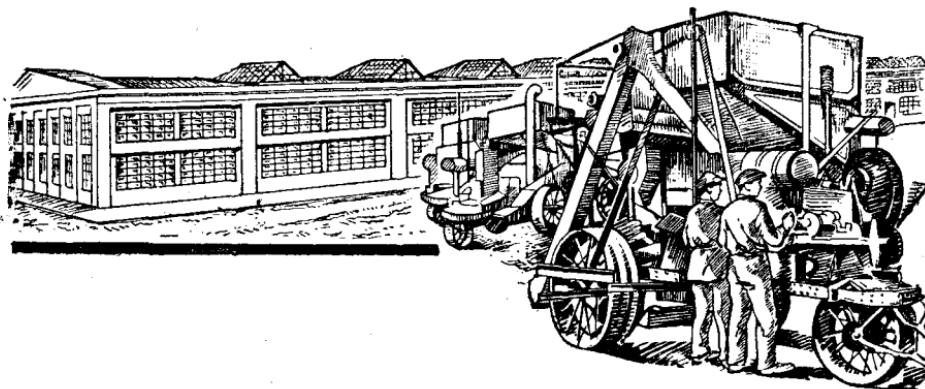
menttez loisə vasətəməş roməz da vərləq vergətçətəg, a socialisti-
çeskəj promysslennos̄ lois SSSR-iş industrialən ətnasa formaən.

A vədəs etə vajətis setçəz, sto mijan strana şəlskəj kəzajstvoa
stranais̄ lois industrialnəjən".

Məd pjaṭiletkaə kolə esə əddənzək levətəp Sovetskəj Sojuzlış vyp.

Partialən CK də CKK plenum vyləp janvar təlişə 1933 voə Staşin
jort məçcalis etnə zadaçaez tərtən tujjez. Sija viştalis, məd pjaṭiletkaə-
pə industrializaciasə kolə paşkətəp da nüətəp ozaq. Sija viştalis,
kolə-pə mijanlə bura tədmavnp (osvoitnp) vilış stroitəm zavoddez,
saxtaez, domnaez, fabrikaez, elektrostanciaez.

Bura tədmavnp vədəs vilış stroitəm predprialiae — eta loə, mijə
dolzonəş vilış stroitəm zavoddezən, fabrikaezən, elektrostanciaezən
velavnp izavnp vilış təmənəezən.

Saratov kəfən kombajneran zavod.

Eta loə, mijə dolzonəş kernə sız, təcəvə etna zavoddez, fabrikaez
elektrostanciaez, domnaez, saxtaez vədsən da dugdəvlytəg (perevoj-
jeztəg) tərtisə assinəs plannez.

Eta loə, medvə mijan fabrikaez da zavoddez, elektrostanciaez
saxtaez şetisə unazək da bur kaçestvoa produkciā.

Eta loə, mijə dolzonəş fabrikaezən, zavoddezən, elektrostan-
ciaezən boşnə vədəs, təy piya vermənə şetnp.

A mijan-ed estən esə ne vədəs bur. Mijan domnaez esə ozə şetə
çugunsə səmdə, təmdə niya vermasə şetnp. Mijan saxtaez esə ozə
şetə izsomsə səmdə, təmdə niya vermisə və şetnp. Mijə esə ne rıg
da ne vədləbn kuzam bura izavnp təmənəezən. Mijan zavoddezən
da fabrikaezən esə ənəz em brak. Mijə esə ogə kuzə ləşətəp elek-
trostanciaezən uezə sız, medvə mijan şetisə energiasə səmdə, təmdə
vermənə.

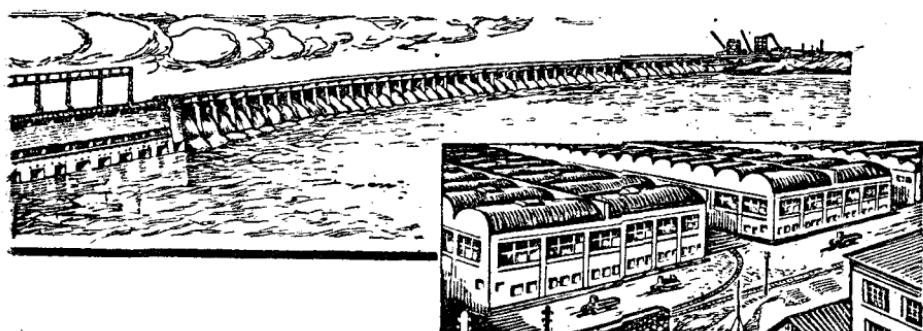
Vot təyə Staşin jort doklad kuşa vaitəm vərəp partia suvtətis məd
pjaṭiletkaən kəz medglavnəj zadaçaən — vədsən bura tədmavnp (os-

voitny) vydəs vilis stroitəm zavoddez, fabrikaez, elekrostanciaez, saxtaez.

Medozza pjaatiletkaen lunis lunə sodis vyd rabocəjlen kerəm izy়s (vyrabotkaes) — mədəoz-kə suny, sodis izy়p proizvoditelnos. No eta esə jecə. Mijan esə una pozə azzyp i uməla uzaləm, i guşaşəm, i progullez. Mijan esə eməs vazmoz uzaləm jılış velaləmmezlən (priviçkaezlən) kolassez (ostatokkez). Eta padmətə mijanlış stroitelstvosə.

Stalin jort resytejnəja suvtətə rabocəjjez ozyp vopros izy়p proizvoditelnos lebtəm ponda pessəm jılış, uz disciplina jonmətəm jılış, proguşsəkkezkət da dəskuçikkezkət pessəm jılış.

Stalin jort baitə: „Mijanlə, medvətəp, kolə kütçyp püətn kampania zavoddezən da fabrikaezən progullez vyrətəm (likvidirujtəm)

Dyperges.

ponda, izy়p proizvoditelnos lebtəm ponda, mijan predprialiaeze vyləp uz disciplina jonmətəm ponda. Progullezşəq əsənp promyslennos ponda şurssez ne ətik das da şo uzalan lun. Etasəq əsənp şurssez ne ətik şo da millonnez, kədna vajətəp ıvylək promyslennoslə, ıvylək industrialə.

Eta korəm vylə (prizv vylə) otvetən vydəməp udarñikkezlən rjaddez, socialisticeskəj obsestvo soznatelnəja stroitişsezlən rjaddez.

Stalin jort — industrializacialən vozd, socialisticeskəj industrializacia nuətan delo torjettəg jitşəm sə qimkət.

Mijan stranalən industrializacia nuətsis i nuətsə klassovəj vraggezkət possadatəg pessəmən. Klassovəj vraggez — kulakkez, torgujtişsez, ozza carskəj slugaez, kədna vermisə şujp jurrezpişə zavoddezə, fabrikaezə, uçrezdeppoezə, — vydəoz mərşəpə padmətəp, orətəp Sovetskəj Sojuzən industrializacia nuətəmsə. Nylə vydəoz otsaləp granica sajiş kapitalissez.

Vreditelez suvtəlisə seeəm plannez, kədna-vy padmətisə mijanlış

socialistiçeskaj stroitelstvo, a eta vreditan už ponda nija granicasajis kapitalissezşan poluçajtisə şem, kapitalissez nylə viştavlisə myj kolə kerpə, kyeemə kolə niətnə vreditan už. Vreditellez mijan vydmetemən pozannesə (vozmoznosşesə) uzañış otişan sajəvtisə, nija myrşisə suvtətnə seceem plannez, kədna şerti karən vydmis və torja (çastnəj) torgujtiş, a derevdañ vydmis da jomis-ve kulak.

Vreditellez vydnoz myrşisə padmətnə mijan zavoddezelis, fabrikaezliş, elektrostanciaezliş plannez tərtəmsə. Nija suvtətisə seceem plannez, kyz, suam, zaptan (zagotovitelnəj) cexxezlə əktan (svoroçnəj) cexxəz şerti şetalisə zadənnəez içətzəkkezə. Eta orətis (srıvajtis) uzeə əktan cexliş. Nəto plan şerti suvtətisə lezny stanokkez, suam, səmdə, a kerpə eta ponda stal plan vylən ruktisə jecazək.

Vreditellez eıkətisə masynaez, paşkətisə uzeə toko nija saxtaezyn, kytən izsom vəli uməl kaçestvoa, vajalisə granica sajis ənekəlana da dona masynaez, medvə ves viznə narodnəj şem, kerlisə elektrostanciaez vylən avariaezi siž oz. Mijan vraggez pondylisə targajtnə (tranzirujtnə) da guşavnp obsestvennəj sobstvennos, medvə etən padmətnə socialistiçeskaj stroitelstvo.

Vreditellezlən organizacia, kəda sujis „Prompartiaən“, assis uzeə veşkətis sə vylə, medvə uşkətnə sovet vlaş. Vreditellez mədisə vajətnə mijanlış stranasə setçəz, medvə kəzajstvo mijan kişsis, a səvətyn granica sajis kapitalissez otsaləmən organizujtnə Sovetskəj sojuz vylə uşkətçəm (napadənno).

Vreditellez kerisə əzət vred, no padmətnə strana industrializirjtəm nija ez vermə. Stajin jort veşkətləm şerti partiya assis vreditellesə da vuzsorən ənekəvtis kapitalis gospodstvo suvtətəm ponda nylis pessəmənsə.

Mijan strana industrializirjtəm munis veşkətvə (pravəj) opportuniszezkət da kontrrevolucionnəj trockissezkət çoxt pessəməny.

Kər partiya Stajin jort veşkətləm şerti kutçis strana industrializirjtəm berdə, dak veşkətvə (pravəj) opportunissez pondisə tıppə etə vylə ranxt. Nija baitisə, şəkət promyslennoş zorətəmən partiya boştis-pə tempesə əddən gərişəs, etəm temppezən uzañp mijan stranalən-pə oz tırtmə vylə, da eəktisə tempesə çintnə.

Veşkətvə (pravəj) opportunissez baitisə, kolə-pə medpervo levtənə koknət promyslennoş, a səvətyn vəliş kutçınə şəkət promyslennoş berdə. Nija pondylisə mytçavnp (dokazitnə) da baitisə, pjañiletka-pə tırtmə oz poz. Partiya ez kəvzə veşkətvə (pravəj) opportunissezliş əvəməsə da pondis niətnə pıkkət possadatəg pessəm.

Partiya tədis, sto sija tujəs, kəda kuşa eəktənə tıppə opportunissez, oz vajət mijan stranalış uzañış otişliş olan bürmətəm dənə, a sija vajətas nylis olan uməşətəm dənə. Eta tuj kuşa munikə

SSSR pondas luniş luniş luniş əddənəzək i əddənəzək sednə kapitalis stranaez kipod uvtə. Pondimə-kə vətənə miyə vətənə vədəs sredstvoezi təkşilnəj, vurşan, vikeran, kəmkət vuran da mukəd təsənnüəz çəvəm vylə, sek miyan ez vətən şəkət promyslennos, miyə egə vətənə vermə kərənə təsənnüəsə aşpıyt. A vədəs eta vajətis vətənə setçəs, sto miyan strana pondis vətənə əddənəzək i əddənəzək sednə kapitalis stranaez kipod uvtə.

Egə kəvət miyə zorətə promyslennos, egə-kə vətənə stroitə seyəm gəris giganttez, kəz miyan traktorkeran zavoddez, muviş iz niətan təsənnüə keran zavoddez, dak miyə egə vətənə mədkodşətnə i miyanlış muviş (şəlskəj) kəzajstvo.

Egə kəvət paşkətə təsənnüənastrotitəm aslanəm stranaən, dak miyə egə vətənə seyəm əzətə temppezən paşkətə i koknit promyslennos. Miya egə-vətənə vermə naşojassəja voiş voə şətnə uzaliş otırıla unazək promyslennəj tovarrez.

Pondis-kə vətənə partıa munip sija tuij kuza, kəda kuza eəktisə veşkətvəv (pravəj) opportunissez, sek-vətənə miyə eg vermə jomətənə miyan stranalış dorjişan vəp.

A vədəs eta vajətis vətənə proletarskəj gosudarstvosə giveləz, vajətis vətənə miyanlış stranasə vətənə kapitalizm dənə.

Stalın jort veşkətləm şərti partıa niətis i niətə resyeteñəj pesşəm kontrrevolucionnəj trockissezkət.

Sija kadə, kər miyan stranaən imperialistiçeskəj da grazdanskəj vojnəzən razəm kəzajstvoos pondətçis toko esə lebən, trockissez vəzətəna kəvvezən baitisə, kolə-pə miyan stranaən şəkət promyslennos paşkətəmən temppez sodtən. Trockissez ezə boşta təd vəlanəs sijə, sto miyan eta ponda pozannez (vozmoznosşez) esə ez vələ. Sə ponda, medvə əzətə temppezən promyslennos stroitəm vylə azzınyə sredstvoezi (şəm da mukəd tor), trockissez eəktisə sodtən uzaliş kressəna vylə naloggez, boşnə etnə sredstvaesə derevənqaiş. Niya eəktisə lebənən don promyslennəj tovarrez vylə. Sija tuijs, kəda kuza eəktisə tıppə trockissez, ordjytəg vajətis-vətənə rəvəcəj klaslış kressənanakət sojuz razəm dənə. A rəvəcəj klaslış kressənanakət sojuz razəm ordjytəg-vətənə vajətis miyanlış sovetskəj strojsə giveləz.

Trockissez mədisə kəskynə partıasə veşkət, leqinskəj tuij vətənənə bökə. Partıa kütçis pessənən trockissezkət resiñənəja, sija petkətis niyə jugət vətənə. Sija məççalıs, sto trockissez toko kəvvezənən vaitənə miyan socialistiçeskəj kəzajstvo paşkətəm əzətə temppez jılış, a delo vylən niya mədənən proletariat diktatura stranasə vajətənə giveləz.

Səbərən, kər miyan partıa strana industrializirujtəmən da rəvəcəj klaslış kressənanakət sojuz jomətəmən kerəm uspexxəz pod vylən (osnova vylən) vuzis socialistiçeskəj promyslennos paşkə-

təmən əzətək təmpeze dənə, trockiszez pondisə münən etə vylə rapxt. Nija pondisə baitn, strana industrializirujtəmən-pə mijə ogə vermə lokn suvtətəm moggez dənəz. Trockiszez baitisə, oz-pə vermə mijan strana petn kapitałis stranaez kipod uvtiş. Nija ezə veritə, sto mijə vermam vədsən stroitn mijan stranaən socializm. Trockiszez baitisə, oz-kə-pə lo mədik stranaezn proletarskəj revolucia, dak Sovetskəj sojuzlə-pə loktas gisel.

Mijan strana industrializirujtəmlən uspexxez mətçalisə: sija tujəs, kədə kuşa Stalin jort veşkətləm şərti partıa nüətə raboçej klasəs da ızaliş kressanaəs socializm vədsən stroitəm dənə — etə tujəs veşkət. Strana industrializirujtəmlən uspexxez zikəz razisə da rozqitise Sovetskəj strana gisel jılış veşkətvəv (pravəj) opportunisselisz əzzəz (vzgladdez) da kontrrevolucionnəj trockiszezliş oşan viştaləmmez (proroçestvoezi).

Bədəs klassovəj vraggezkət da opportunissezkət, kədəna padmətənə socialistiçeskəj obsestvo stroitəmsə, partıa nüətə possadatəg da miritçətəm pessəm.

45 §. Stalin da şelskəj kəzajstvo kollektivizirujtəm.

Raboçejjez da kressana vasətisə carəs, pomessəkkəzəs da kapiṭalissezəs, boştısa vlaş aslanıb kijə sə ponda, medvə stroitn vədsən vil, socialistiçeskəj obsestvo.

No millonnəj posnit kressanskəj kəzajstvoesə mədkodşəttəg ez poz vədsən stroitn socializm. Ez poz koln siž, medvə karən stroitçis socializm, medvə karən jugjalis elektriçestvo, stroitçisə vil fabrikəez da zavoddezel, kərmişə masynaez da avtomobiləz, a derev-nayañ vazməz kolçis posnit, torja kressanskəj kəzajstvo.

Lenin jort, kədə vədəs assis oləmsə setis proletarskəj revolucia dəlo ponda pessəmlə, ne ətpri viştavlis, kollektivnəj kəzajstvoez-pə, kolxozzez, — etə ətnasa sredstvo, kədə petkətas kressanınəs nuzdais da remətiş.

Posnit kressanskəj kəzajstvoezlə vaz orudiaezen, vazməz, ded-dezmoz mu ızaləmən qissəjjezmoz oləmiş nekər ne petn. Nija oz vermə nəvən gəriş təviziñ iz nüətan masynaez, traktorrez. Ne ki sija inventarls da vəvvez, kədəna eməs posnit kressanskəj kəzajstvoezn, mukəd kada olənə veş, (vədsən oz ispozujtəcə).

Fabrikəzlə kolə sərjo. Karən raboçejjezlə kolə şojan produkta, Posnit kəzajstvoez fabrikəez ponda sərjo da raboçejjez ponda şojan produkta ez vermə setnə səmdə, təmdə kolə.

Medvə posnitik, torjətləm ətnasa kəzajstvolə ruktənə pom, kolis ızaliş kressanalış etnə posnit ətnasa kəzajstvoesə mədkod-

шәтпі гырыш әтласа кәзажстоеzә, колис организујтпь социалистескәj шеңскәj кәзажство.

Staļin jort сұvtәtә партия озып voprossә әddәn vezәrtana da veşkъta. Sija baitе:

„Oz poz pomtег, mәdноz-kә sunp әddәn дыт, viзпь sovet vlaš da socialistesкәj stroitelstvo kъk neatkor poddez vъlyп (osnovaez vъlyп), medgыriš da etuvтem socialistesкәj promыslennoš pod vъlyп da medәddәn torjәtlәm, вәrә koltçәm posnitovarnәj kressan-skәj кәзажство pod vъlyп.

Kolә zagәnik, no luniш lunә da upornәja vuzәtпь шеңскәj кәзажstvo gыriš proizvodstvo baza vъlyә, leвtъпь sijә socialistesкәj promыslennoš dыnә.

Libo mijә etә zadaçasә pыrtam olәmә,— sek vъdsәn romәz, verмәm (roveda) loas mijan sajып, libo mijә sъ dыniш kezam вokә etә zadaçasә olәmә og pыrtә,— i sek verмam ordjыtег lokпь вәr kapitałizm dыnә“.

Vot kъeem çorъta suvtәtә Staļin jort etә voprossә. Libo strana industrializiruјtпь da eta pod vъlyп mәdkodşatnъ kressanskәj кәзажstvo, libo lokпь вәr kapitałizm dыnә. Mәdik tuj avu. Sijәn i Staļin jort vъd vъnәn kossә so vižek i vižek pozannez sъ pondа, medvъ cozažek industrializiruјtпь strana.

Induștrializacia тајатis шеңскәj кәзажство uvtә jon texničeskәj pod. Veli mu vъlyп (mіryп) sogmәtәm da zorәtәm medvъnа шеңskо-kәzajstvennәj masynaez keran promыslennoš. Vели stroitәmәs traktor keran zavoddez.

Kressana kolasып praveñnәja poliтика puetemъs, strana industrializiruјtәmlәn uspexxez, kulaççokәt miritçetәm pesşәm — vъdәs eta vajәtis setçәz, sto uzaliш kressana pondisә bergәtсыпь socialistesкәj. Kressana — bednakkez da şerednakkez — pondisә pытпь kolxozeze.

Staļin jort bura azzis uzaliш kressanalish socialistesкәj bergәtсәmә da petkәtis lozung omәna koлlekтивizacia jylis da eta pod vъlyп kulaçcoes kъz klas likvidiruјtәm jylis. Derevnalә otsalәm pondа, posniшik, torja kressanskәj кәzajstvoes гыриш socialistesкәj кәzajstvoeza mәdkodşatәmәn veşkәtlәm pondа partie inđis fabrika-eziş da zavodeziş medbur raboçejjezәs derevnә 25 şurs mort.

Staļin jort veşkәtlәm şәrti partie vezәrtana da çorъta suvtәtә kolxoznәj stroitelstvoыn forma.

Medglavnәj formaen veli suvtәtә muviž uz puetan (šeңsko-kәzajstvennәj) artej.

Muviž uz puetan artejъп kressana pыт kezә likvidiruјtәnъ (въtәtәnъ) aslanъs ьvvezliш mezaez. Muioә әtласа. Әtласаәs loenъ vәvvez, masynaez, seeem kәzajstvennәj

postrojkaez, kədəna kolənpə ətlasa kəzajstvo niətəm ponda. No arte-
ləp eəsə ne vədəs loə ətlasa. Kolxoznəj şemjalən em eəsə aslas
kəzajstvo, kədə loə sədtətən (podsobnəjən) kollektivnəj kəzajstvo
dənə: məs, ogorodec, posnit poda, gort pətka (kurəggez, zozoggez
i siz oz.). Məstəm kolxoznikkezlə kolxoz dolzon otsavnpə qəvnpə məs.

Kressənin velalis uzaçnpə aslas torja kəzajstvoyp. Sə ponda,
medvə kressənin vədsən aşsə vospitajtis mədrəv, kolə ne jeeə kad.
Drug etə kerplə oz poz. Muviz uz niətan artel şetə pozannez kol-
xoznikliş ətlasa uzaçə jitnpə sə uzaqva vylış kəzajstvokət. Etaşan
muviz uz niətan artel ənəna kadə loə kolxoznəj kəzajstvolən med-
glavnəj formaən.

Şəlskəj kəzajstvo socialistiçeskəja mədkodşətəmsə Stalin jort
veşkətləm şərti mijan kommunist partıa niətis i niətə kontrevolucionnəj
trockizmkət, veşkətvəv (pravəj) da „sulgavəv“ opportunizm-
kət possadatəg vədlunsa pəssəmən.

Kontrrevolucionnəj trockissez baitənə, rəvəcəj klas oz-pə vermə
niətənə assəras uzaliş kressənaəs. Vədəs uzaliş kressənaəs niya ləd-
fənə reakcionnəj maşsaən, kədə-pə ordjyntəg pondas tınnəp rənət
proletariat diktatura vylə. Niya baitənə, kressəna-pə oz vermə uçaş-
vujnə socialistiçeskəj stroitelstvoyp. Trockissez tınnəp rənət
kulaççoəs kəz klas ləkvidirujtəmlə.

Stalin jort veşkətləm şərti partıa pazkeris vermis kontrrevolucionnəj
trockissezəs da trockissez kolassezkət (ostatokkezkət) niətə passa-
datəg pessəm.

Veşkətvəv (pravəj) opportunissey industrializacia niətəm vylə
munisə rənət; niya siz-zə pondisə tınnəp rənət derevənən kollektivizacia
niətəm jılış partıa politika vylə. Niya baitisə, oz-pə kov
seəəm suprətə niətənə kollektivizacia da organizujtəp sovhozzez
Veşkətvəv opportunissey baitisə, kolxozzez da sovhozzez pondasə-pə
şetnə mijanlə nənə una-una voez çularəm vərəp. Etaşan niya
eəktisə kolxozzez da sovhozzez suprətə organizujtəm tujə paşkətənə
da vədənənə torja kressənskəj kəzajstvo.

Veşkətvəv opportunissey baitisə, kulaççoəs kəz klas ləkvidirujtən-
pə oz kov, a kolə-pə kulackəj kəzajstvoezlə şetnə tuj, medvə niya
vədmisə, kulackəj kəzajstvoez-pə-ed mijanlə şetnənə nənə. Veşkətvəv
opportunissey eəktisə primitiv kulaççoəs kolxozzezə. Niya baitisə,
kolxozə rəyəm vərəp - pə kulak loas seəəm-zə kolxoznikən, kəz i
kressənin — bəndək da şeredənək. Niya baitisə, kulakkez-pə kolxozə
rəyəm vərəp ozə pondə pessənə sovet vlaşkət rənət, a „mırnəja
rətasə socialistizm“.

Stalin jort petkətis veşkətvəv opportunisseyəs jugut va vylə.
Sija məççalıs, sto ənəna kadə partıa rəyəkən veşkətvəv opportunizm

Ioə medglavnəj opasnoşən sijən, tıla veşkətvəv opportunissez sula-lənə kulaçço intəressez dor. A ənənə kada, kər esə klassovəj vrag poməz avı pazjəm (avı vylətəm), kər sija vəd vynən tıunə rapxt, tıyışə sovet vlaşlə vəbdəqoz vreditib — eta kada kulackəj opasnoş ioə medglavnəj opasnoşən. Opportuniszezləş rapxt tıunəmsə tıççalikə Stalin jort mobiżizjtis partiasə pıkkət pessəm vylə. Partia paz keris razis veşkətvəv satəvsə (uklonsə) da veşkətvəv opportuniszezkət nuətə possadatəg pessəm.

Partia nuətis i nuətə possadatəg pessəm „sułgavv“ opportuniszezkət. Lenin ne ətpər baitlis, kolə-pə organizujtib kolxozzesə sis, medvə kressəna pırtıb kolxoza as volaən. Partia nuətis uzzə veşkəta, Lenin viştaləm şerti da possadatəg nakazitlis vydənnəsə nişə, kin narusajtis Leninliş etə viştaləmsə. „Sułgavv“ opportuniszez pondyllisə kollektivizaciasə nuətnə pırtıstəmən (prinuditeñəja). Nija tırtışə tıjə və ez suvt vajətnə kollektivizaciasə vədləyin 100 procentəs. Nija tırtışə ətlaavın kressənalış kəzajstvosə razu vədəs. „Sułgavv“ opportuniszez mədisə cəccəvnə kolxoznəj stroitelstvoyn osnovnəj forma vəvdərət — arçel vəvdərət — razu kommunə dənə.

Stalin jort petkətis vəvdərə „sułgavv“ opportuniszezləş uzzə da possadatəg vaçkis pı kuşa. Sija viştalisi, oz-pə poz pırtıstəmən (prinuditeñəja) eəktənə pırtıb uzaliş kressənaəs kolxozzezə. Sija viştalisi, etəəm-pə uzzə otsalə toko mijan klassovəj vraggezlə. Etəəm uzzə soddə mijan klassovəj vraggezlə vyn, etəəm uzzə panəvtə kressənaəs kolxoza pırtəmiş.

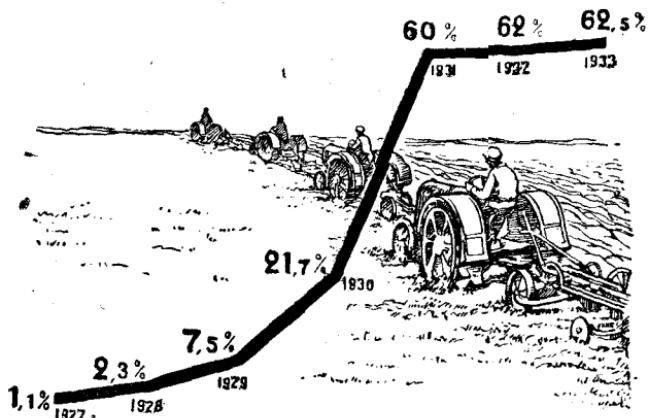
Stalin jort veşkətləm şerti partia possadatəg pazjis vədəs vraggezəs, kədəna padmətisə derevənəy socializm stroitəm da eta pessəm pod vylən (osnova vylən) ləktis gəriş uşpexxəzəs.

Vil kolxoznəj stroj derevənəy vermis vədsən poməz (okonça-teñəja) da bər bergətəcətəg. Organizujtəm 200 şurs kolxoz da 5 şurs sovxozi. Şəlskəj kəzajstvo posnişkiş pərtəm gərişə, torja kəzajstvo-eziş organizujtəm ətlaşa kəzajstvo, texnikaən bərə koltçəmiş — pərtəm ozyən muniş kəzajstvoə, kəda vooruzitəm medvil təsənnüəzən da orudiaezen. Sovetskəj sojuz posnişik Kressənskəj kəzajstvoa stranaiş pərtçis mu vylən medgəriş muviş iz nuətana stranaə. Vədəs etə pod vylən (osnova vylən) kulaçço kəzə klas pazjəm (razgromitəm). Kolxoznəj kəzajstvo pərtçis socialistiçeskəj stroitelstvolə jon pıkkətə (oporaə). Razəm sija podbəs, kəda vylən vədmisəl derevənəy ətlədor-ıb əsg nuzda da qissəjjezmoz oləm, a mədladoryn kulackəj eksploatacia.

Stalin jort kolxoznikkez-udarlıkkez sjezd vylən (1933 voə) baitis: „Mijə kerim sijə, sto miłonnəj bednək massaezlə otsalim pırtıb kolxozzezə. Mijə kerim sijə, sto miłonnəj bednək massaez kolxoz-

zezə pırgəm vəgyp vırgılk proizvodstvo oruđiaezen da vırgılk mu setçin ızaləmən levışə şerednəkkez uroveñəz. Mijə kerim sijə, sto milion-pəj vədək massaez, kədənə olisə ozzılk ne eygən — ne pətən, loisə əni kolxozzezən şerednəkkezən, loisə ema (oqespeçitəm) morttezən. Mijə kerim sijə, sto padmətim (podorvağı) kressanalış vədəkkez vylə da kulakkez vylə torjətçəmsə, paz kerim kulaççoəs da atsalımlı vədəkkezələ lopъ kolxozzez pırekyp aslanıls iz vylən kəzainnezeñ, lopъ şerednəkkezən".

No kolxoznəj stroitelestvo tuij vylən eta toko esə medozaa oşkəv, mijan medozaa susətəm (doştizenpo). Stalin jort suvtətə vil zadaça. Sija baitə, əni-pə medənenst strokə kolxoznikkez dolzonəş i vermasə lopъ zazitoçnəjjezən, partıa nylə eta deloyın vıdnəz otsalas.

Kyz vıdmis derevnaip kollektivizacia.

Stalin jort baitə: „Medvъ oşkəyipъ oslaq da vıdsən roməz jommatpъ kolxozzez, mijə dolzonəş kerpъ mədik oşkəv, lopъ vil susətəməz (doştizenpoəz). Mıjıllı loə eta mədik oşkəvə? Sija loə sъyp, medvъ kolxoznikkezəs,— i ozzı vədəkkezəs, i ozzı şerednəkkezəs — levışpъ esə vyləzılk. Sija loə sъyp, medvъ vıdəs kolxoznikkezsə kerpъ zazitoçnəjjezən.

Medvъ pırtılp oləmə etə mogsə, mijan sъ pondə əni em vıdəs. Mijan tasyndañəzən da traktorrezen ızaləp əni uməla. Mu mijan ızasə umələva. Kolə toko vırgılk kutçypı ızavılp tasyndañəzən da traktorrezen, kolə toko vırmətən mu ızaləm,— i mijə loktam setçəz, sto mijanlış produktasə sodtam kÿkpəv, kuimpəv, a eta tırmas-nı sъ pondə, medvъ vıdəs kolxoznikkezəs kerpъ kolxoznəj ıvvəz vylən zazitoçnəj ızalışşezən".

Kulaççoəs derevnaip mijə pazjim. No kulaççoəs roməz mijə esə ege vıtgətə. Roməz vırgəttəm klassovəi vraggez vıdnəz tıtgəpəp padmətəp derevnaip sozialisticeskəj stroitelestvo.

Sovetskəj gosudarstvoləp vyp's lunış lunə sode. Əddən ızyt verməmmezəz (rovedaezəz) miğə loktim i promyslennos paşkətəməp i şelşkəj kəzajstvo mədkodşətəməp. Etaşan kapitalisticeskəj elementtez vədəs assinəs medvərja vyp əktəmən esə lokzəka myşənə padmətnə socialisticeskəj stroiteştvosə. Nija esə lokzəka piətənə assinəs padmətan uzsə siyən, myla olənə medvərja lunnez. Mijan stranaçı klassovəj pessəm leçətlələ. Klassovəj vraggez derevnaçın vədəz pessisə panlı kollektivizacia nuətəmlə. No kulaçço ez vermə orətnə kollektivizacia.

Veşkətə panlı munəmən klassovəj vrag — kulak ez vernə kerpə nem da pondis nuətnə assis vreditan uz guşən. Stalin jort ozaq viştalis kommuniszezlə, roboçejjezlə da kolxoznikkezlə, əni-pə klassovəj vragəs — kulakkezəs, ozza torgujtisəzəs, burzuazialış ozza slugezəs — kolə kossənə pə vokyp fabrikaeşən, zavoddeşən, kolxozzeşən, sovxozeşən, a pə ryeçyn, mijan vraggez-pə peñitçisə setçin da vreditənə mijan stroiteştvolə.

Ənna kulakkez da podkulaçnikkez, derevnaçın ənənə antisovetskəj elementtez — boitə Stalin jort — nija, etna otırıs, upazık „gəmənlikəs“, „çəskətikəs“, poçti „svyatəjəs“. Nijə oz kov kossənə ыып kolxozşən, nija pukalənə kolxozas da ızalənə setçin kladovsəkkezən, zavxozeşən, şcotorvoddeşən, sekretarrezən i siz oz. Nija ənekər oz viştalə — „doloj kolxozzez“. Nija kolxozzez „ponda“. No kolxozın nija nuətənə seəəm sobotirujtan da vreditan uz, sto pışaq kolxozzezlən zdorovyo oz lo. Nija ənekər oz viştalə „doloj ənəzaptəm“. Nija ənəzaptəm „ponda“. Nija toko leşçisənə demagogiaə da korənə, medvə kolxoz organizujtis poda vəditəm ponda fond kuimpəv ızytzəkə sə şərti, myjəzdən kolə delo ponda, medvə kolxoz organizujtis straxovəj fond kuimpəv ızytzəkə sə şərti, kycəmə kolə delo ponda, medvə kolxoz ətlasa şojan vylə şetalis ənəsə ətik ızalışlə vədə lunə 6-şən 10 funtəz i siz oz. Vezərtana, sto seəəm fonddez vətən, ətlasa şojan vylə şetaləm vətən, seəəm zulniceskəj demagogia vətən kolxozlən kəzajstvennəj vyn çinə, ənəzaptəm ponda oz koççə mesta“.

Kolxoznikkez-udarnikkez medoşza sjezd vylən kolxoznikkez udarnikkez viştalisə:

„Toko səvətən, kər mijə ləddətim sijə gazetasə, kytən vəli peçatəjtəm Stalin jortlən şorqıs, mijanlə lois vezərtana kulaklən vədəs vreditan uz“.

Mijan vraggez bura vezərtənə, myj seəəm loə kolxoznəj derevna ponda traktor da masınna. Nija myşənə peñitçisə MTS-ezə, izaçın traktorisseyzən qeto suvtənə setçə assinəs otırıs, medvə guşənək, tədçətləg eýkətnə traktorrez da masınnaez, kerpə siz, medvə etna masınnaez da traktorrez eákzəka da dyrzəkən sulalisə. Kolxozə peñit-

çəm vətən kulaçço mərsəpə matəzək suvtən kolxoznəj dobro dənə, medvə koknitzək vəli sijə guşavnp da targajtnp (tranzirujtp).

Medvə kolxozzez kərənə bolsevickəjjəzən, vasətnə setçiniş vədəs klassovəj vraggezəs, medvə partijnəj da kolxoznəj aktivlə otsavnp rəytənə oləmə vədəs suvtətəm zadaçaez, medvə derevənəyən uziş lıkvıdirujtp vədəs nedoçottez eta ponda Stalin viştaləm şərti partia organizujtis MTS-ez berdən da sovxozzez berdən poitiçeskəj jukətez (otdellez).

Politotdellezən uzałəm vylə partia iñdis nə ətik şurs medvə kommunisseyəs, kədəna proveritəməs grazdanskəj vojna bojjezən, kədəna medożza pjaťilečka uspesnəja tırtəm ponda pessəmən mətçalısə praktika vylən medvə primerrez, vəlisə medvə udarnikkezən, kədəna aslanbəs uzybə məzlybtəg da dıgdıvtəg nuətisə pessəm kontrrevolucionnəj trockisseyək, yeşkətvən da „sulgavb“ opportunisezkət.

Politotdellez dolzonəs pessəpə sə ponda, medvə vasətnə kolxozzezis vədəs çuzdəj, vreditan elementtezəs.

Politotdellez dolzonəs pessəpə kolxožnikkezlis uz praveñəja organizujtəm ponda, mijan ıvvəz vylən urozaj lebtəm ponda, podaəs burzuka dozirajtəm ponda, urozaj simjaləm da naqvarəm askadə çulətəm ponda.

Politotdellezən medożza zapoved: bolsevickəja pessəpə sə ponda, medvə vədəs kolxozzez, kolxožnikkez da kressana-jedinoiçnikkez askadə tırtisə gosudarstvo ozybə assinbə naqsetən ovjazatəlstvoe.

Çulaləm voezə gosudarstvolə naqsetəm munis kontraktacia şərti, dogovorrez şərti. Janvar 19 lunə 1933 voə partia da pravielstvo lezisə zakon, kəda şərti naqsetəmən suvtətəcə vil porjadok. Eta zakon şərti kolxózzezlə, kolxožnikkezlə da jedinoiçnikkezlə naqsetəm jılış şəşəpə çogt normaez. Etna normaez şərti gosudarstvoən suvtətəm donən (cənən) kolxozzez, kolxožnikkez da jedinoiçnikkez dolzonəs şəti naqse puktəm srok kezə.

Gosudarstvolə naqsetəm — eta vyd kolxozlən da jedinoiçniklən medożza ovjazatəlstvo. Etə ovjazatəlstvosə kolə tırtən vədsən da puktəm srok kezə. Nekinlə oz lo şətəm pravo rıksəpə eta ovjazatəlstvo tırtəmis.

Politotdellez dolzonəs organizujtənə muviž uz nuətəməs sız, medvə sija vəli podçinətəm osnovnəj da medglavnəj zadaçalə — vədsən da srok kezə tırtən naq nalog.

Politotdellez dolzonəs naqzaptəm nuətəm vylən velətəp (vospitvajtp) kolxožniksə sız, medvə sija vezərtis gosudarstvennəj zadaçaez, medvə vezərtis sijə, sto srok kezə naq nalog tırtəmən tıjə jomətam proletariat diktaturalış vyp. Kolə pessəpə sə ponda, medvə

Vezerteris vbd kolxozičik: ogə-kə tərtə nəşətan plan, dak mijə etən çintam proletarskəj gosudarstvoliş vbn.

Mijan kommunis partia Stalin jort veşkətləm şərti puktə vbdəs assis vbn sə vblə, medvə luniş lunə jomətnəq dərevnəyən socialisti-çeskəj kəzajstvo, luniş lunə ızalış kressanalış bürmətnə olan.

Stalin jortəs əddən bura radejtənəq rəboçəjjəz da kolxozičikkez, pə kolasən sələn avtoriştət əddən əzət. Rəboçəjjəz da kolxozičikkez Stalin jortəs 1əddənə əslənəs vozdən da velətişən.

Kolxozičikkez-udarnikkez sjezd vbn, kədə vblı Moskva vnp, fevral təlişen 1933 voə, predsedatəl „Bołsevik“ ərimə kolxozış, Kırıjanskəj rajonış, Xarkovskəj oblaşış, Motjēv jort, baitis, kəeəm əzət rol Stalin jortlən dərevnə kollektivizirujtəmən. Motjēv jort aslas kolxozşa 1 setis Stalin jortlə kolxozičikliş udarnikliş kriżka.

Əddən gora, dyr laqtəg oça dolon sovkətəmən, „ura“ gorətəmən, vstreçajtisə Stalin jortlə etə kriżka şətəmsə 1500 mort medvər udarnikkez-kolxozičikkez, kədna loktisə sjezd vblə.

46 §. Stalin da kulturnəj stroitəlstvo.

Carskəj Rossıaın kapitalissez da pomessikkəz tədisə: kəpəm remətəyək, avızək kulturnəj ızalış mort, səpəm koknitzək sijə eksplloatirujtə da viziñ as kipod uvtən. Niya tədisə: gramotnəj rəboçəjjəz çozazək ətuvtçasə pırvəsişşezkət (ugnetatəlləzkət) ətuviya pessəm ponda. Etəşan niya tırsisə viziñ ızalış otırəs remətən, tırsisə pemdətnə pılyış vezərsə.

Carskəj Rossıaın vbd 100 mort vblə vəlisə 77 mort negramotnəjəs. Skolaez vblə carskəj Rossıa şəmsə viziylis əddən jeeə, pozə siny grossəz.

Ləçin baitis: „Gramotatəm mort sulalə poliçikaşaç vokyn, sijə medpervo kolə velətnə gramotaə. Etatəg oz vermə ləpə poliçika, etatəg eməs toko juarrrez, ves vişavləmməz, skazkiez, vbd torlə veritəmməz (predrassudokkez), no ne poliçika“. Etna kvvəzən Ləçin tıççalış, kəeəm əzət poliçeskəj znaçenno loə gramotaa otırən..

Mijan stranaın kultura lebtəmən Ləçinlən etna vişatləmməz loənə partıalə da rəboçəj klasslə bojevəj zna njaən.

Kommunis partia da sələn vozd Stalin jort veşkətləm şərti sovet vlaş nuətə negramotnoşkət, qekulturnəja oləmkət vədlunşa pessəm. 15 voən sovet vlaş keris sijə, sto negramotnoş osnovnəja mijan stranaın likviqirujtəm.

No medvə rıy kezə pomavnə negramotnoşsə, medvə sija qekər sessə ez vermə ləpə, kolis keris sijə, medvə skolaezən çelad velətcişə vbdəs.

Oktaabskaj revolucia vətəp medozza voezə mijə egə vermə və iətnə çələdə vədəs. Mijanlə kolisə una sredstvaes sə ponda, medvə levtəpə şəkət promyslennos. Etaşan neñki skolaez vəyəp mijanlə kovşis ekonomitnp.

No kyz toko şəkət promyslennos vəli lebtəm, Stalin jort suvtətis partıa ozyən vopros, medvə rystəpə oləmə vədəs çəlad ponda medozza velətçəm. Vədəs Sojuziş kommunis partıa (bolsevikkezən) XVI sjezd vəyəp 1930 voə Stalin jort aslas dokladən, rəvəcəjjəz da kressəna kulturnəj polozenno jılış vaitikə, viştalis:

„Vizpə objazatelnəj medozza velətəm vylə — əpi eta medglavnəj. Me baita „medglavnəj“ sijən, myla eta vizəməs lois-vy kulturnəj revolucia deloyp medglavnəj oşkələn. A vizpə eta de洛 dənək ad loktis vazyp-ni, Mijan em-ni vədəs, myj kolə SSSR-iş meduna rajonpezeyp vədəppıslə medozza ovrazovaqpo organırujtəm ponda. Ənəz mijanlə kovşis „ekonomitnp vədətor vəyəp, neñki skolaez vəyəp“ sə ponda, medvə „vizpə (spaşitnp), levtəpə şəkət promyslennos“. Medbərja kadə mijə şəkət promyslennos sə lebtim-ni da vestam sijə oşlan. Eta şərti loə, loktis kad, kər mijə dolzonəs kütçəpə vədəs çəlad ponda objazatelnəj medozza velətəm organızujtəm berdə.

Me dumajta, sjezd keras veşkəta (pravlenəja), primitas-kə sija eta jılış veşkət da çorxə suəm“. I parzialən XVI sjezd keris aslas vozd viştaləm şərti, sija suis nuətnə stranayp vədəppıls ponda objazatelnəj medozza velətəm. Kyk voən vədəs SSSR paşa medozza všeobviç vəli rytməm oləmə. No sijə zadaçasə oləmə rytməmyən, kəda suvtətəm kommunis partıa programmaən, eta vəli toko medozza medvəzət oşkəv. Kommunis partıa programmayp vaitçə: „Nuətnə vəş (besplatnəja) objazatelnəj obşəj da politexniçeskəj (kəda tədsətə teoriayıp da praktikayp proizvodstvois medglavnəj otrəşllezən) velətəm vədəs 17 voəzzə çəlad ponda kyz pıv pələs ponda, siž i zon-pələs ponda“.

Partıa, kədən veşkətlə Stalin jort, şəntəv təlişə 1931 voə petkətə suəm şizim voa objazatelnəj velətəm organızujtəm jılış.

A avgust təlişə 1932 voə partıa petkətə suəm şizim voa skolaezən 8-ət gruppaez organızujtəm jılış. Eta loə das voa politexniçeskəj skola dənə medozza oşkələn.

Əni mijan vədəsa strana paşa rytməm nəl voa objazatelnəj velətəma, karrezən da fabriçno-zavodskəj posaddezeyp — şizim voa velətəm. Luniş lunə organızujtənə das voa velətan skolaez.

Vədəs çələdəs velətəm jılış zakon vazyp-ni ləzəm i medoziş kapitalisticeskəj stranaezyən, no sija em toko gizət vəyəp. Kapitalisticeskəj stranaezyən millionnezən çəlad, kər pıvə tıra tokə eə 8—9 vo,

култүрпің изаңын-ді fabrikaezын да zavoddezen. Çeladlən изъс don-təmzək гырыş (vzroslej) raboçejjezşa, a etaşan kapitalissey ызыт okotaen vezən kytən pozə гырыş raboçejjezsə çeladən.

Çelad setçin изаңын sutkinas 8—10 çasən. Etaşan millionnez raboçejjezlən çelad oz vermə vetşen skolaə: pylən eta vylə ozkojçesə ne kad, ne vyn.

Raboçejjezlən una çeladlən avı ne kəmkət, ne paşkəm. Etaşan esə niya sız-zə oz vermə vetşen skolaə.

Sovetskəj praviṭelstvo, kədən veşkətlə partia da Stalinjort, kerə vydəs, medvə raboçejjezlən, kolxoznikkezlən da qerevnais bednotalən çelad vermis velətçəp. Velətçiszezlə şetən kəmkət da paşkəm medożza oçeredə. Govzək (bednəjzək) ajmama çeladlə kəmkət, paşkəm, velətçan knigaez da velətçəm ponda mukəd tor şetən ves (besplatno).

Medvə vydən da velətən zdorovaj pokolenço, skolaezən or- ganizujtəm rym şojan. Govzək (bednəjzək) ajmamliş çeladsə skola verdə rym şojanən ves (besplatno). ыlyp-kə skola kolxoz dənşan, dak sek kolxoz dolzon kəskavnə çeladsə skolaə vələn. Niya şelad ponda, kədnə skola dənşan olənən ыlyp, skolaən eməs ətlasa olanin-nez. A nə ponda, kədnələ gorttezanəs oz poz velətən urokkez, skolaən torjətən urokkez velətəm ponda natodil zyrrez.

Sovetskəj sojuz všeobuc piətəmən loktis гырыş verməmiməzəz. Una sodisə skolaezən velətçiszez. Sodisə skolaez. Jonmis medożza da sərət skola ponda materialnəj baza. 1929—30 velətçan voə medożza skolaən velətçisə 11,5 million mort, a 1931—32 velətçan voə velətçiszez loisə 18 million mort.

No rystən vydəs çelad ponda velətəm — eta esə jecə. Kolə, medvə skola şetis çeladlə da tom otırılə znaqnoez. Medvə lony kom- munističeskəj obsestvo zabviliş stroitişsezən, mijan stranaən çeladlə da tom otırjə kolə tədmavnə nauka.

1928 voə komsomol VIII sjезд ыlyp Stalinjort eta jılış vajit-siz: „Mijan ozyň sulalə krepoş; susə sija, eta krepoşs, naukaən aslas una miljona oträşla znaqnoezən. Etə krepoşsə kolə voşnə tom-otırılə, mədə-kə sija lony vil olan stroitişən, medə-kə sija lony vaz-gvardiasə zabviliş vezişən“.

Stalinjort əddən şinmən şleditə mijan skola iz şəgyp. Sija şleditə sə şəgyp, kyz skola şetə velətçiszezlə znaqnoez. Sə veşkətləm şərti parzialən CK 1931 voə suvtətis vopros sə jılış, sto skola uməla şetə velətçiszezlə obseobrazovatelnəj znaqnoez — ascuzañ kylv ve- təm, matematika, fizika, ximia, istoria, geografia i siz oz. Etəəm po- lozennoobs suvtətis ugroza uvtə kadrrez velətəm. Skola pomalişsez kət i petisə skolais, a tədlisə jecə. Sə tujə, medvə tıppən oşlan,

сәрәт да медвълиш сколалә ковсис асланъс веләтчишезлиш ликвидирујтнъ malogramotnoš, medpervo lиквидирујтнъ negramotnoš da malogramotnoš, kәdnәn loktiše velәtchişsez massovaj skolais.

Partialen CK, Stalin jort veşkətləm şerti, proverajtis, kъz рътәм оләмә 1931 vo şençab 5-ät lunşa suem da avgus 25 lunşa 1932 voşa suemtyп viiş viştalis, skolalən-pә medglavnəj nedostatok poməz esə avı lиквидирујтәm, skola-pә esə znaqnoesə tъrməməm oz şet.

Әтик priçinaen sъyp, тъя skola oz esə şet tъrməmən znaqnoez, loe skolaen uməl disciplina.

Stalin jort resyteleñnəja suvtətə vopros skolaen disciplina lebtəm jılış. Sija baitə, kolə-pә əddənzyka da çorxta nuətnъ vospitatelnəj iz, pessənyп skolaen porjadok zugəmkət, kәdə nuətənъ mukəd velәtchişsez, kutçətnъ porjadok zugəmkət pessəm berdə fobsestvennəj organizaciezəs, ajmammezəs, komsomöskəj da pionerskəj organizaciezəs.

Partia veşkətləm şerti vədsən strana nuətə çorxt pessəm skolaen vədəs uşlıs kaçestvo lebtəm ponda, skola izyп medglavnəj nedostatok lиквидирујtəm ponda, keda jılış kъkiş bajitis aslas suemmezyn CK, velәtchişsez kolasen soznaletnəj disciplina jommatəm ponda.

Skola nuətə resyteleñnəj pessəm xułiganstvokət. Əddən ызъt iz nuətşə xułiganitish velәtchişsesə mədnoz vospitatjtəm jılış (perevospitajtəm jılış). No oz-kə eta otsav, dak skola seeəm velәtchişsesə, kәdnalə kъv oz tər (neispraviməjjesə), vasətə, medvъ niya ez zugə, ez padmətə velәtchişsezliş da vədsən kollektivliş velәtçəmsə. Velәtchişsezlə kolə aslynpas aktivnəja pessənyп skola jılış VKP(B)CK-liş suəmmez oləmə rъtəm ponda. Kolə znaqnoesə voşny vojən. Kolə pessənyп sъ ponda, medvъ velәtçəmən ionь medbur udarlıkən. Kolə otsavny velәtişlə şleditny skolaen porjadok şərtyn da pessənyп disciplina lebtəm ponda.

Stalin jort suvtətis strana industrializirujtəm jılış zadaça i sija torja-ni ызъt vñimanqnoen vizətə socialisticeskəj industria stroitis kadrez jılış vopros vylə.

„Sъ ponda, medvъ strana industrializirujtəm jılış partialiş direktiva rъtńnъ oləmə,— baitis Stalin jort 1926 vo pondətçikə,— kolə esə, vədəs mukədşa, velətnъ kadr, industria vil stroitişsezlis kadr.“

Küççəz mijə lebtim mijanlış kəzajstvosə ozzä viəz, mijə verimiz izaunyп niya inzeneirezkət da texnikkezkət, kәdna mijan stranaen vəlisə. Əni niya mijanlə oz-ni tъrmə. Strana industrializirujtəm korə inzenherresə da texnikkesə kuimpəv, vitpəv unazık.

No mijanlə kolənъ ne vədkod inzenherrez da texnikkez.

Stalin jort baitə: „Mijanlə kolə seeəm komandnəj da inzenher-

texničeskaj výp, keda vý vermis vezértný mijan stranaiš rabočej klasliš politika, keda vý vermis rýdýna vošpý téd výlè (usvoitny) eté politikasé da veli soveš výlè gotov rýtñý sijé olémä. A myj eta loë? Eta loë, mijan strana aslas výdmemén pýris seeam periodé (faza), kér rabočej klas dolzon aslás assis výdtýp proizvodstvenno-texničeskaj intelligencia, keda vý vermis dorjyip proizvodstvoň sylis jnteressez kyz gospodstvujtan klasliš interessez“.

Robočejjez ponda, kolxožnikkez ponda da ny çelad ponda sovet-vlaš paškýta oštis ьvæs medvylis velatçaninnez.

Ozzyk kapitalizm dýrgi medvylis velatçaninnez velatçisé toko-kapitałissezlen, pomessykkezeln da muked bogattolen çelad. Óni, sovetský stroj dýrgi, vuzzezben velatçenp medunash tom otir robočejjez da kressana kolasiš.

Car dýrgi medvylis velatçaninnez vélisë toko 91, a òni mijan vuzzez 600.

Voiş voë mijan vuzzez şeténb stranalé ne etik şurs vil texnik-kezës da inzenerrezës, mijan promysłennoslë vil komandirrezës.

Staljin jort výdés aslas praktiçeskaj izby adden ьzvt výtimannoe sleditë sý şertyn, kyz rýtçé olémä medglavnaj zadaça — vil kadrrez, industria stroitişsezës velatm, bura-ja etna kadrrez velatmës da, medpero, şeləmşan-ja nija pessanp socialistiçeskaj stroitełstvo ponda, lÿddép-ja nija rabočej klasliš delosë aslanis deloën.

Nekytén mi výlp avu seeam strana, keda vý sý vira küssis kultura dýnë, znaqnoez da nauka dýnë, kyz mijan. Nekytén mi výlp avu seeam pravitełstvo, keda vý şetis otsat kultura dýnë, znaqnoez dýnë küsssemü, kyz şetë mijan rabočejzeln da kressanalén pravitełstvo, kédén veşkétla kommunis partiä da sylén vozdu Staljin jort.

Mijë knigaez lezam sýmda, mymda oz vermë lezny Anglia, Germanya da Amerika kuimnannys etlaen.

Carský Rossiya peçatajtlis knigaesë 15-20 kvy výlp. Sovetský sojuzben knigaez peçatajtçenp 72 nationalnos kvy výlp.

Gazetaez mijan stranaen 2,5-iş unazýk sý şerti, mymda nija vélisë carský Rossiayn. A lÿddép-ké gazetaesë tiraz şerti (ky-pým gazeta peçatajtçenp), dak nija carský Rossiya şerti unazýk 12-iş. Vyd 4 mort výlè (etlaen starikkezkét da çeladkét) mijë lezam etik gazeta. Etaz avu mi výlp etik stranaen.

Car dýrgi rabočejjez da kressana ezë vermë sedny klubbezë, výliotekaesz, kinoez, teatrrez. Mijan teatrrez, mijan kino — výdés usalişsez ponda. SSSR-yn stroitmës rabočejjez ponda ne etik şurs klub, kolxožnikkez ponda lÿddétan kerkuez. Vyd strana paşa stroitçenp radiostanciaez.

Luniş lunə sodənən biblioṭekaez karın i dəreñəyən. 1910 vəz cars-kəj Rossia 12 şurs biblioṭeka. SSSR-ın biblioṭekaez 27 şurs. Eta şərti tədalə, biblioṭekaez sodisə kəkiş unazık. Seçənə esə mijan strana 16 şurs biblioṭekaşa gərdar mejeccəz ponda, 80 şurs biblioṭeka gəgər skolaezən da unazık 1 000-şa nato-dil, nauçnəj biblioṭekaez. Sovetskəj sojuzən medyliş peləssezə rytəm kniga, kino, radio.

Bərə koftəcəmiş, rəmətliş, kulturatəmiş Sovettezlən strana pərtçə medozən tənişə, mu vələn medkulturnəj stranaə.

47 §. Stalin — kommunis partjalən da Kominternlən vozd.

Mijan kommunis partja Stalin jort veşkətləm şərti təziblətəg pes-sə Ləqinliş zavettez oləmə rytəm ponda.

Ləqin zavessajtis bereditnə da Jonmətnə proletariat diktatura. Lunis lunə raboçəj klas aslas partja veşkətləm şərti Jonmətə assis proletariat diktaturasə. Bədmə da Jonmə Sovetskəj sojuzlən mu vələn medozza proletarskəj gosudarstvolən vəl.

Proletariat diktaturalən medozza podən (osnovaən) loə raboçəj klaslən kressanakət sojuz — siž velətis Ləqin.

Klassovəj vrakət da vədçuzəma opportunizmkət resytleñəja pes-səmən, medpervo veşkətvəv opportunizmkət kəz ənənə kadə med-glavnəj opasnoşkət possadatəg pessəmən, partja Jonmətə raboçəj klaslış kressanakət sojuz, Jonmətə etə sojuzən proletariatlış veşkətləm.

Sovet vlaşlən məd podən (osnovaən) loə SSSR nacionaļnoşsəzis ısalışezlən sojuz. Partja, aslas vozd Stalin jort veşkətləm şərti, Lunis lunə Jonmətə SSSR nacionaļnoşsəzis ısalışezliş sojuzsə.

Seeəm Jon sojuztəg mijan stranais raboçəjjez da kressana ezə və vermə kapitaļiszezəs da pomessəkkəzəs, ezə və vermə loknə socialističeskəj stroitəstvoon gəriş verməmmezəz.

Proletariat diktaturalən kuimət podən (osnovaən) loə mijan Gərd armia, mijan Gərd flot. Partja, aslas vozd Stalin jort veşkətləm şərti Lunis lunə Jonmətə assis Gərd armia, assis Gərd flot.

Aslas vozd Stalin jort veşkətləm şərti partja strana ən socializm vədsən stroitəmən mijan loktis gəriş verməmmezəz.

Partja loktis etna verməmmezəz sijən, təla veşkəta nüətis Ləqinliş zavet: vələnə viziñ da səstəmən kranitnə partja çənliş nim, kranitnə partja rjaddezelş jedinstvo da topətçəm.

Kər Ləqin kulis, dak mukədəs suvtətisə vopros: təy-zə oziñ? Vermas-ja partja veşkətlənən socialističeskəj stroitəstvoən etna şəkət ısluviaezen geniañnəj veşkətlistəg — illiçtəg? No partja tə-

dis,— Ленинъlovja mijan leninskѣj kommunis partia cленnez şelәmmezъn, тьвкъдъn da deloezъn. Partia tәdis, sъ veşkәtlan rjaddezъn koçcis Leninqinlәn әтиk medbur velәtcişsez kolasiş— Stalin, keda aslas bolsevickej usәn nekәr ez torjәtçev Lenin dыniş, şekъt voezә vәli әтиkәn medçorъt bolsevikkez kolasiş, keda stroitisә partia.

Өтлаып Leninket Stalin pyr lunis lunә uзалиs mijanlis partia stroitam vъlyп. Partiaes пыгъстәмmez (porazenqoez) da şekъltex (trudnossez) sijә ez suvtatлә. Sija çortta da veşkъta munis suvtatam mog dыnә. Sija tәdis: ne talun dak aбыn, kәr qenavuq da romъn partia loktas vermәmәz (говедаәз).

Esә sek, kәr partia organizujtan poda teçhisә medozza izzez, kәr organizujtсisa sъlәn medozza kruzokkez, sek esә Stalin jort myçcalis aßsә kъz әтиk medbur organizatorrez kolasiş, partia stroitişsez kolasiş.

Stalin nekәr ez myskyrthь assis jursә carskәj samoderzavia vaçkәmmez uvtъn. Әтиk mijan klassovaj vraggez kolasiş granica sajış çoçkom-gvardejskәj peçatъn gizәm, kъz 1909 voә Stalin jortes, ares-tujtәmәs, carskәj palaçcez lezalәmaş soldat stroj-pyrjәt, da kъz sija, Stalin, keda vartlәmaş prikladdezen, munem stroj-pyrjәt kias kniga vizemәn da jursә myskyrttәg.

Aslas revolucionnәj usъn Stalin nekәr nekәdәrә ez satәvtçev, a pyr çortta nuәtis partialis viz, jonmәtis da topәtis sъliş rjaddez. Siz vәli sek, kәr partia uзалиs guşәn, siz vәli Oktавъn, siz em i әni— sociajizm stroitan kadә.

Trockissez pondylisә zugnъ mijan partialis jedinstvosә. Nija myrsisә uskәtnъ Lenin partialis kәrtovaj proletarskәj disciplina. Mijan partia pъyekъn nija organizujtisә torja gruppaez, frakciaez, kerlevlisә guşa sobraqnoez. 1926 voә trockissez organizujtisә assinb guşa partia, пыләn vәlisә aslanb tipografiaeza. Nija assinb uзәn nuәtisә siz, medbъ mijan partialis, keda uзалә Stalin jort veşkәtlәm şerti, uзәn padmәtnъ, medbъ ne şetnъ pъrtnъ olәmә Leninliş zavettez.

Aslas vozd Stalin jort veşkәtlәm şerti partia pazjis (razgromitis) trockissezәs. Trockejәs sovetskәj sojuziš ьstisә granica sajә. Granica sajъn sija pondis giznъ statqaez burzuaznәj gazetaez da zurnalleze, gizis bъdsa knigaeza. Bъdәs etna statqaezъn da knigaezъn sija bъdtorsә kaqtә viştavlә veş, kişte pomojjez mijan Sovetskәj sojuz vъlә, kommunis partia vъlә da sъ vozd Stalin jort vъlә.

Veşkъtvъn opportunissez siz-zә pondylisә zugnъ mijan kommunis partialis jedinstvosә da topәtçamsә. Partia aslas vozd veşkәtlәm şerti paz keris i veşkъtvъn opportunissezәs. VKP(b)-lәn XVI sjezd (1930 voә) «tstalis veşkъtvъn opportunissez-kod» ноззеза (vzgladdeza) „kommunissez“ oz-pә verme sulavnъ Lenin partia rjaddezъn.

Mijan stranaыn socializm bъdsәn stroitamъn partia loktis әddәn

гырыш вермәммезәз. Partia praktika вулып түсчалиш, sto әтик stranaын социализм stroitnъ pozә, Leninlәn eta jyliш velәtem veşkыт (pravelnәj).

Kontrrevolucionnәj trockissey da veşkыtvъv opportunissey тұрысіз partiasа Lenin tuj vlyliш kыskыпь вокә. Социализм въdsәn stroitәm pondа pessәmъп partia paz keris vermis kontrrevolucionnәj trockisseyzliш da veşkыtvъv opportunissezliш раныт мунәмисә.

Trockissey baitisә mijan stranaын социализм stroitәm vylә раныт. Nija viştavlisә, mijan-pә Sovetskәj sojuz, mijan raboçejjez da kressana oz vermә as vynen да sredstvoezen stroitnъ въdsәn socialistiçeskәj obsestvo.

Trockij da mәdik opportunissey, medvъ sajavtnъ raboçejjezsan assiňпs izmenasә, pondisә ыстишыпь Lenin vylә. Leninlәn-pә avu sъ jyliш uçenno, sto әтик stranaын pozә въdsәn stroitnъ социализм da esә seeam вәrә koлçem stranaып, кыз sovetskәj Rossia.

Stalin jort trockisseziш вәвәтçемисә petkatis vevdәrә. Lenin nauç-pәja түсчалиш әтик stranaын социализм stroitәm jyliш pozannez (vozmoznoşşez). Lenin ne әтры viştavlis, mijan stranaып-pә „socialistiçeskәj obsestvo въdsәn stroitәm pondа em түртмәmәn въdәs, myj kolе“.

Stalin jort түсчалиш: nija otir, kәdnа baitenъ oz-pә poz въdsәn stroitnъ социализм, nija polenъ şekkiteziş (trudnosşezisiş), nija povzisә burzuazialiш. Burzuazialә em ызыт vulgada, medvъ raboçejjez da kressana ez veritә, sto pozә въdsәn stroitnъ социализм i sek nija социализм pondа pessъпь oz pondә. Siz-ed i loә, kъeem loas interes stroitnъ, kәr tәdan, sto oz peş ңем? A eta sovetskәj stranaiш çintas vyn. Sek vlaş dыnә loktas burzuazia.

Vot kъeem kontrrevolucioniaәз loktenъ niјa, kәdnа baitenъ, әтик stranaып въdsәn социализм stroitnъ pozem jyliш Leninlәn-pә uçenno avu.

Stalin jort aslas partia озып, въd mu lыliш proletariat озып гөsъtelnәjа da veşkыta түсчалиш Trockijliш da sъ-dor sulalişsezliш kontrrevolucionnәj uzzә, koris partiaәs resyteñpәja pessъпь trockizmkәt, кыз burzuaziajaiш medoziş kontrrevolucionnәj otrjadkәt.

Veşkыtvъv opportunissey toko kъvvезен baitenъ, mijan stranaып-pә въdsәn социализм stroitnъ pozә. Nija въtә toko түnенъ раныт bolsewickәj nastuplenno vylә, раныт nija bolsewickәj temppez vylә, kәdnәn mijan stroitә социализм.

A delо vylып petә, veşkыtvъv opportunissey ozә priznavajtә niјa tujjez da sredstvoeze, kәdnәn mijan partia stroitә, kәdnәn toko i pozә въdsәn stroitnъ mijan stranaын социализм (strana industrializirujtәm, selskәj kәzajstvo kollekтивизirujtәm, kapitalis elementtez vylә resyteñpәj nastuplenno, omәna kollekтивizacia pod vylып kulaçcoәs кыз klas likvidirujtәm).

Staļin jort petkətis vevdərə kulacçolis veşkətvəv agenttezəs də koris partıassə pessənə pəkət resytelnəja, mırıtçılıq. Etaın Staļin jortlən velicajſəj zasluga. Staļin veşkətləm şərti partia pazjis veşkətvəv opportunisseyəs.

Socialistiqeskəj stroitelstvoyn mijan verməmmez şətisə partjalə da sovetskəj gosudarstvolə pozannəz (vozmoznossez) raboçej klas ozyń da vədəs uzaliş otır ozyń suvtətənə zadaça: məd pjatiletka pom kezə mijan stranaęn stroitnə vədsən klasseztəm socialistiqeskəj obsestvo. XVII partkonferencia (1932 voə) suis:

„Məd pjatiletkalən osnovnəj politiqeskəj zadaçaən loə vədsən da poməz lıkvıdirujnə kapitalis elementez da vədsən klassez, vədsən vərgətnə (uçıctozitnə) nijə priçinaez, kədnəşən loə klassez vələ torjətçəm da eksploatacia, vermənə kapitalizmlə kolassez (perezətokkez) ekonomikaęn da otır soznaqnoyn, stranaiş vədəs uzaliş otırəs rərtən klasseztəm socialistiqeskəj obsestvo aktivnəja da soznaşelnəja stroitişsəzə“.

Mijan kommunis partia aslas vozd Staļin jort veşkətləm şərti loktis gəris verməmmezəs. Etma verməmmez mobižiujtənə vəd mi vənşa uzaliş otırəs proletarskəj revolucia ponda pessəm vələ, vəd mi vələn proletariat diktatura suvtətəm ponda pessəm vələ.

Staļin jortlıq nimsə tədənən vəd mi vələn medyliş poləssezyń. Sija — vozd ne tołko mijan stranaiş raboçej klaslən, no i vəd mi vəliş proletariatlən. Staļin jort — vozd Kominternlən. Staļin dəgdəvtəg uzałə sə vələn, medvə mukəd stranaeziş kommunis partıaesə kərənə bojevəjjəzən, zabviliş bołsevickəjjəzən. Sija mukəd stranaeziş kommunis partıaesə velətə, kəz kolə massaesə kəskənə asladərə, kəz kolə pessənə partı rjaddez ryeķip opportuniszezkət, kəz kolə ləşətçənə kapitalis stroj uşkətəm kezə da proletariat diktatura suvtətəm kezə.

Staļin — leninqizmən velicajſəj teoretič. Sija rədənəzəka paşkətis proletarskəj diktatura jılış da medəddən proletariat diktatura usloviaezyń klassovəj pessəm jılış Leninqiliş uçenno. Sija rədənəzəka paşkətis ətik stranaęn socializm vədsən stroitəm jılış Leninqiliş uçenno. Staļin paşkətis da keris sədtət proletariat nacianalnəj politika jılış Lenin uçenno. Bədkod opportuniszezkət məzyltəg pessikə Staļin rədənəzəka paşkətis partıa jılış Leninqiliş uçenno. Staļin jort veşkəta aćs veşkətlis Kommunis Internacionallış programma suvtətəmən. Staļin jort aćs aktivnəja uçaşvujtə vədəs nija medglavnəj, mezdunarodnəj znaçennoa dokumenttez suvtətəmən, kədnə petənə Kominternşən.

Staļin jortlən partıaın avtoritet əddən ızyt, partjalən sija medrađejtan vozd. Eta-zə kadə Staļin məççalə primer partijnəj disciplinayı. Staļin jort partjalış interessez suvtətə medvyləna. Etə sija məççalı-

въдес аслас оләмән, партия пonda аслас гeroiческәj, ассә заleйтег
пессәмән.

Staļin jort әddәn trebovateļnaj medpervo as dъnas. Sija әddәn
въра proverajtә аcxs assis үзsә, lunış lunә uzałe as vъlyп. Etә tre-
bovanлlosә partia korә въd çlenšan, mәdә-kә partian etа çlenls ionь
uz vъlyп nastojaassәj boļsevikәn.

Staļin jort въd ти vъliš revolucionnәj proletariijjez shin ozып
loә boļsevik partian kusintçytәm pessәmәn da kertovәj disciplinaль
primeren.

Franciais kommunis partian Centralnәj Komitet Staļin jortlә
50 vo tъran lunә gizis: „Sыlәn pessan tujs loә mijan ponda primeren“
sija revolucionnәj pessan tujs, keda vajetә proletariat diktatura
dъnә, rabocәj klasbs въdsen da pomәz verмәm dъnә.

Staļin jort рyr massaezkәt, sija әddәn kylan şәlemәn рyr kъvzә
bespartijnәjjezлиs sъssә. Etә-zә sija i korә въd kommunissan. Staļin
jort resytelnajva vаçkә seсemmez kuza, kin torjatә bespartijnәjjez
dъniş, kin vъsitçә аslas partijnosәu, oz kuz kъvzъп bespartijnәjjezliş
sъssә. Staļin jort baita: „Boļsevikkezeln vъn, kommuniszeszeln vъn loә
sъssә, myla nija kuzәn kъeəvtнp (gagartn) mijanlış partiasә millonnәj
bespartijnәj aktivәn. Mijә, boļsevikkez, egә въ verмә lokn seсem
uspxxezez, keda mijan emәs әni, ez kәvь vәv mijan partian doveria
millonnәj bespartijnәj rabocәjjezsaq da kreşsanaşan, eg kәvь verмә
voşnij mijә etә doveriasә“...

„Vot myla, — baita Staļin jort, — mijan partieccez, әnqa tom
partieccez, keda mukәd kadә bespartijnәjjez ozып пырпъsә lebtapъ,
dožonәs въdес etә vизn tәd vъlyп, dolzonәs tәdпъ, sto boļsevikәs
dontә (mәdәtә, ukrasajtә) ne vъsitçәm, a lәnә olәm“.

Staļin jortlәn въdес olәmьс — eta rabocәjjez da kreşsana delo
ponda myzlytәg veşkyla pessәm.

1929 voә Staļin jortlә tъris 50 vo. Въd ти vъliš kommunis
partiaezaq da una organizaciaezsaq privetstviaez vъlә Staļin jort viziis
otvet:

„Vermat, jorttez, ne sumlevajtçыпъ, sto me gotov i ozlaq въdес
assim vъn, въdес assim sposobnoşsez, a kovşas-kә, dak i vot vәrъп
vot въdес assim vir şetnъ rabocәj klas delolә, proletarskәj revolucia
da mirovәj kommunizm delolә“.

Leninlәn deloys nadijnәj kiyn.

POVTORITӘM PONDA JUALANNEZ.

1. Кьеәт zavettez kojis Lenin kommunis partian da въdес usaliş ofirle?
2. Kыz içastvujilis grazdanskәj vojnaыn Staļin jort?
3. Kьеәт Staļinlәn rol mijan stran.liş dorjişan vъn jommatemъn?
4. Kьеәт vely nacionaլnәj politika carskәj vlaşlәn.

5. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
6. Мәдениеттің орталық мәдениеттің орталығынан көрсеткіштерін анықтаңыз?
7. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
8. Мәдениеттің орталық мәдениеттің орталығынан көрсеткіштерін анықтаңыз?
9. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
10. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
11. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
12. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?
13. Қысқа миңжылдықта союздағы национализмдың негінде көрсеткіштерін анықтаңыз?

PĘEKĘS.

I GLAVA.

K. MARKS da F. ENGELS

Lisbok

1 §. Marks da Engels votəz socialisticeskaj učennoez da rabočej dvizennu	6
2 §. Karl Marksłən çələdşa da tom kadşa voez	10
3 §. Marks revolucionnəj uşən pondətçəm	11
4 §. Fridrix Engels. Karl Marksət druzba pondətçəm	13
5 §. Marks—Brüsselən	17
6 §. „Kommuñissezən sojuz“	18
7 §. „Kommuñis partjalən manifest	20
8 §. Marks — 1848 voşa revoluciaňp	22
9 §. Londonıň Marksłən oləm	25
10 §. K. Marksłən „Kapital“ da sylən znaçenno	27
11 §. Marks — I İnternacional organızujiş da sylən vozd	28
12 §. Marks da Parizskəj kommuna	32
13 §. K. Marks oləmlən medəbərja voez	34
14 §. Engels — Markslış delo oslaq nuə iş	36
15 §. Marks — uçonəj, revolucioner	37
16 §. Kəz uşalis Marks	38
17 §. Marks da çəlad	40
18 §. Böd muvlyiš rabočej dvizereno ponda Marks — Engels učennoolan znaçenno	42

II GLAVA.

V. I. LENIN.

19 §. Lenin lebtis Markslış — Engelsliş znamija	44
20 §. Rossia XIX vekşa 70-at da 80-at voezə	48
21 §. Leninlən çələdşa da tom kadşa voez	52
22 §. Lenin — Peťburgıny	58
23 §. Peťburgiş „Rabočej klas mezdetəm ponda pessan sojuz“	60
24 §. Arest, turma da ıstəm	62
25 §. „Is'ra“ period	65
26 §. Partjalən II sjezd. Torjatçəm	67
27 § 1903 voşa revolucia	70
28 §. Rea cia da viiş lebtisan voez	76
29 §. Imperialisticeskoy vojna	79
30 §. Samoqərzavia uşkətəm	82
31 §. Juł təl şşa lunnez, Lenin viiş olə gusən	86
32 §. Oktaeskəj revolucia	88

Listbok

33 §. Sovet vlaşlən medoşsa oşkəvvəz	92
34 §. Grazdanskəj vojnə	93
35 §. Grazdanskəj voynaşan soċiałističeskəj stroiteľstvo dənə	96
36 §. Lenin — tom otırılen zədaçaez jılış da skola jılış	97
37 §. Lenin oləmlən medbərja voez	98
38 §. Lenin kəz revolucioner da mort	100
39 §. Lenin lebtis, paşkətis Markslış da Engelşlis uçenno da puktis setçə sədtət	104

III GLAVA.

I. V. STALIN.

40 §. Leninlən zavettez nadijnəj kişn	109
41 §. Stalin — Leninlən medbur velətçis da səkəf eəe uzaliş	114
42 §. Siajin da Gərd armia	119
43 §. Stalin da nacionałnəj vopros	125
44 §. Stalin da strana industriałizirujtəm	129
45 §. Stalin da şəlskəj kəzajstvo kollektivizirujtəm	140
46 §. Stalin da kulturnəj stroiteľstvo	147
47 §. Stalin — kommunis partıalən da Kominternlən vozđ	152

Ответств. редактор *Грибанов С. Ф.*
Техн. редактор *Рожин В.Л.*
Книга сдана в набор 26/X 1933 г.
Подписана к печати 20/XII 1933 г.
П. чатных листов 10.
Бумажных листов 5
Тип. знаков в одном бум. л. 85416
Формат бумаги 62×93 см.
Уполн. Главлита В-66403.
Заказ № 1148.
Тираж 3000 экз.

шопъ 1 sat.
Цена 1 руб.
У. 22, н.

М. ОВСЯННИКОВА, Б. ЛЕВИТАН
и В. НЕКРАСОВА
ОБЩЕСТВОВЕДЕНИЕ
Учебник для начальной и сред-
ней школы
III ЧАСТЬ
Пятый год обучения
Перевод Н. В. ПОПОВА

На коми-пермяцком языке

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧЕБНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
Москва, Петровка, 5.